

หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี

เสารักคำ ใสแก้ว

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารงานยุติธรรมและสังคม

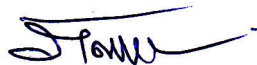
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

เมษายน 2563

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณา
วิทยานิพนธ์ของ เสาร์คำ ใสแก้ว ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานยุติธรรมและสังคม
ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

อาจารย์ผู้ควบคุมงานนิพนธ์

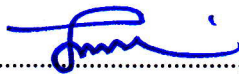

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ดร.ภัสรินทร์ พ่วงเถื่อน)

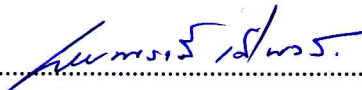
คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ จันทิก)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พันตำรวจโท ดร.ไวพจน์ กุลาชัย)

..... กรรมการ
(ดร.ชัยณรงค์ เครือนวน)

..... กรรมการ
(ดร.ภัสรินทร์ พ่วงเถื่อน)

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานยุติธรรมและสังคม
ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ว่าที่เรือตรี ดร.เอกวิทย์ มณีชร)

วันที่ 24 เดือน เมษายน พ.ศ. 2563

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากคณาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขอขอบคุณ ดร. ภัสนันท์ พ่วงเถื่อน ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย ที่ได้เมตตาให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง ข้าพเจ้าตระหนักถึงความตั้งใจจริง และความทุ่มเทของอาจารย์ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ ผู้ซึ่งมีส่วนรับผิดชอบในหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขา การบริหารงานยุติธรรมและสังคม ที่ได้ให้ความเมตตาประสิทธิประสาทวิชาความรู้ ชี้แนะแนวทาง ในการศึกษาตลอดถึงในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอขอบคุณเพื่อน นิสิตทุกท่านที่มีไมตรีจิตช่วยเหลือในด้านการเรียน พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ ตลอดจนให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์แก่ข้าพเจ้า ในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น และพระเถรานุเถระผู้เป็นพระวินยาศิ การ ในจังหวัดชลบุรีทุก ๆ รูป รวมถึงเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ที่ได้ให้ข้อมูลต่าง เพื่อเป็นประโยชน์แก่การ ศึกษาวิจัย จนทำให้การศึกษานี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

อนึ่ง การศึกษานี้จักเป็นประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ในการปฏิบัติงาน และอนุชนผู้ที่ได้เข้ามาศึกษาต่อขอขอบคุณของข้าพเจ้าไม่มากนักน้อย ในส่วนที่เป็นจุดบกพร่องต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นข้าพเจ้า ขอน้อมรับผิดและยินดีที่จะรับฟังคำแนะนำจากทุก ๆ ท่าน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัย ต่อไป

เสาร์คำ ไส่แก้ว

60920292: สาขาวิชา: การบริหารงานยุติธรรมและสังคม; ร.ม. (การบริหารงานยุติธรรมและสังคม)

คำสำคัญ: หลักธรรมาภิบาล/ กระบวนการยุติธรรม/ คณะสงฆ์/ พระสงฆ์/ ชลบุรี

เสาร้คำ ใส่แก้ว: หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัด
ชลบุรี. (GOOD GOVERNANCE IN THE SANGKA'S JUSTICE PROCESS IN CHONBURI
PROVINCE) คณะกรรมการควบคุมงานนิพนธ์: ภัสนันท์ พ่วงเดือน, ร.ด., 171 หน้า. ปี พ.ศ. 2563.

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักธรรมาภิบาลใน
กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี 2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ในกระบวนการ
ยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี 3. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาตามหลักธรรมาภิบาล สำหรับ
การปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิง
คุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ เจ้าคณะปกครอง
พระวินยาธิการ และฆราวาส จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้า และนำเสนอด้วยการพรรณนา
บรรยาย

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีด้านนิติธรรม ได้
ดำเนินการ และลงโทษตามพระธรรมวินัย กฎหมายคณะสงฆ์ และกฎหมายบ้านเมือง ด้านการมี
ส่วนร่วม มีการร่วมกันลงพื้นที่กับเจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งมีการส่งตัวผู้กระทำความผิดให้แก่เจ้าหน้าที่
ดำเนินคดี ด้านความรับผิดชอบ การลงพื้นที่เน้นการเจรจาพูดคุยเกลี้ยกล่อม และการลงโทษจะมี
การบันทึกสำนวนคดี และเซ็นรับรองจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงานพบว่า มี
ความสับสนเรื่องการตีความโทษโลกวัชชะ ทั้งคณะสงฆ์และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ การประสานงานมี
ลักษณะเป็นระบบอุปถัมภ์ ซึ่งการประสานงานจะมีเพียงเฉพาะกลุ่ม เกิดกระแสสังคมด้านลบต่อ
การทำงาน รวมทั้งเกิดความอึดอัดในการปฏิบัติงาน แนวทางการแก้ไขปัญหา หลักนิติธรรม เสนอ
ให้มีการกระจายอำนาจ โดยแยกระบบงานยุติธรรมออกจากงานปกครอง หลักการมีส่วนร่วม เสนอ
ให้มีการอบรมร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับพระวินยาธิการ หลักความรับผิดชอบ เสนอให้พระ
วินยาธิการควรมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนในพื้นที่ มีความชำนาญด้านการสื่อสาร เพื่อช่วยในการ
ประสานงาน

60920292: MAJOR: JUSTICE AND SOCIAL ADMINISTRATION; M.POL.SC. (JUSTICE AND SOCIAL ADMINISTRATION)

KEYWORDS: GOOD GOVERNANCE/ JUSTICE PROCESS/ MONKS/ CHONBURI PROVINCE'S SANGKA

SAOKUM SAIKAEW: GOOD GOVERNANCE IN THE SANGKA'S JUSTICE PROCESS IN CHONBURI PROVINCE. ADVISORY COMMITTEE: PASSANAN PHUANGTHUEAN, Ph.D., 171 P., 2020.

The objective of this study is to study the performance of Chonburi Province Sangka justice process and to propose better solutions to the problems. This study is the qualitative research using indepth interview from key informants – the high-rank monks, the police monks (Phra Vinayathikan) and seculars, and then analysed in methodological triangulation and finally presented in descriptive and inductive analysis.

The result shows that the justice process is carried out according to the doctrine and discipline of Dhamma-Vinaya (Law of the Sangka) and the national law. There's the coordination with the government officers in arresting and sending offenders after the religious punishment. In the fieldwork, it is focused on persuasion and negation. The punishment is recorded and signed by those involved. The problem found in this study is the confusion in interpretation of worldly fault (Lokavajja). Moreover, the coordination seems to depend on the patronage system which may lead to negative social opinion and embarrassing work. The solution for these problems is that the justice system should be decentralized and have clear-cut in duty between the justice system and the administrative work. In the participation, it is suggested to offer bilateral training between the government officials and Phra Vinayathikan (Police monks). As for the responsibility, the police monks are expected to have good interaction with the people in the community and be skilled with good communication in order to make a good move.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	7
คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
แนวคิดและทฤษฎีทางกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.....	12
แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมและอาชญวิทยา.....	25
แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมาภิบาล.....	35
แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์.....	48
แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของพระวินยาธิการ.....	56
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	67
3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	74
วิธีการวิจัย.....	74
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	76
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	77
การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	78

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการศึกษา.....	81
ตอนที่ 1: หลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์.....	82
ตอนที่ 2: หลักธรรมาภิบาลในการลงนิคหกรรมตามกระบวนการยุติธรรม คณะสงฆ์.....	93
ตอนที่ 3: ปัญหาและอุปสรรคในกระปฏิบัติงานในการบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์.....	103
ตอนที่ 4: แนวทางการแก้ไขปัญหาตามหลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรม คณะสงฆ์.....	109
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	114
สรุปผลการศึกษา.....	114
อภิปรายผลการศึกษา.....	119
ข้อเสนอแนะ.....	135
บรรณานุกรม.....	137
ภาคผนวก.....	145
ภาคผนวก ก.....	146
ภาคผนวก ข.....	151
ภาคผนวก ค.....	155
ภาคผนวก ง.....	159
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	171

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2-1	หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี.....	42
4-1	หลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์.....	91
4-2	หลักธรรมาภิบาลในการลงนิกกรรมตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์.....	101
4-3	ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการปฏิบัติงาน.....	106
4-4	ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการลงนิกกรรม.....	107
4-5	แนวทางการแก้ไขปัญหาตามหลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์.....	111

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1-1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	7

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตำราจพระ หรือพระวินยชการ เป็นคำศัพท์ใหม่ที่มีการบัญญัติขึ้นมาใช้อย่างเป็นทางการ เมื่อไม่นานมานี้ ไม่ได้เป็นคำที่ใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร ได้อาศัยอำนาจตามความในข้อ 14 แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 15 (พ.ศ.2535) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้อธิบายความว่า วินย, วินัย คือ ระเบียบสำหรับความประพฤติให้เป็นระเบียบแบบแผนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่วนพระวินยชการ คือ พระผู้ที่ทรงพระวินย หมายถึง พระที่มีความรู้ ความชำนาญในการทรงจำพระวินย อชการ หมายถึง ผู้อำนวยการ ผู้ที่เป็นผู้ปกครอง เจ้าวัด หรือ ผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ ฉะนั้นเมื่อมารวมกันแล้ว พระวินยชการ จึงหมายถึง พระภิกษุที่ทรงจำไว้ซึ่งพระวินย หรือพระภิกษุสงฆ์ที่คอยกำกับดูแลให้ผู้ประพฤติตามมีความเป็นระเบียบมากขึ้น (ถวัลย์ทองมี, 2535)

ทั้งนี้สถาบันสงฆ์เป็นหน่วยงานสำคัญทางด้านจริยธรรม อันมีพระภิกษุสงฆ์เป็นศาสนทายาทที่สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีเรื่องราวพระภิกษุสงฆ์เกี่ยวกับเรื่องความประพฤติไม่ดีให้ตกเป็นข่าว และเป็นทีวักขณวิจาร์ณของสังคมอยู่เสมอ ฉะนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นกับสถาบันสงฆ์ จึงเป็นปัญหาของสังคมโดยรวม เนื่องจากประชากรไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธในเรื่องของความเลื่อมเสียดังศาสนาจึงมักเป็นเรื่องละเอียดอ่อนทางความรู้สึก ความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อศาสนา ปัจจุบันเป็นสมัยที่เข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นยุคที่ข้อมูลข่าวสาร สามารถกระจายจากผู้ส่งไปถึงผู้รับด้วยความรวดเร็ว และไร้ซึ่งขอบเขตหรือพรหมแดน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดี หรือเรื่องไม่ดี เป็นยุคที่เต็มไปด้วยเทคโนโลยีที่รวดเร็วและทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ ทุกคนทุกชนชั้นสามารถเข้าถึงข่าวสารได้ตลอด 24 ชั่วโมง หากพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันกับอดีตที่ผ่านมา จะพบว่าในยุคที่พระภิกษุสงฆ์ เริ่มมีการวางระบบการจัดการปัญหาพระภิกษุสงฆ์ประพฤติเลื่อมเสียด โดยการจัดให้มีพระวินยชการ คอยออกตรวจตรา สอดส่อง ตามที่ได้รับภารกิจ ร้องเรียน หรือได้รับแจ้งจากเจ้าหน้าที่บ้านเมือง จากนั้นก็ให้คำแนะนำ และนำพาพระภิกษุที่ประพฤติผิดมาส่งแก่ต้นสังกัด เพื่อรับทราบข้อกล่าวหาและลงโทษไปตามกรณีที่เหมาะสม ซึ่งเป็นการทำงานที่มีประสิทธิภาพ สามารถลดปัญหาของพระภิกษุที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสมได้มากพอสมควร และเป็นการแบ่งเบาภาระพระสังฆาชการอีกประการหนึ่งด้วย

พฤติกรรมของพระภิกษุสงฆ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบัน มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป แต่สามารถสรุปได้เป็น 2 กลุ่ม ตามแนวคิดของโรเบิร์ต เค เมอร์ตัน (Merton, 1991) คือกลุ่ม Conformity ซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่ทั่วไป และพระสังฆาธิการ ที่เคารพต่อเพศสภาพคือพระภิกษุ ทั้งทราบหลักกฎหมาย ระเบียบ แนวทางการปฏิบัติของสังคมโดยรวม และภายในองค์กร รวมถึงยอมรับและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาในสังคม และกลุ่ม Innovation ซึ่งเป็นพระภิกษุที่ยอมรับเพศสภาพ คือ พระภิกษุ ทราบกฎระเบียบ ข้อบังคับ และแนวทางการปฏิบัติทั้งของคณะสงฆ์ และของบ้านเมือง แต่เลือกที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดไว้ รวมถึงบรรทัดฐานของสังคม และไม่ปฏิบัติให้สมกับความเป็นสมณสาธูป ทำให้คณะสงฆ์เกิดความเสื่อมเสีย ดังกรณีการจับพระภิกษุ ในคดีค้าอาวุธสงคราม และมีสารเสพติดไว้ในครอบครอง (เจ้าอาวาส-พระลูกวัดเมืองชล หย่าศึกฟ้องร้องปมผิดพระธรรมวินัยนาน 2 ปี, 2560) คดีการดื่มสุราและอาละวาดของพระภิกษุตามที่สาธารณะ (ศูนย์ข่าวมติชน, 2560) จากกรณีดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน สาเหตุที่พระภิกษุกลุ่มที่สองกระทำความผิดนั้นเมื่อศึกษาตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theories) ของฌอง การ์เบรียล ทาร์ด (Jean Gabriel Tarde) ส่วนใหญ่มีสาเหตุของพฤติกรรมจากการเลียนแบบผู้ที่เหนือกว่าโดยผู้ที่ด้อยกว่า (The law of imitation of superior by inferior) ซึ่งพระภิกษุที่กระทำความผิด จะเรียนแบบผ่านหลักแนวทางการปฏิบัติของศาสนาที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน คือ ลักษณะการเดินบิณฑบาต การปักกลด การเดินธุดงค์ ซึ่งพระภิกษุผู้มีความเคร่งครัดในพระวินัย หรือมีการศึกษาเล่าเรียนในระดับหนึ่ง การปฏิบัติเหล่านั้นจะไม่เกิดความเคียดแค้นแก่ประชาชนผู้พบเห็น แต่เมื่อพระภิกษุที่อยู่ในกลุ่ม Innovation นำหลักนี้มาปฏิบัติ อาศัยช่องว่างทางกฎหมาย และการดูแลไม่ทั่วถึงของพระวินยาธิการ จึงมีลักษณะที่เปลี่ยนไปจนเป็นปัญหาสังคม แต่กรณีการกระทำความผิดของพระภิกษุนั้นไม่ได้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ของประเทศไทย โดยพื้นที่ที่พระภิกษุกลุ่ม Innovation เลือกที่จะกระทำความผิดบ่อยที่สุด โดยแบ่งตามทฤษฎีวงแหวน (Concentric zone theory) ของเออร์เนสต์ (Ernst, 1998) แห่งสำนักชิคาโก (The Chicago school of criminology) จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมการกระทำความผิดของพระภิกษุจะเกิดขึ้นอยู่ 2 เขต คือ เขตศูนย์กลางธุรกิจ (The central business district) ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และแหล่งเศรษฐกิจ ตามข้อมูลของกระทรวงการท่องเที่ยว แห่งประเทศไทย ประจำปี 2560 ระบุถึงจังหวัดที่มีนักท่องเที่ยวมากที่สุด 10 อันดับ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ภูเก็ต เชียงใหม่ ชลบุรี เป็นต้น และเขตศูนย์กลางการขนส่ง (The zone in transition) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยของพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีประชาชนจำนวนมากและที่แออัด ตามข้อมูลของกรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ประจำปี

2560 ระบุถึงจังหวัดที่มีเขตอุตสาหกรรมมากที่สุด 10 อันดับ ได้แก่ ระยอง สมุทรปราการ นครปฐม ชลบุรี เป็นต้น

ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้การกระจายข่าวเป็นไปด้วยความรวดเร็ว มีการขยายขอบเขตการรับรู้ได้เร็ว และรุนแรงกว่าในอดีต แต่อีกหนึ่งปัจจัยอาจเกิดจากระบบการทำงานของพระวินยาธิการ หรือพระสังฆาธิการ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับเรื่องนี้ เนื่องจากระบบการทำงานได้กำหนดเป็นแนวทางการดำเนินงานมากกว่า 30 ปี ทำให้อาจมีปัญหาในการทำงาน ทั้งจากข้อกำหนดในการให้อำนาจ ความรวดเร็วในการทำงาน การประสานงานกับเจ้าหน้าที่ หรือแม้แต่ช่องทางในการหาเบาะแส และการแจ้งเหตุ อาจไม่เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่ทันต่อเหตุการณ์ กฎหมายที่คอยอำนวยความสะดวกในการทำงานของพระวินยาธิการก็ไม่ค่อยให้อำนาจในการทำงานมากนัก ทั้งขั้นตอนการทำงานก็มีมาก ไม่สามารถแก้ไขการกระทำ ความผิดของพระภิกษุได้ทุกกรณี ดังที่พระมหาอุทัย นิลโกสิย์ (2544) กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมบางส่วนมีความไม่ชัดเจนในเรื่องกฎหมายที่ทับซ้อนกันหลายฉบับ ทำให้เกิดปัญหาในการตีความ และการลงโทษ ถึงแม้พระสังฆาธิการจะมีความรู้ในวินัยอย่างดีแล้วก็ตาม ในขณะที่พิชชาล พันธุ์วัฒนา (2560) กล่าวว่า กระบวนการดำเนินไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากขาดการสนับสนุนจากส่วนกลางด้านงบประมาณ แรงจูงใจ และการร่วมมือที่ดีของคณะสงฆ์ และฝ่ายอาณาจักร นอกจากนี้เจริญ จันทร์จรัส (2542) ยังกล่าวว่า กระบวนการมีปัญหาในด้านมาตรการป้องกันและการสอดส่องความประพฤติของพระภิกษุที่ไม่รัดกุม ปัญหากระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ที่นักวิชาการศึกษามาแล้วนั้นทำให้พบว่า กระบวนการยุติธรรมแม้จำเป็นสำหรับการปกครองคณะสงฆ์ แต่กลับเกิดปัญหามากมาย ทั้งจากความไม่เที่ยงตรง หรือความไม่ยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์เอง ทั้งไม่มีความเป็นรูปธรรมเพียงพอที่จะทำให้คนในสังคมเกิดความเชื่อมั่นในกระบวนการได้ว่าจะสามารถควบคุมพฤติกรรมของพระภิกษุได้อย่างเด็ดขาด เมื่อเป็นเช่นนั้นสิ่งสำคัญคือ การสร้างความเป็นรูปธรรมให้แก่กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ โดยการนำหลักธรรมาภิบาล คือ หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า และหลักคุณธรรม มาประยุกต์ใช้กับกระบวนการ ซึ่งไม่ใช่แนวคิดใหม่แต่เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมานานแล้ว ทั้งคณะสงฆ์ไม่ได้นำมาใช้ให้เข้ากับกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์มากนัก ทำให้ขาดโมเดลในการนำไปปฏิบัติงาน คณะสงฆ์ในแต่ละเขตปกครองของประเทศไทยจึงมีการปฏิบัติงานที่ไม่เหมือนกัน เมื่อการปฏิบัติงานที่ไม่เหมือนกันจึงเกิดข้อสงสัยเกิดขึ้นมากมายว่า คณะสงฆ์ดำเนินงานภายใต้หลักเกณฑ์อะไร กฎหมายที่คณะสงฆ์ใช้มีความยุติธรรมหรือไม่ ระบบการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพเมื่อนำไปใช้ในแต่ละพื้นที่แท้จริงแล้วควรเป็นอย่างไร จึงต้องนำหลักธรรมาภิบาลมาเป็นกรอบในการศึกษากระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ เมื่อแสดงให้เห็นถึง

ความเป็นรูปธรรมที่ปรากฏในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ รวมถึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าคณะสงฆ์มีการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพมากพอที่จะควบคุมดูแลความผิดของพระภิกษุอย่างจริงจัง และเพื่อสร้างโมเดลการปฏิบัติงานให้เกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ในประเทศไทยต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ภายหลังจากคณะสงฆ์มหานิกายแบ่งเขตปกครองออกเป็น 18 ภาคทั่วประเทศ ซึ่งในภาค 13 ประกอบด้วยจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด หากมองตามทฤษฎีวงแหวน (Concentric zone theory) ของเออร์เนสต์ (Ernst, 1998) แห่งสำนักชิคาโก (The Chicago school of criminology) จะพบว่า จังหวัดชลบุรี มีลักษณะที่เป็นเขตศูนย์กลางธุรกิจ (The central business district) ซึ่งเป็นพื้นที่ อำเภอเมือง อำเภอศรีราชา อำเภอบางละมุง และอำเภอสัตหีบ เนื่องจากเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และแหล่งเศรษฐกิจ มักคดีของพระภิกษุเกิดขึ้นตามในตลาด เลียบชายทะเล ป่าละเมาะข้างถนนสายหลัก และบริเวณสุสาน และเขตศูนย์กลางการขนส่ง (The zone in transition) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยของพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีประชาชนจำนวนมากและที่แออัด ซึ่งจะมีคดีพระภิกษุตามบริเวณใกล้เคียงกับนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง และนิคมอุตสาหกรรมเหมราช โดยคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีแบ่งเขตปกครองออกเป็น 10 อำเภอ รวม 68 ตำบล มีพระวินยาธิการ จำนวน 136 รูป ผู้วิจัยจึงเห็นว่า กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดชลบุรี มีความน่าสนใจที่จะทำการศึกษา เนื่องจากมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระภิกษุเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง เพียงพอต่อการนำมาอธิบายตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อให้เห็นความเป็นรูปธรรม และคณะสงฆ์มีการนำกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ที่มีอยู่กับมาดำเนินคดีกับพระภิกษุเหล่านั้นได้แทบจะทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่มีความเป็นรูปธรรมสูงของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีหลักธรรมาภิบาลสอดแทรกในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ค่อนข้างมาก ทั้งในส่วนของการใช้อำนาจด้านนิติธรรม การร่วมมือกันระหว่างคณะสงฆ์ ชุมชน และภาครัฐ รวมไปถึงการมีความรับผิดชอบต่อการบวนการยุติธรรมสูง เพียงแต่ยังไม่มีการนำมาศึกษาเพียงเทียบและสร้างเป็นโมเดลให้เห็น เมื่อการศึกษานี้สิ้นสุดลงจะเป็นการสร้างโมเดลการปฏิบัติงานภายใต้หลักธรรมาภิบาล และเป็นข้อมูลในการวางแผน พัฒนาระบบกระบวนการยุติธรรมให้มีความทันต่อเหตุการณ์ในยุคปัจจุบัน รวมถึงเป็นโมเดลในการปฏิบัติงานแก่คณะสงฆ์ในเขตปกครองอื่น ๆ ต่อไป

คำถามการวิจัย

การศึกษา เรื่อง หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี มุ่งศึกษาการปฏิบัติงานเบื้องต้น และการลงนิคหกรรมของคณะสงฆ์ ว่ามีลักษณะของกระบวนการ

เป็นอย่างไร โดยใช้หลักธรรมาภิบาล คือ หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบเป็นขอบเขตในการศึกษา ทั้งนี้ในการปฏิบัติงานทั้ง 2 กระบวนการมีปัญหา อุปสรรคเกิดขึ้น หรือไม่ อย่างไร รวมถึงเมื่อมีปัญหา อุปสรรคเกิดขึ้นแล้ว คณะสงฆ์ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่จะมีแนวทางการแก้ไขปัญหา ที่จะทำให้กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีประสิทธิภาพมากขึ้นอย่างไร ในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาตามหลักธรรมาภิบาล สำหรับการปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษามา อันนำไปสู่การศึกษาตามกรอบแนวคิดการศึกษา ดังนี้

หลักธรรมาภิบาล อันจะเป็นทฤษฎีหลักในการศึกษากระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ โดยได้เลือกมาศึกษาทั้งหมด 3 หลักคือ หลักนิติธรรม ใช้ศึกษาลักษณะอำนาจ ขอบเขต ความอิสระในการใช้ดุลยพินิจ และวิธีการเลือกใช้กฎหมายในการปฏิบัติหน้าที่ และการลงโทษ หลักการมีส่วนร่วม ใช้ศึกษาลักษณะการขอข้อมูลข่าวสาร การติดต่อประสานงาน และวิธีการปฏิบัติงาน การลงโทษร่วมกันจากหลายฝ่ายทั้งคณะสงฆ์ เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนา และประชาชน หลักความรับผิดชอบ ใช้ศึกษาลักษณะการเตรียมความพร้อม การควบคุมสถานการณ์ การรักษาความปลอดภัยของผู้ปฏิบัติงาน และภาพพจน์ในพื้นที่ เพื่อภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร เพราะเหตุว่าหลักธรรมาภิบาลทั้ง 3 หลักข้างต้น มีปรากฏให้เห็นอยู่ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์อยู่บ่อยครั้ง และเพียงพอต่อการนำหีบยกขึ้นมาอธิบายกระบวนการได้ แต่ยังไม่ได้มีการหีบยกขึ้นมาศึกษาค้นคว้าอย่างลึกซึ้ง ในส่วนหลักธรรมาภิบาลที่นอกเหนือจากนั้นก็ยังมีประเด็นที่น่าสนใจ เพียงแต่มีกระบวนการ หรือกรณีศึกษาที่ไม่ชัดเจนและไม่เพียงพอต่อการหีบยกมาเทียบเคียงศึกษา

ในส่วนของกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ที่จะใช้หลักธรรมาภิบาลมาศึกษามี 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการปฏิบัติหน้าที่ จะศึกษาตั้งแต่การออกตรวจตราพื้นที่คุ้มครอง การลงพื้นที่ตรวจสอบ

ตามที่ได้รับแจ้งเหตุ หรือตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา การติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการ
 ขอคำสั่งนำผู้กระทำความผิดออกจากพื้นที่ในกรณีพบความผิด และอาจเกิดความรุนแรง ทั้งการ
 รวบรวมพยานหลักฐานทั้งพยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ ขั้นตอนการลงโทษ จะศึกษา
 การนำโทษทางระเบียบ ข้อบังคับของคณะสงฆ์ โทษทางกฎหมายตามพระบัญญัติทางวินัย และ
 โทษทางกฎหมายอาญามาลงโทษผู้กระทำความผิด ให้เกิดความเหมาะสมต่อประเภทความผิดที่
 เกิดขึ้น เนื่องจากกระบวนการทั้งสองขั้นตอนข้างต้น มีลักษณะที่เห็นได้ชัด และปรากฏในการ
 ปฏิบัติงานของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีอยู่บ่อยครั้ง และมีกรณีให้ศึกษาจากแหล่งข่าวทั้งในและนอก
 พื้นที่ ทำให้มีข้อมูลเพียงพอสำหรับการศึกษาค้นคว้า

ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นนั้น จะเป็นปัญหาจากการปฏิบัติหน้าที่ของพระ
 วินยาศิการ ที่เกิดขึ้นกับกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ชั้นเจ้าคณะปกครอง ในขั้นตอนการ
 ปฏิบัติงาน และขั้นตอนการลงนิคหกรรม ภายใต้กรอบการศึกษาสามหลัก คือ นิติธรรม การบังคับ
 ใช้กฎหมายตลอดจนการลงนิคหกรรม การมีส่วนร่วม การประสานงานภายในองค์กร หรือภายนอก
 องค์กร ตลอดจนการเข้ามามีส่วนร่วมของกระแสสังคม ซึ่งอาจมีผลต่อการปฏิบัติงานและการลง
 นิคหกรรม ความรับผิดชอบ ด้านแรงจูงใจ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาต่อผู้ใต้บังคับบัญชา
 ตลอดจนความเป็นกลางในการปฏิบัติงาน และการลงนิคหกรรม

ในส่วนของแนวทางการแก้ไขปัญหาดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาล คือ ใช้หลักนิติธรรม หลักการ
 มีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบต่อสังคม โดยกล่าวถึงการแก้ไขข้อบกพร่อง หรือความต้องการที่
 อยากจะให้เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ภายใต้ประเด็นหลัก 3 อย่าง คือ นิติธรรม เน้น
 การแก้ไขระบบกฎหมายและการลงโทษ ระบบโครงสร้างพระวินยาศิการ หรือการกระจายความรู้
 ด้านกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์แก่หน่วยงานอื่นใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น การมีส่วนร่วม เน้นการ
 เข้ามามีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ช่องทางการติดต่อ หรือนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วม ความ
 รับผิดชอบต่อสังคม เน้นคุณสมบัติของพระวินยาศิการในอนาคต ลักษณะการได้มาซึ่งพระวินยาศิการ หรือ
 แนวทางการปฏิบัติงานในอนาคต ซึ่งอาจตอบสนองกับความต้องการที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน หรืออาจ
 เป็นแนวทางที่สามารถเกิดขึ้นได้จริงในอนาคต ดังภาพที่ 1-1

คือ หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบ เนื่องจากเป็นหลักการที่มีปรากฏในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์มากเพียงพอสำหรับการนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ ให้เห็นเป็นรูปธรรม ทั้งสามารถเข้าถึงและได้มาซึ่งข้อมูล ด้านกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีทั้งสามส่วนได้ง่าย

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษา ได้แก่ เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี อันประกอบด้วย 10 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอพานทอง อำเภอพนัสนิคม อำเภอบ้านบึง อำเภอศรีราชา อำเภอเกาะจันทร์ อำเภอบ่อทอง อำเภอหนองใหญ่ อำเภอบางละมุง และอำเภอสัตหีบ แต่ละจะถูกคัดเลือกโดยใช้ทฤษฎีวงแหวน (Concentric zone theory) ของสำนักชิคาโก (Chicago school) ซึ่งพื้นที่ที่ได้รับเลือกสำหรับการลงพื้นที่สัมภาษณ์ต้องอยู่ในโซนที่ 1 และ 2 คือ เขตศูนย์กลางธุรกิจ (The central business district) และเขตศูนย์กลางการขนส่ง (The zone in transition) ซึ่งเป็นพื้นที่ อำเภอเมือง อำเภอศรีราชา อำเภอบางละมุง อำเภอบ้านบึง และอำเภอสัตหีบ เนื่องจากเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและแหล่งเศรษฐกิจ ทั้งเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยของพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม เช่น นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง นิคมอุตสาหกรรมเหมราช เป็นต้น

3. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ พระภิกษุสงฆ์ ที่ดำรงตำแหน่งเป็นพระวินยาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ฝ่ายมหานิกาย ใน 5 อำเภอ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีส่วนร่วมในการทำงานด้านกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี ซึ่งจะถูกคัดเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งผู้วิจัยจะใช้เวลาในการสัมภาษณ์ 30 – 50 นาที ต่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1 ท่าน หรือจนกว่าผู้วิจัยจะได้ข้อมูลที่ครอบคลุมประเด็นที่ศึกษา และจะหยุดการสัมภาษณ์ เมื่อข้อมูลมีความครบถ้วน หรืออิ่มตัว (Saturation of data) โดยพบว่า ข้อมูลเริ่มซ้ำกับข้อมูลเดิม ไม่มีข้อมูลใหม่ที่เพิ่มเติมจากข้อมูลเดิมที่เก็บรวบรวมได้ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ข้อมูลมีความครบถ้วน หรืออิ่มตัว เมื่อได้จำนวนผู้ให้ข้อมูล 19 รูป/คน จาก 3 กลุ่ม คือ พระภิกษุสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ พระวินยาธิการ ในฐานะเป็นผู้ช่วยเจ้าพนักงาน และเจ้าหน้าที่ของภาครัฐที่ร่วมปฏิบัติงาน หรือเคยร่วมปฏิบัติงานในด้านการยุติธรรมของคณะสงฆ์

4. ระยะเวลาในการดำเนินการ

ผู้วิจัยได้เริ่มดำเนินการวิจัยช่วงระหว่าง เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2562 ถึง เดือนเมษายน พ.ศ. 2563 รวมระยะเวลา 12 เดือน

คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการยุติธรรมชั้นเจ้าคณะปกครอง หมายถึง กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ตามกฎหมายตราศกม ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) ก่อนจะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมชั้นต้น ซึ่งกล่าวถึงขั้นตอนการปฏิบัติงาน 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการปฏิบัติงานเบื้องต้น ได้แก่ การออกตรวจตราพื้นที่ลุ่มเสี่ยง หรือตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา การรับเรื่องร้องเรียน การสืบสวนสอบสวน การติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการขอคำสั่งนำผู้กระทำความผิดออกจากพื้นที่รวมถึงการระงับเหตุ และการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งพยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ ขั้นตอนการลงนิคหกรรม ได้แก่ การอ้างพยานหลักฐาน การนำบทลงโทษทางกฎหมายของคณะสงฆ์ โทษทางกฎหมายตามพระบัญญัติทางวินัย และโทษทางกฎหมายอาญามาลงโทษผู้กระทำความผิด ตามพยานหลักฐาน มีตุลาการในการพิจารณาคดี รวมถึงการใช้ดุลยพินิจให้เกิดความเหมาะสมต่อประเภทความผิดที่เกิดขึ้น

พื้นที่ลุ่มเสี่ยง หมายถึง เขตปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี ที่เป็นไปตามทฤษฎีวงแหวน (Concentric zone theory) ของสำนักชิคาโก (Chicago school) ในโซนที่ 1 และ 2 คือ เขตศูนย์กลางธุรกิจ (The central business district) และเขตศูนย์กลางการขนส่ง (The zone in transition) ซึ่งเป็นพื้นที่ อำเภอเมือง อำเภอศรีราชา อำเภอบางละมุง อำเภอบ้านบึง และอำเภอสัตหีบ เนื่องจากเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และแหล่งเศรษฐกิจ ทั้งเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยของพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม เช่น นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง นิคมอุตสาหกรรมเหมราช เป็นต้น ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกนำกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์มาใช้อยู่บ่อยครั้ง

หลักธรรมาภิบาล หมายถึง หลักการที่ปรากฏในการบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งมีความเป็นรูปธรรม เกี่ยวข้องกับกระบวนการ มีหลักฐานปรากฏให้เห็นในแหล่งข่าวทั้งในและนอกพื้นที่ ทั้งในส่วนของกรปฏิบัติหน้าที่ และการลงนิคหกรรมที่เพียงพอต่อการนำมาศึกษาเปรียบเทียบ อันได้แก่

1. หลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ หมายถึง ลักษณะการปฏิบัติงานที่ยึดหลักกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ และกติกาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ซึ่งประกอบด้วยกรแบ่งอำนาจหน้าที่ การรับแจ้งเหตุ ขอบเขตกรใช้อำนาจ การนำหลักกฎหมายมาใช้ในการปฏิบัติงาน ความเป็นอิสระในการปฏิบัติงาน การปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย และการยึดหลักกฎหมายสากล

2. หลักการมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ หมายถึง การประสานความร่วมมือช่วยเหลือกันในการปฏิบัติงานตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ระหว่างพระสังฆาธิการ พระวินยาธิการ เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนา รวมถึงประชาชน ที่มีส่วน

ร่วมในการช่วยระงับเหตุ เฝ้าระวัง แจ้งเหตุ การปฏิบัติงาน และอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน

3. หลักความรับผิดชอบในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ หมายถึง ความตระหนักและสำนึกในหน้าที่ตามบทบาท ตำแหน่ง และอำนาจหน้าที่ของตนเอง ที่ได้มีการปฏิบัติงานตามคำสั่ง มีมาตรการควบคุมสถานการณ์ในพื้นที่ขณะปฏิบัติงาน มีการรายงานการปฏิบัติงานต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีการรักษาความปลอดภัยของผู้ปฏิบัติงาน และมีการลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน

พระวินยาธิการ หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับการสรรหา หรือได้รับการแต่งตั้ง จากเจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะปกครอง ให้เป็นผู้ช่วยเจ้าพนักงานในการสอดส่องดูแล ช่วยเหลือการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะปกครอง

เจ้าคณะปกครอง หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ ตั้งแต่เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งมีฐานะเป็นเจ้าพนักงาน

เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี หมายถึง การแบ่งเขตปกครองตามแบบคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายในเขตจังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย 10 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองชลบุรี อำเภอพานทอง อำเภอพนัสนิคม อำเภอบ้านบึง อำเภอศรีราชา อำเภอเกาะจันทร์ อำเภอบ่อทอง อำเภอหนองใหญ่ อำเภอบางละมุง และอำเภอสัตหีบ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. การสร้างแนวทางการปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ให้เกิดความถูกต้องชอบธรรมตามหลักธรรมาภิบาล ทั้งในด้านนิติธรรม ด้านการมีส่วนร่วม และด้านความรับผิดชอบต่อสังคม สำหรับคณะสงฆ์ทั่วไปได้

2. การนำปัญหาอุปสรรคที่พบในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ทั้งในด้านแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ช่องทางการติดต่อสื่อสารที่ไม่เพียงพอ หรือความสับสนที่เกิดจากระบบกฎหมายที่ทับซ้อนกัน สะท้อนสู่ผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ที่ประชุมคณะสงฆ์ ร่วมกันหาหรือแก้ไขปัญหา อันทำให้เกิดหลักธรรมาภิบาลมากขึ้นต่อไป

3. การนำแนวทางแก้ไขปัญหา องค์กรความรู้ และข้อเสนอแนะจากการศึกษา อันได้แก่ การแยกระบบงานยุติธรรมออกจากงานปกครอง การต่อยอดนโยบายบัตรสมาร์ตการ์ดพระภิกษุที่สามารถบันทึกประวัติความผิดได้ การให้ความรู้แก่พระวินยาธิการรวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐ และผู้นำท้องถิ่น ที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์มาปรับใช้ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่ปฏิบัติงาน อันจะทำให้อุปสรรคการปฏิบัติงานตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ลดลงได้

4. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกรณีศึกษากระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ที่เสนอผ่าน โมเดล Knowledge Management (KM) หรือระบบกฎหมายแบบ Group Equilibrium Model ได้ถูกเผยแพร่ผ่านการตีพิมพ์ในวารสารทางพระพุทธศาสนาในฐานข้อมูลของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย หรือ Thai-Journal Citation Index Centre (TCI) สำหรับเป็นข้อมูลให้นักวิจัย นักวิชาการ และผู้ที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้าต่อยอดความรู้ในอนาคต

5. ผลการทำวิจัยทั้งในส่วนการปฏิบัติงาน ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาก็จะเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการวางแผนทางการปฏิบัติงานของกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี และเขตปกครองอื่น ๆ รวมทั้งนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการบริหารงานด้านอื่น ๆ ของคณะสงฆ์ อันได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งกระบวนการอาจมีความแตกต่างออกไป แต่สามารถนำหลักธรรมาภิบาลและแนวทางการปฏิบัติงานที่เสนอนี้ไปประยุกต์ใช้ต่อไปได้

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีทางกระบวนการยุติธรรมทางอาญา
2. แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมและอาชญาวิทยา
3. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมาภิบาล
4. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์
5. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของพระวินยาศึกษา
6. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีทางกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

คำว่า “กระบวนการยุติธรรม” มาจากคำสองคำ คือ กระบวนการ และ ยุติธรรม ซึ่งตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ได้ให้หมายของสองคำนี้ว่า “กระบวนการ” หมายถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติ ที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีระบบ ระเบียบ และไปสู่ผลอันอย่างหนึ่งหรือกรรมวิธีหรือลำดับการกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง และคำว่า “ยุติธรรม” หมายถึง ความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล ซึ่งเมื่อนำมารวมกันคือกระบวนการยุติธรรม จะหมายถึง ขั้นตอนและวิธีดำเนินการในการบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่ออำนวยความยุติธรรม ค้ำครองสิทธิ และเสรีภาพของบุคคล

ในการทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม ได้แบ่งแนวคิดการดำเนินงานภายใต้กระบวนการยุติธรรมออกเป็น 3 แนวคิดหลักคือ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามรูปแบบปกติ กระบวนการยุติธรรมแบบทางเลือก และการประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำ ความผิด มีอธิบายดังนี้

1. กระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามรูปแบบปกติ (Formal justice)

จุดเริ่มต้นที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงแนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้รับการปฏิรูปครั้งใหญ่ เมื่อพุทธศักราช 2540 นักปฏิรูปกฎหมายอย่างศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร (2552) ได้อธิบายถึงกระบวนการยุติธรรม

ทางอาญาที่ดีว่า “คดีอาญามีการตรวจสอบ 2 ชั้น คือ ชั้นเจ้าพนักงาน และชั้นศาล ชั้นเจ้าพนักงาน ต้องร่วมมือกันทำงานเพราะกระบวนการสอบสวนเป็นกระบวนการแยกไม่ได้ คนอื่นต้องมาช่วยกันทำให้เกิดความถูกต้องเป็นเอกภาพ” รวมถึงเป้าหมายสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอยู่ที่การอำนวยความยุติธรรมและคุ้มครองสิทธิของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และเท่าเทียมกัน เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคมเป็นสำคัญ ซึ่งเมื่อศึกษากระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายในปัจจุบันทั้งระบบแล้วจะพบว่า ประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน ดังนี้ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2547) คือ

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ปัจจัย สิ่ง สาเหตุ หรือเหตุ ที่ทำให้เกิด ปัญหา เช่น การประกอบอาชญากรรม หรือการกระทำความผิดโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลและมีการนำคดีเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรม โดยกระบวนการชั้นเจ้าพนักงานซึ่งอาจเริ่มต้น โดยพนักงานสอบสวน อาจไปประสบเหตุด้วยตนเอง หรือมีผู้เสียหายร้องทุกข์ หรือมีผู้เห็นเหตุการณ์กล่าวโทษต่อเจ้าพนักงาน และกระบวนการชั้นศาลคือการใช้สิทธิฟ้องคดี ด้วยตนเองของผู้เสียหาย

2. กระบวนการ (Process) หมายถึง กระบวนการดำเนินงานขององค์กรในกระบวนการยุติธรรม คือ ตำรวจ อัยการ ศาล คุมประพฤติ และราชทัณฑ์ ตามอำนาจหน้าที่ ที่กฎหมายกำหนดไว้

3. ปัจจัยนำออก (Output) หมายถึง ปัจจัย สิ่ง หรือผล (Effect) ที่ปรากฏออกมา หลังจากผ่านขั้นตอนทั้ง 2 มาแล้ว เช่น การคุ้มครองป้องกันสังคม การลดอาชญากรรม การรักษาความยุติธรรม การให้บริการและการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนและสังคมตลอดจนการรักษาและธำรงความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย ซึ่งต้องตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและสังคมได้อย่างแท้จริง

เพื่อให้ภาพของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ว่านี้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น จึงมีการจำแนกบทบาท อำนาจหน้าที่ และกระบวนการดำเนินงานตามที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวข้องขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมแต่ละองค์กรตามลำดับ (สมคิด บางโม, 2546) ดังต่อไปนี้

1. พนักงานสอบสวนหรือตำรวจ เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันมีหน้าที่คุ้มครองความสงบสุขของประชาชน และเป็นองค์กรที่สำคัญองค์กรหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากเป็นหน่วยงานแรกที่รับผิดชอบต่อกระบวนการยุติธรรม ก่อนที่คดี หรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นนั้นจะผ่านไปยังพนักงานอัยการ และเข้าสู่การพิจารณาคดีของศาล ซึ่งตำรวจเป็นผู้จับกุมผู้กระทำความผิดและทำการรวบรวมพยานหลักฐานที่ได้จากการสอบสวนแล้วส่งเรื่องหรือสำเนาสอบสวนให้พนักงานอัยการ ซึ่งบทบาทของพนักงานสอบสวน มีดังนี้ จับกุมผู้กระทำความผิด สืบสวนสอบสวนพยานหลักฐานการกระทำความผิด ป้องกันอาชญากรรมมิให้เกิดขึ้น รักษาความมั่นคงของชาติ

ปราบปรามการจลาจล และการก่อวินาศภัยต่าง ๆ ควบคุมแหล่งอบายมุขต่าง ๆ บ่อนการพนัน ยาเสพติด แหล่งค้าประเวณี ควบคุมและอำนวยความสะดวกในการจราจร ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งในส่วนของบทบาทเจ้าหน้าที่ตำรวจในการบังคับใช้กฎหมายมี 2 บทบาท คือ การจับกุม และการสืบสวนสอบสวน ในส่วนการจับกุมตำรวจสามารถเป็นผู้จับกุมเอง หรือขอร้องให้ราษฎรช่วยจับกุม โดยตำรวจจะจับกุมผู้ใดโดยไม่มีหมายจับไม่ได้ ในส่วนของบทบาทการสืบสวนสอบสวน จะเกิดขึ้นเมื่อมีผู้มาร้องทุกข์ว่ามีผู้กระทำความผิด หรือตำรวจไปประสบเหตุด้วยตนเอง จากนั้นจึงดำเนินการสอบสวนโดยไปตรวจยังที่เกิดเหตุเพื่อค้นหาร่องรอยผู้กระทำความผิด และทำการสืบสวนจับกุมผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย

2. ทนายความ คือ ผู้ที่สภานายความได้รับจดทะเบียนและออกใบอนุญาตให้เป็นทนายความ ซึ่งจะทำหน้าที่แทนคู่ความในการดำเนินในศาล โดยเข้ามาว่าความแก้ต่างให้แก่คู่ความไม่ว่าจะเป็นโจทก์หรือจำเลย ทนายความจะให้คำปรึกษา หรือดำเนินคดีแทนโดยคิดค่าบริการจากลูกความ

3. พนักงานอัยการ คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ซึ่งจะดำเนินคดีต่อจากพนักงานสอบสวน เมื่อพนักงานสอบสวนได้สอบสวนคดีเสร็จแล้ว ก็จะส่งสำนวนการสอบสวนให้พนักงานอัยการเพื่อฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลต่อไป (นัยนา เกิดวิชัย, 2542) ดังนั้น หน้าที่สำคัญของอัยการ คือ ตรวจตรากลั่นกรองการรวบรวมพยานหลักฐาน และการสอบสวนพนักงานสอบสวน ซึ่งกฎหมายได้ให้อำนาจพนักงานอัยการไว้ ดังนั้นพนักงานอัยการจึงมีบทบาทสำคัญมากในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และในส่วนของบทบาทของอัยการ สามารถสรุปได้ดังนี้ (สมคิด บางโม, 2546)

1. เป็นโจทก์ฟ้องคดีต่อศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
2. เป็นผู้ดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญาแทนรัฐบาลและข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่และถูกฟ้องคดี
3. ดำเนินคดีแพ่งแทนรัฐวิสาหกิจซึ่งมิใช่คดีพิพาทกับรัฐบาล
4. ดำเนินคดีแพ่งแทนเทศบาลในกรณีที่มีใช่คดีพิพาทกับรัฐบาล
5. ในเรื่องที่ราษฎรฟ้องเองไม่ได้เพราะมีกฎหมายห้าม หากอัยการไม่เห็นสมควร จะเป็นโจทก์ฟ้องเองก็ได้

ก่อนพนักงานอัยการจะสั่งฟ้องคดีว่าฟ้องหรือไม่ฟ้อง มีอำนาจในการดำเนินการ ดังนี้

1. สั่งให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติม
2. สั่งให้พนักงานสอบสวนส่งพยานคนใดคนหนึ่งมาใช้ซักถามเพื่อสั่งการต่อไป

4. ศาล คือ ผู้ทำหน้าที่พิจารณาชี้ขาดคดี ซึ่งต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม แบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา ศาลชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญา ในเขตกรุงเทพฯ จะมีศาลแขวงพระนครเหนือ ศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงธนบุรี ศาลจังหวัดมีนบุรี ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง ศาลอาญาธนบุรี และศาลอาญา ส่วนในเขตต่างจังหวัดจะมีศาลแขวง ศาลจังหวัด และศาลจังหวัดแผนกเยาวชนและครอบครัว

5. ราชทัณฑ์ คือ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ จะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเกือบทุกขั้นตอน โดยทำหน้าที่ควบคุมตัวผู้ต้องหา หรือจำเลยไว้ในระหว่างการดำเนินคดีทางกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นชั้นก่อนศาลพิจารณา ระหว่างรอพิจารณา ตลอดจนภายหลังการพิจารณาพิพากษา ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งของศาล เช่น การคุมตัว ปล่อยตัว หรือแม้แต่คำพิพากษาประหารชีวิต (นัยนา เกิดวิชัย, 2542) อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์มีดังต่อไปนี้

1. ควบคุมดูแลนักโทษในเรือนจำให้ปฏิบัติตามระเบียบของเรือนจำ
2. ควบคุมและอบรมความประพฤติของนักโทษให้กลับตัวเป็นคนดี
3. ช่วยฝึกรวมอาชีพแก่นักโทษตามนโยบายของเรือนจำ

6. กรมคุมประพฤติ เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งก่อนศาลพิพากษาคดี และหลังศาลทำการพิพากษาคดี ซึ่งก่อนทำการพิพากษาคดี เรียกว่า “การสืบเสาะและพินิจ” ส่วนการคุมประพฤติหลังศาลพิพากษา เรียกว่า “การควบคุมและสอดส่อง” โดยที่พนักงานคุมประพฤติจะมีอำนาจหน้าที่ในการหาเหตุผลต่าง ๆ ของจำเลยตามที่ศาลสั่งและรายงานศาล นำตัวจำเลยไปให้แพทย์ตรวจ ควบคุม แนะนำ ตักเตือน ในเรื่องของความประพฤติและการประกอบอาชีพแก่ผู้ถูกคุมความประพฤติ ติดตาม และทำการตรวจสอบความประพฤติตามที่ศาลกำหนด จากนั้นก็รายงานการคุมประพฤติเสนอต่อศาล (สมคิด บางโม, 2546)

จากการทบทวนเอกสารผู้วิจัยสรุปได้ว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามรูปแบบปกติ เริ่มต้นจากการสืบสวนจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ จากนั้นทำการฟ้องร้องคดีโดยอัยการ และเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีโดยศาล จนในที่สุดเมื่อตัดสินแล้วก็ลงโทษผู้กระทำความผิด ในส่วนของผู้ที่เกี่ยวข้องจะเริ่มจากพนักงานสอบสวน หรือตำรวจในชั้นแรก ต่อมาทำการแต่งตั้งทนายความ แล้วทำการส่งสำนวนให้อัยการทำการฟ้องต่อศาล ศาลทำการพิพากษา และส่งให้ราชทัณฑ์และกรมคุมประพฤติบังคับคดีตามโทษที่ได้รับ

2. กระบวนการยุติธรรมแบบทางเลือก (Alternative dispute resolutions)

หลักการทั่วไปของทางเลือกในการระงับข้อพิพาท คือ การหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ระงับข้อพิพาทอย่างไม่เป็นทางการ หรือหลีกเลี่ยงที่จะไม่นำข้อขัดแย้งเข้าสู่กระบวนการปกติ แต่เป็นการอาศัยกระบวนการตกลง (Negotiated process) ระหว่างคู่ขัดแย้ง โดยความสมัครใจของคู่กรณี ในการนำไปสู่ข้อยุติข้อพิพาทร่วมกันอย่างสันติวิธี ซึ่งไม่ปรากฏในกระบวนการรูปแบบปกติ มีความยืดหยุ่น ประหยัด และรวดเร็วกว่ากระบวนการปกติ และที่สำคัญที่สุดคือ มีบรรยากาศของความเป็นมิตรระหว่างคู่กรณี นอกจากนี้ กระบวนการระงับ ข้อพิพาทอย่างมีทางเลือกยังสามารถแก้ไขความขัดแย้งในส่วนที่กฎหมายและกระบวนการปกติไม่อาจเข้าถึงได้ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกจึงเป็นกระบวนการในการแสวงหาความยุติธรรม ที่มีกระบวนการ รูปแบบ และการปฏิบัตินอกเหนือจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยใช้แนวคิดหลัก 3 อย่าง (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, 2553) คือ

2.1 การหันเหคือออกจากกระบวนการ (Diversion) เป็นแนวความคิดในการนำผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมที่เป็นทางการ (Diversion) โดยการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง จำเลยและผู้ต้องขัง ตามขั้นตอนของกฎหมาย เกิดจากการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมครั้งใหญ่ในสหรัฐอเมริกา ระหว่างตอนกลางทศวรรษ 1960 ถึงกลางทศวรรษ 1970 โดยใช้วิธีแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชนเป็นหลัก (Community -based treatment) โครงการหันเหหรือการกักขังผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐฯ ภายใต้นโยบายทางอาญาที่ต้องการแก้ไขผู้กระทำความผิดไม่ร้ายแรง หรือผู้กระทำความผิดที่ไม่เป็นภัยอันตรายต่อสังคมแทนการลงโทษแบบดั้งเดิม โครงการต่าง ๆ ได้กำหนดขึ้นเพื่อรองรับการนำผู้กระทำผิดที่สมควรได้รับการแก้ไขฟื้นฟูออกจากกระบวนการที่เป็นทางการ

2.2 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative justice) มีพื้นฐานที่สำคัญในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นและทำให้กลับคืนสู่ความสมานฉันท์ ดังนั้นบทบาทของผู้เสียหายจึงมีความสำคัญทั้งในทาง ทฤษฎีและปฏิบัติ ไม่ว่าผู้เสียหายจะถูกมองในแง่ของบุคคลหรือชุมชน

2.3 ยุติธรรมชุมชน (Community justice) เป็นรูปแบบของการแก้ไขผู้กระทำความผิดในชุมชนในบริบทนี้ ได้แก่ โครงการหันเหผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมในขั้นก่อนฟ้องคดีและหลังจากศาลพิจารณา พิพากษาโทษแล้วก็ได้มาตรการที่ใช้อย่างแพร่หลาย เช่น การคุมประพฤติ การพักการลงโทษ การแก้ไขฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด การชดใช้ความเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย การลงโทษระดับปานกลาง และบ้านกึ่งวิถี เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วจะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งอาสาสมัครในชุมชน เหตุผลการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดใน

ชุมชนมีมากมายทั้งทางด้านประสิทธิภาพ มนุษยธรรม การเงิน ความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชน (ประธาน วัฒนวานิชย์ และคณะ, 2551)

จากการทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยสรุปได้ว่า กระบวนการยุติธรรมทางเลือกเป็นอีกหนึ่งทางออกสำหรับผู้กระทำความผิดในคดีอาญา ซึ่งไม่จำเป็นต้องพ้นจากคดีด้วยการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเสมอไป ทางออกที่ว่่านั้นประกอบด้วยทางเลือกถึงการเข้าสู่กระบวนการทางตรง แต่กลับใช้กระบวนการเชิงสมานฉันท์ และกระบวนการยุติธรรมชุมชน ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้ทำหน้าที่คัดกรองคดีที่จะเข้าสู่กระบวนการได้มาก ซึ่งคดีใดสามารถไกล่เกลี่ยยอมความได้ก็จะเข้าสู่กระบวนการกระแสรองทั้งหมด ทั้งนี้ยังช่วยในเรื่องคดีล้นศาลได้เป็นอย่างดี

3. การประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด (Victim-offender mediation)

การประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด เป็นการประนอมข้อพิพาททางอาญาที่เกิดขึ้นระหว่างเหยื่ออาชญากรรม (Victim) กับ อาชญากรหรือผู้กระทำความผิด (Offender) ด้วยเหตุผลที่ว่า อาชญากรหรือผู้กระทำความผิดคือบุคคลที่ถูกกำหนดให้มีสถานะภาพเป็นอาชญากรหรือผู้กระทำความผิดจากการที่ได้กระทำการล่วงละเมิดต่อผู้อื่นในสิ่งที่ผู้มีอำนาจของรัฐและสังคมกำหนดว่าเป็นความผิดต้องได้รับการลงโทษตามระบบรูปแบบและ วิธีการซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้ ไม่ว่าจะป็นรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงแก้แค้นหรือรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สถานะของผู้กระทำความผิดคือเป็นผู้ที่ยอมรับผิดและแสดงความรับผิดชอบโดยใช้เหยี่ยวาให้แก่เหยื่ออาชญากรรมหรือชุมชนเป็นทรัพย์สิน หรือการให้บริการ สำหรับเหยื่ออาชญากรรมนั้นทำหน้าที่รับการเหยี่ยวาชดใช้จากผู้กระทำความผิดทางหนึ่ง และยังทำหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เป็นการให้อภัยแก่ผู้กระทำความผิดที่แสดงความรู้สำนึกรับผิดชอบต่อการกระทำผิดของตนแล้ว วิธีการเช่นนี้เป็นการให้อภัย เพื่อเปิดพื้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ไม่ใช่ในฐานะศัตรู แต่ในฐานะผู้ให้อภัยและผู้ได้รับการอภัย โดยทั้งสองฝ่ายมองไปสู่อนาคตมากกว่าที่จะมองถึงเหตุการณ์ ที่ผ่านมาแล้ว กระบวนการดังกล่าวนี้เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกตามแนวทางกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รูปแบบหนึ่งที่จะนำมาใช้เสริมให้กระบวนการยุติธรรมสามารถ บรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (ประธาน วัฒนวานิชย์ และคณะ, 2551)

จากการทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด ไม่เพียงแต่เป็นการลดคดีเข้าสู่ศาลเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการที่เสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนระหว่างผู้เสียหายกับผู้ก่อเหตุ ซึ่งนอกจากผู้ก่อเหตุจะไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักแล้ว ผู้เสียหายก็จะได้รับการเหยี่ยวาจากผู้กระทำความผิด แสดงถึง

การรับผิดชอบต่อผลของการกระทำที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และยังสามารถใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมได้ต่อไป

4. ระบบกฎหมายและการสืบพยานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

การค้นหาความจริงในคดีอาญามีความสำคัญมาในการพิจารณาคดี ซึ่งถือว่าการค้นหาความจริง หรือแสวงหาความจริง เป็นหัวใจหลักในการที่จะอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน โดยระบบการค้นหาความจริงตามหลักวิธีพิจารณาสากลที่เป็นที่ยอมรับมีอยู่ 2 ระบบ (ชนกกานต์ อ้วนไทร, 2560) ดังนี้

4.1 ระบบกล่าวหา (Accusatorial system)

ระบบกล่าวหานี้ มีที่มาจากประเทศอังกฤษและกลุ่มประเทศที่ใช้กฎหมายระบบคอมมอนลอว์ (Common law) เช่น สหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ แคนาดา รวมทั้งกลุ่มประเทศอาณานิคมของอังกฤษ โดยมีพื้นฐานวิธีคิดมาจากการแก้แค้นกันระหว่างผู้กระทำผิดกับผู้เสียหาย ผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาเพื่อลงโทษผู้กระทำผิดด้วยตนเอง แล้วรวบรวมพยานหลักฐานมานำสืบความผิดของจำเลยในศาล ส่วนศาลหรือผู้พิพากษาจะวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัด ไม่ถามหรือแสวงหาพยานหลักฐานใดเพิ่มเติม หากขาดพยานหลักฐานในส่วนใด ศาลจะถือว่าเป็นความบกพร่องของผู้เสียหายเอง และจะยกประโยชน์ในข้อนี้ให้แก่จำเลย (มนัสสนันท์ เจริญเลิศ, 2557)

ดังนั้นในระบบกล่าวหาจึงแบ่งบุคคลในคดีออกเป็น 3 ฝ่าย คือ ผู้เสียหายซึ่งทำหน้าที่เป็น โจทก์ จำเลย และศาล ซึ่งมีแนวคิดมาจากการพิจารณาคดีในสมัยก่อนซึ่งใช้วิธีทรมาน (Trial by ordeal) และให้ทั้งสองฝ่ายต่อสู้คดีกันเอง (Trial by battle) ส่วนศาลมีหน้าที่เป็นคนกลางหรือกรรมการ ต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็นการเอาพยานมาพิสูจน์ความผิดของจำเลยโดยฝ่ายโจทก์จะเอาพยานที่เป็นพรรคพวกของตนมาเบิกความกล่าวหาจำเลย ส่วนจำเลยก็เอาพวกของตนมาเบิกความรับรองความบริสุทธิ์ของตนให้ศาลฟังแล้วตัดสินคดี ระบบกล่าวหาจึงให้ความสำคัญอย่างสูงต่อหลักฐานต่อไปนี้ (อุดม รัฐอมฤต, 2538) คือ

1. ศาลมีลักษณะวางเฉยและมีบทบาทจำกัดเป็นเพียงผู้ตัดสินคดีเท่านั้น โดยต้องผูกพันกับพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอ ไม่มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือช่วยคู่ความฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งแสวงหาพยานหลักฐาน

2. ในระบบกล่าวหาที่มีผู้ที่เกี่ยวข้องกับคดี 3 ฝ่าย ได้แก่ โจทก์ จำเลย และศาล ศาลจะวางตัวเป็นกลาง โจทก์กับจำเลยมีบทบาทสำคัญเป็นคู่ต่อสู้ซึ่งกันและกัน ในคดีอาญาศาลจะไม่ช่วยโจทก์แสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติม และศาลถูกจำกัดมิให้เรียกพยานหลักฐานเอง หน้าที่ในการพิสูจน์การกระทำผิดเป็นหน้าที่ของโจทก์ โดยเฉพาะคู่ความต้องมีการระในการแสวงหาพยานหลักฐานและนำเสนอต่อศาลเพื่อวินิจฉัยชี้ขาด

3. การดำเนินคดีในระบบกล่าวหาเป็นการต่อสู้เพื่อพิสูจน์ว่าฝ่ายใดมีหลักฐาน ยืนยันข้อกล่าวอ้างของตนดีกว่ากัน บทบาทของทนายความจึงมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทนายความ ฝ่ายจำเลย ทั้งนี้เพราะจำเลยส่วนใหญ่ไม่ค่อยรู้กฎหมายและกระบวนการนำเสนอ พยานหลักฐาน และ หากไม่ได้นำเสนอพยานหลักฐานต่อศาล ศาลก็ไม่อาจนำพยานหลักฐานอื่นมา เพื่อชี้ขาดได้ จึงอาจทำให้จำเลยที่ไม่มีทนายความเสียเปรียบ

4. มีกฎเกณฑ์การสืบพยานที่เคร่งครัดมาก ศาลมีโอกาสใช้ดุลพินิจได้น้อย มีบทคัด พยานที่เด็ดขาด (Exclusionary rule) ไม่ยอมให้ศาลรับฟังพยานนั้นเข้าสู่สำนวนความ และการใช้ คำถามในการซักถาม ถามค้าน และถามติง ก็ต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์โดยเคร่งครัด ทำให้การยก ฟ้อง ด้วยเหตุผลทางเทคนิค (Technicality) มีมาก บางครั้งศาลอาจยกฟ้องทั้ง ๆ ที่ปรากฏว่าจำเลย กระทำความผิดได้ ถ้าพยานหลักฐานที่โจทก์นำมาแสดงต่อศาลนั้นเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ

4.2 ระบบไต่สวน (Inquisitorial system)

ระบบไต่สวนเป็นระบบที่ใช้อยู่ในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil law) เช่น ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมัน เป็นต้น ระบบไต่สวนมีที่มาจากศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกในสมัยกลาง ซึ่งทางศาสนจักรโดยเฉพาะอย่างยิ่งสันตะปาปาแห่งกรุง โรมมี อิทธิพลเหนือฝ่ายอาณาจักรคือกษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ โดยในการพิจารณาคดีผู้กระทำ ความผิดเกี่ยวกับกฎหมายทางศาสนาของศาลศาสนานั้นจะใช้วิธีซักพยานในรูปของ คณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับคดีโดยตรงคือพระผู้ทำการไต่สวนกับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ถูกไต่ สวนโดยไม่ต้องมีผู้พิพากษาเป็นคนกลาง ดังนั้นในศาลศาสนาผู้ไต่สวนจึงต้องทำหน้าที่แสวงหา พยานหลักฐาน ซักถามพยานและชำระความโดยไต่สวนคดีด้วยตนเองตลอด และโดยที่สันตะปาปา มีอิทธิพลเหนือกษัตริย์ยุโรปในสมัยกลางอิทธิพลของศาลศาสนาจึงได้ถูกนำมาใช้ในศาลของทาง บ้านเมืองในคดีอาญาทั่ว ๆ ไปจนกลายเป็นระบบไต่สวนปัจจุบัน (สุวิชา สิริธนวินิต, 2554)

การไต่สวนเป็นระบบที่มีการดำเนินคดีไม่มีการแยกหน้าที่สอบสวนฟ้องร้อง และ หน้าที่พิจารณาคดีออกจากกัน ในองค์กรในการดำเนินคดีแยกต่างหากจากกันเป็นผู้รับผิดชอบ ดำเนินการ แต่การดำเนินคดีอาญาทั้งหมดตกอยู่ในมือของบุคคลหรือองค์กรเดียวคือผู้พิพากษาหรือ ศาล และในการดำเนินคดีอาญาตามระบบนี้ไม่มีทั้งโจทก์และจำเลย มีแต่เพียงผู้ไต่สวนและผู้ถูกไต่ สวนเท่านั้น นอกจากนี้ผู้ถูกไต่สวนแทบจะไม่มีสิทธิอะไรเลย กล่าวคือเป็น “กรรมในคดี” (Prozess-object) ทั้งนี้หมายความว่าตัวจำเลยไม่สามารถที่จะแก้ต่างเพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากข้อ กล่าวหาได้เลย ต้องอาศัยการดำเนินการขององค์กรที่มี เพื่อสอบสวนและพิจารณาคดีดังกล่าว (ลคณิต ณ นคร, 2549) ศาลมีหน้าที่ค้นหาข้อเท็จจริงด้วยตนเอง ด้วยความกระตือรือร้น (Active)

ส่วนนายความ พนักงานอัยการ หรือผู้เสียหายและผู้ถูกไต่สวนมีบทบาทเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาล ในการค้นหาความจริง (Passive) (ณรงค์ ใจหาญ, 2547) ถึงแม้คู่ความจะมีสิทธิเสนอพยานหลักฐาน ต่อศาล แต่ศาลก็สามารถสั่งให้มีการสืบพยานเพิ่มเติมได้อีก ในระบบนี้ไม่มีบทกฎหมายวางระเบียบ การสืบพยานหรือไม่มีบทคัดพยาน โดยเคร่งครัดว่าพยานประเภทนี้รับฟังได้หรือไม่ ส่วนใหญ่ศาล จะรับฟังและชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานอย่างเต็มที่ ลักษณะสำคัญของระบบไต่สวน (วรรณพงษ์ คำดี, 2555) มีดังนี้

1. ศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดีโดยเป็นผู้ควบคุมการค้นหาความจริง การรวบรวมและตรวจสอบพยานหลักฐาน สามารถแสวงหาและตรวจสอบพยานของศาลเอง โดยศาลมีอำนาจที่จะสืบพยานเพิ่มเติมหรือคัดสืบพยานเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงให้ได้ใกล้ความจริงมากที่สุด การกำหนดระเบียบวิธี (Technicality) เกี่ยวกับการสืบพยานมีน้อย ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้ กว้างขวางและยืดหยุ่นได้มากส่วนคู่ความเป็นเพียงฝ่ายเพิ่มเติมพยานเพื่อให้ศาลพิจารณาได้อย่าง รัดกุมขึ้น ดังนั้นศาลในระบบไต่สวนจึงไม่ต้องจำกัดว่าจะต้องรับฟังพยานที่คู่ความแต่ละฝ่าย นำเสนอเท่านั้น แต่สามารถหาพยานหลักฐานได้เองและตรวจสอบความน่าเชื่อถือของ พยานหลักฐานได้ด้วย

2. การพิจารณาในคดีอาญาจะมีลักษณะเป็นการดำเนินการระหว่างศาลกับจำเลยโจทก์ มีบทบาทเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาลในการค้นหาพยานหลักฐาน (Passive) เนื่องจากภาระในการ แสวงหาพยานหลักฐานและการตรวจสอบพยานเป็นภาระของศาล ส่วนระดับความช่วยเหลือที่ โจทก์กับศาลจะร่วมมือกันมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระบบของแต่ละประเทศ เช่น ในประเทศ ฝรั่งเศสพนักงานอัยการอาจขึ้นนั่งซักถามพยานบนบัลลังก์เคียงคู่ผู้พิพากษาได้ ทำให้ความเป็น คู่ความในระบบไต่สวนมีน้อยมาก

3. นายความในระบบไต่สวนเป็นเพียงผู้นำเสนอพยานหลักฐานฝ่ายจำเลยที่ยังขาด อยู่หรือเป็นผู้แทนของจำเลยในการแถลงข้อเท็จจริงบางข้อที่เป็นผลดีต่อจำเลยเนื่องจากศาลมี บทบาทในการควบคุมคดีเป็นหลัก โดยหน้าที่ในการค้นหาพยานหลักฐานและตรวจสอบ พยานหลักฐานฝ่ายโจทก์จำเลย ทำให้บทบาทของนายความในระบบไต่สวนมีน้อยกว่าระบบที่มี คู่ความ

4. ไม่มีกฏเกณฑ์การสืบพยานที่เคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะไม่มีการคัดพยาน (Exclusionary rule) ที่เด็ดขาด แต่เปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานทุกชนิดมาสู่ศาลและ ศาลสามารถใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง

จากการทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ระบบกล่าวหา และระบบไต่สวนนี้ ข้อแตกต่างอย่างชัดเจนคือ การนำเสนอพยานหลักฐาน การแสวงหาพยานหลักฐาน ทำให้สอง

ระบบนี้มีความแตกต่างกัน ในระบบกล่าวหา ศาลไม่สามารถล้วงลูกต่อพยานหลักฐานได้ แต่ระบบไต่สวนเป็นอำนาจของศาลโดยตรงที่จะล้วงลูกต่อพยานหลักฐานได้ สำหรับระบบไหนจะดีกว่าและด้อยอย่างไรนั้น ขึ้นกับว่าเป็นลักษณะคดีประเภทใด ถ้าคดีที่คู่ความมีความเท่าเทียมกันในการต่อสู้ ในการนำเสนอพยานหลักฐาน หรือแสวงหาพยานหลักฐานนั้น ใช้ระบบกล่าวหาดีที่สุด เพราะเปิดเผยพยานหลักฐาน ส่วนหากการต่อสู้คดีคู่ความไม่มีความเท่าเทียมกันในด้านการต่อสู้ เช่น คดีระหว่างรัฐกับเอกชน ตามกฎหมายมหาชน การใช้ระบบไต่สวนจะดีที่สุด เพราะศาลสามารถหาพยานหลักฐาน และถามพยานเองได้ เนื่องจากหากพยานหลักฐานอยู่กับฝ่ายรัฐ จะเป็นการยากที่เอกชนผู้เป็นคู่ความจะนำมาแสดง แต่ถ้าศาลหาพยานหลักฐานเองตามดุลยพินิจของศาล ซึ่งเป็นผลถ่วงดุลย์ให้เกิดความเท่าเทียมในการพิจารณาคดีได้

5. ระบบกฎหมายสากล

กฎหมายที่ใช้กันในโลกแบ่งออกได้เป็น 2 ระบบใหญ่ คือ ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common law system) และระบบประมวลกฎหมาย (Civil law system) ซึ่งทั้งสองระบบนี้ ต่างก็มีกฎหมายที่บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่คนโดยทั่วไปมักจดจำว่าระบบกฎหมาย Common law ไม่ใช่กฎหมายลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน อย่างไรก็ตามการแบ่งระบบกฎหมายโดยทั่วไปที่ได้รับการยอมรับกันในเชิงกฎหมายเปรียบเทียบแบ่งออกเป็น 4 ระบบ (สมพร รุจิกิตติอังสุธร, 2562) ดังนี้

5.1 ระบบกฎหมายซีวิล ลอว์ (Civil law) คือ ระบบกฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร จุดกำเนิดอยู่ที่อาณาจักรโรมัน ระบบกฎหมายนี้จะมีลักษณะเป็นการรวบรวมเอาจารีตประเพณีหรือกฎหมายต่าง ๆ หรือบัญญัติกฎหมายขึ้นใหม่ โดยบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและจัดไว้เป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระเบียบ ซึ่งเรียกว่าประมวลกฎหมาย ซึ่งแต่เดิมนั้นไม่มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จนชั้นที่ถูกปกครองในโรมัน จึงมีการเรียกร้องให้ชนชั้นสูงทำการเขียนกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้ชนชั้นที่ถูกปกครองได้รู้กฎหมายด้วย ซึ่งระบบกฎหมายนี้ก็ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ในประเทศไทยก็ใช้ระบบกฎหมายซีวิล ลอว์ ตัวอย่างก็เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา เป็นต้น

5.2 ระบบกฎหมายคอมมอน ลอว์ (Common law) หรือระบบกฎหมายจารีตประเพณี จุดกำเนิดอยู่ที่อังกฤษ เนื่องจากแต่เดิมนั้นประเทศอังกฤษมีชนเผ่าอยู่มากมายหลายชนเผ่าด้วยกัน ต่อมาได้มีการจัดตั้งศาลหลวงหรือศาลพระมหากษัตริย์ขึ้น โดยคัดเลือกผู้พิพากษาที่มีความรู้จากส่วนกลางไปพิจารณาตัดสินแต่ละท้องถิ่น ซึ่งแต่ละชนเผ่าก็มีจารีตประเพณีที่แตกต่างกันออกไป ทำให้เกิดปัญหาในการพิจารณาคดีมากมาย แต่ในภายหลังปัญหาก็ค่อยๆ หดไปเพราะเริ่มมีจารีตประเพณีที่มีลักษณะเป็นสามัญขึ้น โดยศาลหลวงได้ใช้จารีตประเพณีเหล่านี้ในการพิจารณาคดี

ในระบบคอมมอน ลอว์ แต่เดิมจะไม่มีการบัญญัติกฎหมายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อศาลใช้จารีตประเพณีในการพิพากษาคัดสินคดีแล้ว ก็จะมีการบันทึกคำพิพากษานั้นเอาไว้ เพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานในการพิจารณาตัดสินคดีต่อไป หาข้อเท็จจริงในคดีต่อ ๆ มาเหมือนกับคดีก่อน ศาลก็จะพิพากษาไปตามที่ได้มีการบันทึกไว้แล้ว ถือได้ว่าคำพิพากษาของศาลก็คือกฎหมายนั่นเอง แต่ปัจจุบันนี้ในประเทศอังกฤษก็ใช้ทั้งระบบกฎหมายแบบซีวิล ลอว์ และคอมมอน ลอว์ ควบคู่กันไป

5.3 ระบบกฎหมายสังคมนิยม (Socialist law) จุดกำเนิดของระบบกฎหมายนี้อยู่ที่รัสเซีย แต่เดิมรัสเซียใช้ระบบกฎหมายซีวิล ลอว์ แต่ในภายหลังเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ครองอำนาจก็ได้มีการนำหลักการและแนวความคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ และ เลนิน มาใช้โดยเชื่อว่ากฎหมายเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบและกลไกในสังคม เพื่อให้คนในสังคมมีความเท่าเทียมกัน ปราศจากการกดขี่ข่มเหง ปราศจากชนชั้นวรรณะ ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของทรัพย์สินทั้งหมดร่วมกัน กฎหมายมีอยู่เพื่อความเท่าเทียม เมื่อใดที่สังคมเกิดความเท่าเทียมกันแล้วกฎหมายก็ไม่มี ความจำเป็นอีกต่อไป ส่วนลักษณะของกฎหมายสังคมนิยมนั้นจะมีการผสมผสานระหว่างกฎหมายลายลักษณ์อักษรกับจารีตประเพณีเข้าด้วยกัน โดยมีการบัญญัติกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนจารีตประเพณีนั้นเป็นตัวช่วยในการตีความและอุดช่องว่างของกฎหมายเมื่อไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และที่สำคัญก็คือกฎหมายในระบบสังคมนิยมนั้นต้องแฝงหลักการหรือแนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ และ เลนิน ด้วยเสมอ

5.4 ระบบกฎหมายศาสนาและประเพณีนิยม ลักษณะของกฎหมายในระบบนี้ โดยเนื้อหาของกฎหมายแล้วก็จะอาศัยศาสนาหรือประเพณีนิยมเป็นฐานในการบัญญัติกฎหมายขึ้นมา เช่น กฎหมายศาสนาอิสลามกำหนดหน้าที่ของชาวมุสลิมที่มีต่อพระผู้เป็นเจ้า ในปัจจุบันประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม กฎหมายอิสลามมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวกับครอบครัวและมรดก แต่ส่วนกฎหมายในเรื่องอื่น ๆ ก็จะใช้แนวทางของกฎหมายของทางโลกตะวันตก หรือใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสตูล ยะลา ปัตตานี นราธิวาส ในเรื่องครอบครัวและมรดกก็จะต้องนำกฎหมายศาสนาอิสลามมาใช้บังคับ ซึ่งถือเป็นข้อยกเว้นเฉพาะ 4 จังหวัดดังกล่าวเท่านั้น ส่วนในเรื่องอื่น ๆ ทุกจังหวัดก็จะใช้กฎหมายฉบับเดียวกันรวมไปถึง 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นต้น

จากการทบทวนเอกสารข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า กฎหมายที่ใช้กันในโลกแบ่งระบบกฎหมายโดยทั่วไปที่ได้รับการยอมรับกันในเชิงกฎหมายเปรียบเทียบแบ่งออกเป็น 4 ระบบ คือ ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common law system) ระบบประมวลกฎหมาย (Civil law system) ระบบกฎหมายศาสนา (Religious law system) และระบบกฎหมายผสมผสาน (Pluralistic systems)

6. ลักษณะโทษ และประเภทความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา

6.1 การแบ่งประเภทความผิดของอาญา

ความผิดอาญาอาจแบ่งพิจารณาออกเป็น 6 ประเภท คือ ความผิดอาญาในแง่ของกฎหมาย ความผิดอาญาในแง่ของการกระทำ ความผิดอาญาในแง่ของเจตนา ความผิดอาญาในแง่ของผู้กระทำ ความผิดอาญาในแง่ของโทษ และความผิดอาญาในแง่ของการดำเนินคดี (ณัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน, 2557) ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

6.1.1 การแบ่งแยกความผิดอาญาในแง่ของกฎหมาย

ความผิดอาญานั้น อาจกล่าวโดยย่อได้ว่าหมายถึง การกระทำที่ฝ่าฝืนต่อกฎหมาย อาญาความผิดอาญาในแง่ของกฎหมายจึงแบ่งออกได้เป็น 2 ประการ คือ ความผิดในตัวเอง (Mala in Se) คือ การกระทำที่เป็นความผิด หรือความชั่วร้ายในตัวเอง (Wrong in Itself/Evil in Itself) ฝ่าฝืนหลักธรรมชาติ มโนธรรม ศีลธรรม หรือหลักการสาธารณะของสังคมที่เป็นอารยะ (Public principles of a civilized society) การกระทำความผิดดังกล่าว สังคมเห็นว่าเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนความรู้สึกทางศีลธรรมของคนในสังคม สังคมถือว่าสิ่งนั้นเป็นความชั่วร้าย เป็นความผิดพื้นฐาน (Traditional) ที่ไม่ใช่ความผิดที่กฎหมายกำหนด ตัวอย่างของความผิดในตัวเอง เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตาย ช่มจีนกระทำชำเรา ปล้นทรัพย์ ลักทรัพย์ เป็นต้น และความผิดเพราะกฎหมายห้าม (Mala prohibita) คือ การกระทำที่เป็นความผิดเพราะมีกฎหมายกำหนดให้การกระทำความผิดดังกล่าวเป็นความผิด (Evil because prohibited) เช่น ความผิดเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลภายในอย่างไม่เหมาะสม (Improper use of insider information) ออกหุ้น โดยไม่ได้รับอนุญาต หลีกเลี่ยงภาษี เป็นต้น

6.1.2 การแบ่งแยกความผิดอาญาในแง่ของการกระทำ

การกระทำ หมายความว่า การเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึก กล่าวคือ อยู่ภายใต้บังคับของจิตใจ การแบ่งประเภทความผิดอาญาในแง่ของการกระทำจึงแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้ ความผิดโดยการเคลื่อนไหวร่างกาย คือ ความผิดที่เกิดจากการเคลื่อนไหวร่างกายของผู้กระทำความผิด และความผิดโดยการไม่เคลื่อนไหวร่างกาย คือ ความผิดที่เกิดขึ้นแม้ว่าผู้กระทำจะไม่ได้เคลื่อนไหวร่างกาย เป็นความผิดโดยการงดเว้น (มาตรา 59 วรรคท้าย แห่งประมวลกฎหมายอาญา) เช่น ฆาตกรไม่ยอมให้คนมบุตร ปล่อยให้บุตรของตนมจมนตาย เป็นต้น และความผิดโดยการละเว้น คือ ความผิดที่เกิดจากการไม่กระทำ เช่น การไม่ช่วยเมื่อเห็นผู้อื่นตกอยู่ในภยันตรายแห่งชีวิต ซึ่งตนอาจช่วยได้โดยไม่ควรกลัวอันตรายแก่ตนเอง

6.1.3 การแบ่งแยกความผิดอาญาในแง่ของเจตนา

การกระทำความผิดอาญาในแง่ของเจตนาแบ่งออกได้เป็น 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ความผิดที่กระทำโดยเจตนา เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตาย ตามมาตรา 288 แห่งประมวลกฎหมาย

อาญา 2. ความผิดที่กระทำโดยประมาท เช่น ความผิดฐานกระทำโดยประมาท และการกระทำนั้น เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ตามมาตรา 291 แห่งประมวลกฎหมายอาญา 3. ความผิดที่ไม่ต้องมี เจตนาและไม่ต้องประมาท เช่น ความผิดฐานทำให้เกิดปฏิญญาแก่น้ำในบ่อ สระ หรือที่ขังน้ำอันมิไว้ สำหรับประชาชนใช้สอย ซึ่งเป็นความผิดลหุโทษตามมาตรา 380 แห่งประมวลกฎหมายอาญา 4. ความผิดนอกเหนือเจตนา เช่น ความผิดฐานมิได้มีเจตนาฆ่า แต่ทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ผู้นั้น ถึงแก่ความตาย ตามมาตรา 290 แห่งประมวลกฎหมายอาญา 5. ความผิดที่ต้องรับผิดชอบในผลสุดท้าย แห่งเจตนา เช่น ความผิดฐานวางเพลิงเผาทรัพย์ของผู้อื่นจนเป็นเหตุให้บุคคลอื่นถึงแก่ความตาย ตามมาตรา 224 แห่งประมวลกฎหมายอาญา เป็นต้น

6.1.4 การแบ่งแยกความผิดอาญาในแง่ของผู้กระทำ

การแบ่งแยกความผิดอาญาในแง่ของผู้กระทำแบ่งออกได้เป็น 2 ประการ ดังต่อไปนี้ 1. ความผิดทั่วไป หมายถึง ความผิดที่บุคคลทั่วไปเป็นผู้กระทำความผิดได้ สังเกตได้จาก บทบัญญัติความผิดจะเริ่มต้นด้วยคำว่า “ผู้ใด” เช่น มาตรา 288 แห่งประมวลกฎหมายอาญา 2 ความผิดที่กำหนดคุณสมบัติของผู้กระทำ หมายถึง ความผิดที่กำหนดไว้โดยเฉพาะ ว่าผู้กระทำ จะต้องมีคุณสมบัติพิเศษ เช่น มาตรา 147 แห่งประมวลกฎหมายอาญา เริ่มต้นด้วยคำว่า “ผู้ใดเป็นเจ้า พนักงาน” หรือมาตรา 301 ใช้คำว่า “หญิงใด” เป็นต้น

6.1.5 การแบ่งแยกความผิดอาญาในแง่ของโทษ

การแบ่งแยกความผิดอาญาในแง่ของโทษ แบ่งออกได้เป็น 2 ประการ ดังต่อไปนี้ 1. ความผิดลหุโทษ ได้แก่ ความผิดที่มีโทษเบา ตามมาตรา 102 แห่งประมวลกฎหมายอาญา โดย ความผิดลหุโทษมีบทบัญญัติที่ให้ใช้เป็นพิเศษแตกต่างจากความผิดทั่วไป ตามมาตรา 104 มาตรา 105 และมาตรา 106 แห่งประมวลกฎหมายอาญา 2. ความผิดทั่วไป ได้แก่ ความผิดที่มีอัตราโทษสูงกว่าความผิดลหุโทษ

6.1.6 การแบ่งแยกความผิดอาญาในแง่ของการดำเนินคดี

ความผิดอาญาในแง่ของการดำเนินคดี แบ่งออกได้เป็น 2 ประการ ดังต่อไปนี้ 1. ความผิดอาญาแผ่นดิน เช่น ความผิดฐานฆ่าผู้อื่น ตามมาตรา 288 แห่งประมวลกฎหมายอาญา เป็นต้น 2. ความผิดอันยอมความได้ เช่น ความผิดฐานหมิ่นประมาทเป็นความผิดอันยอมความได้ ตามมาตรา 333 แห่งประมวลกฎหมายอาญา

6.2 โทษทางประมวลกฎหมายอาญา

โทษทางอาญา คือ สภาพบังคับของกฎหมายอาญาเมื่อมีการฝ่าฝืนกฎหมาย กำหนด ประเภทของโทษไว้ 5 ประการ (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2549) ได้แก่

1. ประหารชีวิต คือ การนำตัวไปยิงด้วยปืนให้ตาย

2. จำคุก คือ การนำตัวไปขังในเรือนจำตามที่กำหนดเวลาที่ศาลพิพากษา
3. กักขัง คือ การนำตัวไปกักขังหรือควบคุมไว้ ณ ที่อื่นที่มีโซ่เรือนจำ เช่น สถานีตำรวจ เป็นต้น
4. ปรับ คือ การลงโทษด้วยการปรับโดยให้ผู้กระทำความผิดจ่ายเงินให้แก่รัฐ
5. ริบทรัพย์สิน คือ การริบเอาทรัพย์สินนั้นมาเป็นของรัฐ เช่น ปืนเถื่อน ไม้เถื่อน เหล้าเถื่อน เป็นต้น

โทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิตมิให้นำมาใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี ในกรณีผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีได้กระทำความผิดที่มีระวางโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ให้ถือว่าระวางโทษดังกล่าวได้เปลี่ยนเป็นระวางโทษจำคุกห้าสิบปี

จากการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ลักษณะความผิดทางอาญานั้น ประกอบด้วยหลายลักษณะ คือ ความผิดอาญาในแง่ของกฎหมาย ความผิดอาญาในแง่ของการกระทำ ความผิดอาญาในแง่ของเจตนา ความผิดอาญาในแง่ของผู้กระทำ ความผิดอาญาในแง่ของโทษ และ ความผิดอาญาในแง่ของการดำเนินคดี ทั้งนี้โทษที่จะต้องได้รับในคดีอาญานั้น ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 18 คือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน

แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมและอาชญาวิทยา

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอาชญาวิทยา

แนวคิดทฤษฎีทางอาชญาวิทยาแบ่งตามสำนักอาชญากรรมวิทยาแบ่งเป็น 3 สำนัก ดังนี้

1. ทฤษฎีอาชญาวิทยาสำนักอาชญาวิทยาคลาสสิก

1.1 ทฤษฎีอาชญาวิทยาสำนักคลาสสิก: ซีซาร์ เบ็คคาเรีย (Cesare Beccaria)

นักปรัชญาชาวอิตาลี เป็นผู้ที่กำเนิดสาขาวิชาอาชญาวิทยาและสำนักอาชญาวิทยาคลาสสิก โดยเสนอความคิดและทฤษฎีในหนังสือชื่อ “อาชญากรรมและการลงโทษ” (On crimes and punishments) มีเนื้อหาคัดค้านการใช้อำนาจรัฐอย่างไม่เป็นธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการพิจารณาคดีของศาล เบ็คคาเรียเห็นว่าบุคคลทุกคนควรมีความเท่าเทียมกันในกฎหมาย เบ็คคาเรียนำหลักการของทฤษฎีอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) เรื่อง “ประโยชน์สูงสุดสำหรับปวงชนจำนวนมากที่สุด” มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เบ็คคาเรียเป็นเจ้าของทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันสังคมที่เรียกว่า “ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการข่มขู่ยับยั้ง” (Deterrence theory) มีหลัก 3 ประการ (ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์, 2531) คือ

(1) การลงโทษต้องกระทำด้วยความรวดเร็ว (Swiftenss)

(2) การลงโทษต้องมีความแน่นอน (Certainty)

(3) การลงโทษต้องมีความเคร่งครัด (Severity)

เบ็คคาเรียเป็นผู้วางหลักการสำคัญของกฎหมายอาญา 2 ประการคือ

(1) “ไม่มีอาชญากรรม ถ้าไม่มีกฎหมาย” (Nullum Criemen Sig Lego)

(2) ศาลเป็นเพียงผู้พิจารณาพิพากษาคดี ศาลไม่ควรมีอำนาจในการกำหนดอัตราโทษ

การกำหนดอัตราโทษทางอาญาเป็นอำนาจของสภานิติบัญญัติ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีสัญญาประชาคม

1.2 ทฤษฎีอาชญาวิทยาสำนักคลาสสิกของเบนจัม แบล็คสโตน และ พิล

เจเรมี เบนจัม (Jeremy Bentham) นักอาชญาวิทยาที่สนับสนุนหลักการของเบ็คคาเรีย เบนจัม เป็นเจ้าของทฤษฎีแฟลลิซิฟิกแคลคูลัส (Falicific calculus) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีฮีโดนิซึม (Hedonism) ที่มีหลักว่าความเพลิดเพลินและความเจ็บปวด เป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจในมนุษย์ ดังนั้นการลงโทษอาชญากรรมแต่ละประเภทจะต้องก่อให้เกิดความเจ็บปวดจากความทุกข์ทรมานที่ได้รับจากการลงโทษ มากกว่าความเพลิดเพลินที่จะได้รับจากการประกอบอาชญากรรม เพื่อให้ผู้กระทำผิดเกิดความหยาบช้า เบนจัมเป็นผู้ออกแบบเรือนจำ ให้ทันสมัย โดยเสนอให้มีการจำเนกเทศ อายุ และประเภทความผิดของผู้ต้องขัง นักปรัชญาที่สำคัญอีกสองคน คือวิลเลียม แบล็คสโตน (William blackstone) เป็นผู้ที่ประณามความไร้มาตรฐานของกฎหมายอาญา ความไม่คงเส้นคงวาของกฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมของศาล ที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 18 และโรเบิร์ต พิล (Robert Peel) เป็นผู้นำฝ่ายนิติบัญญัติในการปฏิรูปกฎหมายอาญาของอังกฤษ

1.3 ทฤษฎีอาชญาวิทยาสำนักนีโอคลาสสิก (Neo classic school)

รอสซี การ์ราวด และจอลี (Rossi, Garraud and Joly) นักอาชญาวิทยาสำนักนีโอคลาสสิกเป็นกลุ่มที่มีความคิดสอดคล้องกับสำนักอาชญาวิทยาคลาสสิก แต่เห็นว่าควรปรับปรุงทฤษฎีของสำนักอาชญาวิทยาคลาสสิกให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เป็นจริง โดยมีข้อเสนอ 4 ประการ (ปกรณ์ มณีปกรณ์, 2555) คือ

1. ให้นำพฤติการณ์แห่งคดีมาใช้เพื่อประกอบการพิจารณาคดีเพื่อพิพากษาลงโทษอย่างเหมาะสม

2. ให้ศาลตระหนักถึงความจำเป็นในการพิจารณาถึงภูมิหลังของผู้กระทำผิด ไม่จำกัดการพิจารณาอยู่เพียงแก่เฉพาะพฤติกรรมในขณะที่กระทำผิด

3. ให้กระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะศาลรับฟังคำให้การของผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ชำนาญการในบางสาขาวิชา ทั้งสาขาแพทยศาสตร์ สาขานิติเวช สาขาจิตเวช เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคดีได้อย่างต่อเนื่องยิ่งขึ้น โดยถือว่าผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ชำนาญการเหล่านั้นเป็นพยานบุคคล

4. ขอให้กระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะศาลให้ความสนใจกับกลุ่มบุคคลที่อาจมีความรับผิดชอบแตกต่างกันไปจากบุคคลโดยทั่วไปเนื่องจากกลุ่มบุคคลนี้ไม่สามารถกำหนดเจตจำนงอิสระได้ทัดเทียมกับบุคคลอื่น และสมควรที่กฎหมายจะให้ความปรานีและผ่อนปรนการลงโทษ อาทิ กลุ่มบุคคลวิกลจริตบุคคลปัญญาอ่อน คนชรา บุคคลผู้มีความพิการ

จากการทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทฤษฎีอาชญาวิทยาของสำนักอาชญาวิทยาคลาสสิก ผู้นำคนสำคัญของสำนักนี้ คือ ซีซาร์ เบ็คคาร์เรีย เป็นผู้ที่ถูกขี้นมาคัดค้านการใช้อำนาจรัฐในการลงโทษที่ทารุณโหดร้ายและไม่เป็นธรรม โดยเฉพาะการลงโทษประหารชีวิต ซึ่งผู้มีอำนาจปกครองและผู้นำทางศาสนาใช้เป็นเครื่องมือในการกำจัดฝ่ายตรงข้าม และได้ลงโทษประหารชีวิตประชาชนไปเป็นจำนวนมากโดยไม่มีการไต่สวนที่เป็นธรรม เขาเรียกร้องให้มีการปรับปรุงแก้ไขกระบวนการยุติธรรม โดยเสนอให้ผู้พิพากษามีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาความผิดของจำเลยเพียงอย่างเดียว แต่ไม่ให้มีอำนาจในการกำหนดโทษ และการออกกฎหมายควรเป็นอำนาจหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติเท่านั้น นักปรัชญาของสำนักอาชญาวิทยาคลาสสิกมีแนวคิดว่า รัฐได้อำนาจการปกครองมาจากประชาชนตามแนวคิดของทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social contract) รัฐจึงมีความชอบธรรมโดยความยินยอมของประชาชนที่จะใช้อำนาจออกกฎหมายควบคุมบุคคลในสังคม สำนักนี้มีความเชื่อในทฤษฎีเจตจำนงอิสระ (Free will) ที่ว่ามนุษย์มีอิสระที่จะคิด และทำการใด ๆ ตามความคิด และการใช้เหตุผลของตนเอง ดังนั้น เมื่อมนุษย์กระทำการใด เขาจึงต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขา เมื่อกระทำความผิด จึงให้กำเนิดทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันสังคมที่เรียกว่า ทฤษฎีการข่มขู่ยับยั้ง (Deterrence theory) โดยเห็นว่า การลงโทษควรมีไว้เพื่อป้องกันสังคมโดยการข่มขู่ยับยั้งผู้ที่คิดจะกระทำผิดให้เกรงกลัวโทษ การข่มขู่ยับยั้ง (Deterrence) แบ่งออกเป็น 1. การข่มขู่ยับยั้งโดยเฉพาะ (Specific deterrence) เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดรายบุคคลเพื่อข่มขู่ยับยั้งมิให้เขากระทำผิดซ้ำ 2. การข่มขู่ยับยั้งโดยทั่วไป (General deterrence) เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อเป็นตัวอย่างแก่บุคคลอื่นในสังคมทั่วไปให้เห็นโทษของการกระทำผิด เพื่อจะได้ยับยั้งไม่กระทำผิดเพราะเกรงกลัวโทษ

2. ทฤษฎีอาชญาวิทยาของสำนักอาชญาวิทยาปฏิฐานนิยม

2.1 กำเนิดสำนักปฏิฐานนิยม

ออกุสต์ ก็องต์ (Auguste Comte) บิดาแห่งสังคมวิทยา เป็นคนแรกที่นำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาสังคม ก็องต์แบ่งการศึกษาสังคมด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะแรก เป็นขั้นตอนที่อยู่ในสังคมแบบดั้งเดิม (Primitive Society) มนุษย์ยังคงอาศัยหลักการคิดที่อิงอยู่กับความเชื่อในธรรมชาติตามความรู้สึกนึกคิดของตน ระยะที่สอง เป็นระยะที่สังคมใช้หลักเหตุผล (Rational) และระยะที่สาม มนุษย์ใช้วิธีการทาง

วิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ในการพิจารณาธรรมชาติและชีวิต ก็องค์ที่เรียกพัฒนาการระยะสุดท้ายนี้ว่า Positive Stage ซึ่งคนในยุคต่อมา รู้จักกันในนามว่า โปสตีวิสท์ (Postivist) หรือแนวคิดแบบปฏิฐานนิยม อันเป็นต้นกำเนิดของสำนักปฏิฐานนิยม

2.2 ทฤษฎีอาชญาวิทยาสำนักภูมิศาสตร์อาชญากรรม

อังเดร มิเชล เกอร์รี่ (Andre-Michel Guerry, 1802-1866) อธิบายว่า อาชญากรรมประเภททรัพย์สินจะเกิดขึ้นสูงมากขึ้นในเขตพื้นที่ย่านคนร่ำรวย แต่อาชญากรรมประเภทใช้ความรุนแรงจะเกิดขึ้นมากในย่านคนยากจน ส่วนคอเวตได้้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาชญากรรมกับปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ จากการวิเคราะห์ของเขาพบว่า มีความสัมพันธ์อย่างยิ่งระหว่างอายุกับอาชญากรรมมากพอๆ กับเพศกับอาชญากรรม ปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ ที่เขา ค้นพบว่ามีความสัมพันธ์กับอาชญากรรมคือ ภูมิอากาศ ความยากจน การศึกษา และการติดสุรา

2.3 ทฤษฎีอาชญาวิทยาสำนักอิตาเลียน

ซีซาร์ ลอม โบรโซ (Cesare Lombroso) อธิบายอาชญากรว่าเป็นสิ่งที่สืบสายมาจากบรรพบุรุษ (Atavistic) ลอม โบรโซ จำแนกอาชญากรออกเป็น 4 ประเภท (ประจักษ์ เปี่ยมมบูรณ์, 2531) ได้แก่

1. อาชญากรโดยกำเนิด (Born criminals) หมายถึง กลุ่มคนที่มีลักษณะสัณฐานวิทยา ดิบเหมือนคนในยุคอดีต
2. อาชญากรวิกลจริต (Insane criminals) หมายถึง คน โง่ คนปัญญาทึบ คนโรคจิต เป็นโรคลมชัก โรคติดสุราเรื้อรัง
3. อาชญากรที่กระทำผิดเป็นครั้งคราว (Occasional criminals or criminaloids) หมายถึง ผู้ที่เป็นอาชญากรที่อาศัยโอกาสในการกระทำผิด
4. อาชญากรที่ทำด้วยอารมณ์กอดัน (Criminals of passion) ได้แก่ พวกที่ประกอบอาชญากรรมเพราะอารมณ์โกรธ รัก หลง หรือต้องการเกียรติ เป็นคนที่ไม่สามารถต้านทานความต้องการของตัวเองได้

ส่วนกาโรฟาโล และเฟอริ (Garofalo and Ferri) เห็นด้วยกับแนวคิดเรื่องอาชญากรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่เขาไม่เห็นด้วยในประเด็นที่ลอม โบรโซเน้นเรื่องความผิดปกติทางชีววิทยาและร่างกายว่าเป็นเหตุให้บุคคลเป็นอาชญากร แต่เขาเห็นว่าเหตุที่บุคคลเป็นอาชญากรนั้นมาจากความผิดปกติทางจิตใจและอารมณ์

2.4 ทฤษฎีอาชญาวิทยาสำนักชิคาโก (The Chicago school of criminology)

เบอร์เกส (Burgest) แห่งสำนักอาชญาวิทยาชิคาโก อธิบายว่า การเจริญเติบโตของเมืองจะเกิดจากใจกลางเมือง แล้วขยายตัวออกไป เป็นแรงผลักดันส่งไปยังโซนที่อยู่ติดกัน และจะ

ส่งแรงผลักดัน ไปยัง โชนถัดไป โชนที่ 2 เรียกว่า โชนเปลี่ยนผ่าน เป็น โชนที่มีแนวคิดเรื่องการรูก้า การครอบงำ การล่าถอย และการรับช่วงต่อ ทฤษฎีทางอาชญาวิทยาเน้นที่ โชนที่ 2 ซึ่งมีความเสื่อมโทรม และมีอาชญากรรมเกิดขึ้นมาก ขณะที่ชอว์ และแมคเคย์ อธิบายว่าปัญหาความเสื่อมโทรมทางกายภาพของบ้านเรือน ความยากจน ความแปลกแยกแตกต่างของประชากร และการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของประชากร สร้างความแตกสลายของการจัดระเบียบทางสังคมและนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรม อันเป็นที่มาของทฤษฎีความไร้ระเบียบทางสังคม (Theory of social disorganization) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึง การที่ผู้กระทำความผิดได้เรียนรู้พฤติกรรมอาชญากร จากเยาวชนที่สูงวัยกว่าที่อยู่ในชุมชนนั้นเป็นการถ่ายทอดค่านิยมที่ผิดให้แก่เด็กและเยาวชนในถิ่นนั้น (ปกรณัม มณีปกรณัม, 2555)

จากการทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทฤษฎีอาชญาวิทยาของสำนักอาชญาวิทยา ปฏิฐานนิยม เกอร์รี่ อธิบายว่าอาชญากรรมประเภททรัพย์สิน จะเกิดขึ้นสูงมากขึ้นในเขตพื้นที่ย่านคนร่ำรวย แต่อาชญากรรมประเภทใช้ความรุนแรงจะเกิดขึ้นมากในย่านคนยากจน ควอเต้ท ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของปรากฏการณ์อาชญากรรม เขาอธิบายว่าอาชญากรรมประเภทประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย มักปรากฏในเขตพื้นที่ภูมิอากาศร้อนมากกว่าเขตพื้นที่ภูมิอากาศหนาว ในทางกลับกันอาชญากรรมเกี่ยวกับทรัพย์สิน จะเพิ่มขึ้นเมื่อเข้าไปใกล้เขตพื้นที่อากาศหนาวหรือเมื่อใกล้ขั้วโลกทฤษฎีของควอเต้ท เรียกว่า กฎอุณหภูมิของอาชญากรรม (Thermic of Crime) และซีซาร์ ลอมโบรโซมุ่งเน้นการศึกษาสาเหตุการกระทำผิดเป็นรายบุคคล โดยนำหลักการทดสอบทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาสาเหตุการกระทำผิด ได้้อธิบายว่า อาชญากรรมจะแสดงออกถึงประเภทของลักษณะทางชีวภาคที่แปลกประหลาดหรือมีความเป็นพิเศษจะแตกต่างจากคนที่ไม่ได้เป็นอาชญากร เขาเห็นว่าอาชญากรว่า เป็นสิ่งที่สืบสายมาจากบรรพบุรุษ (Atavistic) ทฤษฎีของลอมโบรโซ เกี่ยวกับลักษณะทางชีวภาคของอาชญากรนี้ เรียกว่า ทฤษฎีอาชญากร โดยกำเนิด (Born criminal)

3. ทฤษฎีอาชญาวิทยาในมิติสังคมวิทยาเชิงโครงสร้างหน้าที่

3.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่

อ็อกุสต์ ก็องต์ (Auguste Comte, 1798-1857) นักปรัชญาคนแรกที่สร้างทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Functionalism) ขึ้นมา โดยก็องต์อธิบายว่า สังคมเปรียบเสมือนร่างกายมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่ของตนเอง เช่น ระบบประสาทการรับรู้และการเคลื่อนไหว ระบบความคิดและสั่งการระบบการไหลเวียนของโลหิต ระบบย่อยอาหาร ระบบขับถ่าย แต่ละระบบต่างก็ทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กัน มีความสำคัญต่อกัน สังคมมนุษย์ก็มีระบบย่อยเหล่านี้เช่น ระบบการผลิตอาหาร ระบบการแจกจ่ายอาหาร ระบบเศรษฐกิจ การผลิต

การบริโภค ระบบการเมืองการปกครอง ระบบการศึกษา ระบบการลงโทษ แต่ละระบบก็จะมีบทบาทหน้าที่ที่ต่างกัน แต่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในลักษณะการประสานสัมพันธ์ หากระบบใดระบบหนึ่งบกพร่องจะส่งผลกระทบต่อไปยังระบบอื่น ๆ ส่วนเดอร์ไคม์ (Durkheim) อธิบายว่า จุดมุ่งหมายของทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ที่มีต่ออาชญากรรมและสังคมคือ ทำอย่างไรจึงจะเกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม สำหรับเดอร์ไคม์มีความเชื่อในเรื่องพลังของระเบียบสังคม (Social Order) พลังของระเบียบสังคมเป็นสิ่งที่มิอิทธิพลควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม

3.2 ทฤษฎีอโนมี (Anomie theory)

อโนมี (Anomie) หมายถึง สภาวะที่ไม่เกิดดุลยภาพระหว่างเป้าหมายและวิธีการบรรลุเป้าหมายของมนุษย์ ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมตามมา เช่น ปัญหาการฆ่าตัวตาย (Suicide) ปัญหาอาชญากรรม (Crime) หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า อโนมี คือ สภาพความแตกสลายของโครงสร้างทางวัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคมนั่นเอง เอมีล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim, 1858-1917) เห็นว่า อาชญากรรมเป็นสภาวะปกติที่ต้องเกิดขึ้นในสังคมเพื่อทำหน้าที่ของมันเอง และไม่เพียงพอแล้วอาชญากรรมจะเป็นสภาวะปกติเท่านั้น เดอร์ไคม์ยังเห็นว่า อาชญากรรมเป็นสภาวะที่จำเป็นของสังคมที่ต้องมีอยู่ในทุกสังคม เดอร์ไคม์อธิบายว่า พฤติกรรมทางสังคมโดยเฉพาะพฤติกรรมแห่งอาชญากรรม ได้ทำหน้าที่สร้างปัจจัยสำคัญในการทำหน้าที่ทางสังคม 2 ประการ (ปกรณัมฉบับปกรณัม, 2555) คือ

ประการแรก อาชญากรรมทำหน้าที่สร้างขอบเขตของศีลธรรมในสังคม ตอนแรกประชาชนไม่มากนักที่จะรู้ว่าการทำ สิ่งใดจึงเรียกว่าเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายของสังคม จนกระทั่งมีการลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนนั้น การลงโทษเป็นแรงเสริมทำให้เขาเกิดความรู้และเข้าใจว่ากฎระเบียบคืออะไร และผลจะเป็นอย่างไรถ้าเขาฝ่าฝืนกฎระเบียบ

ประการที่สอง อาชญากรรมทำให้เห็นชัดขึ้นว่า การฝ่าฝืนกฎระเบียบสังคม ทำให้เกิดการรวมตัวกันของสมาชิกในสังคมที่จะยึดเหนี่ยวกันเพื่อรักษาความถูกต้องและศีลธรรมอันดี ซึ่งเป็นมโนธรรมขั้นสูงของบุคคล

3.3 ทฤษฎีความตึงเครียด (Strain theory)

โรเบิร์ต เค เมอร์ตัน (Robert K. Merton) เห็นว่าสาเหตุของปัญหาจากการที่คนอเมริกันและสังคมอเมริกัน ให้ความสำคัญกับเป้าหมายเรื่องความร่ำรวยมั่งคั่งมากเกินไป จนเกินกำลังที่จะหาวิธีการไปสู่เป้าหมายได้ดีพอ ทำให้ประชาชนจะเกิดความตึงเครียด (Strain) Merton ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาพัฒนากลายเป็นทฤษฎีความตึงเครียด ซึ่งอธิบายว่าโดยทั่วไปแล้ว สมาชิกในทุกสังคมจะถูกกำหนดให้มีเป้าหมายในชีวิตซึ่งเป็นที่ยอมรับจากสังคม (Conventional goals) โดยต้องมีวิธีการหรือแนวทางในการไปสู่เป้าหมายนั้น โดยวิธีการที่เป็นที่ยอมรับของสังคม

(Conventional means) ด้วยเช่นกัน จากลักษณะทางสังคมดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความเครียดหรือความกดดันในการบรรลุถึงเป้าหมายที่สังคมได้วางไว้ อันนำไปสู่วิธีการในการปรับตัวของสมาชิกในสังคมที่มีต่อสภาพความกดดันเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ Merton จึงได้แบ่งพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมออกเป็น 5 กลุ่มประเภท (ฉัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน, 2553) กล่าวคือ

1. Conformity ซึ่งเป็นกลุ่มที่ยอมรับเป้าหมายที่สังคมวางไว้ และยอมรับในแนวทางที่เป็นบรรทัดฐานของสังคมในการไปสู่เป้าหมายนั้น เช่น หากอยากร่ำรวยก็เลือกที่จะทำงานหนัก หรือหากอยากจะเรียนจบ ก็เลือกที่จะตั้งใจเรียน เป็นต้น

2. Ritualism เป็นกลุ่มที่เลือกที่จะปฏิเสธเป้าหมายของสังคม แต่ยอมรับหรือทำตัวให้สอดคล้องกับแนวทางที่เป็นบรรทัดฐานของสังคมได้ ยกตัวอย่างเช่น ผู้ที่อยู่ในกลุ่มนี้อาจจะไม่ได้อยากร่ำรวย หรือไม่ได้อยากมีชื่อเสียง ตามเป้าหมายทั่วไปที่สังคมได้วางไว้ แต่ก็เลือกที่จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาใด ๆ ทั้งต่อตนเองและต่อสังคม

3. Innovation เป็นกลุ่มที่ยอมรับเป้าหมาย แต่ปฏิเสธแนวทางที่สังคมยอมรับ กลุ่มนี้จึงจัดว่าเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มในการก่อให้เกิดอาชญากรรม ยกตัวอย่างเช่น อยากร่ำรวยแต่ไม่ทำงานหนัก จึงเลือกที่จะประกอบอาชญากรรม เช่น ลักขโมย หรือนักศึกษาที่อยากเรียนจบ แต่ไม่ยอมอ่านหนังสือ จึงเลือกที่จะทุจริตในการสอบเพื่อให้ตัวเองสอบผ่าน เป็นต้น

4. Retreatism เป็นกลุ่มที่ปฏิเสธทั้งเป้าหมายและแนวทางที่สังคมยอมรับ เช่น คนที่ไม่ต้องการประสบความสำเร็จตามเป้าหมายใด ๆ ของสังคม รวมถึงไม่ต้องการประกอบอาชีพการงาน เลือกที่จะแยกตัวโดดเดี่ยวไร้บ้าน (Homeless) หรือออกจากสังคมไปอยู่ในที่ที่ไม่ต้องมีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ เช่น อยู่ในป่าลึก หรือในอาคารร้างที่ห่างไกลผู้คน ไม่มีทั้งน้ำประปาและไฟฟ้าใช้ เป็นต้น

5. Rebellion เป็นกลุ่มที่เข้าใจทั้งเป้าหมายและแนวทางทั่วไปที่สังคมยอมรับ แต่เลือกที่จะไม่ดำเนินตามแนวทางนั้น และจะใช้แนวทางอื่นที่ตนเองเห็นสมควรแทน ซึ่งในกลุ่มนี้มักจะได้แก่พวกนักปฏิวัติ หรือพวกผู้ก่อการร้าย เป็นต้น

3.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theories)

ฌอง การ์เบรียล ทาร์ด (Jean Gabriel Tarde, 1843-1904) ได้เสนอความคิดเรื่องกระบวนการเรียนรู้ซึ่งเป็นรูปแบบของพฤติกรรม และวิถีทางในการคิดและความรู้สึกนึกคิดที่ส่งผ่านจากกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง หรือจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นทฤษฎีการเลียนแบบและการแนะนำ (Imitation and suggestion) การเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนก็เป็นเหมือนกับการเลียนแบบภาพต้นฉบับ ซึ่งเป็นที่นิยมอย่างมากและการปฏิบัติตามสมัยนิยม ซึ่งทาร์ดเรียกว่าแนวคิดนี้ว่า กฎของการเลียนแบบ (Three law of imitation) กฎของการเลียนแบบ

มี 3 ประการ (ปกรณ มณีปกรณ, 2555) คือ

1. กฎของความใกล้ชิด (The Law of Imitation of Close contact) กฎนี้อธิบายว่า บุคคลมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบแฟชั่นหรือพฤติกรรมของคนรอบข้าง หากบุคคลอยู่ในกลุ่มที่มี พฤติกรรมเบี่ยงเบนอย่างต่อเนื่อง จะมีโอกาสเลียนแบบลักษณะของพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้น ได้ ยิ่งเฉพาะกับบุคคลที่ขาดการคิดวิเคราะห์ เห็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้น โดยตรงจะมีโอกาสเลียนแบบ และมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้มาก Tarde เชื่อว่าสังคมที่บุคคลขาดความรู้ความเข้าใจ จะเริ่มต้นที่จะ เลียนแบบกันมากขึ้น และระบุนึกว่า สื่อมวลชนจะมีบทบาทสำคัญในการแพร่กระจายข้อมูล บุคคล จะคัดลอกแต่ละรูปแบบอื่น ๆ ของลักษณะพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่พวกเขาได้เรียนรู้จากการผ่านสื่อ

2. กฎการเลียนแบบผู้ที่เหนือกว่าโดยผู้ที่ด้อยกว่า (The Law of Imitation of Superior by Inferior) กฎนี้อธิบายว่า การเลียนแบบบุคคลที่ร่ำรวยกว่าหรือมีประสบการณ์มากกว่าเป็นคำนิยาม ที่ถูกต้อง เมื่อบุคคลที่อยู่ในหมู่คนยากจนพยายามที่จะเลียนแบบผู้มั่งคั่ง หรือคนที่มีสถานะสูงกว่า แต่ด้วยกำลังฐานะของตนเองมีไม่พอ จึงก่ออาชญากรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่เท่าเทียมบุคคลที่ ต้องการเลียนแบบ

3. กฎของการแทรก (The Law of Imitation of Insertion) กล่าวคือ พฤติกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมเก่า ตัวอย่างเช่น ถ้าอาชญากรเริ่มต้นที่จะใช้อาวุธรูปแบบใหม่ และต่อไป จะไม่ใช้อาวุธเก่าแต่อย่างใด

จากการทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทฤษฎีอาชญาวิทยาเชิงสังคมวิทยา ประกอบด้วย ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ทฤษฎีอินทิเกรตทฤษฎีความตึงเครียด ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม นัก สังคมศาสตร์คนสำคัญของสำนักนี้คือ ออกุสต์ ก็องต์ (August Comte) ซึ่งเปรียบสังคมเหมือน ร่างกายของมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่ของตนเอง สำนักนี้ปฏิเสธแนวทางการศึกษาสังคมโดยการศึกษามนุษย์เป็นรายบุคคล โดยระบบสังคม (Social System) ถือว่า อาชญากรรมเป็นสภาวะปกติและเป็นความจริงทางสังคมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จุดมุ่งหมายของ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ที่มีต่ออาชญากรรมและสังคมคือ ทำอย่างไรจึงจะเกิดความสงบเรียบร้อยใน สังคม สำหรับแนวคิดนี้มีความเชื่อในเรื่องพลังระเบียบสังคม (Social Order) ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอิทธิพล ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ส่วนสภาวะอะโนมี (Anomie) หมายถึงสภาวะที่ไม่เกิดดุลยภาพ ระหว่างเป้าหมายและวิธีการเพื่อบรรลุเป้าหมายของมนุษย์ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมตามมา ทั้งปัญหาการฆ่าตัวตายและปัญหาอาชญากรรม

แนวคิดที่เกี่ยวกับการลงโทษอาชญากรหรือผู้กระทำความผิด

ในอดีตกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้มุ่งต่อวัตถุประสงค์ของการลงโทษโดยถือหลัก มาจากปรัชญาของการลงโทษที่เสนอว่า อาชญากร คือ บุคคลอันตรายต่อสังคม การกระทำผิดมี

เจตนาละเมิดต่อกฎหมาย (สุดสงวน สุธีสร, 2546) ดังนั้นการลงโทษจึงเป็นเรื่องที่สมควรและจำเป็น เพื่อเป็นการป้องกันสังคม ซึ่งวัตถุประสงค์การลงโทษจะมีหลักอยู่ 5 ประการ (ประธาน วัฒนวาณิชย์, 2546) ดังนี้

1. การแก้แค้นทดแทน (Retribution)

ในจิตใจสำนึกของมนุษย์นั้นมีความต้องการแก้แค้น เพื่อให้สาสมกับความผิดที่ผู้กระทำผิดนั้นได้ก่อขึ้น ซึ่งมีความคิดว่าผู้กระทำผิดควรได้รับการลงโทษ เพื่อชดเชยกับความผิด และผู้กระทำผิดควรได้รับการตอบแทนอย่างเหมาะสม นักปรัชญากฎหมายบางคนกล่าวว่า การแก้แค้นหรือตอบแทนความผิด แม้จะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ใด แต่ก็ยังเป็นการคงความยุติธรรม โดยนัยนี้กฎหมายไม่เพียงแต่มีผลในทางปฏิบัติเท่านั้น ยังเป็นสัญลักษณ์ของสังคม เป็นการแสดงออกของศีลธรรมและหมายความว่า “ผู้กระทำผิดซึ่งมีความรับผิดชอบในการกระทำของตนต้องถูกลงโทษ”

2. การข่มขู่ยับยั้ง (Deterrence)

การใช้กฎหมายเพื่อมิให้บุคคลอื่นเอาเยี่ยงอย่างในการกระทำผิดเช่นเดียวกับผู้ที่ถูกลงโทษนั้น เป็นการนำกฎหมายมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ซึ่งกฎหมายสันนิษฐานว่าบุคคลปกติย่อมรู้กฎหมายและสันนิษฐานต่อไปโดยมีหลักฐาน สนับสนุนว่าเมื่อผู้ประพฤติฝ่าฝืนกฎหมายถูกลงโทษยิ่งรุนแรงเท่าใด ก็จะมีผลในการยับยั้ง หรือข่มขู่ผู้อื่นมิให้กระทำผิด ในกรณีที่บุคคลใดก็ตามจะกระทำความผิดอย่างเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกัน ผู้นั้นจะมีความยับยั้งเพราะได้รับบทเรียนจากตัวอย่างของผู้ที่ถูกลงโทษได้ประสบมาแล้ว การข่มขู่ยับยั้งมี 2 รูปแบบ (สัญญาพงษ์ ลืมประเสริฐ และคณะ, 2562) คือ

2.1 การข่มขู่ทั่วไป (General deterrence) โดยใช้ผู้กระทำผิดเป็นตัวอย่าง สำหรับคนอื่นในสังคมที่อยากทำผิด เป็นการเตือนคนในสังคมไม่ให้ทำผิด เพราะถ้าทำผิดจะถูกลงโทษที่รุนแรง

2.2 การข่มขู่เฉพาะราย (Specific deterrence) สำหรับผู้กระทำผิดโดยตรงให้เกิดความเจ็บทรมาน และจดจำว่าพฤติกรรมที่ทำผิดได้รับผลของการกระทำอย่างไร เป็นการข่มขู่ยับยั้งไม่ให้เขากระทำผิดอีกในอนาคตเพื่อการสกัดการกระทำผิดซ้ำจะทำให้สังคมปลอดภัยได้

3. การตัดโอกาสของผู้กระทำผิด (Incapacitation)

การประหารชีวิตและการจำคุกทำให้ผู้กระทำผิดไม่มีโอกาสในการทำผิด หรือทำร้ายสังคมได้ จะเห็นได้ว่าการตัดโอกาสของสังคมผู้กระทำผิดแบบเดิมเน้นการแยกให้อยู่ต่างหากจากสังคมเพื่อที่จะให้สังคมปลอดภัย โดยการให้อยู่ในเรือนจำ แต่ผู้กระทำผิดทุกประเภท ควรอยู่ในเรือนจำหรือไม่เป็นอีกประเด็นหนึ่ง เพราะการกักขังในเรือนจำทำให้ผู้กระทำผิดถูกตัดขาดจากสังคม

และยังสามารถคบหาสมาคมกับผู้กระทำผิดคนอื่น ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้พฤติกรรม อาชญากรรม ประเภทอื่นอีก

4. การฟื้นฟูแก้ไขผู้กระทำผิด (Rehabilitation)

มนุษย์กระทำผิด เกิดจากความกดดันบีบคั้นจากหลายปัจจัย ซึ่งเป็นปัจจัยที่มนุษย์ไม่อาจควบคุมหรือกำหนดได้ จึงเป็นผลให้ต้องกระทำความผิด ดังนั้น หากพยายามแก้ไข โดยวิธีการฟื้นฟูผู้กระทำผิดแล้ว ผู้กระทำผิดสามารถกลับมาเป็นคนดีที่มีพฤติกรรมในกรอบของ บรรทัดฐานของสังคมได้ การแก้ไขฟื้นฟูสามารถทำได้ผลโดยอาศัยหลักและวิธีการทางสังคม สงเคราะห์ในการพิจารณาแก้ไข ปรับปรุงผู้กระทำผิด จากวัตถุประสงค์ในการแก้ไขฟื้นฟูนี้ มุ่งพิจารณาเป็นรายบุคคล เพราะแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน เน้นประเด็นค้นหาสาเหตุที่ทำให้บุคคลทำผิด และเจาะประเด็น การแก้ไขโดยเสริมสร้างในสิ่งที่เป็นสาเหตุของการกระทำผิด

5. การนำกลับคืนสู่สังคม (Reintegration)

วัตถุประสงค์มุ่งเน้นให้ผู้กระทำผิดที่อยู่ในเรือนจำเป็นเวลานาน สามารถกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อีกครั้งหนึ่งเมื่อพ้นโทษ เนื่องจากผู้กระทำผิดที่ถูกกักขังเป็นเวลานาน ถูกสังคมตราหน้าหรือตีตราแล้ว นอกจากนี้ครอบครัว เพื่อน พยายามแยกตัวออกห่าง มีโอกาสล้มเหลวในด้านมนุษยสัมพันธ์กับคนในสังคม และสถานที่ทำงานจะใช้มาตรการทางกฎหมายกีดกันไม่ให้โอกาสคนกลุ่มนี้เข้าไปทำงานได้ ทำให้อึดอัดผู้กระทำผิดเกิดความรู้สึกแปลกแยกต่อครอบครัว เพื่อน และสังคม จึงมีโอกาสที่อดีตผู้กระทำผิดจะกลับมากระทำผิดซ้ำได้อีก ทั้งนี้วัตถุประสงค์ในการลงโทษขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละสังคมแต่ละประเทศ โดยอาจจะ มุ่งเน้นวัตถุประสงค์ข้อใดข้อหนึ่งเป็นพิเศษ หรืออาจเป็นการผสมผสานก็ได้

จากการทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้ เมื่อมีการกระทำผิดขึ้นในสังคม สังคมจะต้องหาวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งในการจัดการกับคนที่ทำผิด ละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคมเพราะหากสังคมไม่จัดการกับคนที่ทำผิดก็เท่ากับว่าสังคมยอมรับการกระทำผิดดังกล่าว การที่สังคมจะจัดการกับคนที่ทำผิดอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อของสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัยเกี่ยวกับสาเหตุของการกระทำผิดและเหตุผลที่จะต้องจัดการหรือปฏิบัติกับคนที่ทำผิด ซึ่งจะเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัยตามสถานการณ์ของแต่ละยุค โดยสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัยจะมีจุดเน้นในวัตถุประสงค์และวิธีการที่จะปฏิบัติต่อคนที่ทำผิดหรือการลงโทษผู้กระทำผิดที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติหรือการลงโทษผู้กระทำผิดที่เกิดขึ้นในยุคต่าง ๆ ที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบันพอสรุปได้ 5 อย่าง คือ การลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน การลงโทษเพื่อข่มขวัญยับยั้ง การลงโทษเพื่อตัดโอกาสกระทำผิด การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู และการนำกลับคืนสู่สังคม

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมาภิบาล

1. ความหมายของธรรมาภิบาล

คำว่า “ธรรมาภิบาล” หมายถึง การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน อันครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติ ฝ่ายราชการ และฝ่ายธุรกิจ ซึ่งจะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคี และร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนช่วยเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศเพื่อบรรเทาป้องกัน หรือแก้ไขวิกฤติที่อาจจะมีในอนาคต เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใสและความมีส่วนร่วม อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีประมุขหาคษัตริย์ทรงเป็นประมุข (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2544) นอกจากนี้คำว่า “ธรรมาภิบาล” ยังหมายถึง หลักการคิดสำหรับการบริหารจัดการที่ดีเพื่อเป็นการรับรองว่า ในองค์กรจะไม่มีกรณีการฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่ด้วยประสิทธิภาพในการบริหาร ทั้งยังเป็นกลไกในการดำเนินงานทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ โดยดำเนินการสร้างความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อให้เกิดกระบวนการบริหารที่มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้ อันนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติสุข (มุตตา คงคืน, 2551) ซึ่งบางท่านก็ให้ความหมายของหลักธรรมาภิบาลว่า เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการพัฒนาประเทศโดยมีการเชื่อมโยงองค์ประกอบ 3 ส่วน ของสังคมเข้าด้วยกัน คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ให้มีการสนับสนุนกันอย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างสมดุล ซึ่งจะส่งผลให้สังคมดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตลอดจนมีการใช้อำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินให้มีความแข็งแกร่ง มีประสิทธิภาพ มีคุณภาพ มีความโปร่งใส ยุติธรรม และสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนาประเทศชาติดำเนินไปอย่างมั่นคง ยั่งยืน และมีเสถียรภาพ (อรทัย แสงทอง, 2551) ในขณะที่บางสำนักก็เสนอหลักธรรมาภิบาล แนวใหม่ ซึ่งมองว่าหลักธรรมาภิบาล เป็นหลักในการบริหาร จัดการ การควบคุมดูแลกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองธรรม ประกอบด้วย องค์ประกอบ 10 หลัก ได้แก่ หลักประสิทธิผล หลักประสิทธิภาพ หลักการตอบสนอง หลักการรับผิดชอบ หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักกระจายอำนาจ หลักนิติธรรม หลักความเสมอภาค และหลักการมุ่งฉันทามติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2555)

2. องค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล

หลายสำนักได้กล่าวถึงหลักธรรมาภิบาล ในเรื่ององค์ประกอบไว้หลากหลายมากมาย ดังนั้นทางผู้วิจัยจะแสดงตามลำดับ โดยบางสำนักได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลว่า

มีส่วนประกอบสำคัญ 4 ประการ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2542) คือ

1. การมีส่วนร่วมของสาธารณะ (Public participation)
2. ความสุจริต ความโปร่งใส (Honesty and transparency)
3. ความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability)
4. กฎเกณฑ์ยุติธรรมและชัดเจน (Fair legal framework and predictability)

ส่วนระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พุทธศักราช 2542 ได้วางระเบียบหลักธรรมาภิบาลให้มีผลบังคับใช้กับหน่วยงานของรัฐ ตั้งแต่ 11 สิงหาคม พุทธศักราช 2542 ซึ่งในระเบียบการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ควรจัดหรือส่งเสริมให้สังคมอยู่บนพื้นฐานของหลักสำคัญอย่างน้อย 6 ประการ คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

1. หลักนิติธรรม ได้แก่ การตรากฎหมาย ข้อบังคับต่าง ๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมายข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจส่วนบุคคล

2. หลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยธรรมาภิบาลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดถือหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคม และสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกันเพื่อให้ทุกคนมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบ วินัย ประกอบอาชีพสุจริต จะเป็นความเคยชิน

3. หลักความโปร่งใส ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกระบบให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างสะดวก มีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้

4. หลักความมีส่วนร่วม ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาของประเทศ ไม่ว่าจะด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ และการแสดงประชามติ

5. หลักความรับผิดชอบ ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ความสำนึกต่อความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความเห็นที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน

6. หลักความคุ้มค่า ได้แก่ การบริหารจัดการและให้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยธรรมาภิบาลให้ประชาชนมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่าสร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้

ในขณะที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พุทธศักราช 2542 ได้เสนอเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลที่ทุกส่วนราชการต้องยึดถือปฏิบัติ มี 6 ประการ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2544) คือ

1. หลักนิติธรรม คือ กฎหมายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มีความเป็นธรรมสามารถปกป้องคนดี และลงโทษคนไม่ดี ได้มีการปฏิรูปกฎหมายอย่างสม่ำเสมอให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง การดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว โปร่งใสและตรวจสอบได้และได้รับการยอมรับจากประชาชน เป็นหลักนิติธรรมซึ่งทำให้ประชาชนตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพ หน้าที่ของตนเองเข้าใจกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และมีส่วนร่วมในกรณีต่าง ๆ

2. หลักความโปร่งใส คือ การสำรวจความพึงพอใจของผู้มาใช้บริการของรัฐและเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการ จำนวนเรื่องกล่าวหา ร้องเรียน หรือสอบสวนเจ้าหน้าที่ของรัฐ เกณฑ์ในการใช้ดุลพินิจของส่วนราชการมีความชัดเจนเป็นที่ยอมรับ ส่วนราชการมีตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรมและเปิดเผยต่อสาธารณะ

3. หลักความรับผิดชอบ คือ การได้รับความยอมรับและความพึงพอใจจากผู้รับบริการ และผู้เกี่ยวข้อง การบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ของงานที่ปฏิบัติ คุณภาพของงานทั้งด้าน ปริมาณ ความถูกต้องครบถ้วน รวมทั้งจำนวนความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน และ จำนวนการร้องเรียนหรือการกล่าวหาที่ได้รับ

4. หลักความคุ้มค่า คือ ความพึงพอใจของผู้รับบริการ ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

5. หลักการมีส่วนร่วม คือ ความสัมฤทธิ์ผลของโครงการต่าง ๆ รวมถึงการประหยัดงบประมาณ ความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ได้รับผลกระทบ จำนวนผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น หรือจำนวนข้อเสนอแนะ หรือข้อคิดเห็นของประชาชนในการดำเนินการเรื่องต่าง ๆ รวมถึงคุณภาพของการเข้ามามีส่วนร่วม

6. หลักคุณธรรม คือ การร้องเรียน หรือร้องทุกข์ในการดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ทั้งใน และนอกองค์กรลดลง คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นมีการบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรในชาติอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด สังคมมีเสถียรภาพ อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขด้วยความมีระเบียบวินัย

ในช่วงเวลาถัดมา พุทธศักราช 2544 สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ได้ประกาศหลักธรรมาภิบาลขึ้นมาใหม่ 6 ประการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักนิติธรรม คือ หลักการปกครองภายใต้กฎหมายที่ครอบคลุมไปถึงเรื่องการตรา กฎหมาย กฎ ระเบียบข้อบังคับ และกติกาต่าง ๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม ตลอดจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและสมาชิก โดยมีการยินยอมพร้อมใจและถือปฏิบัติร่วมกันอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม

กล่าวโดยสรุปคือ สถาปนาการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่กระทำกันตามอำเภอใจ หรืออำนาจบุคคล

2. หลักคุณธรรม คือ การยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยการรณรงค์เพื่อสร้างค่านิยมที่ดีงามให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์กร หรือสมาชิกของสังคมถือปฏิบัติ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ สุจริต ความเสียสละ ความอดทนขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย เป็นต้น

3. หลักความโปร่งใส คือ การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดเผยมูลข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา และสามารถตรวจสอบความถูกต้องได้ โดยการปรับปรุงระบบและกลไกการทำงานขององค์กรให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร หรือเปิดให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวก ตลอดจนที่ระบบหรือกระบวนการตรวจสอบ และประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นการสร้างควมไว้วางใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งช่วยให้การทำงานของภาครัฐและภาคเอกชนปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน

4. หลักการมีส่วนร่วม คือ การทำให้สังคมรอบข้างเป็นสังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ และร่วมเสนอความเห็นในการตัดสินใจสำคัญๆ ของสังคม โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีช่องทางการเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ การแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติ หรืออื่น ๆ และจัดการผูกขาดทั้งรัฐ หรือโดยเอกชน ซึ่งจะช่วยสร้างความสามัคคี และความร่วมมือกันทำงานในเรื่องที่สำคัญของภาครัฐและเอกชน

5. หลักความรับผิดชอบ คือ การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ทุกคน ตระหนักในสิทธิหน้าที่ มีสำนึกรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนและการใส่ใจในปัญหาสาธารณะ รวมทั้งมีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหา ทั้งเคารพในความคิดเห็นของคนอื่นที่แตกต่าง โดยพยายามหาทางออกที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับร่วมกันได้ กล่าวรับผลจากการกระทำของตนเอง

6. หลักความคุ้มค่า คือ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่รู้จักคุณค่าของทรัพยากรของชาติ และการบริหารงานด้วยความประหยัดมีประสิทธิภาพประสิทธิผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาครัฐต้องให้บริการที่มีคุณภาพแก่ประชาชน

ในขณะที่บางสำนักก็กล่าวถึงหลักธรรมมาภิบาลว่าควรมีองค์ประกอบมากกว่านั้น คือมีองค์ประกอบ 7 ประการ (จรัส สุวรรณมาลา, 2546) ดังต่อไปนี้

1. สัมฤทธิ์ผลตามพันธกิจ คือ การที่องค์กรปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ได้วางไว้

2. ประสิทธิภาพในการดำเนินงาน การใช้ทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นคน งบประมาณ หรืออุปกรณ์อื่น ๆ ให้เกิดผลสูงสุด

3. ดำเนินงานอย่างโปร่งใส การเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ เพื่อให้ทราบถึงการดำเนินงาน การตัดสินใจ ผลการดำเนินงาน เป็นต้น
4. ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต องค์กรดำเนินงานเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม ปราศจากการทุจริต คอร์รัปชัน
5. มีการกระจายอำนาจและแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน
6. การมีส่วนร่วมของประชาคม เน้นให้ประชาคมมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องที่มีผลกระทบต่อส่วนรวม
7. การมีดุลแห่งอำนาจ การถ่วงดุลอำนาจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้กลุ่มต่าง ๆ ตรวจสอบการทำงานซึ่งกันและกัน

นอกจากองค์ประกอบหลักธรรมาภิบาลที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นทาง United Nations Development Programmer (UNDP) ได้เสนอองค์ประกอบธรรมาภิบาลไว้ 9 ประการ ดังนี้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2541)

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ประชาชนทั้งชายหญิงมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมโดยตรง หรือทางอ้อม โดยผ่านสถาบันต่าง ๆ ที่มีอำนาจอันชอบธรรม
2. กฎหมายที่ยุติธรรม คือ การปกครองประเทศจะใช้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานและทุกคนเคารพกฎหมาย โดยที่กรอบของกฎหมายที่ใช้ในประเทศต้องมีความยุติธรรม และถูกบังคับใช้กับคนกลุ่มต่าง ๆ อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
3. ความเปิดเผยโปร่งใส คือ กระบวนการทำงาน กฎเกณฑ์ กติกาต่าง ๆ มีความเปิดเผยตรงไปตรงมาข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ สามารถถ่ายโอนได้อย่างอิสระ ประชาชนสามารถเข้าถึงและรับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะของทางราชการได้ตามที่กฎหมายบัญญัติ
4. การมีฉันทานุมัติร่วมในสังคม คือ การตัดสินใจดำเนินนโยบายใด ๆ ของภาครัฐต้องมีการประสานความต้องการหรือผลประโยชน์ที่แตกต่างของกลุ่มชนในสังคมให้เกิดเป็นความเห็นร่วมกัน ในสิ่งที่เป็ประโยชน์สูงสุดของสังคมโดยรวม
5. กลไกการเมืองที่ชอบธรรม คือ กระบวนการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองมีความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยการได้มาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่มีความโปร่งใส มีระบบตรวจสอบคานอำนาจที่มีประสิทธิภาพ
6. ความเสมอภาค คือ ประชาชนทุกคนมีความสามารถอย่างเท่าเทียมกันในการเข้าถึงโอกาสต่าง ๆ ในสังคม เช่น โอกาสพัฒนา หรือมีความเป็นอยู่ที่ดี โดยรัฐเป็นผู้จัดสรรสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการ โดยเท่าเทียมกัน

7. ประสิทธิภาพและประสิทธิผล คือ กระบวนการและสถาบันต่าง ๆ ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างคุ้มค่า เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมโดยรวม รวมถึงการทำงานที่รวดเร็ว มีคุณภาพและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

8. พันธะความรับผิดชอบต่อสังคม คือ การตัดสินใจใด ๆ ของภาครัฐภาคเอกชน และภาคประชาชนต้องกระทำโดยมีพันธะความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองทำต่อสาธารณะ หรือผู้มีส่วนได้เสียกับหน่วยงานนั้น โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นสำคัญ

9. การมีวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ คือ การที่ผู้นำและประชาชนในประเทศมีวิสัยทัศน์ในการสร้างธรรมาภิบาล และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ดีเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปการบริหารกิจการบ้านเมืองโดยใช้หลักธรรมาภิบาลก็ควรที่จะมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย ดังนั้นทางภาครัฐจึงได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากที่คณบดีนักวิชาการให้รายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล ทั้งจากสถาบันทางการศึกษาต่าง ๆ และหารือในเบื้องต้นเกี่ยวกับการส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เพื่อนำมาประกอบการปรับปรุงหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเสียใหม่ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น สะดวกต่อการจดจำและการนำไปปฏิบัติ รวมทั้งมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพบริบทของประเทศไทย โดยได้นำเอาประเด็นที่มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องรวมไว้ด้วยกันเป็นหมวดหมู่ นอกจากนี้ยังได้ให้ความสำคัญในเรื่องความรับผิดชอบทางการบริหาร โดยเพิ่มเติมในเรื่องการสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมและจริยธรรมอันเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 279 ซึ่งได้กำหนดให้มีมาตรฐานทางจริยธรรมสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐแต่ละประเภทไว้ จากผลการศึกษาดังกล่าว ทำให้ได้หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งประกอบด้วย 4 หลักการสำคัญ และ 10 หลักการย่อย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2555) ดังนี้

1. การบริหารงานภาครัฐแนวใหม่ (New public management) ประกอบด้วย

1.1 ประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การปฏิบัติราชการต้องใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด เกิดประสิทธิภาพที่คุ้มค่าต่อการลงทุนและบังเกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม ทั้งนี้ต้องมีการลดขั้นตอนและระยะเวลาในการปฏิบัติงานเพื่ออำนวยความสะดวก และลดภาระค่าใช้จ่าย ตลอดจนยกเลิกภารกิจที่ซ้ำซ้อนและไม่มีความจำเป็น

1.2 ประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง ในการปฏิบัติราชการต้องมีวิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร์เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วน ปฏิบัติหน้าที่ตามพันธกิจให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ มีการวางเป้าหมายปฏิบัติงานที่ชัดเจนและอยู่ในระดับที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน สร้างกระบวนการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบและ

มีมาตรฐาน มีการจัดการความเสี่ยงและมุ่งเน้นผลการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ รวมถึงการติดตาม ประเมินผลและพัฒนาปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

1.3 การตอบสนอง (Responsive) หมายถึง การปฏิบัติราชการต้องสามารถให้บริการ ได้อย่างมีคุณภาพ สามารถดำเนินการแล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด สร้างความเชื่อมั่น ไว้วางใจ รวมถึงตอบสนองตามความคาดหวังของผู้รับบริการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความ หลากหลายและมีความแตกต่างกัน ได้อย่างเหมาะสม

2. ค่านิยมประชาธิปไตย (Democracy value) ประกอบด้วย

2.1 ภาระรับผิดชอบ สามารถตรวจสอบได้ (Accountability) หมายถึง ในการปฏิบัติ ราชการต้องสามารถตอบคำถามและชี้แจงได้เมื่อมีข้อสงสัย รวมทั้งต้องมีการจัดวางระบบการ รายงานความก้าวหน้า และผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย ที่กำหนดไว้ต่อสาธารณะเพื่อประโยชน์ในการ ตรวจสอบและการให้คุณให้โทษ รวมทั้งมีการจัดเตรียมระบบการแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาและ ผลกระทบใด ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น

2.2 เปิดเผยโปร่งใส (Transparency) หมายถึง การปฏิบัติราชการต้องปฏิบัติงานด้วย ความซื่อสัตย์สุจริตตรงไปตรงมา รวมทั้งต้องมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและเชื่อถือได้ให้ ประชาชนได้ทราบอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนวางระบบให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารดังกล่าวเป็นไป โดยง่าย

2.3 หลักนิติธรรม (Rule of law) หมายถึง การปฏิบัติราชการต้องใช้อำนาจของ กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับในการปฏิบัติงานอย่างเคร่งครัดด้วยความเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติ และคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียฝ่ายต่าง ๆ

2.4 ความเสมอภาค (Equity) หมายถึง การปฏิบัติราชการต้องให้บริการอย่างเท่าเทียม กัน ไม่มีการแบ่งแยกด้านชาย หรือหญิง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายภาพหรือ สุขภาพ สถานะของบุคคลฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษา และอื่น ๆ อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงโอกาสความเท่าเทียมกันของการเข้าถึงบริการสาธารณะของกลุ่มบุคคล ผู้ด้อยโอกาสในสังคมด้วย

3. ตัวแบบประชาธิปไตย (Participatory state) ประกอบด้วย

3.1 การมีส่วนร่วม/การพยายามแสวงหาฉันทมติ (Participation/Consensus Oriented) หมายถึง การปฏิบัติราชการต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชน รวมทั้งเปิดให้ประชาชนมี ส่วนร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา ประเด็นที่สำคัญที่ เกี่ยวข้องร่วมคิดแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการและร่วมตรวจสอบ ผลการทำงาน รวมทั้งต้องมีความพยายามในการแสวงหาฉันทมติ หรือข้อตกลงร่วมกันระหว่าง

กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจะต้องไม่มีข้อคัดค้านที่หาข้อยุติไม่ได้ในประเด็นสำคัญ

3.2 การกระจายอำนาจ (Decentralization) หมายถึง ในการปฏิบัติราชการควรมีการมอบอำนาจและกระจายความรับผิดชอบในการตัดสินใจและ การดำเนินการให้แก่ผู้ปฏิบัติงานในระดับต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการโอนถ่ายบทบาท และภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือภาคส่วนอื่น ๆ ในสังคม

4. ความรับผิดชอบทางการบริหาร (Administrative responsibility) ประกอบด้วย

4.1 คุณธรรม/จริยธรรม (Morality/Ethics) หมายถึง การปฏิบัติราชการต้องมีจิตสำนึก ความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นที่ไปอย่างมีศีลธรรม คุณธรรม และตรงตามความคาดหวังของสังคม รวมทั้งยึดมั่นในค่านิยมหลักของมาตรฐานจริยธรรมสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐ

ตารางที่ 2-1 หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

ลำดับ	หลักการใหญ่	หลักการย่อย
1	การบริหารงานภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management)	ประสิทธิภาพ (Efficiency) ประสิทธิผล (Effectiveness) การตอบสนอง (Responsive)
2	ค่านิยมประชาธิปไตย (Democracy Value)	ภาระรับผิดชอบ สามารถตรวจสอบได้ (Accountability) เปิดเผยโปร่งใส (Transparency) หลักนิติธรรม (Rule of Law) ความเสมอภาค (Equity)
3	ตัวแบบประชาธิปไตย (Participatory State)	การมีส่วนร่วม/ การพยายามแสวงหาฉันทามติ (Participation/ Consensus Oriented) การกระจายอำนาจ (Decentralization)
4	ความรับผิดชอบทางการบริหาร (Administrative Responsibility)	คุณธรรม/จริยธรรม (Morality/ Ethics)

3. เกณฑ์การวัดหลักธรรมาภิบาล

หลักการต่าง ๆ ที่อธิบายการมีธรรมาภิบาลและการนำไปประยุกต์ใช้ อาจประกอบไปด้วยหลักการต่าง ๆ มากมายแล้วแต่ผู้ที่จะนำเรื่องของธรรมาภิบาลไปใช้ และจะให้ความสำคัญกับเรื่องใดมากกว่ากัน และในบริบทของประเทศ บริบทของหน่วยงาน หลักการใดจึงจะเหมาะสมที่สุดสำหรับประเทศไทยแล้ว เนื่องจากได้มีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ที่ให้ความสำคัญกับหลักการสำคัญ 6 หลักการดังกล่าวแล้ว จึงขอเสนอรายละเอียดของการพัฒนาดัชนีวัดธรรมาภิบาลบนพื้นฐานของหลักการทั้ง 6 หลักการของสถาบันพระปกเกล้า (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, 2545) ดังต่อไปนี้

3.1 ด้านหลักนิติธรรม (Rule of laws)

หลักการสำคัญอันเป็นสาระสำคัญของหลักนิติธรรม ประกอบด้วย 7 หลักการดังต่อไปนี้

3.1.1 หลักการแบ่งแยกอำนาจเป็นพื้นฐานที่สำคัญของหลักนิติธรรม เพราะหลักการแบ่งแยกอำนาจเป็นหลักที่แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของการแบ่งแยกอำนาจการตรวจสอบอำนาจ และการถ่วงดุลอำนาจ

3.1.2 หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หลักนิติธรรมมีความเกี่ยวพันกันกับสิทธิในเสรีภาพของบุคคล และสิทธิในความเสมอภาค สิทธิทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้นถือว่าเป็นพื้นฐานของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” อันเป็นหลักการสำคัญตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนุญ

3.1.3 หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง การใช้กฎหมายของฝ่ายตุลาการ หรือฝ่ายปกครองที่เป็นการจำกัดสิทธิของประชาชนมีผลมาจากกฎหมายที่ได้รับความเห็นชอบ จากตัวแทนของประชาชน โดย ฝ่ายตุลาการจะต้องไม่พิจารณาพิพากษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้แตกต่างไปจากบทบัญญัติของกฎหมาย ฝ่ายตุลาการมีความผูกพันที่จะต้องใช้อกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ฝ่ายตุลาการมีความผูกพันที่จะต้องใช้ดุลพินิจ โดยปราศจากข้อบกพร่อง

3.1.4 หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา เป็นหลักที่เรียกร้องให้ฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายปกครองที่ออกกฎหมายลำดับรอง กำหนดหลักเกณฑ์ในทางกฎหมายให้เป็นตามหลักความแน่นอนของกฎหมาย หลักห้ามมิให้กฎหมายมีผลย้อนหลัง และหลักความพอสมควรแก่เหตุ

3.1.5 หลักความอิสระของผู้พิพากษา ผู้พิพากษาสามารถทำภาระหน้าที่ในทางตุลาการได้โดยปราศจากการแทรกแซงใด ๆ โดยผู้พิพากษามีความผูกพันเฉพาะต่อกฎหมายและ

พิจารณาพิพากษาภายใต้มนธรรมของคนเท่านั้น โดยวางอยู่บนพื้นฐานของความอิสระจาก 3 ประการ กล่าวคือ ความอิสระจากคู่ความ ความอิสระจากรัฐ และความอิสระจากสังคม

3.1.6 หลักไม่มีความผิด และไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย เมื่อไม่มีข้อบัญญัติทางกฎหมายให้เป็นความผิด แล้วจะเอาผิดกับบุคคลนั้น ๆ มิได้

3.1.7 หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ คือ รัฐธรรมนูญได้รับการยอมรับให้เป็นกฎหมายที่อยู่ในลำดับที่สูงสุดในระบบกฎหมายของรัฐนั้น และหากกฎหมายที่อยู่ในลำดับที่ต่ำกว่าขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญกฎหมายดังกล่าวย่อมไม่มีผลบังคับ

3.2 หลักคุณธรรม (Ethics)

หลักการสำคัญอันเป็นสาระสำคัญของ “หลักคุณธรรม” ประกอบด้วย 4 หลักการดังต่อไปนี้

3.2.1 องค์ประกอบคุณธรรมหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่ปลอดจากการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างโจ่งแจ้งหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายน้อยลง

3.2.2 องค์ประกอบคุณธรรมหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่ปลอดจากการปฏิบัติที่น้อยกว่าหรือไม่ดีเท่าที่กฎหมายกำหนดหรือปฏิบัติเช่นนี้น้อยลง

3.2.3 องค์ประกอบคุณธรรมหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่ปลอดจากการปฏิบัติที่มากกว่าที่กฎหมายกำหนด หรือปฏิบัติเช่นนี้น้อยลง

3.2.4 องค์ประกอบคุณธรรมหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่ปลอดจากการปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย แต่ใช้วิธีการที่ผิดกฎหมายหรือปฏิบัติเช่นนี้น้อยลง

3.3 ด้านความโปร่งใส (Transparency)

หลักการสำคัญอันเป็นสาระสำคัญของ “หลักความโปร่งใส” ประกอบด้วย 4 หลักการดังต่อไปนี้

3.3.1 ความโปร่งใสด้านโครงสร้าง ประกอบด้วยการตรวจสอบภายในที่เข้มแข็ง เช่น มีคณะกรรมการตรวจสอบ คณะกรรมการสอบสวน เป็นต้น โปร่งใสเห็นระบบงานทั้งหมดได้อย่างชัดเจน ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รับรู้การทำงาน มีเจ้าหน้าที่มาด้วยระบบคุณธรรมมีความสามารถสูงมาอยู่ใหม่มากขึ้น มีการตั้งกรรมการหรือหน่วยงานตรวจสอบขึ้นมาใหม่ และมีฝ่ายบัญชีที่เข้มแข็ง

3.3.2 ความโปร่งใสด้านให้ค่าตอบแทน ประกอบด้วยการมีค่าตอบแทนพิเศษในการปฏิบัติงานเป็นผลสำเร็จ มีค่าตอบแทนเพิ่มสำหรับการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ มีค่าตอบแทนพิเศษให้กับเจ้าหน้าที่ที่ซื่อสัตย์ มีมาตรฐานเงินเดือนสูงพอเพียงกับค่าใช้จ่าย

3.3.3 ความโปร่งใสด้านการให้โทษ ประกอบด้วยการมีระบบการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ มีวิธีการพิจารณาโทษผู้ทำผิดอย่างยุติธรรม มีการลงโทษจริงจัง หนักเบาตามเหตุแห่งการกระทำผิด มีระบบการฟ้องร้องผู้กระทำผิดที่มีประสิทธิภาพ หัวหน้างานลงโทษผู้ทุจริตอย่างจริงจัง มีการปรามผู้ต่อทุจริตให้เลิกความพยายามทุจริต มีกระบวนการยุติธรรมที่รวดเร็ว

3.3.4 ความโปร่งใสด้านการเปิดเผย ประกอบด้วยการที่ประชาชนได้เข้ามารับรู้การทำงานของคณะกรรมการตรวจสอบ ประชาชนและสื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการจัดซื้อจัดหา การให้สัมปทานการออกกฎระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ ประชาชน สื่อมวลชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ได้มีโอกาสควบคุมฝ่ายบริหาร โดยวิธีการต่าง ๆ มากขึ้น มีการใช้กลุ่มวิชาชีพภายนอกเข้าร่วมตรวจสอบ

3.4 หลักการมีส่วนร่วม (Participation)

หลักการสำคัญอันเป็นสาระสำคัญของ “หลักการมีส่วนร่วม” ประกอบด้วย 4 หลักการ ดังต่อไปนี้

3.4.1 ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชน เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการ และยังเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องกับ เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การแสดงนิทรรศการ และการทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ

3.4.2 ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ ผู้วางแผนโครงการเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น และประเด็นในการประเมินข้อดีข้อเสียชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการริเริ่มโครงการต่าง ๆ และการบรรยายให้ประชาชนฟังเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ แล้วขอความคิดเห็นจากผู้ฟัง รวมไปถึงการร่วมปรึกษาหารือ เป็นต้น

3.4.3 ระดับการวางแผนร่วมกัน และการตัดสินใจ เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าการปรึกษาหารือ กล่าวคือ เป็นเรื่องการมีส่วนร่วมที่มีขอบเขตกว้างมากขึ้น มีความรับผิดชอบร่วมกันในการตัดสินใจ และวางแผนเตรียมโครงการ และเตรียมรับผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ ระดับนี้มักใช้ในกรณีที่เป็นเรื่องซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้อินทราเน็ตเพื่อการปรึกษาหารือ และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

3.4.4 ระดับการพัฒนาศักยภาพในการมีส่วนร่วม สร้างความเข้าใจให้กับสาธารณชน เป็นระดับขั้นที่สูงที่สุดของการมีส่วนร่วม คือเป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการได้

ตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมของประชาชนและได้มีการพัฒนาสมรรถนะหรือขีดความสามารถในการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มากขึ้นจนอยู่ในระดับที่สามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่ และเกิดประโยชน์สูงสุด

เจลีเยว บูริภักดี และคณะ (2545) ได้กล่าวถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมที่อาจแบ่งได้แบบกว้าง ๆ คือ

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันกล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยไม่รู้จักความต้องการของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.5 หลักความรับผิดชอบ (Accountability)

หลักการสำคัญอันเป็นสาระสำคัญของหลักความรับผิดชอบ ประกอบด้วย 5 หลักการดังต่อไปนี้

3.5.1 การมีเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นสิ่งสำคัญสิ่งแรกของระบบสำนักรับผิดชอบ กล่าวคือ องค์กรจะต้องทำการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติการสร้างวัฒนธรรมใหม่ให้ชัดเจนว่าต้องการบรรลุอะไรและเมื่อไรที่ต้องการเห็นผลลัพธ์นั้น

3.5.2 ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน จากเป้าหมายที่ได้กำหนดเอาไว้ ต้องประกาศให้ทุกคนได้รับรู้และเกิดความเข้าใจ ถึงสิ่งที่ต้องการบรรลุ และเงื่อนไขเวลาที่ต้องการให้เห็นผลงาน เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เป็นเจ้าของ โครงการสร้างวัฒนธรรมนี้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดการประสานกำลังคนร่วมใจกันทำงาน เพื่อผลิตภาพโดยรวมขององค์กร

3.5.3 การปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพความสำเร็จของการสร้างวัฒนธรรมสำนักรับผิดชอบ อยู่ที่ความสามารถของหน่วยงานในการสื่อสารสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นในองค์กร ผู้บริหารให้ความสนับสนุน แนะนำ ทำการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพและมีการประสานงานร่วมมือกันทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในองค์กร

3.5.4 การจัดการพฤติกรรมที่ไม่เอื้อการทำงานอย่างไม่หยุดยั้ง ปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงนับว่าเป็นเรื่องปกติ และทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงมักจะมีการต่อต้าน การเปลี่ยนแปลงเสมอ หน่วยงานต้องมีมาตรการในการจัดการกับพฤติกรรม การต่อต้าน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเพื่อให้ทุกคนเกิดการยอมรับแนวความคิดและเทคโนโลยีใหม่ๆ

3.5.5 การมีแผนการสำรองส่วนประกอบสำคัญขององค์การที่มีลักษณะวัฒนธรรม สำคัญกับขีดชอบ ต้องมีการวางแผนฟื้นฟู ที่สามารถสื่อสารให้ทุกคนในองค์การได้ทราบและเข้าใจ ถึงแผน และนโยบายของ องค์การ และที่สำคัญคือ ต้องมีการกระจายข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง สมบูรณ์ อย่างเปิดเผย

3.6 หลักความคุ้มค่า (Value for money)

หลักการสำคัญอันเป็นสาระสำคัญของ “หลักความคุ้มค่า” ประกอบด้วย 3 หลักการ ดังต่อไปนี้

3.6.1 การประหยัด หมายถึง การทำงานและผลตอบแทนบุคลากรเป็นไปอย่างเหมาะสม การไม่มีความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ การมีผลผลิตหรือบริการได้มาตรฐาน การมีการตรวจสอบภายในและการจัดทำรายงานการเงิน การมีการใช้เงินอย่างมีประสิทธิภาพ

3.6.2 การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด หมายถึง มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ มีการพัฒนาทรัพยากรบุคคล มีการใช้ผลตอบแทนตามผลงาน

3.6.3 ความสามารถในการแข่งขัน หมายถึง การมีนโยบาย แผน วิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมาย การมีการเน้นผลงานด้านบริการ การมีการประเมินผลการทำงาน ผู้บริหารระดับสูงมี สภาวะผู้นำ

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์

กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ คือ การดำเนินการกับภิกษุผู้กระทำความผิดตาม กระบวนการพระวินัย และกฎหมายผสมกัน เป็นการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการคณะสงฆ์ตามยุค ตามสมัย เพื่อให้คณะสงฆ์ใช้เป็นเครื่องมือในการปกครอง โดยปรับเปลี่ยนจากรูปแบบการ ดำเนินการกับภิกษุผู้กระทำความผิดตามหลักการพิจารณาอริกธณ์อย่างเดียวกันกับในพระธรรมวินัยที่ใช้ กับคณะสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ผสมกับกฎหมายอันได้จากอำนาจทางการปกครองของรัฐ ที่ประสงค์จะเข้ามาช่วยเหลือในการดำเนินการกับภิกษุผู้กระทำความผิดที่เกิดขึ้นในสถาบันสงฆ์

หลักการระงับอริกธณ์ หรือเรียกว่า “อริกธณสมถะ” โดยหลักนี้ในพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 ได้เรียกชื่อว่า “การพิจารณาวินิจฉัยอริกธณ์” ต่อมาในพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์พุทธศักราช 2505 ได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “การพิจารณาวินิจฉัยลงนิกหกรรม” หรือ “การลง นิกหกรรม” โดยได้อธิบายขั้นตอนต่าง ๆ ไว้ในกฎหมายตรา 11 (พระพรหมกวี, 2559)

เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองคณะสงฆ์นอกเหนือจากพระธรรมวินัยที่เป็นหลักที่ภิกษุทุกหมู่เหล่าจะต้องยึดถือปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์นี้เหมือนกับการพิจารณาคดีอาญาของศาล ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยมีการเรียกพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาว่า “จำเลย” และเรียกภิกษุผู้ที่มีส่วนได้เสีย หรือผู้เสียหายว่า “โจทก์” แต่จะต่างกันก็เพียงในกฎหมายอาญาไม่มีการสอบสวนความผิดนั้นก่อนอย่างคดีอาญาทั่วไป แต่เมื่อมีการฟ้องโดยโจทก์แล้วก็มี การไต่สวนมูลฟ้องเลย

การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมในกฎหมายอาญาฉบับที่ 11 ว่าด้วยการลงนิกหกรรมนั้นแบ่งเป็นขั้นตอนใหญ่ๆ ได้ 4 ขั้นตอน (พระพรหมกวี, 2559) คือ

1. ลักษณะภาคความผิด

ความผิด โดยส่วนมากจะเข้าใจกันว่าเป็นความผิดที่ผิดไปจากคุณธรรม ผิดไปจากศีลธรรม ผิดไปจากจารีตและประเพณี หรือวิถีประชา โดยความผิดทั่วไปจึงมีความหมายเป็นที่รู้กันว่า บาป ความชั่วร้ายหรือความไม่ถูกไม่ควร แต่ในความผิดทางกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์นี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ประเภทแรก ความผิดตามพระวินัย คือ ความผิดที่เกิดขึ้นจากการล่วงละเมิดพระวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ ทั้งที่มาในพระปาฏิโมกข์ 227 ข้อ และที่มานอกพระปาฏิโมกข์มีจำนวนนับไม่ถ้วน ประเภทที่สอง ความผิดทางอาญา หมายถึง การกระทำ ความผิดที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิด มี 12 ลักษณะ ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา (อำนาจ ยัสโยธา, 2531)

ความผิดที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์นั้น มีความหมายกว้างขวางมาก อาจเป็นความผิดตามกฎหมาย หรือความผิดตามพระธรรมวินัย สามารถแยกประเภทได้ ดังนี้

ประเภทที่หนึ่ง มี 2 อย่างคือ 1. ความผิดที่พระภิกษุกระทำ และเมื่อทำการวินิจฉัยแล้วไม่ถึงต้องให้สึก ได้แก่ ความผิดที่เกิดขึ้นจากการที่ภิกษุต้องอาบัติที่เป็นเสตกกิจจา คือ อาบัติที่สามารถแก้ไขได้ เช่น การพูดปลต การทะเลาะวิวาท เป็นต้น 2. ความผิดที่ภิกษุกระทำ และเมื่อทำการวินิจฉัยแล้วพบว่า ผิด ภิกษุต้องลาสิกขา มี 3 อย่างคือ ความผิดที่เกิดขึ้นเมื่อภิกษุต้องอาบัติที่เป็นเสตกกิจจา คืออาบัติที่ไม่สามารถแก้ไขได้ ได้แก่ อาบัติปาราชิก 4 ข้อ เช่น การประทุษร้ายผู้อื่นจนถึงแก่ความตาย การลักขโมย การมีเพศสัมพันธ์ เป็นต้น ความผิดที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 เช่น ละเมิดคำสั่งผู้บังคับบัญชา เป็นต้น และความผิดที่เกิดขึ้นตามที่ระบุในกฎหมายอาญาฉบับที่ 21 (พ.ศ. 2538) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณะเพศ เช่น การไม่มีสังกัดอยู่เป็นหลักแหล่ง เป็นต้น

ประเภทที่สอง ความคิดที่แบ่งตามความสำคัญ มี 2 อย่าง คือ 1. ความคิดที่เกิดขึ้นจากการประพุดล้วงสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งการประพุดิพรหมจรรย์ ที่เรียกว่า อาทิพรหมจริกลสิกขาบท เช่น การมีเพศสัมพันธ์ การทะเลาะวิวาท การน้อ โกง เป็นต้น 2. ความคิดที่เกิดขึ้นจากการประพุดล้วงสิกขาบทที่ว่าด้วยจรรยา มารยาท ขนบธรรมเนียม หรือเรียกว่า อภิสมาจารสิกขาบท เช่น การดื่มสุรา การนุ่งห่มไม่เรียบร้อยในที่สาธารณะ เป็นต้น

ประเภทที่สาม ความคิดที่แบ่งตามลักษณะแห่งความคิด มี 2 อย่าง คือ 1. ความคิดที่เป็นโลกวัชระ ได้แก่ความคิดที่เกิดขึ้นแล้วมีโทษทางโลกและมีคนทั่วไปคิดเทียบ เป็นความคิดที่มีโทษทางโลก มีความคิดที่มีความชั่วร้ายผิดศีลธรรมอยู่ในตัวด้วย เช่น การฆ่ามนุษย์ การลักทรัพย์ เป็นต้น ความคิดที่ทางโลกคิดเทียบ เช่น ความคิดทางเพศ การดื่มสุรา ฉันทอาหารเวลาวิกาล เป็นต้น ซึ่งอาบัติเหล่านี้ไม่มีความคิดในตัวเอง ชาวโลกทำได้ แต่พระภิกษุกระทำจะถูกคิดเทียบเพราะเป็นผู้ทรงศีล ประพุดิอย่างชาวบ้านไม่ได้ 2. ความคิดที่เป็นปณัตตวัชระ ได้แก่ความคิดที่ไม่มีโทษในตัวของมันเอง แต่เป็นความคิดเพราะพระวินัยได้บัญญัติไว้ เช่น ภิกษุฉันทอาหารที่เขายังไม่ได้อให้ (ยังไม่ได้รับประเคน) การเข้าไปในบ้านในเวลาวิกาลโดยไม่บอกลา เป็นต้น เหตุที่บัญญัติไว้ก็เพื่อวางข้อปฏิบัติให้เหมาะสมกับสมณะภาวะ

ประเภทที่สี่ ความคิดที่แบ่งตามโทษของอาบัติมี 3 ระดับ คือ 1. ความคิดที่เกิดขึ้นจากการที่ภิกษุต้องลหุกาบัติ 5 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนีย ทุกกฏ พุพภาษิต พระภิกษุจะต้องแสดงอาบัติประจานตนเองต่อหน้าพระภิกษุด้วยกัน จึงจะพ้นโทษ 2. ความคิดที่เกิดขึ้นจากการที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ภิกษุผู้กระทำผิดจะต้องอยู่กรรม คือ การประพุดิวัตรอย่างหนึ่ง เพื่อการทรมานตนจึงจะพ้นโทษ 3. ความคิดที่เกิดขึ้นจากการที่ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก ต้องสละความเป็นภิกษุเท่านั้นจึงพ้นได้

ประเภทที่ห้า ความคิดฐานละเมิดจริยาพระสังฆาธิการ คือ ทุจริตต่อหน้าที่ ละทิ้งหน้าที่ โดยไม่มีเหตุผลอันสมควรเกินกว่า 30 วัน ขัดคำสั่งอันชอบด้วยการคณะสงฆ์ และการขัดคำสั่งนั้นเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่การคณะสงฆ์ ประมาทเลินเล่อในหน้าที่ เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่การคณะสงฆ์ ประพุดิชั่วอย่างร้ายแรง

ประเภทที่หก ความคิดแบ่งตามประเภทของพระภิกษุผู้กระทำความผิด ตั้งแต่ข้อ 5 ถึงข้อ 11 แห่งกฎหมายตราสามศก ฉบับที่ 11 โดยสรุปดังนี้ 1. ความผิดของพระภิกษุลูกวัดมีรูปเดี่ยว หรือหลายรูป ซึ่งสังกัดอยู่ในวัดเดียวกัน กระทำความผิดร่วมกัน 2. ความผิดของพระภิกษุลูกวัด ซึ่งสังกัดต่างวัดกระทำความผิดร่วมกัน 3. ความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ เช่น เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เป็นต้น 4. ความผิดของพระภิกษುದำรงตำแหน่งพิเศษ เช่น ที่ปรึกษาเจ้าคณะปกครอง

เป็นต้น 5. ความผิดของพระภิกษุผู้ทรงสมณศักดิ์พระราชคณะชั้นต่าง ๆ 6. ความผิดร่วมกันของพระภิกษุ 7. ความผิดที่เกิดขึ้นนอกราชอาณาจักร

จากการทบทวนเอกสารภาคความผิด ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความผิดดังกล่าวมานี้ บางส่วนเท่านั้นที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม โดยความผิดที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์นั้น แยกออกเป็น 6 ประเภทได้ดังนี้ 1. ความผิดที่เป็นทั้งสติเจตนา และอสติเจตนา 2. ความผิดที่ระบุในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 และความผิดตามกฎหมายอาญา มาตรา 21 (พ.ศ. 2538) 3. ความผิดที่เป็นอาทิพรหมจริยศึกษา ในส่วนของอาบัติปาราชิก และสังฆาติเสส 4. ความผิดทั้งที่เป็นโลกวัชระ และความผิดที่เป็นปณัตติวัชระด้วย 5. ความผิดที่เป็นอาบัติหนัก 6. ความผิดทุกอย่างตามประเภทที่ 6 และความผิดที่อยู่ในส่วนของอภิสงฆาจาริกศึกษา ความผิดฐานละเมิดจริยา (มารยาท) พระสังฆาธิการ และความผิดที่อยู่ในส่วนของ ลหุกาบัติ ไม่จำเป็นต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ นอกเสียจากว่า ความผิดที่ได้กระทำนั้น เข้าข่ายโลกวัชระ และเป็นความผิดที่ระบุในมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535 จึงจะนำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมตามกฎหมาย ความผิดที่มีได้นำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมตามกฎหมาย ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่เป็นความผิดแต่อย่างใด แต่เพียงเป็นความผิดเล็กน้อยไม่ถึงกับต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตามกระบวนการเพราะจะทำให้เกิดความยุ่งยากมากเกินไป

2. ขั้นตอนการฟ้องร้อง

ขั้นตอนของการฟ้องร้องในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ แบ่งสาระสำคัญ ดังนี้

2.1 ผู้ที่เกี่ยวข้องในขั้นตอนของการฟ้องร้อง ได้ระบุไว้ในกฎหมายอาญา มาตรา 11 ลักษณะ 1 บทนิยาม ข้อ 4 ดังนี้

(1) ผู้มีส่วนได้เสีย หมายถึง พระภิกษุผู้มีศีลบริสุทธ์ ซึ่งมีสังกัดในวัดเดียวกัน และมีสังฆวาสเสมอกันกับพระภิกษุผู้เป็นจำเลย อธิบายว่า ผู้มีส่วนได้เสียหมายถึงเฉพาะผู้เป็นพระภิกษุเท่านั้น ไม่รวมสามเณร อุบาสก อุบาสิกา เข้าเป็นผู้มีส่วนได้เสียด้วย ถึงแม้คนเหล่านั้นจะนับเป็นพุทธบริษัทก็ตาม นอกจากนี้ยังหมายถึงพระภิกษุผู้มีความเป็นปกติในศีล คือมีความประพฤติดี ไม่มี ความเสียหายทางพระธรรมพระวินัย มีสังฆวาส คือ มีธรรมวินัยเป็นเครื่องอยู่เสมอกันกับพระภิกษุผู้เป็นจำเลย และอยู่ประจำในวัดเดียวกัน คำว่า “มีส่วนได้เสีย” คือมีส่วนได้และส่วนเสียในการกระทำหรือความประพฤติของพระภิกษุรูปนั้น หากทำดีก็พลอยได้ดี หากทำไม่ดีก็พลอยเสียไปด้วย

(2) ผู้เสียหาย หมายถึง ผู้ได้รับความเสียหายเฉพาะตัว เนื่องมาจากการทำความผิดของพระภิกษุผู้เป็นจำเลยและหมายความรวมถึงผู้จัดการแทนผู้เสียหาย ในกรณีดังต่อไปนี้ “ผู้แทนโดยชอบธรรม” หรือผู้อนุบาลตามกฎหมาย หรือตามที่พระภิกษุผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมพิจารณา

เห็นสมควรให้เป็นผู้จัดการแทนผู้เสียหาย ใช้ในกรณีที่ความผิดซึ่งได้กระทำต่อผู้เยาว์หรือผู้ไร้ความสามารถ ซึ่งอยู่ในความดูแล “ผู้บุพการี” หรือผู้สืบสันดาน สามเณรหรือภริยา พี่น้องร่วมบิดามารดา หรือต่างบิดาหรือต่างมารดา ใช้ในกรณีที่ความผิดซึ่งผู้เสียหายตายก่อนหรือหลังฟ้อง หรือเจ็บป่วยไม่สามารถจะจัดการเองได้ “ผู้จัดการแทน” หรือผู้แทนอื่น ๆ ของนิติบุคคล เฉพาะความผิดซึ่งกระทำแก่นิติบุคคล

(3) โจทก์ หมายถึง ผู้มีส่วนได้เสีย รวมทั้งผู้เสียหาย ซึ่งฟ้องพระภิกษุต่อภิกษุผู้พิจารณาในข้อหาว่าได้กระทำความผิด หรือพระภิกษุซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่โจทก์แทนสงฆ์ในชั้นพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหา

(4) ผู้กล่าวหา หมายถึง ผู้แจ้งการกระทำความผิดของพระภิกษุต่อภิกษุผู้พิจารณา โดยที่ตนไม่ได้เป็นผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้เสียหายและประกอบด้วยคุณสมบัติ คือ เป็นภิกษุ สามเณรที่มีศีลบริสุทธิและมีสังกัดวัดเป็นหลักแหล่ง เป็นคฤหัสถ์ผู้นับถือพระพุทธศาสนาซึ่งมีอายุ 20 ปีขึ้นไปมีความประพฤติเรียบร้อย มีอาชีพเป็นหลักฐาน

(5) ผู้แจ้งความผิด หมายถึง พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งไม่มีอำนาจลงนิคหกรรมแต่แจ้งการกระทำความผิด หรือพฤติกรรมอันเป็นที่น่ารังเกียจสงสัยในความผิดของพระภิกษุซึ่งได้พบเห็นต่อพระภิกษุผู้พิจารณา

(6) ผู้ถูกกล่าวหา หมายถึง พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดต่อพระภิกษุผู้พิจารณา หรือพระภิกษุผู้แจ้งความผิด การกระทำผิด หรือพฤติกรรมอันน่ารังเกียจสงสัยในความผิดต่อภิกษุผู้พิจารณา

(7) ผู้พิจารณา หมายถึง เจ้าสังกัด หรือเจ้าของเขตแล้วแต่กรณี ซึ่งมีอำนาจดำเนินการตามวิธีปฏิบัติเบื้องต้น ซึ่งคำว่า “เจ้าสังกัด” หมายถึง พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ชั้นเจ้าอาวาส เจ้าคณะเจ้าสังกัดซึ่งมีอำนาจลงนิคหกรรมแก่ภิกษุผู้กระทำความผิดในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ส่วนคำว่า “เจ้าของเขต” หมายถึง พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ชั้นเจ้าคณะซึ่งเป็นเจ้าของเขต ซึ่งมีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดในเขตจังหวัดที่มีได้สังกัดอยู่

2.2 ประเภทของบุคคลผู้ฟ้องร้องได้และฟ้องร้องไม่ได้

บุคคลที่สามารถฟ้องร้องการกระทำความผิดของพระภิกษุได้นั้น (แสวง อุดมศรี, 2543) หมายถึงบุคคลดังนี้

(1) พระภิกษุผู้มีส่วนได้เสียหรือผู้เสียหาย ที่เป็นโจทก์ฟ้องต่อพระภิกษุผู้พิจารณาในข้อหาการกระทำความผิด

(2) พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่เป็นโจทก์แทนสงฆ์ในชั้นพิจารณาลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหา

(3) พระภิกษุที่มีคุณสมบัติ คือสามารถบอกการกระทำความผิดของพระภิกษุต่อพระภิกษุผู้พิจารณาได้

(4) พระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสขึ้นไป เป็นผู้แจ้งการกระทำความผิด หรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของภิกษุผู้ได้กระทำความผิดที่ได้พบเห็นต่อภิกษุผู้พิจารณาได้

(5) คฤหัสถ์ เป็นโจทก์ฟ้องพระภิกษุต่อพระภิกษุผู้พิจารณาในข้อหาว่าได้ประกอบความผิด เฉพาะในฐานะที่ตนเป็นผู้เสียหาย

(6) คฤหัสถ์ที่สามารถบอกการกระทำความผิดของพระภิกษุต่อพระภิกษุผู้พิจารณาได้ แต่ภิกษุผู้พิจารณามีสิทธิที่จะไม่รับคำกล่าวหาของคฤหัสถ์ได้

ในส่วนของบุคคลที่นอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ไม่สามารถที่จะฟ้องร้องการกระทำความผิดของพระภิกษุต่อภิกษุผู้พิจารณาได้

2.3 เรื่องที่ฟ้องร้องได้และฟ้องร้องไม่ได้

เรื่องที่ฟ้องร้องได้ คือ เรื่องที่ภิกษุผู้พิจารณาสามารถสั่งรับคำฟ้องได้ ต้องเป็นเรื่องที่โจทก์ซึ่งประกอบตามลักษณะตามที่ได้อีกกล่าวมาแล้วเป็นผู้ฟ้อง และคำฟ้องของโจทก์นั้นต้องประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้ (พระพรหมกวี, 2559)

(1) การฟ้องโดยระบอบการกระทำทุกประการที่อ้างว่า จำเลยได้กระทำความผิดข้อเท็จจริงและรายละเอียดอันเกี่ยวกับเวลา สถานที่อันได้ก่อเหตุ อีกทั้งบุคคลและสิ่งของที่เกี่ยวข้องโดยสมควรเท่าที่จะทำให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี

(2) เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เป็นเรื่องเก่าที่ไม่ได้คิดจะฟ้องมาแต่แรก

(3) เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เรื่องที่ได้เคยวินิจฉัยให้ถึงที่สุดและลงโทษไปแล้ว

(4) เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เรื่องอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลฝ่ายราชอาณาจักรหรือมิใช่เรื่องที่มีคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลฝ่ายราชอาณาจักรถึงที่สุดแล้ว เว้นแต่กรณีที่มีปัญหาทางวินัย

เรื่องที่ฟ้องร้องไม่ได้ โดยเรื่องที่ฟ้องร้องไม่ได้เป็นเรื่องที่ประกอบด้วยลักษณะดังกล่าวในเบื้องต้นของกฎหมายอาญา มาตรา 11 คือ

(1) โจทก์ไม่ประกอบด้วยลักษณะตามที่ได้อีกกล่าวมาแล้ว

(2) เรื่องที่จะฟ้องไม่ตรงตามลักษณะที่ได้อีกกล่าวมาข้างต้น

2.4 การยื่นฟ้อง

การยื่นฟ้อง มีระเบียบปฏิบัติ ดังนี้

(1) ต้องฟ้องเป็นหนังสือลงลายมือชื่ออันแท้จริงของโจทก์ ไม่ใช่บุตรสนทนต์ หรือหนังสือที่ส่งทางไปรษณีย์

(2) ต้องยื่นฟ้องด้วยตนเอง เว้นแต่ไม่สามารถไปยื่นฟ้องด้วยตนเอง ต้องมีหนังสือมอบอำนาจให้ผู้ใดผู้หนึ่งยื่นฟ้องแทน

(3) ต้องยื่นฟ้องต่อเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะเจ้าสังกัต หรือเจ้าคณะเจ้าของเขตในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็น “ผู้พิจารณา” มีอำนาจลงนิกหกรรม

ถ้าการฟ้องของโจทก์ไม่ต้องด้วยลักษณะดังกล่าวนี้ ผู้พิจารณาต้องส่งคืนไม่รับตรวจฟ้องให้ หรือถ้าผู้ฟ้องไปยื่นฟ้องต่อพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ที่ไม่มีอำนาจลงนิกหกรรม พระภิกษุรูปนั้นจะรับแล้วส่งให้แก่ผู้พิจารณาอีกชั้นหนึ่งไม่ได้ เพราะไม่มีอำนาจที่จะรับฟ้อง ต้องส่งคืนแล้วแนะนำให้ไปยื่นต่อผู้พิจารณาโดยตรง

2.5 บุคคลผู้มีหน้าที่รับคำฟ้อง

ผู้ที่มีหน้าที่รับคำฟ้อง คือ พระภิกษุผู้มีอำนาจหน้าที่ลงนิกหกรรมชั้นต้น เรียกว่า “ผู้พิจารณา” หมายถึง เจ้าสังกัต และเจ้าคณะเขต แล้วแต่กรณี ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามข้อปฏิบัติเบื้องต้น เป็นผู้ที่มีอำนาจในการวินิจฉัยที่จะรับคำฟ้องหรือไม่ฟ้องข้างต้น ถ้าภิกษุผู้เป็นจำเลยรับสารภาพ ก็ให้อำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองเหนือผู้กระทำความผิดมีอำนาจลงนิกหกรรม เพื่อให้ยุติลงโดยความสะดวก และรวดเร็ว

ถ้าหากจำเลยให้การปฏิเสธข้อกล่าวหา ซึ่งมีปัญหาโต้แย้งกันอยู่ จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง คำกล่าวหาหรือคำแจ้งความผิดเสียก่อนว่ามีมูลหรือไม่ ถ้าไม่มีมูลก็ยุติยกฟ้อง หากว่าในกรณีที่มีมูลก็ต้องดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยลงนิกหกรรมเพื่อความถูกต้องและความเป็นธรรมต่อไป การไต่สวนมูลฟ้องและการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมนี้ กำหนดให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณา

3. ขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้อง

ขั้นตอนของการไต่สวนมูลฟ้องเป็นหน้าที่ของผู้พิจารณาชั้นปกครอง อันประกอบด้วยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าสังกัต และเจ้าของเขตแล้วแต่กรณี ตามที่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายอาญา มาตรา 11 มีรายละเอียดดังนี้ (พระพรหมกวี, 2559)

3.1 การไต่สวนมูลฟ้อง

คำว่า “มูลฟ้อง” หมายถึง มูลเหตุแห่งการฟ้องของโจทก์โดยได้ฟ้องจำเลยด้วยมูลเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ระบุในกฎหมายอาญา มาตรา 11 ข้อ 17 และการไต่สวนนี้ให้กระทำเป็นการลับ โดยมีเพียง 4 ฝ่ายเท่านั้น คือ 1. โจทก์ และจำเลย 2. พยานเฉพาะที่กำลังให้การ 3. ผู้ที่ได้รับเชิญมาเพื่อปฏิบัติการใด ๆ ที่เกี่ยวกับการพิจารณา 4. พระภิกษุผู้ทำหน้าที่จดบันทึกถ้อยคำสำนวนการไต่สวน

เมื่อคณะผู้พิจารณาเห็นว่าเรื่องที่มีการฟ้องร้องมีมูล ก็สั่งรับคำฟ้องของโจทก์ไว้แล้ว จากนั้นให้ดำเนินการตามกฎหมายอาญา มาตรา 11 ข้อ 13 ว่าด้วยการเรียกจำเลยมาแจ้งคำฟ้องของโจทก์ให้จำเลยทราบ แล้วสอบถามและจดคำให้การของจำเลยไว้ จากนั้นให้ดำเนินการดังต่อไปนี้โดยวิธีใดอย่างหนึ่ง คือ ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพตามคำฟ้องของโจทก์ ให้มีอำนาจสั่งลงนิโทษกรรมแก่จำเลย ตามคำรับสารภาพนั้น หรือถ้าจำเลยให้การแบ่งรับความผิดเบาว่า หรือน้อยกว่าที่ถูกฟ้อง หรือให้การปฏิเสธ ให้รายงานพร้อมทั้งส่งคำฟ้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น เพื่อดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องต่อไป

หากเป็นกรณีที่ไม่รับคำฟ้องของโจทก์ และเป็นกรณีความผิดครุภาพดี โจทก์มีสิทธิที่จะอุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อคณะผู้พิจารณาชั้นสูงขึ้นไปอีกได้ คือถ้าหากผู้พิจารณาไม่รับ ให้อุทธรณ์ไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นต้นไม่รับ ให้อุทธรณ์ไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ แต่ถ้าเป็นคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ให้เป็นอันถึงที่สุด

3.2 ข้อจำกัดที่ไม่ต้องไต่สวนมูลฟ้อง

การไต่สวนมูลฟ้อง จะกระทำได้อีกต่อเมื่อมูลฟ้องนั้นต้องด้วยลักษณะตามกฎหมายอาญา มาตรา 11 ข้อ 17 ดังนี้

1. ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ได้พบเห็นการทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง
2. ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ได้ยื่นการทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง หรือได้ฟังคำบอกเล่าที่มีหลักฐานอันควรเชื่อถือได้
3. ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ก็ร้องเท็จโดยพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าจำเลยได้กระทำความผิด

นอกจากนี้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นจะต้องพิจารณาจากพยานหลักฐานที่ฝ่ายโจทก์นำมาประกอบ ซึ่งเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุ อันอาจพิสูจน์ให้เห็นข้อมูลว่า การกระทำของจำเลยที่โจทก์ได้นำมาฟ้อง ต้องด้วยบทบัญญัติแห่งพระวินัย หรือไม่อย่างไร หากไม่ต้องด้วยลักษณะดังได้กล่าวมานี้ คณะผู้พิจารณามีอำนาจที่จะสั่งไม่ประทับฟ้อง หรือยกฟ้อง แล้วแจ้งให้โจทก์ทราบเพื่อให้ดำเนินการต่อไป ถ้าหากเป็นครุภาพดี โจทก์มีสิทธิที่จะอุทธรณ์ต่อคณะผู้พิจารณาชั้นสูงขึ้นไปได้อีก แต่ถ้าไม่ใช่ครุภาพดีการสั่งฟ้องของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นก็เป็นอันถึงที่สุด

4. ขั้นตอนการลงนิโทษกรรม

การสั่งลงนิโทษกรรมแก่พระภิกษุที่กระทำความผิดนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 มาตรา 24 ได้ระบุว่า “พระภิกษุจะต้องรับนิโทษกรรมต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิโทษกรรมที่จะลงโทษแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิโทษกรรมตามพระธรรมวินัย” นอกจากนั้นการสั่งลงนิโทษกรรมนั้น จะต้องเป็นไปตาม ข้อ 26 วรรคสองแห่งกฎหมายอาญา

ฉบับที่ 11 ซึ่งได้ระบุไว้ว่า “ถ้าปรากฏว่า จำเลยได้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยเป็นความผิด และไม่มีข้อยกเว้น โทษแต่อย่างใด ให้วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่จำเลยตามความผิดนั้น”

4.1 ลักษณะนิคหกรรม

การสั่งลงนิคหกรรมนั้นต้องลงตามสมควรแก่โทษที่ภิกษุนั้นได้กระทำความผิดตามที่ปรากฏตามความเป็นจริงเท่าที่สืบพยานหลักฐานแล้ว และการสั่งลงนิคหกรรมเป็นอันถึงที่สุดต่อเมื่อโจทก์และจำเลยมิได้อุทธรณ์ หรือฎีกาอีก หรือคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ หรือชั้นฎีกามีคำสั่งให้ยุติการพิจารณา ในส่วนของการลงนิคหกรรมนี้ ได้อธิบายไว้ว่ามี 2 อย่าง คือ (สมพร พรหมพิตร, 2532)

4.1.1 การให้สึก มีความหมายเท่ากับการขับไล่สมาชิกออกจากสมาคมฐานเป็นผู้ที่ไม่พึงปรารถนา หรือขับทูตออกจากประเทศเจ้าภาพฐานเป็นผู้ไม่พึงปรารถนา ซึ่งตามความรู้สึกของสมาคม หรือทางการทูตระหว่างประเทศถือว่าเป็นปฏิบัติการที่รุนแรง เช่นเดียวกับที่ชาวบ้าน “คว่ำบาตรพระ” หรือพระ “คว่ำบาตรชาวบ้าน” การให้สึกนี้ นอกจากให้สึกตามคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาตามกฎหมายเถรสมาคมแล้ว ยังมีการให้สึกอีกกรณีหนึ่ง ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้เอง คือ ตามมาตรา 28 ว่า “พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลายต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด” ถ้าไม่ยอมสึกในสามวันดังกล่าว ฝ่ายบ้านเมืองก็ดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายมาตรา 43 และ “จับสึก” ได้ตามมาตรา 29 และ 30 ซึ่งพระภิกษุที่ต้องสึกตามคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาตามกฎหมายเถรสมาคมก็ดี ที่ต้องสึกตามกฎหมายมาตรา 28 ก็ดี เมื่อสึกออกถือเพศฆราวาสแล้ว ได้ชื่อว่าเป็น “สมิ”

4.1.2 การให้สละสมณเพศ เป็นการให้สึกเหมือนกัน แต่ให้เจ้าตัวมีความสมัครใจ ครั้งหนึ่ง อีกครั้งหนึ่งเป็นสภาพบังคับตามกฎหมายและกฎหมายเถรสมาคม จึงเรียกว่าให้สละสมณเพศ เพราะหากเป็นเรื่องที่เจ้าตัวสมัครใจเองทั้งหมดจะเป็นเรื่องของการ “สละสมณเพศ” อย่างบริสุทธิ์ใจทำนองเดียวกับที่พระบวชระหว่างพรรษา พอออกพรรษาก็สึกออกมาครองเรือนต่อไป เรียกว่าสละสมณเพศด้วยความสมัครใจ โดยการให้สละสมณเพศนี้ เป็นนิคหกรรมที่หนักรองลงมาจาก การให้สึก ดังที่มาตรา 27 ที่แก้ไขใหม่บัญญัติว่า เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องช่วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ต่อไปนี้ 1. ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา 25 ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงสึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น 2. ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิน 3. ไม่สังกัดอยู่ในวันใดวัดหนึ่ง และ 4. ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักเป็นแหล่ง

4.2 ผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม

ในกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายนี้ ผู้ที่มีอำนาจสั่งลงโทษ หรือสั่งลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดได้นั้น ในกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 11 มีดังนี้ (พระพรหมกวี, 2559)

1. พระภิกษุผู้เป็น “ผู้พิจารณา” มีอำนาจที่จะส่งลงนิกหกรรมได้ หากเมื่อเรียกภิกษุผู้กระทำความผิดมาสอบถามแล้ว และภิกษุนั้นรับว่าได้กระทำจริง
2. คณะผู้พิจารณาชั้นต้น ในกรณีที่ผู้พิจารณาตั้งรับคำฟ้องและนำเข้าพิจารณาในคณะผู้พิจารณาชั้นต้นแล้ว เห็นว่าภิกษุผู้เป็นจำเลยได้กระทำผิดจริง หรือผู้พิจารณาตั้งไม่รับฟ้อง แต่เป็นกรณีครุกาบัติ และโจทก์ได้ยื่นฟ้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น คณะผู้พิจารณาชั้นต้นได้สวนมูลฟ้องแล้วเห็นว่าภิกษุผู้เป็นจำเลยได้กระทำความผิดจริง
3. คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ในกรณีที่มีการอุทธรณ์
4. คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกา ในกรณีที่มีการฎีกา

จากขั้นตอนการลงนิกหกรรม รวมไปถึงโทษที่ปรับแก้ผู้กระทำความผิด ทางผู้วิจัยมุ่งเน้นประเด็นขั้นตอนการลงโทษที่ต้องการจะศึกษาในครั้งนี้ คือ การนำกฎหมายของคณะสงฆ์กฎหมายตามพระบัญญัติทางวินัย และกฎหมายอาญามาลงโทษผู้กระทำความผิด ให้เกิดความเหมาะสมต่อโทษที่เกิดขึ้น และเป็นธรรม

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของพระวินยธิการ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของพระวินัย

ในสมัยพุทธกาล พระวินัยนั้นไม่ได้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากคณะสงฆ์มีจำนวนน้อยและไม่ค่อยมีลาภสักการะ ความประพฤติที่ไม่เหมาะสมไม่ควรจึงปรากฏน้อยหรือไม่มีเลย แต่ในช่วงเวลาต่อมาพบว่าการประพฤติดิพระธรรมวินัยเกิดขึ้น พฤติกรรมดังกล่าวถือได้ว่าเป็นที่มาของพระวินัย ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นไว้ เพื่อใช้เป็นแบบอย่างแห่งการประพฤติพรหมจรรย์เป็นแบบอย่างพระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับคนทุกชั้นวรรณะ เริ่มจากง่ายที่สุดจนถึงยากที่สุด การรักษาและสืบทอดพระวินัย ได้เริ่มต้นขึ้นโดยมีพระอุบาลี เป็นผู้ดำรงตำแหน่งในฐานะเอตทัคคะทางพระวินัย (ผู้เชี่ยวชาญทางพระวินัย กฎระเบียบ ข้อบังคับ) ตั้งแต่นั้นจึงได้มีผู้วิจัยเล่าเรียนในสำนักของพระอุบาลี เรียกว่า คณะวินัยธร และสืบทอดต่อกันมาด้วยมุขปาฐะ (บอกปากต่อปาก) และเข้าร่วมในการทำสังคายนา (พระปลัดทะเลมหณ โว, 2553)

ความสำคัญของพระวินัย ตามจุดประสงค์ของการบัญญัติสิกขาบท มีความมุ่งหมายที่จะวางให้เป็นกรอบที่ชัดเจนสำหรับการประพฤติพรหมจรรย์ ขณะเดียวกันก็เป็นหลักสำคัญที่ยึดถือสำหรับปฏิบัติขัดเกลา อันเป็นแนวปฏิบัติของนิกายเถรวาท ที่ได้รับและสืบทอดมาตามหลักพระวินัยเดิม การวางเป็นกรอบแห่งการปฏิบัติของสาวก โดยเฉพาะนักบวชนั้น ถือได้ว่ามีความสำคัญต่อการรักษาแนวทางปฏิบัติที่ถูกที่ควร คือ พระวินัยที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่

สมัยพุทธกาล ทั้งนี้เพื่อการรักษาจริยวัตรอันงดงามของสมณะหรือหมู่สงฆ์ พระวินัยนอกจากจะส่งผลต่อคณะสงฆ์แล้ว ยังส่งผลถึงผู้ที่ปฏิบัติตามพระวินัย ในส่วนบุคคลและความสัมพันธ์กับส่วนรวม ดังผลที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ปฏิบัติมี 3 ประการ คือ 1. มีความไม่เดือดร้อนใจ 2. มีความเข้มแข็ง เพราะรู้สึกว่าคุณประพฤติงาม จะไม่ถูกลงโทษ 3. การสมาคมกับภิกษุผู้มีศีลได้ อย่างอาจหาญ ไม่สะทกสะท้าน (กรมการศาสนา, 2541)

จากการทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การบัญญัติพระวินัยมีความมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ ความดีงามความผาสุก ถือเป็นประโยชน์ในส่วนของบุคคล และของหมู่ภิกษุสงฆ์รวมถึงเหล่าพุทธศาสนิกชนผู้มีความเลื่อมใส และผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส อาจกล่าวได้ว่าพระวินัยนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์โดยรวมของพุทธศาสนา ทั้งในหมู่เลื่อมใสศรัทธา ผู้ปฏิบัติตามพระวินัยอันจะนำไปสู่การบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ ก่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ทั้งสองฝ่าย

2. ความหมายและโครงสร้างของพระวินยาศีการ

ความหมายของพระวินยาศีการ

คำว่า “พระวินยาศีการ” เป็นคำใหม่ที่พึงจะมีการบัญญัติขึ้นมาใช้อย่างเป็นทางการเมื่อไม่นานมานี้ โดยเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร อาศัยอำนาจตามความในข้อ 14 วรรคหนึ่ง แห่งกฎหมายธรรมนูญฉบับที่ 15 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้อธิบายไว้ว่า วินย หรือ วินัย คือ ระเบียบสำหรับควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน ในส่วนของคำว่า “พระวินยธร” คือ ภิกษุผู้ทรงพระวินัย ประกอบด้วยความรู้ ความชำนาญในการทรงจำพระวินัย และอีกคำหนึ่ง คือ “อธิการ” หมายถึง ผู้อำนวยการ ผู้ที่เป็นผู้ปกครอง เจ้าวัด หรือผู้ใหญ่ ดังนั้นเมื่อรวมกันแล้ว คำว่า “พระวินยาศีการ” จึงมีความหมายว่า พระที่ทรงไว้ซึ่งพระวินัย หรือภิกษุผู้คอยควบคุมดูแลให้ผู้ประพฤติตามมีความเป็นระเบียบวินัยมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการอธิบายต่ออีกว่า พระวินยาศีการนั้นนับว่าเป็นผู้ที่มิบทบาทและหน้าที่หลักในการช่วยเหลือสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าอาวาสและเจ้าคณะปกครอง เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามแก่คณะสงฆ์ การปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยาศีการจะต้องมีความรู้และเข้าใจในจารีต ธรรมเนียมประเพณีและพระวินัย กฎและระเบียบของมหาเถรสมาคมเป็นอย่างดี รวมถึงการตรวจตรา สอบสวน และจัดการนำผู้กระทำความผิดส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการตามกฎหมายตามสมควรแก่กรณี เพื่อให้คงไว้ซึ่งศรัทธาของพุทธศาสนิกชนผู้พบเห็น โดยทั่วไป (ถวัลย์ ทองมี, 2535)

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยสรุปความหมายพระวินยาศีการ หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยเหลือ สนับสนุนการปกครองของเจ้าอาวาส และเจ้าคณะปกครองสงฆ์ เพื่อความสงบ ความเรียบร้อย ความดีงาม ตามเจตนารมณ์ของคณะสงฆ์

โครงสร้างการบริหารงานของพระวินยาธิการ

การบริหารงานของพระวินยาธิการ หากแบ่งตามคู่มือศูนย์พระวินยาธิการ ที่ใช้อย่างเป็นทางการของคณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นคณะสงฆ์ที่ริเริ่มทำคู่มือพระวินยาธิการเป็นครั้งแรก โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้การทำงานเป็นรูปธรรม และเป็นระเบียบปฏิบัติให้แก่จังหวัดอื่น ๆ โดยจะแบ่งลำดับชั้นในการทำงานไว้ 4 (กรมการศาสนา, 2544) คือ

1. ศูนย์กลาง คือ กองอำนวยการกลาง
2. ศูนย์ปฏิบัติงาน คือ หน่วยงาน รับสนองงานจากกองอำนวยการกลาง
3. ศูนย์ประสานงาน คือ หน่วยงานที่คอยประสานการปฏิบัติงานของพระวินยาธิการ เพื่อให้ดำเนินไปด้วยดี
4. ศูนย์เฉพาะกิจ คือ ที่พักรอการสอบสวนเพื่อดำเนินการ

ในส่วนขอการทำงานของพระวินยาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ดำรงพระของจังหวัดชลบุรี เกิดขึ้นมานานมากและไม่สามารถระบุได้ว่าเกิดขึ้นเมื่อใด เนื่องจากการปฏิบัติงานที่ผ่านมาจะอยู่ในรูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ด้านการปกครอง โดยในอดีตมีการทำงานที่ยากลำบาก ขึ้นตอนในการทำงานต่าง ๆ ต้องใช้ดุลพินิจในการทำงานทั้งการตัดสิน การพิจารณา ความรวดเร็วในการทำงาน ไม่มีขั้นตอนตายตัว ไม่มีพื้นที่การปฏิบัติงานที่แน่นอนขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และพื้นที่ที่เกิดเหตุร้องเรียน ดังนั้นหากจะแบ่งลำดับชั้นของการปฏิบัติงานตามคู่มือพระวินยาธิการ ก็จะแบ่งได้ดังนี้

1. ศูนย์กลาง ตั้งอยู่ที่ เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี
2. ศูนย์ปฏิบัติงาน ตั้งอยู่ที่ เจ้าคณะอำเภอทุกอำเภอในจังหวัดชลบุรี
3. ศูนย์ประสานงาน ตั้งอยู่ที่ เจ้าคณะตำบลทุกตำบล และสถานีตำรวจในพื้นที่จังหวัดชลบุรี
4. ศูนย์เฉพาะกิจ ตั้งอยู่ที่ พระเถระและเจ้าอาวาสของวัดทั่วไปที่เป็นพระวินยาธิการในจังหวัดชลบุรี

ในส่วนของขั้นตอนเบื้องต้นที่ศูนย์เฉพาะกิจต้องปฏิบัติ คือ

1. สอบสวนอธิกรณ์พระภิกษุสามเณร ที่ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดตามที่ มีผู้ร้องเรียนหรือมีผู้นำตัวมา
2. รับเรื่องราวจากผู้แจ้งเข้ามา
3. ออกตรวจตราแหล่งต่าง ๆ ตามที่เห็นสมควร หรือได้รับแจ้ง
4. จัดให้มีการฝึกอบรมพระวินยาธิการในส่วนของตนเองเป็นการเฉพาะ
5. รายงานผลการปฏิบัติงานให้ผู้บังคับบัญชาระดับสูงให้ทราบ

3. หน้าที่และขั้นตอนในการปฏิบัติงานของพระวินยาธิการ

ขั้นตอนการปฏิบัติงานของพระวินยาธิการ

ในส่วนของขั้นตอนการปฏิบัติงานของพระวินยาธิการ ในการตรวจตราดูและพระภิกษุ และสามเณรที่ประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสมเป็นการปฏิบัติงานที่มีลักษณะ (โชาติ ทองประยูร, 2535) ดังนี้

1. ออกปฏิบัติหน้าที่ตามที่มีผู้แจ้งเข้ามา หรือได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชา ซึ่งเมื่อได้รับแจ้งทางศูนย์ก็จะส่งพระวินยาธิการ ไปยังสถานที่นั้น ๆ ที่ได้รับการแจ้งเข้ามา เพื่อนำตัวพระภิกษุ หรือสามเณรที่ถูกกล่าวหาขึ้นมาดำเนินการสอบในท้องที่ของเจ้าคณะนั้น
2. ไปตรวจตราตามแหล่งต่าง ๆ โดยศูนย์ปฏิบัติการพระวินยาธิการจะส่งพระวินยาธิการ ไปตรวจตราแหล่งต่าง ๆ ที่น่าจะเป็นแหล่งดึงดูดให้พระภิกษุสามเณรประพฤติไม่เหมาะสม หรือไปตรวจตราสถานี่ชนต่าง ๆ

ในส่วนของงานปฏิบัติงานของศูนย์ปฏิบัติการพระวินยาธิการ ได้อาศัยกระบวนการในการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นไปตามมาตรการในการดำเนินงานเกี่ยวกับพระภิกษุ และสามเณรที่ประพฤติไม่เหมาะสมตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 15 หมวดที่ 2 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์โดยพระวินยาธิการจะเป็นฝ่ายทำการรวบรวมหลักฐานต่าง ๆ เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาสอบสวน ซึ่งมีกระบวนการดังนี้

1. ขอให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าไปนำตัวออกจากสถานที่นั้น ๆ
2. นำตัวไปที่ศูนย์ปฏิบัติการพระวินยาธิการเพื่อนำไปให้เจ้าคณะท้องที่ทำการสอบสวน
3. ของตรวจดูหนังสือสุทธิ และหลักฐานอื่น ๆ ประกอบด้วย ถ้าปรากฏว่าไม่มีหนังสือสุทธิ หนังสือสุทธิไม่ถูกต้อง หรือไม่สมบูรณ์ หรือถูกต้องแต่มีความผิดอย่างอื่น ควรปฏิบัติดังนี้
 - (1) ว่ากล่าวตักเตือน
 - (2) ถวายคำแนะนำที่ถูกที่ควรและที่เหมาะสมดิงามให้
 - (3) ส่งกลับสังกัดวัดเดิม และแจ้งให้เจ้าอาวาสต้นสังกัดทราบ
 - (4) ถ้ามีความผิดถึงให้สึก หรือต้องบังคับให้สละสมณเพศ ให้ลงบันทึกในหนังสือสุทธิ
 - (5) ในกรณีที่ทำผิดกฎหมายบ้านเมือง ถ้าเป็นคดีอาญาต้องให้สละสมณเพศทันทีและมอบให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการตามกฎหมายต่อไป
 - (6) ในกรณีปลอมบวชให้แจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีทันที
 - (7) รายงานผลการปฏิบัติงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบ

ในส่วนของงานปฏิบัติงานของศูนย์ปฏิบัติการพระวินยาธิการ ได้อาศัยกระบวนการในการปฏิบัติงานเป็นมาตรการในการดำเนินงาน เกี่ยวกับพระภิกษุ สามเณรที่ประพฤติปฏิบัติไม่

เหมาะสมตามกฎหมายอาชญากรรม ฉบับที่ 15 หมวดที่ 2 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ในกรณีที่ต้องพบการกระทำความผิดของพระภิกษุ หรือสามเณร โดยมีกระบวนการปฏิบัติ ดังนี้

1. ถวายคำแนะนำ ในกรณีความผิดนั้นไม่มีโทษร้ายแรงตามพระวินัย กฎ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศมหาเถรสมาคม หรือ ความผิดนั้นไม่เป็นโลกวัชระ ไม่เป็นที่กำหนดิเดียนของชาวโลก หรือพระภิกษุสามเณรรูปนั้นกระทำความผิดเป็นครั้งแรก

2. ทำทัณฑ์บน ในกรณีความผิดนั้นไม่มีโทษร้ายแรง แต่ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อถือ หรือความผิดนั้นเป็นโลกวัชระ เป็นที่กำหนดิเดียนของชาวโลก หรือพระภิกษุ สามเณรรูปนั้นเคยได้รับการถวายคำแนะนำมาแล้วครั้งหนึ่ง หรือ พระภิกษุ สามเณรรูปนั้น กระทำความผิดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

3. ลาสิกขา ในกรณีความผิดนั้นมีโทษร้ายแรงตามพระวินัย กฎระเบียบ คำสั่ง ประกาศมหาเถรสมาคม หรือความผิดนั้นมีโทษทางพระวินัยเล็กน้อยแต่เป็นโลกวัชระ เช่นการดื่มสุรา เล่นการพนัน เป็นอาทิ หรือพระภิกษุ สามเณรรูปนั้นมีเจตนากระทำความผิดและประพฤติดิผิดเป็นประจำ หรือพระภิกษุ สามเณรรูปนั้นเคยได้รับการถวายคำแนะนำ และได้ทำทัณฑ์บนไว้แล้ว แต่ยังมีฝ่าฝืนกระทำผิดในลักษณะเดิมอีก

อำนาจหน้าที่ของพระวินยาธิการ

เมื่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ได้ถูกยกเลิกไป และเปลี่ยนใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ซึ่งในปัจจุบันคณะวินัยธรได้ถูกยกเลิกไป อำนาจการวินิจฉัยอธิการจึงเป็นไปตามลำดับขั้นการปกครอง จากเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ตามลำดับ ที่ได้ระบุไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (โชติ ทองประยูร, 2535) จากนั้นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ได้บัญญัติให้เจ้าคณะปกครองสงฆ์แต่ละลำดับขั้นมีอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ในการปกครอง ในส่วนของเจ้าคณะจังหวัดรวมทั้งเจ้าคณะกรุงเทพมหานครมีอำนาจในการดูแลความเรียบร้อยภายในเขตจังหวัด ดังนั้นพระวินยาธิการจึงตั้งขึ้นตามข้อเสนอของเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร โดยความเห็นชอบของกรมศาสนา อันอาศัยอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ระดับจังหวัดตามกฎหมายอาชญากรรม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด ซึ่งเจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน (กรมการศาสนา, 2538) ดังนี้

(1) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(2) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(3) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

(4) แก้ไขข้อขัดแย้งของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

(5) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาสตลอดจนถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครอง และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย พร้อมตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

คุณสมบัติของพระวินยาธิการ

1. เป็นนักรธรรมชั้นเอก หรือเป็นเปรียญธรรม 3 ประโยคขึ้นไป

2. มีพรรษาพื้น 5

3. มีสังกัดอยู่ในอำเภอนั้น ๆ

4. ต้องเป็นพระสังฆาธิการ หรือเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี

และแผนกปริยัติสามัญ

5. ไม่เคยต้องอธิกรณ์มาก่อน

จรรยาบรรณของพระวินยาธิการ

1. ต้องมีความอดทน อดกลั้น ใจเย็นและสุขุมรอบคอบ

2. ต้องมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ รักรักษาที่ ปฏิบัติตามหน้าที่ที่เห็นว่าสำคัญ

3. ต้องเห็นประโยชน์ส่วนร่วมเป็นใหญ่และเสียสละ

4. ต้องมีความเคารพ ความยำเกรง และเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา

5. ต้องพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่อยู่เสมอ และพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของ

ผู้บังคับบัญชาที่สั่งแล้วโดยชอบด้วยธรรม วินัย กฎหมาย และกฎหมายเถรสมาคม

6. ต้องสุภาพ อ่อนโยน นิ่มนวล และใช้ปิยาวาจาพึงเว้นจากอคติ 4 ไม่ควรเปิดเผยข้อมูล

เมื่อข้อมูลยังไม่ถึงที่สุด

หน้าที่ของพระวินยาธิการ

1. ตรวจตราชี้แจงแนะนำสำหรับพระภิกษุสามเณรในเขตปกครอง

2. ปฏิบัติให้ชอบด้วยพระวินัย กฎหมาย กฎหมายเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ

ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และคำสั่งผู้บังคับบัญชาเหนือตน

3. นำพาพระภิกษุสามเณรผู้ประพฤติฝ่าฝืนในข้อ 1 มอบให้เจ้าอาวาส หรือผู้ปกครอง สงฆ์ในเขตนั้น ๆ

4. พิจารณาดำเนินการตามอำนาจในท้องที่ หรือช่วยเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะผู้ปกครองใน เขตนั้น ๆ ดำเนินการสอบสวนตามสมควร

จากการทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยสรุปได้ว่า พระวินยาศึกษาจะออกปฏิบัติหน้าที่ตามสถานที่ ต่าง ๆ ที่มีผู้คนพลุกพล่านสัญจรไปมาเป็นแหล่งชุมชน ซึ่งจะเป็นสถานที่อันทำให้พระภิกษุ สามเณร หากจังหวะและโอกาสในการประพฤติตัวไม่เหมาะสม และหากมีผู้แจ้งเบาะแสถึงการ ประพฤติไม่ดีของพระภิกษุในพื้นที่ใด พระวินยาศึกษาพร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ หรือฆราวาสก็จะออกไป ตรวจสอบความเรียบร้อยว่า มีพระภิกษุประพฤติตัวไม่ดีในบริเวณนั้นจริงหรือไม่ และจะทำการ ตรวจสอบในท้องที่นั้นเป็นพิเศษ นอกจากนี้พระวินยาศึกษาอาจต้องออกสอบสวนพระภิกษุที่ ประพฤติไม่เหมาะสมแก่สมณสาธูปที่ไม่ปฏิบัติตามพระวินัย หรือกฎในข้อบังคับ ระเบียบปฏิบัติ ต่าง ๆ จากขั้นตอนการปฏิบัติงานของพระวินยาศึกษาที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ทางผู้วิจัยได้มุ่ง ประเด็นการปฏิบัติงานของพระวินยาศึกษาที่ต้องการจะศึกษาคือ การออกตรวจตราพื้นที่สุ่มเสี่ยง หรือแหล่งดึงดูดที่เสี่ยงต่อการกระทำความผิด การลงพื้นที่ตรวจสอบตามที่ได้รับแจ้งเหตุ หรือตาม คำสั่งผู้บังคับบัญชา การติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการระดมกำลังนำผู้กระทำความผิดออกจากพื้นที่ในกรณีพบความผิดและอาจเกิดความรุนแรง และการรวบรวม พยานหลักฐานทั้งพยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ

5. บุคคลและหน่วยงานที่ทำงานร่วมกับพระวินยาศึกษา

จากกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ที่ได้ศึกษามาทำให้ทราบถึง บทบาทหน้าที่ของ พระวินยาศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งนอกจากจะมีพระธรรมวินัยเป็นกรอบในการตัดสินใจการกระทำ ความผิดแล้ว ยังต้องอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและกฎหมายอื่น ๆ ที่ใช้ในปัจจุบัน นอกจากกฎหมายแล้ว ยังมีบุคคลและหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์โดยเฉพาะที่นอกเหนือจากพระวินยาศึกษาที่ได้ กล่าวมา (พระพรหมกวี, 2559) โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 เจ้าคณะปกครอง

พระภิกษุที่ทำหน้าที่ปกครองสงฆ์ในกระบวนการยุติธรรมนี้ มีชื่อเรียกอยู่ 2 อย่างคือ พระภิกษุผู้พิจารณา หรือ คณะผู้พิจารณา พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์จะทำหน้าที่โดยตรงใน กระบวนการยุติธรรม มีอำนาจลงนิคหกรรมต่อภิกษุที่กระทำความผิด ตามกฎหมายอาญา มาตรา 11 ในขั้นตอนการลงนิคหกรรม โดยมีหลักสำคัญที่ควรทราบในขั้นต้นว่า หากความผิดเกิดขึ้นใน เขตใด ต้องเป็นอำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ในเขตนั้น ซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พุทธศักราช 2505 ได้วางเงื่อนไขการลงนิกกรรมไว้อย่างรัดกุมถึง 4 ประการ คือ ต้องให้เป็นไป โดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม ดังนั้น มหาเถรสมาคมจึงต้องแบ่งหลักการและวิธีการในการลงนิกกรรมออกเป็นหลายชั้น คือ ชั้นต้นให้เป็นอำนาจของพระภิกษุผู้มีอำนาจลงนิกกรรม แต่เพียงรูปเดียว เรียกว่า “ผู้พิจารณา” ในส่วนชั้นที่สูงขึ้นไปให้เป็นอำนาจของคณะสงฆ์ไม่น้อยกว่า 3 รูป เรียกว่า “คณะผู้พิจารณา” ซึ่งทางมหาเถรสมาคมได้แบ่งวิธีการปฏิบัติออกเป็น 2 ชั้น (โชติ ทองประยูร, 2507) คือ

ขั้นตอนที่ 1 วิธีปฏิบัติเบื้องต้นในการพิจารณารับคำร้อง และการเรียกพระภิกษุผู้เป็น จำเลยมาสอบว่าได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหาหรือไม่ ถ้าภิกษุผู้เป็นจำเลยรับสารภาพก็ให้เป็น อำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองเหนือผู้กระทำความผิด มีอำนาจลงนิกกรรม เพื่อให้ยุติโดยสะดวก และรวดเร็ว

ขั้นตอนที่ 2 การไต่สวนมูลฟ้อง และพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกกรรม ในกรณีที่ จำเลยให้การปฏิเสธ ซึ่งจะทำให้การไต่สวนมูลฟ้องก่อนว่ามีมูลหรือไม่ หากไม่มีมูลก็ยุติฟ้อง ถ้ามี มูลก็ต้องดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยลงนิกกรรมเพื่อความถูกต้องเป็นธรรม ซึ่งกำหนดให้เป็น อำนาจของคณะผู้พิจารณา

ตามวิธีปฏิบัติทั้ง 2 ขั้นตอนข้างต้นนี้ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า พระภิกษุผู้พิจารณา เปรียบเสมือน “อัยการสงฆ์” เพราะทำหน้าที่ตรวจคำฟ้องรับคำฟ้อง และสั่งลงนิกกรรมใน เบื้องต้น ส่วนคณะผู้พิจารณา เปรียบเสมือน “ศาลสงฆ์” เพราะทำหน้าที่เป็นผู้พิจารณาตามลำดับชั้น ตั้งแต่ต้นไปจนถึงชั้นฎีกา เหมือนศาลยุติธรรมของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของอาณาจักร ซึ่ง ผู้พิจารณา และคณะผู้พิจารณาเป็นชื่อของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ เป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการ ลงนิกกรรมแก่ผู้กระทำความผิด และมีหน้าที่ปฏิบัติตามที่กำหนดไว้

5.2 พระสังฆาธิการ

ตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 พระภิกษุที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม คณะสงฆ์นอกจากพระภิกษุผู้พิจารณา และคณะผู้พิจารณาแล้ว ยังมีอีกชื่อเรียกหนึ่ง คือ “พระสังฆาธิการ” หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งมี 6 ลำดับ คือ

- (1) เจ้าคณะใหญ่
- (2) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- (3) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- (4) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- (5) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- (6) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ โดยในส่วนของอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ จะแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะทั้ง 5 ลำดับแรก โดยมีหน้าที่ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยของกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน วินิจฉัยการลงนิคมกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไป โดยชอบ พร้อมควบคุมภิกษุสงฆ์ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เรียบร้อยตรงตาม และสุดท้ายปฏิบัติตาม คำสั่งที่ได้รับจากมหาเถรสมาคม และส่วนที่สอง อำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาส “หน้าที่ของเจ้า อาวาส” มีการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ปกครองและ สอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือ ฟานักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่ภิกษุสามเณรในวัด และให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล ส่วน “อำนาจของเจ้าอาวาส” ซึ่งประกอบด้วย การห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่ได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด สั่งให้ บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด สั่งให้บรรพชิตและ คฤหัสถ์ที่อาศัยในวัด และได้ประพฤติผิดขัดคำสั่งของเจ้าอาวาสที่ได้สั่งโดยชอบธรรมแล้วให้ขอ ขมาลาโทษเพื่อเป็นการยุติข้อขัดข้องที่เกิดขึ้น

5.3 มหาเถรสมาคม

กฎหมายกำหนดให้มีสมาคมพระมหาเถระขึ้นทำหน้าที่ปกครองบริหารกิจการคณะ สงฆ์ และการพระศาสนาให้ชื่อว่า มหาเถรสมาคม ซึ่งแยกอธิบายเป็น 2 ส่วน คือ

(1) ส่วนประกอบของมหาเถรสมาคม โดยมหาเถรสมาคมเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจ สูงสุดทั้งทางการปกครอง และการใช้อำนาจ ซึ่งที่มาของตำแหน่งในมหาเถรสมาคม จะมาอยู่ 2 ทาง คือ การเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และการเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมแบบ แต่งตั้ง ซึ่งปัจจุบันกรรมการมหาเถรสมาคมมาจากพระเถรานุเถระจากคณะสงฆ์ทั้ง 2 นิภาย คือ ธรรมยุติกนิกาย และมหานิกาย มีอัตราส่วนฝ่ายละเท่า ๆ กัน รวมทั้งสิ้น 21 รูป ซึ่งตามระเบียบการ แต่งตั้งแล้ว กรรมการมหาเถรสมาคมมีข้อจำกัดแต่เพียงว่า ต้องเป็นพระราชคณะ แต่ไม่จำกัดชั้น อยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 2 ปี และจะพ้นจากตำแหน่งได้ต่อเมื่อ มรณภาพ พ้นจากความเป็นภิกษุ สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออก ซึ่งผู้ที่พ้นออกจากตำแหน่งเนื่องจากหมดวาระอาจได้ แต่งตั้งเข้ามาใหม่ได้ นอกจากนี้ตามกฎหมายคณะสงฆ์ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 13 ว่า ให้อธิบดีกรม ศาสนา เป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม โดยตำแหน่ง และให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทำ หน้าที่สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม ซึ่งผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมี

อำนาจหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาอยู่แล้วตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ปลื้ม โชติขจร, 2524)

(2) อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ในมาตรา 15 ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ได้ตราไว้ดังนี้ ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร ควบคุมและส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน รักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา, และปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎหมายอื่น ซึ่งจากอำนาจหน้าที่ดังกล่าวมานี้ แยกอธิบายได้ 2 อย่างคือ “อำนาจทั่วไป” เป็นอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย โดยมีความรับผิดชอบต่อความเสื่อมและความเจริญของกิจการคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาเป็นอำนาจที่กว้างขวาง ขึ้นอยู่ที่การใช้อำนาจและการปฏิบัติหน้าที่ในการปกครองของมหาเถรสมาคมเป็นการสำคัญ และในส่วน “อำนาจพิเศษ” ได้แก่อำนาจตรากฎ ข้อบังคับ ออกระเบียบและคำสั่ง เพื่อให้การปกครองเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ แบ่งเป็น 4 งานคือ อำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม อำนาจออกข้อบังคับ อำนาจวางระเบียบ และอำนาจออกคำสั่ง ทั้งนี้ที่สำคัญคือต้องไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมายและพระธรรมวินัย

5.4 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่รับสนองงานคณะสงฆ์ มีภารกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ การสนองงานเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ โดยเฉพาะฝ่ายสังฆการ สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม มีภารกิจที่ต้องดำเนินการและประสานงานกับคณะสงฆ์ในเรื่องการลงนิคหกรรมและตรวจตราถวายคำแนะนำแก่พระภิกษุสามเณรที่มีอาจารย์ไม่สมควรแก่สมณวิสัย ดังนั้นหน่วยงานในกรมศาสนาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์คือ ฝ่ายสังฆการ เป็นฝ่ายงานส่วนหนึ่งในสำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม

คำว่า “สังฆการ” หมายถึง เจ้าหน้าที่รัฐที่มีหน้าที่รับสนองงานการปกครองคณะสงฆ์เกี่ยวกับเรื่องการกล่าวโทษ ร้องทุกข์ ตรวจตรา ถวายคำแนะนำแก่พระภิกษุสามเณรที่มีอาจารย์ไม่สมควรแก่สมณวิสัย และดำเนินการสนองงานเจ้าปกครองคณะสงฆ์เพื่อพิจารณาลงโทษภิกษุสามเณรที่กระทำผิดพระวินัย และกฎหมายบ้านเมือง สมัยก่อนเรียกว่า “สังฆการี” บางยุคมีอำนาจชำระอริกรรมพิจารณาลงโทษภิกษุผู้ละเมิดสิกขาบทด้วย ซึ่งในปัจจุบันสังฆการเป็นฝ่ายหนึ่งในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยแบ่งงานออกเป็น 2 งาน (กรมการศาสนา, 2544) คือ

(1) งานตรวจการคณะสงฆ์ โดยหน้าที่ส่วนนี้จะประกอบไปด้วย การรับสนองงานคณะสงฆ์ที่เกี่ยวกับเรื่องราวการกล่าวโทษ ร้องทุกข์ ตรวจตราและถวายคำแนะนำพระสงฆ์ที่ประพฤติผิดระเบียบวินัยสงฆ์ และปฏิบัติตนไม่สมควรแก่สมณวิสัย สืบสวนสอบสวนข้อเท็จจริงเพื่อสนองงานคณะสงฆ์ดำเนินการตามระเบียบวินัย และการปกครองคณะสงฆ์ ป้องกันการใช้วัด

และศาสนสถานเป็นแหล่งส่งเสริมการประกอบอาชีพกรรม หรือกระทำการอันขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงาม ดำเนินการร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองเกี่ยวกับผู้อาศัยวัดที่จัดขึ้น คำสั่งเจ้าอาวาส อุปถัมภ์การปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ เกี่ยวกับการตรวจตราพระสงฆ์ที่ละเมิดพระวินัย ประสานงานกับเจ้าคณะส่วนกลางและส่วนภูมิภาคในด้านการปกครองและการบริหารกิจการคณะสงฆ์ สนับสนุนการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์และพระวินยาศิการเกี่ยวกับการตรวจการคณะสงฆ์

(2) งานนิคหกรรม โดยงานส่วนนิคหกรรมมีภาระหน้าที่ดังนี้ รับสนองงานคณะสงฆ์ ดำเนินการนำพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดระเบียบวินัยสงฆ์มอบแก่เจ้าคณะพระสังฆาธิการ ผู้มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการสอบสวนพิจารณาวินิจฉัยลงโทษ ตามกฎหมายอาญา มาตรา 11 ว่าด้วยการลงนิคหกรรม รับสนองงานคณะสงฆ์ดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยลงโทษ ดำเนินการร่วมกับคณะสงฆ์ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองเกี่ยวกับการควบคุมตัว การสละสมณเพศ การให้สึกพระภิกษุผู้ได้กระทำความผิดต่อกฎหมายอาญาของฝ่ายบ้านเมือง ให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับเรื่องพระสงฆ์ที่ละเมิดพระธรรมวินัย และกฏนิคหกรรม ประสานงานกับฝ่ายบ้านเมืองในการพิจารณาดำเนินการกับพระสงฆ์ที่ทำความผิดวินัยสงฆ์และกฏหมายบ้านเมือง

จากการทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยสรุปได้ว่า พระสังฆาธิการภายใต้การปกครองของเจ้าคณะจังหวัด คือ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะทำหน้าที่ในการดำเนินการปกครองให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎหมายอาญา มาตรา 11 ข้อบังคับ ระเบียบ มติ คำสั่ง ประกาศ อันว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ ดังนั้นพระสังฆาธิการดังกล่าวมานี้จึงมีหน้าที่เป็นพระวินยาศิการ โดยตำแหน่ง โดยเฉพาะเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล โดยพระวินยาศิการก็คือผู้ที่มีหน้าที่ในการระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรมวินิจฉัยข้ออุทธรณ์ คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นต้น ในระดับอำเภอ ตำบล รวมทั้งภายในวัดตามอำนาจหน้าที่ อย่างไรก็ตามหน่วยงานของพระวินยาศิการถือว่าเป็นหน่วยงานหนึ่ง ที่แยกออกมาจากโครงสร้างการบริการงานคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 โดยหน่วยงานพระวินยาศิการจะขึ้นตรงกับเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งปัจจุบันนี้ทุกจังหวัดก็มีนโยบายที่จะให้มีพระวินยาศิการในทุกจังหวัดอย่างทั่วถึง เพื่อคอยช่วยกันตรวจตราให้แก่เจ้าคณะจังหวัด เนื่องจากพระวินยาศิการมีหน้าที่ในการดูแลเกี่ยวกับการกระทำความผิดของพระภิกษุ สามเณร จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ตำรวจพระ” อันเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในคณะสงฆ์เกี่ยวกับพระวินยาศิการ

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ กระบวนการยุติธรรมทางอาญา การลงโทษ หลักธรรมาภิบาลด้านนิติธรรม ด้านการมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบ ทั้งในส่วนของลักษณะ ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งรายละเอียดไว้ ดังนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรม กฎหมาย และการลงโทษ

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านหลักนิติธรรมนั้น จะกล่าวถึงงานวิจัยที่มีลักษณะ เกี่ยวข้องกับการใช้กฎหมายของคณะสงฆ์ ลักษณะการพิจารณาคดี รวมถึงการลงนิคกรรม ทั้งใน ส่วนของกระบวนการและปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเปรียบเทียบอันสามารถใช้ในการ อธิบายกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ อันมีดังนี้

อำนวยการ ยศ โยธา (2541) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการต้องโทษในประมวลกฎหมายอาญา กับในวินัยสงฆ์ จากการศึกษาพบว่า ทั้งกฎหมายและพระวินัยต่างมีบทบาทที่จะพิจารณาความผิดที่ เกิดขึ้นได้แตกต่างกัน ดังนี้ 1. กฎหมาย และพระวินัยมีบทบาทอย่างมากต่อการจัดระเบียบสังคม เป็นเกณฑ์บังคับความประพฤติให้เป็นไปตามที่กฎหมายและพระวินัยที่ต้องการ และต่างก็มีข้อ ได้เปรียบและข้อเสียเปรียบต่อกันในบางประเด็น ถ้าจะให้เกิดผลดีและเที่ยงธรรมต้องใช้ควบคู่กัน ไป 2. กระบวนการบัญญัติความคิดและโทษการบัญญัติกฎหมายในอดีตจะมีการเปลี่ยนมาเป็นการ ปกครองในรูปแบบระบบรัฐสภาพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงพระองค์เดียวในการ ตรากฎหมายใด ๆ บังคับใช้หรือทรงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น แต่ในสมัยการปกครองด้วยระบบ รัฐสภา การร่างกฎหมายกระทำได้โดยผ่านระบบรัฐสภา ในส่วนพระวินัยของพระสงฆ์นั้น พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บัญญัติขึ้นก็ต่อเมื่อมีมูลเหตุแห่งการกระทำผิดเกิดขึ้น โดยเรียกประชุมสงฆ์ เมื่อได้ข้อมูลที่เป็นจริงแล้วจะทรงชี้เหตุผลให้เห็นถูกผิด จากนั้นก็ทรงบัญญัติสิกขาบท เรียกว่า ปฐมบัญญัติ ภายหลังเมื่อภิกษุกระทำผิดอีกก็ทรงบัญญัติ อนุบัญญัติ ภายหลัง 3. ลักษณะของการ กระทำความคิดและรับโทษในกฎหมายถือว่าต้องรับโทษ ก็ต่อเมื่อกฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็น ความผิดและต้องรับโทษ ตามความหมายของคำประกอบ และข้อยกเว้นสำหรับการกระทำนั้นหรือ ไม่ ส่วนพระวินัยของคณะสงฆ์ถือว่ามีความผิดก็ต่อเมื่อลักษณะของการกระทำนั้นมืองค์ประกอบ คือ มีความจงใจหรือเจตนา และไม่จงใจหรือไม่มีเจตนา และพิจารณาข้อยกเว้นความผิดและโทษ นั้น หรือไม่ร่วมกัน 4. ความผิดและโทษทางอาญา แบ่งได้ 12 ลักษณะและมี 5 สถาน ส่วนในทาง พระวินัยแบ่งตามชนิดของโทษ (อาบัติ) ที่จะได้รับ คือ อาบัตินัก ได้แก่ ปาราชิก 4 สิกขาบท อาบัตಿಯ่างกลาง ได้แก่ สังฆาทิเสส มี 13 สิกขาบท และอาบัตಿಯ่างเบา ได้แก่ อุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ และทุพภาสิต ซึ่งแตกต่างกัน 5. กระบวนการพิจารณา ในกฎหมายเริ่มต้นจาก

พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกาเป็นที่สุด ส่วนในพระ
 ธรรมวินัยครั้งพุทธกาลเมื่อมีภิกษุกระทำความคิด จะมีการฟ้องร้องด้วยคำพูด แล้วไต่สวนตามลำดับ
 ขั้นตอนจนกระทั่งมีคำวินิจฉัยเพื่อลงนิคหกรรม คำวินิจฉัยของพระพุทธเจ้าเป็นที่สุดของคดี แต่
 ปัจจุบันให้ดำเนินไปตามกฎหมายของมหาเถรสมาคม

ไสว จิตเพียร (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย: ศึกษา
 กรณีปัญหาองค์การตุลาการ และวิธีพิจารณาความอาชญากรรม ตามราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช
 2505 ผลการวิจัยพบว่า 1. การที่กฎหมายคณะสงฆ์ ไม่กำหนดให้แยกองค์กรสงฆ์ที่ใช้อำนาจออก
 จากกัน จึงทำให้ได้บุคคลที่ไม่เหมาะสม กับความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญทางการพระศาสนา
 เฉพาะด้านมาทำงานตามภารกิจหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพได้ 2. การใช้อำนาจทางตุลาการสงฆ์และ
 กระบวนการพิจารณาคดียังยึดหลักการใช้อำนาจตามระบบอุปถัมภ์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำให้
 การใช้อำนาจในส่วนนี้ผูกพันอยู่กับพระภิกษุผู้มีหน้าที่ปกครองสงฆ์ชั้นใกล้ชิดกับพระภิกษุ
 ผู้กระทำผิดพระวินัยบัญญัติ ซึ่งโดยพฤตินัยแล้วบุคคลเหล่านี้ก็เป็นพระภิกษุอุปัชฌาย์ พระอาจารย์
 สัทธวิหริก และอันเตวาสิตต่อกัน อาจก่ออคติธรรมในการใช้อำนาจนั้นขึ้นได้ 3. คณะผู้พิจารณา
 คดีคืออธิการ ตามกฎหมายคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 และกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยการนั้น ก็ยังมี
 ปัญหาว่า คลาดเคลื่อนต่อพระวินัยบัญญัติ เพราะคณะผู้พิจารณาอธิการไม่ครบองค์แห่งสงฆ์ตาม
 พระวินัย ที่จะตัดสิน ในความผิดครุภักดีและมัชฌิมาภักดี ซึ่งเป็นผลให้สังฆกรรมนั้นชอบตาม
 กฎหมายและกฎกติกาสงฆ์เท่านั้น แต่ไม่ชอบตามพระธรรมวินัย 4. พระธรรมวินัยถือเป็นรากแก้ว
 แห่งพระพุทธศาสนา ดังนั้น กฎกติกาของคณะสงฆ์ใด ๆ ของรัฐจึงต้องตราขึ้นใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัด
 ต่อประเพณีระบอบการปกครองรัฐและพระธรรมวินัย วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงได้เสนอหลักการให้
 ปรับปรุงกฎหมายของคณะสงฆ์ให้แยกอำนาจและแยกองค์กรสงฆ์ที่ใช้อำนาจการพระศาสนา
 ใหม่ เพื่อแก้ปัญหของคณะสงฆ์ที่เกิดขึ้นตามวิถีแห่งระบอบการปกครองแบบสังฆาธิปไตยต่อไป

พระมหาอุทัย นิลโกสีย์ (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์
 ไทย ผลการวิจัยพบว่า การล่วงละเมิดสิทธิของพระภิกษุนั้นมีขั้นตอนที่จะระงับได้ในหลาย
 ขั้นตอน คือ การแสดงอาบัติ อยู่ปริวาส ลาสิกขา ลงนิคหกรรมโดยสงฆ์ หรือโดยเจ้าคณะปกครอง
 ในฐานะผู้พิจารณา หรือคณะผู้พิจารณา หรือต้องลาสิกขาเพราะต้องคดีอาญาอันถึงที่สุดให้ต้องสึก
 ซึ่งจะเป็นการสิ้นสุดอธิการตามกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ
 1. ทักษะเกี่ยวกับการกระทำความคิดของพระจะเป็นการกระทำความคิดเรื่องเล็กน้อยไม่ถึงขั้น
 ร้ายแรง สามารถที่จะระงับได้ในเวลาที่รวดเร็ว และไม่เกิดอุปสรรคในการปกครองคณะสงฆ์ แต่
 ควรมีมาตรการป้องกันให้เข้มงวดกว่าเดิม 2. ทักษะเกี่ยวกับบทลงโทษ มองว่าโทษทางพระวินัยถือ
 ว่าเหมาะสมกับความผิดที่ได้กระทำ แต่โทษบางอย่างรัฐควรมีมาตรการในการควบคุมให้เข้มงวด

3. ทักษะเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมของสงฆ์ ส่วนหนึ่งมองว่ากระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ขึ้นอยู่กับสงฆ์เป็นใหญ่ที่อยู่แล้ว เพราะภิกษุผู้ปกครองจะได้ใช้อำนาจทางตุลาการให้เกิดความสงบเรียบร้อยได้ แต่บางส่วนมองว่าการรวมงานปกครองกับงานตุลาการไว้ด้วยกันไม่ควร เพราะจะทำให้การปฏิบัติงาน ไม่เกิดประสิทธิภาพ

เอกสิทธิ์ สินลา (2560) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการยุติธรรมของข้าราชการครูกับการลงนิคหกรรมที่ใช้กับพระสงฆ์ที่ปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเป็นเจ้าพนักงาน ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา และถือให้พระสังฆาธิการเป็นผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณา มีอำนาจในการพิจารณาและเป็นคณะผู้พิจารณาเป็นตามตำแหน่งพระสังฆาธิการ ด้านโทษที่ได้รับจากการกระทำผิดพระวินัย พบว่ามี 2 ประเภท คือการแนะนำตักเตือน พร้อมทำทัณฑ์บน และให้ลาสิกขา ด้านวิธีการสอบสวน พบว่าให้เป็นไปตามกฎหมายธรรมนูญฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งในการพิจารณาการลงนิคหกรรม จะถือเป็นความลับ ไม่อาจเปิดเผยเป็นสาธารณะได้ ด้านระยะเวลาการพิจารณาอุทธรณ์ จะต้องเป็นไปตามกฎหมายธรรมนูญฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งมีการกำหนดเวลาที่ชัดเจน นอกจากนี้ในส่วนการพิจารณาก็เป็นไปตามกฎหมายธรรมนูญ ซึ่งไม่เป็นไปตามเงื่อนไขของศาลปกครอง และกฎหมายปกครอง ด้านการนำสืบพยานใช้หลักการพิจารณาของศาลฝ่ายบ้านเมือง คือนำหลักการพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ด้านวิธีบังคับตามคำวินิจฉัยพบว่า จะเกิดขึ้นต่อเมื่อได้มีการอ่านคำสั่งการลงนิคหกรรมโดยผู้พิจารณา หรือคณะผู้พิจารณา แต่ส่วนมากจะไม่ร้อรับคำสั่ง จะทำการลาสิกขาก่อนที่คำสั่งจะมีผลบังคับ และโทษที่ได้รับก็เป็นไปตามกฎหมายธรรมนูญฉบับที่ 11

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประสานงาน และการมีส่วนร่วม

สำหรับการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านการมีส่วนร่วม อันว่าด้วยประเด็นของลักษณะ และรูปแบบของการมีส่วนร่วมทั้งที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ การมีส่วนร่วมแบบสากล หรือลักษณะการมีส่วนร่วมทางอ้อมที่มีผลต่อกระบวนการ รวมถึงสามารถนำมาอธิบายกระบวนการที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

สมเกียรติ พูลทอง (2540) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลในการปฏิบัติงานของพระวินยาธิการที่มีต่อพระสงฆ์ผู้ประพฤติผิดวินัย ศึกษาเฉพาะกรณีเขตพระนคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงานของพระวินยาธิการ จากมิติทั้ง 3 ด้าน คือ 1. มิติด้านบุคลากร โดยภาพรวมพบว่า ทักษะความชำนาญ ความรู้ ความสามารถในเรื่องพระวินยาธิการนั้นอยู่ในระดับสูง แต่ด้านความพร้อมในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับกลาง 2. มิติด้านงานความปลอดภัย

ในการปฏิบัติงาน พบว่า อยู่ในระดับกลาง โดยได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร ส่วนด้านความซับซ้อนในการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า มีความยุ่งยากในการรวบรวมข้อมูล และการไม่เข้าใจกฎระเบียบทั้งของคณะสงฆ์และบ้านเมืองอยู่ในระดับต่ำ 3. มิติด้านความร่วมมือ พบว่า มีความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในระดับสูงในเรื่องของการฝึกอบรม แนะนำวิธีการต่าง ๆ ด้านความร่วมมือกับประชาชน พบว่า อยู่ในระดับสูง โดยได้รับแจ้งเมื่อพบเห็นพระสงฆ์กระทำความผิด แต่ในด้านความร่วมมือกับมหาเถรสมาคม พบว่าอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะเรื่องของการประสานงานต่าง ๆ

อุดม คุมา (2555) ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ทางการเมืองในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์และรูปแบบระบบอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนและประชาชนของชุมชน ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นไปในลักษณะเป็นการช่วยเหลือ ฟังพาอาศัยเอื้อเฟื้อต่อกัน ซึ่งลักษณะ ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของสังคมไทยเพราะ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เน้น ความช่วยเหลือเกื้อกูลและการตอบแทนที่เราเรียกว่า “บุญคุณ” ความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้นับว่ามีผลดีต่อคนไทยทั้งใน ด้านสังคมและเศรษฐกิจการเมือง ในส่วนของรูปแบบเครือข่าย โครงสร้างทางสังคมพบว่า พัฒนามาจากระบบเครือญาติ ในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ด้วยความสัมพันธ์ในระบบดังกล่าว จึงทำให้ระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนยิ่งเกาะเกี่ยวแน่นยิ่งขึ้นนั่นเอง รวมทั้งความเกี่ยวข้องของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชน ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ทางการเมืองนั้น พบว่าหากผู้นำชุมชนมีคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติและ ความรู้ ความสามารถที่ดี จะเป็นคุณสมบัติที่ สนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยผ่านสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของกับผู้นำชุมชนกับประชาชน

พรณพิลาส กุลดิลก (2560) ได้ศึกษาเรื่อง การขับเคลื่อนสังคมผ่านสื่อใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ ผลการศึกษาพบว่า การเกิดขึ้นของโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมในมิติต่าง ๆ มากมาย อาทิ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านการเมือง ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งแน่นอนว่าผลกระทบดังกล่าวไม่ได้มีเพียงผลกระทบในทางบวกเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบทางลบที่ตามมา จนก่อให้เกิดการต่อต้านโลกาภิวัตน์เกิดขึ้น ซึ่งคุณลักษณะของการต่อต้านที่เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมนี้มีลักษณะที่แตกต่างจากอดีต โดยมีคุณลักษณะเด่น คือ การเกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางทั่วโลกและรวดเร็วกว่าที่เคยเป็นมา เนื่องจากคุณลักษณะของสื่อใหม่ที่สามารถสร้างเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวาง รวดเร็ว ประกอบกับคุณลักษณะบางประการของโลกาภิวัตน์เอง ทั้งนี้ข้อดีที่เด่นชัดของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนได้โดยง่าย การขจัดความยุ่งยากและขจัดความ

สิ้นเปลืองทรัพยากร แต่อย่างไรก็ตามการเข้ามามีส่วนร่วมได้ง่ายของประชาชนอาจทำให้เกิดการขาดความรู้สึกร่วมถึงปัญหานั้น ๆ อย่างแท้จริง ขาดการอภิปรายอย่างเห็นหน้าค่าตา รวมถึงยากที่จะรักษาความสัมพันธ์เพื่อทำการเจรจาต่อรองในขั้นตอนต่อไป นอกจากนี้ การรวมตัวที่ง่าย ยังอาจทำให้บุคคลที่สามขาดความเชื่อถือในการรวมพลังดังกล่าวซึ่งนับเป็นข้อจำกัดสำคัญของการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่นี้

วรพันธุ์ เข้มแข็งปภา และพระสุธีรัตนบัณฑิต (2562) ได้ศึกษาเรื่อง การสื่อสารทางสังคมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารทางสังคมขององค์กรทางพระพุทธศาสนาทั้ง 5 ด้าน 1. ด้านรูปแบบการสื่อสาร 2. ช่องทางการสื่อสาร 3. สารสำคัญของสื่อสาร 4. การสร้างการมีส่วนร่วมของการสื่อสาร และ 5. การจัดการสื่อสารขององค์กรทางพระพุทธศาสนา พบว่า องค์กรในฐานะผู้ส่งสารนั้น มีรูปแบบในด้านการสื่อสารที่เหมือนกัน คือ เป็นทั้งการสื่อสารทางเดียว (One - way communication) ซึ่งเป็นการส่งข่าวสารหรือการสื่อความหมายไปยังผู้รับแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยที่ผู้รับไม่สามารถมีการตอบสนองในทันทีให้ผู้ส่งทราบได้ แต่อาจจะมีปฏิริยาสนองกลับ (Feedback) ไปยังผู้ส่งภายหลังได้ การสื่อสารในรูปแบบนี้จึงเป็นการที่ผู้รับไม่สามารถมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันได้ทันที เช่น การฟังวิทยุ หรือ การชมโทรทัศน์ เป็นต้น และเป็นการสื่อสารสองทาง เป็นการสื่อสารหรือการสื่อความหมายที่ผู้รับมีโอกาสตอบสนองมายังผู้ส่งได้ในทันที โดยที่ผู้ส่งและผู้รับอาจจะอยู่ต่อหน้ากันหรืออาจอยู่คนละสถานที่ก็ได้ แต่ทั้งสองฝ่ายจะสามารถมีการเจรจาหรือการโต้ตอบกันไปมา องค์กรมีการใช้สาร (Message) ที่เหมือนกัน คือ ใช้สารในการจัดการศึกษา การเผยแพร่ธรรมะ การบริการวิชาการแก่สังคม การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ในทางกลับกันที่แตกต่างกัน คือ จะเน้นการใช้สาร ไปในเรื่องการพัฒนาสังคม และเรื่องสันติภาพ ใช้สารเป็นตัวก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลและสังคม ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนในสังคม ช่วยสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี และช่วยเยียวยาผู้ป่วยทางใจของคนในสังคม ในด้านช่องทางในการสื่อสาร (Channel) ที่เหมือนกัน เช่น ใช้สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ และสื่อใหม่ หรือโซเชียลมีเดีย

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ

สำหรับการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบนั้น จะกล่าวถึงภาระรับผิดชอบที่คณะสงฆ์มีต่อการปฏิบัติงาน เจ้าคณะปกครองมีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และสังคม รวมไปถึงลักษณะรูปแบบความรับผิดชอบแบบสากล เพื่อนำมาเทียบเคียงอธิบายรูปแบบความรับผิดชอบที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ให้เกิดความเด่นชัดขึ้น ดังนี้

พระวิจิตร สมคำภา (2539) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทการปฏิบัติงานของศูนย์ปฏิบัติงานพระวินยาธิการ ในการตรวจตราดูแลพระภิกษุสามเณรที่ประพฤติไม่เหมาะสม ผลการศึกษาพบว่า

ลักษณะและบทบาทในการดำเนินการต่าง ๆ ต้องอาศัยบารมีส่วนตัวของหัวหน้าศูนย์จัดหาเอง โดยที่ศูนย์กลางไม่มีบทบาทจัดสรรงบประมาณ และอาศัยความเสียสละส่วนตัวของพระวินยธิการในการปฏิบัติงาน การทำงานไม่มีสิ่งตอบแทนแต่อาศัยแรงจูงใจ นอกจากนี้ยังขาดแคลนบุคลากรที่จะทำหน้าที่ปฏิบัติงาน ขังขาดแคลนบุคคลที่จะทำหน้าที่ที่มีความสามารถปฏิบัติงานที่มีก็ไม่มีศักยภาพที่เพียงพอ ซึ่งในทางปฏิบัติจะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ดังนั้นลักษณะการทำงานไม่ว่าจะในด้านบุคลากร งบประมาณ เครื่องสื่อสาร อีกทั้งยังไม่ได้รับความร่วมมือจากฝ่ายอาณาจักรเท่าที่ควร

เอกพร รักความสุข (2557) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของประชาชนในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี: กรณีการออกโฉนดที่ดินวัดคอนสวรรค์ (ร้าง) จังหวัดสกลนคร ผลการศึกษาพบว่าการรวมตัวกันของประชาชนชาวจังหวัดสกลนครในการคัดค้านการออกโฉนดที่ดินของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้แก่วัดคอนสวรรค์ (ร้าง) จังหวัดสกลนคร เป็นการแสดงออกที่มีเป้าหมายเพื่อปกป้องสาธารณสมบัติของแผ่นดิน หน่วยงานภาครัฐจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องนี้ด้วยการรับฟังความคิดเห็น เปิดเผยข้อมูลด้วยความโปร่งใส เปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบการบริหารภาครัฐตามแนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยลักษณะที่แสดงออกมามี 3 ลักษณะ คือ 1. ความรับผิดชอบระบบบริหารงานภาครัฐ (Bureaucratic or hierarchical accountability) จะเห็นได้ว่า ในการทำงานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นการอ้างการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานรัฐในการปกป้องทรัพย์สินของวัด 2. ความรับผิดชอบทางการเมือง (Political accountability) เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและใช้ความพยายามในการแสวงหาฉันทามติของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการบริหารภาครัฐโดยตรง 3. ความรับผิดชอบตามกฎหมาย (Legal accountability) เป็นเรื่องการบริหารขององค์การภาครัฐในการใช้อำนาจตามกฎหมายด้วยความเป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ และคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียฝ่ายต่าง ๆ

3. พิษศาล พันธุ์วัฒนา (2560) ได้วิจัยเรื่อง ตำรวจพระ โดยผลการวิจัยพบว่า ตำรวจพระเป็นคำที่ชาวบ้านทั่วไปใช้เรียกพระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งพระวินยธิการที่มีความหมายว่า “พระที่ทรงไว้ซึ่งพระวินัย” มีหน้าที่ปฏิบัติเกี่ยวกับการตรวจตรา ชี้แจง แนะนำพระภิกษุสามเณรให้ปฏิบัติชอบตามกฎกติกากำหนด และจับพระภิกษุที่ปฏิบัติไม่ดีไม่ชอบมอบแก่เจ้าอาวาส การปฏิบัติงานของพระวินยธิการมีศูนย์ปฏิบัติการครอบคลุมเกือบทั่วทั้งประเทศ แต่ผู้ปฏิบัติงานในหลายพื้นที่ยังขาดแคลน เนื่องจากพระผู้ที่ทำหน้าที่ต้องเสียสละหลากหลายด้านทั้งความสุขส่วนตัว เวลา งานที่ตนจะพึงมี แม้แต่ค่าพาหนะที่ออกตรวจงานก็ต้องเสียสละเอง ผู้มีอำนาจในเรื่องนี้ควรมีการจัดให้มีสวัสดิการ ค่าตอบแทน หรือตำแหน่งเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่พระภิกษุที่ทำหน้าที่

เนื่องจากตำแหน่งพระวินยาธิการนี้เป็นตำแหน่งสำคัญที่มีความสำคัญต่อการดูแลความเรียบร้อยของคณะสงฆ์ในพุทธศาสนาของสังคมไทย

พระมหาสิริญา ขนฺติธมฺโม (2560) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ไทยในอนาคต ผลการวิจัยพบว่า การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันนี้ ได้มีการพัฒนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ยังมีจุดอ่อนที่ควรได้รับการปรับปรุงคือ การปกครองที่รวมศูนย์อำนาจอยู่ที่มหาเถรสมาคมไม่มีการกระจายอำนาจ ขาดหลักธรรมาภิบาล อีกทั้งยังมีพระภิกษุประพฤติชั่วหยาบไม่เป็นไปตามหลักนิติธรรมจึงเกิดความอ่อนแอต่อคณะสงฆ์ ดังนั้นในอนาคตจึงควรที่จะยึดหลักนิติธรรม คือพระธรรมวินัยให้มากขึ้น และมีการกระจายอำนาจ มีการเลือกตั้งผู้นำส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ทุกระดับชั้น

จักรีพร เสมอใจ และจันทรานุช มหากาญจนะ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง การให้ความสำคัญต่อความสามารถในการถูกตรวจสอบของข้าราชการ ในหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นของไทย ผลการศึกษาพบว่า ข้าราชการส่วนท้องถิ่นที่ปฏิบัติงานอยู่ภายในภูมิสำเนาของตนเองจะให้ความสำคัญต่อความสามารถในการถูกตรวจสอบ ด้านความสามารถในการถูกตรวจสอบผ่านทางกลไกของกฎหมาย (Legal accountability) ด้านความสามารถในการถูกตรวจสอบผ่านทางความเป็นวิชาชีพ (Professional accountability) และด้านความสามารถในการถูกตรวจสอบทางการเมือง (Political accountability) ยกเว้นแต่เพียงในส่วนของการให้ความสำคัญต่อความสามารถในการถูกตรวจสอบผ่านทางสายบังคับบัญชา (Bureaucratic accountability)

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัยไว้ดังนี้

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการศึกษาออกเป็น 2 แบบ ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary research) ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎก พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ประมวลกฎหมายอาญา การสืบค้นข้อมูลจาก อินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่มีผู้วิจัยไว้ในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในลักษณะขั้นตอนการปฏิบัติงาน และการลงโทษผู้กระทำความผิด
2. การศึกษาวิจัยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยจะใช้เวลาในการสัมภาษณ์ 30 – 50 นาที ต่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1 ท่าน หรือจนกว่าผู้วิจัยจะได้ข้อมูลที่ครอบคลุมประเด็นที่ศึกษา และจะหยุดการสัมภาษณ์เมื่อข้อมูลมีความครบถ้วน หรืออิ่มตัว (Saturation of data) โดยพบว่าข้อมูลเริ่มซ้ำกับข้อมูลเดิม ไม่มีข้อมูลใหม่ที่เพิ่มเติมจากข้อมูลเดิมที่เก็บรวบรวมได้ ซึ่งในการศึกษารั้งนี้ข้อมูลมีความครบถ้วนหรืออิ่มตัว เมื่อได้จำนวนผู้ให้ข้อมูล 19 รูป/คน ประกอบด้วย พระภิกษุผู้มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ในฐานะเป็นเจ้าพนักงาน เนื่องจากตำแหน่งเจ้าคณะปกครองมณฑลในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ทั้งการลงปฏิบัติงานในพื้นที่ และเป็นตุลาการคณะสงฆ์ จึงถูกเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญมากกว่ากลุ่มอื่นจำนวน 9 รูป พระวินยาศิการในฐานะเป็นผู้ช่วยเจ้าพนักงาน เนื่องจากมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะปกครองซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติงานในการลงพื้นที่ ซึ่งมีหน้าที่ไม่มากนัก จึงถูกเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพียง 5 รูป และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ 5 ท่าน เนื่องจากเป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ได้ปฏิบัติงานร่วมกับคณะสงฆ์ รวมถึงคณะสงฆ์ให้สัมภาษณ์ถึงเจ้าหน้าที่ว่ามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน จึงถูกเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 5 ท่าน เพื่อนำมาประกอบผลการวิจัยให้สมบูรณ์

โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่ม ซึ่งที่มีคุณสมบัติตามข้อใดข้อหนึ่งต่อไปนี้ เป็นอย่างน้อย

1. เป็นพระภิกษุสงฆ์ผู้ดำรง หรือเคยดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์
2. เป็นพระภิกษุที่มีส่วนในการปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ หรือเกี่ยวข้องกับฐานนะผู้ช่วยเจ้าคณะปกครอง
3. เป็นผู้ที่ได้ปฏิบัติงานหรือเคยร่วมปฏิบัติงานในด้านกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบไปด้วย 3 กลุ่ม ดังนี้

1. พระภิกษุสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่เจ้าคณะตำบลขึ้นไป
 - 1.1 พระครูอุดมธรรมรส ดร. ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี
 - 1.2 พระมหาถาวร ฐานวโร รองเจ้าคณะอำเภอบางละมุง
 - 1.3 พระมหาสมพงษ์ กิตติคุณ เจ้าคณะอำเภอมือ
 - 1.4 พระมหาเสถียรพงษ์ สติรวโส เจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง อำเภอมือ
 - 1.5 พระครูพิศาลจริยากร ดร. เจ้าคณะตำบลนาเกลือ อำเภอบางละมุง
 - 1.6 พระครูสุภัททกิจจานุการ เจ้าคณะตำบลหนองขี้กอก อำเภอมือ
 - 1.7 พระครูวิสิฐธรรมโสภณ เจ้าคณะตำบลบางพระเขต 1 อำเภอสรีราชา
 - 1.8 พระครูปิยกิจวิบูลย์ เจ้าคณะตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ
 - 1.9 พระครูสุทธิสุตตาลังการ เจ้าคณะตำบลหนองบอนแดง อำเภอบ้านบึง
2. พระวินยาธิการในฐานนะผู้ช่วยเจ้าคณะปกครอง ในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์
 - 2.1 พระครูชลธารคุณากร ดร. พระวินยาธิการเขตอำเภอมือ
 - 2.2 พระปลัด สิทธิเดช สีลเตโช พระวินยาธิการเขตอำเภอมือ
 - 2.3 พระมหาสมชายฐานธมฺโม พระวินยาธิการเขตอำเภอมือ
 - 2.4 พระครูใบฎีกา บรรจบ ตีสารโ พระวินยาธิการเขตอำเภอสัตหีบ
 - 2.5 พระปลัด มนุ ฐานจาโร พระวินยาธิการเขตอำเภอนนทบุรี
3. เจ้าหน้าที่ของภาครัฐผู้เข้าร่วมปฏิบัติงาน หรือเคยร่วมปฏิบัติงานในด้านกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์
 - 3.1 นางสาวนิศรา ทิพยางกูร ปลัดอำเภอสรีราชา เจ้าพนักงานปกครองชำนาญการ
 - 3.2 ว่าที่ร้อยตรี ทะนงศักดิ์ พวงน้อย ปลัดเทศบาลตำบลบางละมุง
 - 3.3 นายเอกนถ ชาติเชื้อ เจ้าพนักงานเทคนิคปฏิบัติงานเทศบาลตำบลนาจอมเทียน
 - 3.4 นายเดชา ก่อเกิด ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี

3.5 พันตำรวจโท นิธิศ ทองดี สารวัตรสอบสวน สถานีตำรวจภูธรเมืองชลบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) โดยผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อคำถามที่ทำการศึกษาไว้ในลักษณะกว้างๆ ล่วงหน้า ก่อนทำการสัมภาษณ์ เป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด (Open ended questions) เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับเชิงลึก การตั้งคำถามในการสัมภาษณ์เป็นหน้าที่ของผู้วิจัยที่จะซักถามรายละเอียดจากผู้ให้สัมภาษณ์ โดยเป็นการสัมภาษณ์แบบรายบุคคล (Individual interview) เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความเป็นอิสระและมีความเป็นส่วนตัวในการให้ข้อมูล แนวคำถามมีประเด็นสำคัญ คือ การใช้หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์

ขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์

1. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมาภิบาล และกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย
2. นำกรอบแนวคิดในการวิจัยดังกล่าวมาแตกประเด็นและแนวคำถามสำหรับการสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant)
3. นำร่างแบบสอบถามที่สร้างขึ้น เสนอต่อประธานกรรมการควบคุมงานวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบแก้ไขเพื่อความถูกต้อง ให้มีความถูกต้องครอบคลุมตามขอบเขตและกรอบแนวคิดที่ศึกษา พร้อมทั้งตรวจสอบเนื้อหาสำนวนภาษาและนำมาปรับปรุงแก้ไข
4. นำร่างแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการแก้ไขและปรับปรุงแล้ว เสนอผู้ทรงคุณวุฒิ พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหา ภาษาและ โครงสร้างโดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้
 - 4.1 ดร. ปิยะ นาควัชร คำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
 - 4.2 ดร. โชติสา ขาวสนิท คำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
 - 4.3 ดร. ชัยณรงค์ ศรีมันตะ คำแหน่งรองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

5. เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องแล้วพบจุดบกพร่อง จะแก้ไขให้ถูกต้อง แล้วจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

การพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เมื่อวิทยานิพนธ์ได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการเก็บข้อมูลได้ ผู้วิจัยมีแนวทางในการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1. ผู้วิจัยทำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาถึงผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. ขอความร่วมมือในการวิจัยด้วยวาจา และหนังสือขอความร่วมมือ โดยอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ความสำคัญของข้อมูล และวิธีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นความลับให้กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ทราบ เมื่อกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัยให้เซ็นชื่อลงในเอกสารแสดงความยินยอม โดยจะไม่มีการเปิดเผยข้อมูลให้ผู้อื่นทราบ และกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีสิทธิที่จะตอบรับ หรือปฏิเสธในการเข้าร่วมงานวิจัยครั้งนี้ได้ตลอดเวลา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎก พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ประมวลกฎหมายอาญา การสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต (Internet) และงานวิจัยที่มีผู้วิจัยไว้ในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในลักษณะขั้นตอนการปฏิบัติงาน และการลงโทษผู้กระทำความผิด
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview)
 - 2.1 ผู้วิจัยได้กำหนดวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
 - 2.2 ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการจดบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการบันทึกเสียง
 - 2.3 ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แล้วนำมาวิเคราะห์ พร้อมทั้งแยกแยะจับประเด็นอีกทั้งตัดคำพูดบางคำที่ไม่เหมาะสม และไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยออกไป เพื่อให้ข้อมูลนั้นเป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ขอให้คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาได้ออกหนังสือเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยได้นำสรุปเค้าโครงการวิจัย พร้อมเครื่องมือแนวคำถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจัดส่งให้แก่ผู้ได้รับเลือกใน

การสัมภาษณ์พร้อมทั้งนัดหมายวัน เวลาที่ขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล โดยในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดใช้เวลาดำเนินการประมาณ 60 วัน

การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากภาคสนาม โดยแยกตามความมุ่งหมายของการวิจัยมาตรวจสอบข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลเอกสาร ซึ่งจะเน้นด้านของฐานข้อมูลออนไลน์ ในลักษณะภาพข่าว วิดีโอ กรณีความผิดของพระภิกษุที่เกิดขึ้นในจังหวัดชลบุรี เพื่อนำมาประกอบเข้ากับสัมภาษณ์ที่ได้จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งจะเปรียบเทียบได้ว่า ข้อมูลที่ได้มาตรงกับความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด ทั้งจะเป็นการเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม

2. นำข้อมูลจากภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ ทำการถอดเทปเสียง ออกเป็นชุดข้อมูล จากนั้นคัดข้อมูลที่ไมเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมด้านขั้นตอนการปฏิบัติงาน และขั้นตอนการลงนิคหกรรมออก นำข้อมูลที่เหลือมาจัดในรูปแบบตารางข้อมูล ซึ่งสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1 ท่าน จะถูกกระจายออกเป็น 4 ประเด็นใหญ่ คือ 1. ขั้นตอนการปฏิบัติหน้าที่ 2. ขั้นตอนการลงนิคหกรรม 3. ปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงานและการลงนิคหกรรม 4. แนวทางการแก้ไขปัญหาในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์

3. หลังจากการจัดเรียงเรียงข้อมูลภาคสนามเป็นหมวดหมู่แล้ว ในการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีตรวจสอบความถูกต้องโดยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Methodological triangulation) ของ Denizen (สุภางค์ จันทวานิช, 2540) ซึ่งจะใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) คือ การนำข้อมูลที่ได้จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม ประกอบด้วย 1. เจ้าคณะปกครอง 2. พระวินยาศิการ 3. เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ที่ได้ทำการจัดระเบียบข้อมูลไว้แล้ว นำมาเปรียบเทียบกันเพื่อหาประเด็นที่มีความเหมือนกัน และประเด็นที่มีความแตกต่างกัน เพื่อนำมาซึ่งผลของงานวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

1.1 วิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological analysis) เป็นการจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ โดยนำข้อมูลของแต่ละกลุ่ม มาจำแนกตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไปเป็น 3 ประเด็น คือ 1. ตั้งแต่กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในขั้นตอนการปฏิบัติงานซึ่งเป็นกระบวนการเริ่มต้น ตลอดถึงการพิจารณาลงนิคหกรรมอันเป็นกระบวนการสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรมชั้น

เจ้าคณะปกครอง โดยส่วนนี้จะถูกเรียบเรียงเหตุการณ์ตามแนวคิดของหลักธรรมาภิบาลเริ่มจากหลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบ 2. ปัญหา อุปสรรค ในการปฏิบัติงาน 2 ขั้นตอน คือ ในขั้นตอนการปฏิบัติงานเบื้องต้น และขั้นตอนการลงนิคหกรรม ซึ่งจะเรียบเรียงตามหลักธรรมาภิบาลเช่นกัน 3. แนวทางการแก้ไขปัญหาจะถูกเรียบเรียงตามหลักธรรมาภิบาล คือ หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบ (สุภางค์ จันทวานิช, 2540)

1.2 การวิเคราะห์ส่วนประกอบ (Component analysis) เมื่อข้อมูลในแต่ละกลุ่มมีการจัดเรียงตามชนิดของข้อมูลแล้ว จากนั้นนำข้อมูลของทั้ง 3 กลุ่ม คือ เจ้าคณะปกครอง พระวินยาธิการ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ นำมาเปรียบเทียบกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เหมือนกัน และข้อมูลที่ต่างกันออกไป จากนั้นนำมาเขียนรายงานการวิจัยในบทต่อไป (สุภางค์ จันทวานิช, 2540)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนของเอกสาร เป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เป็นข้อมูลที่รวบรวมมาได้จากข้อมูลในกฎหมายตราสามดวง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ประมวลกฎหมายอาญา ข้อมูลข่าวอาชญากรรมของพระภิกษุที่ได้จากเว็บไซต์ข่าว วิดีโอ โดยสำนักข่าวที่นำเชื่อถือ หรือสำนักข่าวท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรี ที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการ 2 อย่าง คือ

2.1 ขั้นตอนการปฏิบัติหน้าที่

2.2 ขั้นตอนการลงนิคหกรรม (ลงโทษ)

ซึ่งจะนำมาประกอบกับสัมภาษณ์ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง กับข้อมูลสัมภาษณ์ที่ได้จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (สุวิมล ตีรกานันท์, 2549)

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการเชิงคุณภาพการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอผลวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive and inductive analysis) พร้อมตารางและแผนภูมิประกอบ รวมไปถึงกรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้น หรือสามารถอธิบายรูปแบบกระบวนการให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัย เรื่อง หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี 2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ในกระบวนการยุติธรรม คณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี 3. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาตามหลักธรรมาภิบาล สำหรับการปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เก็บข้อมูลสำคัญจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่ง โครงสร้าง (Semi-structured interview) เป็นคำถามลักษณะปลายเปิด (Open ended questions) เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับเชิงลึก และเป็นการสัมภาษณ์แบบรายบุคคล (Individual interview) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะถูกสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) แต่ต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดคือ เป็นพระภิกษุสงฆ์ผู้ดำรง หรือเคยดำรงตำแหน่งทางการปกครอง คณะสงฆ์ หรือเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสีย ในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ หรือเป็นผู้ที่ได้ปฏิบัติงาน เคยร่วมปฏิบัติงานในด้านกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จะประกอบไปด้วย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเจ้าคณะปกครอง กลุ่มพระวินยาศิการ และกลุ่มเจ้าหน้าที่ของ ภาครัฐ รวมทั้งสิ้น 19 รูป/คน โดยจะนำข้อมูลจากทั้งสามกลุ่มมาตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Methodological triangulation) เพื่อหาความเหมือนและความต่างของข้อมูล จากนั้นทำการสรุป และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive and inductive analysis)

ผลการวิจัย นำเสนอผลการศึกษาออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1: หลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

ตอนที่ 2: หลักธรรมาภิบาลในการลงนิคหกรรมตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

ตอนที่ 3: ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานในการบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

ตอนที่ 4: แนวทางการแก้ไขปัญหาตามหลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรม คณะสงฆ์

ตอนที่ 1 หลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

หลักนิติธรรม (The rule of laws)

มุ่งศึกษาถึงการปฏิบัติงานของพระวินยาศิการ ในกระบวนการยุติธรรมชั้นเจ้าคณะปกครอง ที่ระบุไว้ในกฎหมายอาญา มาตรา 11 ว่าด้วยการลงนิคมกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการก่อนที่จะเข้าสู่การพิจารณาชั้นต้น เริ่มตั้งแต่การเสาะหาความผิดตามกฎหมายคณะสงฆ์ และกฎหมายบ้านเมือง การแบ่งอำนาจหน้าที่รวมถึงเขตที่รับผิดชอบ ลักษณะการรับเรื่องร้องทุกข์ ขอบเขตอำนาจ รวมถึงความเป็นอิสระของเจ้าพนักงานในการปฏิบัติงาน และการปฏิบัติตามหลักกฎหมายสากล โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากสัมภาษณ์ด้าน หลักนิติธรรมในการปฏิบัติหน้าที่สามารถแยกออกเป็น 7 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ด้านการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่

พระวินยาศิการ คือ พระภิกษุที่ได้รับคำสั่งจากเจ้าคณะปกครองให้ช่วยตรวจตราพฤติกรรมความผิดของพระภิกษุ จะปฏิบัติหน้าที่เฉพาะเขตที่รับผิดชอบเท่านั้น และไม่ปฏิบัติงานนอกเขตที่รับผิดชอบ เว้นแต่มีการประสานขอความช่วยเหลือจากพระวินยาศิการเขตอื่น ๆ ทั้งนี้ ความผิดเกิดขึ้นในพื้นที่ใด พระวินยาศิการในพื้นที่นั้นเป็นผู้มีอำนาจในการกำกับดูแล และพิจารณาสอบสวนคดี หากความผิดที่เกิดขึ้นมีความผิดทางอาญาร่วมด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุมดูแล เนื่องจากมีอำนาจหน้าที่ในการดูแลความผิดที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายอาญา โดยตรงอยู่แล้ว ดังเช่นกรณี การจับกุมพระภิกษุที่ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี มีพฤติกรรมร้ายแรง และมีอาการมีนเมาจนเป็นเหตุให้เกิดความสงสัยในพฤติกรรมและควบคุมตัวมาไว้ที่วัดของเจ้าคณะตำบลบางเสร่ โดยพระวินยาศิการประจำเขตร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ จากนั้นจึงประสานงานพระวินยาศิการจากตำบลนาจอมเทียนเข้ามาร่วมพิจารณา จึงพบว่าความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 1 มีการทำงานร่วมกันกับตำรวจ สภ.สัตหีบ เจ้าหน้าที่ศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดอำเภอสัตหีบ และผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ (ข่าวสัตหีบโพสต์, 2561) จากกรณีนี้จะเห็นได้ว่า เหตุเกิดขึ้นที่ตำบลบางเสร่ แต่มีการขอความช่วยเหลือจากพระวินยาศิการตำบลนาจอมเทียน เพราะเหตุว่าเจ้าคณะตำบลแต่ละที่มีความชำนาญไม่เหมือนกัน แต่เจ้าคณะตำบลนาจอมเทียนมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานสูง มีความชำนาญด้านกระบวนการยุติธรรม และอยู่ในเขตข้างเคียงสามารถประสานงานได้ง่ายเดินทางสะดวก จึงต้องประสานงานเพื่อมาช่วยในการดำเนินการตามขั้นตอนให้เหมาะสม

2. ด้านขั้นตอนการรับข้อมูล

กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์เริ่มต้นจากเหตุ 3 ประการ คือ

1. เกิดการร้องทุกข์จากชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน
2. มีการกล่าวโทษเนื่องจากเกิดความสงสัยในพฤติกรรมของพระภิกษุ และ
3. มีการกระทำผิดซึ่งหน้าเจ้าพนักงานของรัฐ หรือพระวินยาธิการเมื่อออกตรวจ

เมื่อรับเรื่องร้องเรียนแล้วพบว่ามีการกระทำผิดที่แน่ชัดจากภาพถ่าย คลิปวิดีโอ หรือข้อสันนิษฐานอย่างใดอย่างหนึ่งที่ผู้แจ้งนำมาแสดง โดยความผิดอยู่ในกลุ่ม 3 กลุ่ม คือ มีโทษที่ระบุไว้ในพระธรรมวินัย หรือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รวมถึงกฎ ระเบียบที่ออกโดยอำนาจพระราชบัญญัตินั้น หรือความผิดในประมวลกฎหมายอาญา จึงสามารถควบคุมผู้กระทำผิดมาพิจารณาสอบสวน เมื่อพบเห็นการกระทำผิด แต่เป็นพระวินยาธิการนอกเขต หรือประชาชนทั่วไป จะไม่มีอำนาจจับกุมต้องแจ้งไปยังพระวินยาธิการประจำเขตนั้น ๆ ให้ทราบ และพระวินยาธิการประจำเขตนั้น ๆ จะลงพื้นที่ไปตรวจสอบ หากความผิดอันมีคดีอาญาร่วมด้วยจะทำการประสานไปยังเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เพื่อลงพื้นที่พร้อมกับพระวินยาธิการประจำเขตเพื่อไปดำเนินการตรวจสอบจับกุม ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุที่ ต.หนองปรือ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี ในคดีเมาสุรา ซึ่งถูกชาวบ้านร้องเรียนไปยังเจ้าคณะตำบลหนองปรือ จากนั้นทางเจ้าคณะตำบลได้ทำการประสานเจ้าหน้าที่ สภ.เมืองพัทยา จ.ชลบุรี ลงพื้นที่ไปจับกุม และนำตัวมาส่งให้เจ้าคณะตำบลหนองปรือ ลาสิกขา ฐานละเมิดคำสั่งผู้บังคับบัญชา และดำเนินคดีตามพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (ศูนย์ข่าวมติชน, 2560) จากกรณีดังกล่าว จะมีการรับแจ้งเหตุจากประชาชนที่พบเหตุพฤติกรรมอันไม่เหมาะสม จึงทำการร้องเรียนไปยังเจ้าคณะตำบลเนื่องจากมีอำนาจในการจับกุมเพื่อให้ลงไปดำเนินการ โดยหลังจากรับเรื่องร้องเรียนก็มีการประสานไปยังเจ้าหน้าที่ในท้องที่ให้ช่วยนำตัวมาที่วัด ซึ่งหากไม่มีความผิดอาญาร่วมด้วยก็สามารถให้เจ้าหน้าที่ช่วยจับกุมด้วยเนื่องจากได้รับคำสั่งจากเจ้าคณะปกครองให้ช่วยปฏิบัติงาน

3. ด้านขอบเขตการใช้อำนาจในการปฏิบัติงาน

กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์มีการแบ่งอำนาจอยู่ 3 ลักษณะ ตามตำแหน่งการปฏิบัติงาน คือ

1. ตำแหน่งพระวินยาธิการ มีหน้าลงพื้นที่ติดตามตรวจสอบความผิดตามที่ได้รับแจ้งเหตุหรือตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา และควบคุมตัวผู้กระทำความผิดส่งให้แก่เจ้าคณะตำบล แต่ไม่มีอำนาจพิจารณาสอบสวน และลงนิคหกรรม
2. ตำแหน่งเจ้าคณะปกครอง มีอำนาจในการพิจารณาสอบสวนความผิด อำนาจสั่งลงนิคหกรรมเมื่อพบความผิด

3. เจ้าหน้าที่ภาครัฐ มีอำนาจตามประมวลกฎหมายอาญา แต่ในคดีของพระภิกษุต้องมีความผิดทางอาญาร่วมด้วย หรือได้รับการประสานงานขอความช่วยเหลือจากพระวินัยการจึงจะมีอำนาจร่วมปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุชาวกัมพูชาที่ตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี จากรายงานข่าวมีการลงพื้นที่จับกุมระหว่างพระวินัยการประจำเขตนาจอมเทียนกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนาจอมเทียน หมู่ 1 เมื่อควบคุมตัวได้จึงนำตัวมาสอบสวนต่อโดยการควบคุมของเจ้าคณะตำบลนาจอมเทียนเป็นผู้ดูแลการสอบสวนและลงนิคหกรรมลาสิกขา จากนั้นทำการนำส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจ สภ.นาจอมเทียน เพื่อดำเนินคดีอาญาในข้อหาเรียไรโดยไม่มีใบอนุญาตและเข้าเมืองผิดกฎหมาย (ตำรวจชลบุรีจับพระเขมรสายแคมป์ หนีเข้าเมือง ลักลอบบินขากลับในไทย, 2561) จากกรณีตัวอย่างสามารถเทียบเคียงการปฏิบัติงานได้ดังนี้

1. พระวินัยการควบคุมตัวพระภิกษุชาวกัมพูชาส่งเจ้าคณะปกครอง
2. เจ้าคณะปกครอง ทำหน้าที่สอบสวนพิจารณาพระภิกษุที่ถูกพระวินัยการนำมาส่งให้ที่วัด
3. เจ้าหน้าที่รัฐ คอยลงพื้นที่พร้อมกับพระวินัยการที่มีการประสานงานมา และรับตัวพระภิกษุไปดำเนินคดีตามกฎหมาย และผลักดันออกนอกประเทศ ภายหลังจากคณะสงฆ์สละสมณเพศแล้ว

4. หลักกฎหมายที่นำมาใช้ในการปฏิบัติงาน

กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์มีการนำกฎหมายมาบังคับใช้อยู่ 3 หลักสำคัญ คือ

1. ตามหลักพระธรรมวินัย คือศีลของพระภิกษุ 227 ข้อ
2. ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายที่อาศัยอำนาจพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตราขึ้น เช่น กฎมหาเถรสมาคม เป็นต้น

3. ตามหลักกฎหมายบ้านเมือง คือประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งมีโทษตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 18

อย่างไรก็ดียังพบว่า มีการนำหลักกฎหมายที่แตกต่างออกไปมาใช้ คือ หลักโลกวัชระ ซึ่งไม่มีความผิดตามหลักกฎหมายทั้ง 3 ประการ แต่การกระทำนั้นส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคมโดยรวม ซึ่งมีลักษณะเป็นจารีตประเพณีเฉพาะท้องถิ่น โดยในแต่ละท้องถิ่นที่จะมีความผิดโลกวัชระไม่เหมือนกัน เช่น การห้ามพระภิกษุจับจีวรกันหามณะ แต่บางพื้นที่ในถิ่นทุรกันดารสามารถจับจีวรได้ เป็นต้น โดยจารีตประเพณีในท้องถิ่นที่จะถูกทำเป็นกฎระเบียบบังคับใช้ผ่านคำสั่งผู้บังคับบัญชาอีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้แปรสภาพเป็นกฎหมายและมีโทษเมื่อละเมิด จึงเป็นหลักกฎหมายหนึ่งที่

สามารถนำตัวผู้กระทำผิดมาสู่กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ได้ (พระวินยาธิการ, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2562)

5. ความเป็นอิสระในการปฏิบัติงาน

กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในส่วนเจ้าคณะปกครองในฐานะเจ้าพนักงานตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2535 มาตรา 45 มีอิสระในการใช้อำนาจพิจารณาสอบสวนและลงนิคหกรรมในคดีของพระภิกษุวัดได้อย่างอิสระ เนื่องจากอยู่ในตำแหน่งผู้บังคับบัญชา แต่พระวินยาธิการในฐานะผู้ช่วยเจ้าพนักงาน ต้องปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชาเท่านั้น เนื่องจากไม่มีกฎหมายให้อำนาจในการปฏิบัติงานโดยตรงนอกจากคำสั่งผู้บังคับบัญชา และในคดีที่มีความผิดทางอาญาร่วมด้วยเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่เทศกิจ เจ้าหน้าที่ปกครอง เป็นต้น มีอิสระในการใช้อำนาจตามที่กฎหมายกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา แต่ต้องรายงานผลการปฏิบัติงานให้เจ้าคณะปกครองผู้รับผิดชอบในเขตนั้น ๆ ทราบ เนื่องจากผู้กระทำความผิดเป็นพระภิกษุในเขตปกครองของเจ้าคณะปกครองนั้น ๆ จึงต้องแจ้งให้ทราบ หากเกิดการต่อต้านหรือไม่เห็นด้วยจากชาวบ้าน หรือพระในพื้นที่ เจ้าคณะปกครองจะสามารถช่วยอธิบายการทำงาน ofเจ้าหน้าที่แก่ผู้ที่ต่อต้าน หรือไม่เห็นด้วยได้ทราบโดยทั่วกัน

6. การปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของกฎหมายอย่างเคร่งครัด

การปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ จะมุ่งถึงความผิดที่ต้องนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาสอบสวนเมื่อลงนิคหกรรม ซึ่งต้องเป็นความผิดและมีโทษที่ระบุไว้ในกฎหมายชัดเจน คือกฎหมายคณะสงฆ์ หรือกฎหมายบ้านเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงจะสามารถนำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ได้ แต่คณะสงฆ์บางกลุ่ม ก็มุ่งไปที่ความผิดอันสร้างความเดือดร้อนแก่ชุมชน สังคม หรือทำให้ศาสนาเกิดความเสียหาย ซึ่งไม่ได้กำหนดไว้ชัดเจนในตัวบทกฎหมายใด ๆ แต่สามารถนำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากการสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนที่คณะสงฆ์ต้องรับผิดชอบดูแล (เจ้าคณะปกครอง, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2562) โดยจากหลักการของทั้งสองกลุ่มแสดงให้เห็นว่า กลุ่มแรกยึดตามตัวบทกฎหมายอย่างเคร่งครัดง่ายต่อการประเมินความผิด แต่ไม่มีความยืดหยุ่นในทางปฏิบัติหากมีความสงสัยในความผิด หรือองค์ประกอบของความผิดไม่เข้าข่ายชัดเจน ประโยชน์จะตกเป็นของจำเลย กลุ่มที่ 2 ยึดความเดือดร้อน จารีตประเพณีในพื้นที่ที่มีความยืดหยุ่นสูง ลักษณะความผิดกว้าง ไม่ตายตัว สามารถเริ่มติดตามตรวจสอบได้เพียงเกิดความสงสัยในพฤติกรรม แต่อาจต้องใช้ดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครองค่อนข้างมาก เพื่อให้แน่ใจว่าพฤติกรรมที่เป็นความเดือดร้อนของชาวบ้านเหมาะสมสำหรับการนำมาเข้าสู่กระบวนการ ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุชาวกัมพูชาที่ตำบลบ้านสวน อำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี โดยมีการร้องเรียนจากชาวบ้านผู้ได้รับความเดือดร้อนจากการถูกเรียกรับ และสงสัยใน

พฤติกรรม ซึ่งก่อนลงพื้นที่ไม่มีความผิดให้เห็นปรากฏชัด แต่เป็นความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ จึงต้องลงไปตรวจสอบ โดยพระวินยาธิการประจำเขตตำบลหนองรี เจ้าหน้าที่ตำรวจสภ.เมืองชลบุรีและเจ้าหน้าที่เทศกิจ เทศบาลเมืองบ้านสวน ร่วมกันลงตรวจสอบจนพบความผิดและความคุ้มค่าพิจารณาลงนิคหกรรมที่เจ้าคณะอำเภอเมือง (พื้นสภาพพระ ผช.เจ้าอาวาสวัดดังชลบุรี ขับถังเมาแเอ้ พาศิษย์ท่องราตรี, 2559) จากกรณีนี้ต้องตรวจค้นเท่านั้นจึงจะทราบได้ว่าการหลบหนีเข้าเมือง หากมองตามตัวบทกฎหมายจะไม่มี การตรวจค้นจับกุมเนื่องจากไม่แสดงพฤติกรรมความผิดให้เห็นได้ชัดแจ้ง แต่หากปฏิบัติงานตามความเดือดร้อนของประชาชน เมื่อพบพฤติกรรมน่าสงสัยหรือชาวบ้านแจ้งเพราะไม่ไว้วางใจในพฤติกรรม จะเป็นเหตุให้พระวินยาธิการเข้าไปตรวจสอบ จนพบความผิดดังข้างที่แสดงมา

7. การยึดหลักกฎหมายสากลเป็นสำคัญ

ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์อันความผิดใด ที่มีโทษทั้งในส่วนของคณะสงฆ์และโทษตามประมวลกฎหมายอาญาต้องยึดตามกฎหมายอาญาเป็นสำคัญ คณะสงฆ์มีอำนาจเพียงสอบสวนในความผิดส่วนพระธรรมวินัยเท่านั้น และเมื่อเจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องการจะดำเนินคดีตามกฎหมาย คณะสงฆ์ต้องให้ความร่วมมือโดยการลงนิคหกรรมลาสิกขาให้แก่พระภิกษุรูปนั้น เพื่อความสะดวกแก่การดำเนินคดีของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ตามระเบียบข้อบังคับมาตรา 29 และมาตรา 30 ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2535 ซึ่งถือเป็นการเคารพต่อกฎหมายสากลของประเทศ จึงกล่าวได้ว่า ความผิดของพระภิกษุที่เป็นคดีอาญาถึงแม้จะมีความผิดทางคณะสงฆ์เพียงน้อย แต่ก็ถือว่าเป็นกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์อย่างหนึ่งที่ต้องยึดหลักกฎหมายบ้านเมืองเข้ามาบังคับใช้ ทั้งมีการพิจารณาสอบสวนดำเนินการจากคณะสงฆ์เป็นลำดับแรก เพื่อทำการสอบสวนเบื้องต้น จากนั้นหากต้องมีการดำเนินคดีตามกฎหมายต้องทำการสละสมณเพศ เพื่อง่ายต่อการดำเนินคดี ทั้งไม่เป็นการปกป้องผู้กระทำความผิด และส่งมอบให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐดำเนินการต่อเป็นลำดับต่อไป

หลักการมีส่วนร่วม (Participation)

มุ่งศึกษาถึงการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างเจ้าคณะปกครอง พระวินยาธิการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำท้องถิ่นรวมถึงประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเริ่มตั้งแต่การร้องทุกข์ กล่าวโทษ ตามช่องทางที่คณะสงฆ์เปิดรับ การประสานงานระหว่างหน่วยงานก่อนลงพื้นที่ปฏิบัติงาน การรับทราบข้อมูลความผิดจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง และการขอความร่วมมือในการอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน เฝ้าระวัง ตรวจตรา และแจ้งเหตุ โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากสัมภาษณ์ด้าน“หลักการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติหน้าที่” สามารถแยกออกเป็นประเด็นได้ 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ช่องทางการรับแจ้งเหตุ

พระวินยาศึกษาธิการมีการรับแจ้งเหตุจากหลายภาคส่วน ทั้งจากภาคประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนใกล้เคียงแจ้งผ่านมาทางผู้นำชุมชน จากภาครัฐคือเจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่เทศกิจ ฝ่ายปกครอง และศูนย์ดำรงธรรมแจ้งผ่านมาทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และจากคณะสงฆ์ในพื้นที่ หรือพื้นที่ข้างเคียงที่พบเห็นความผิดแต่ไม่มีอำนาจควบคุมดูแล ทั้งนี้มีการประสานแจ้งเหตุผ่านเบอร์โทรศัพท์มือถือที่ได้ให้ไว้กับผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ สำหรับการประสานงานกับพระวินยาศึกษาธิการ กลุ่มไลน์ที่เป็นกลุ่มของพระวินยาศึกษาธิการทั้งจังหวัด เพื่อส่งข้อมูลให้พระวินยาศึกษาธิการที่ประจำอยู่แต่ละท้องที่ช่วยตรวจตราพฤติกรรมของพระภิกษุที่ต้องสงสัยหาเข้ามาในเขตที่รับผิดชอบ เพจเฟซบุ๊กที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยกลุ่มสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด โดยมีเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาเป็นแอดมินคอยดูแล และการเข้ามาแจ้งเหตุโดยตรงที่วัดสำหรับชาวบ้านที่พบเห็นพฤติกรรมและเดินทางสะดวกอยู่ในชุมชนใกล้เคียงกับวัด แต่ช่องทางการติดต่อทั้งหมดยังไม่กระจายทั่วถึงในทุก ๆ พื้นที่เนื่องจากการกระทำผิดของพระภิกษุไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้งจึงไม่เกิดความตื่นตัวสำหรับประชาชนมากนัก ซึ่งชอบทางที่มีการใช้ติดต่อสื่อสารมากที่สุด คือ การแจ้งเหตุผ่านทางเบอร์โทรศัพท์มือถือ ซึ่งง่ายต่อการแจ้งเหตุและไม่ต้องเดินทาง ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุที่ตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี โดยการรับแจ้งเหตุจากประชาชนผู้พบเห็นพฤติกรรมอันน่าสงสัยของพระภิกษุผ่านตำรวจภูธรตำบลนาจอมเทียน จากนั้นมีการประสานจากเจ้าหน้าที่ตำรวจมายังพระวินยาศึกษาธิการประจำเขตนาจอมเทียนเพื่อลงพื้นที่พร้อมกัน โดยการประสานผ่านเบอร์มือถือที่ให้ไว้กับเจ้าหน้าที่ เมื่อควบคุมตัวได้ ภายหลังตรวจค้นจึงพบความผิดฐาน เสพสสารเสพติดให้โทษประเภทที่ 1 (ยาบ้า) จากผลการตรวจปัสสาวะ จากนั้นนำตัวมาเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ที่วัดของเจ้าคณะตำบลนาจอมเทียน เพื่อสอบสวนและลงนิคหกรรม

2. การประสานงานและเตรียมตัวก่อนลงพื้นที่

คณะสงฆ์เมื่อได้รับแจ้งเหตุแล้ว พบว่ามีความผิดจริงอันจำเป็นที่จะต้องลงพื้นที่เพื่อไประงับเหตุ ซึ่งในกรณีนี้จะมีรูปถ่าย หรือคลิปวิดีโอ ที่ประชาชนนำมาแสดงที่วัด หรือส่งผ่านไลน์ส่วนตัวของเจ้าคณะปกครอง แต่หากไม่มีภาพ หรือคลิปวิดีโอ เป็นแต่เพียงการร้องทุกข์ จะมีการประสานให้เจ้าหน้าที่ หรือพระวินยาศึกษาธิการที่อยู่ใกล้จุดเกิดเหตุลงพื้นที่ตรวจดู 1 ถึง 2 วัน ให้แน่ใจก่อนจะทำการประสานผ่านเบอร์โทรศัพท์มือถือไปยังหน่วยงานราชการที่อยู่ใกล้เคียงและสะดวกที่สุด หรือหน่วยงานที่ปฏิบัติงานร่วมกันอยู่เป็นประจำ เช่น เจ้าหน้าที่เทศกิจ เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนา เป็นต้น ให้ลงพื้นที่ควบคุมตัวผู้กระทำผิด ทั้งนี้จะมีการประเมินสถานการณ์ความผิดไว้เบื้องต้น เพื่อติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมดูแล เช่น พระภิกษุการหลบหนีเข้า

เมืองจะมีการประสานไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นการเบื้องต้น หรือเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง คดียาเสพติดอาจมีการติดต่อไปที่เจ้าหน้าที่ปกครอง เป็นต้น ซึ่งการติดต่ออาจเป็นเจ้าคณะปกครอง หรือเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขึ้นอยู่กับความสะดวก ทั้งนี้การประสานงานเบื้องต้นนี้ให้ความร่วมมือที่ดีที่สุด และรวดเร็วที่สุด คือ การประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐที่มีความสนิทสนมกัน โดยแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกันอาจเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่เทศกิจ เจ้าหน้าที่ปกครอง หรือเจ้าหน้าที่สำนักพุทธฯ ในส่วนการติดต่อไปยังหน่วยงานอื่น ๆ อีกนั้น จะให้เจ้าหน้าที่รัฐประสานงานเอง เนื่องจากเป็นหน่วยงานรัฐเหมือนกันจะติดต่อประสานงานกันสะดวกกว่า ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุชาวกัมพูชา ที่ตำบลบ่อวิน อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งนำโดยเจ้าคณะตำบลบ่อวิน และเลขาเจ้าคณะตำบลบ่อวิน ภายหลังได้รับแจ้งเหตุและประเมินความผิดเบื้องต้นจากพฤติกรรมและข้อสันนิษฐานที่ชาวบ้านพบเห็นและแจ้งเข้ามา จึงประสานไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจ สภ.บ่อวิน นำกำลังตำรวจและฝ่ายปกครอง ลงพื้นที่ไปจับกุม ซึ่งภายหลังจากการลาสิกขาแล้วทางเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดชลบุรี ได้ควบคุมตัวทั้ง 4 คน ไปคุมขังที่สำนักงานตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดชลบุรี เพื่อดำเนินคดีตามกฎหมายก่อนจะผลักดันกลับประเทศต่อไป

3. การขอข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ไม่สามารถตรวจสอบความผิดย้อนหลังได้ แต่มีการตรวจสอบใบสุทธิเพื่อตรวจหาต้นสังกัด จากนั้นจะประสานงานไปยังต้นสังกัดของพระภิกษุที่กระทำความผิดผ่านเบอร์โทรศัพท์มือถือที่ระบุไว้ในปฏิทินศาสนา เพื่อขอทราบข้อมูลประวัติ พฤติกรรมความประพฤติเพิ่มเติม อันจะนำข้อมูลที่ได้มาสู่การพิจารณาลงโทษ ทั้งนี้อาจขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐในการช่วยตรวจหาหลักฐานอื่น ๆ เพื่อเป็นหลักฐานในการดำเนินคดี เช่น ผลตรวจสารเสพติดจากปัสสาวะ เป็นต้น

4. การขอความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานในท้องถิ่น

คณะสงฆ์มีการขอความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งประชาชนในพื้นที่และหน่วยงานราชการที่มีความสนิทสนม หรือปฏิบัติงานร่วมกันอยู่บ่อยครั้ง เพื่อช่วยในการสอดส่องดูแล พฤติกรรมความผิดของพระภิกษุที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ ทั้งคอยแจ้งเหตุแก่พระวินยาธิการในพื้นที่ให้ลงไปตรวจสอบดูแลหากพบการกระทำความผิด หรือพฤติกรรมอันสงสัยว่าอาจเป็นความผิด โดยการให้เบอร์ติดต่อของพระวินยาธิการแก่ที่ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่เทศกิจในพื้นที่ เพื่อติดต่อเมื่อต้องการแจ้งเหตุ และช่วยกระจายข่าวแก่ประชาชนในท้องถิ่น แต่ทางคณะสงฆ์ยังไม่มี การเปิดช่องทางมารับแจ้งเหตุแบบสายด่วน ให้เป็นกิจจะลักษณะ เนื่องจากคดีพระภิกษุสงฆ์ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง และยังขาดบุคลากรที่จะคอยดูแลเป็นประจำ

หลักความรับผิดชอบ (Accountability)

มุ่งศึกษาถึงภาระรับผิดชอบที่เจ้าคณะปกครอง และพระวินยธิการต้องมีการปฏิบัติงาน ตั้งแต่การปฏิบัติงานตามคำสั่ง หรือรับผิดชอบต่อความเดือดร้อนของประชาชน การรายงานผลการปฏิบัติงานต่อหน่วยงานที่ต้องการทราบ วิธีการระงับสถานการณ์ขณะควบคุม ผู้กระทำผิดในท้องที่ รวมไปถึงการรักษาภาพพจน์ในการปฏิบัติงาน และการลดความเสี่ยง อันตราย ความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นแก่พระวินยธิการ โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากสัมภาษณ์ด้าน “หลักความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่” สามารถแยกออกเป็นประเด็นได้ 5 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การปฏิบัติงานตามคำสั่งหรืออำนาจหน้าที่

คณะสงฆ์มีการแบ่งหน้าที่เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. เจ้าคณะปกครอง มีหน้าที่รับเรื่องร้องเรียน สั่งการให้พระวินยธิการลงพื้นที่

ตรวจสอบตามจุดต้องสงสัย หรือจุดที่ได้รับการร้องเรียน รวมถึงการประสานหน่วยงานภาครัฐ ในการลงพื้นที่ร่วมกับพระวินยธิการ และมีหน้าที่คอยพิจารณาสอบสวนลงนิคกรรม

2. พระวินยธิการ มีหน้าที่การเฝ้าระวัง และออกตรวจในพื้นที่เสี่ยงตามแหล่งชุมชน แหล่งท่องเที่ยว และแหล่งเศรษฐกิจ ตามคำสั่งของเจ้าคณะปกครอง รวมถึงการนำตัวผู้กระทำผิดมา ให้เจ้าคณะปกครองดูแลต่อไป และหน้าที่อื่น ๆ ที่เจ้าคณะปกครองมอบหมายให้ช่วยงาน ตามหน้าที่อันปรากฏในระเบียบคู่มือพระวินยธิการว่าด้วยการออกตรวจตราพื้นที่และเขตที่รับผิดชอบ

3. เจ้าหน้าทีภาครัฐ และผู้นำชุมชน มีหน้าที่แจ้งเหตุไปยังเจ้าคณะปกครองเมื่อพบพฤติกรรมอันน่าสงสัยของพระภิกษุในเขตพื้นที่ของตน รวมถึงให้ความสะดวกต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยธิการ

โดยหน้าที่ในแต่ละส่วนเมื่อเกิดความไม่แน่ใจในการปฏิบัติงาน จะทำการปรึกษาเจ้าคณะปกครอง และใช้ดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครองเป็นหลัก

2. การรายงานการปฏิบัติงานต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน

การปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ก่อนมีการลงพื้นที่กระทำการใด ๆ จะต้องรายงานต่อผู้บังคับบัญชา ผู้นำชุมชน หรือเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับความผิดเสมอ อาจเป็นพื้นที่ที่รับผิดชอบของหน่วยงานโดยตรง หรือเป็นคดีความผิดที่หน่วยงานนั้นรับผิดชอบอยู่ ทั้งในส่วน of เจ้าหน้าทีภาครัฐที่จะลงพื้นที่ตรวจสอบภายในวัดต้องรายงานถึงผลการปฏิบัติงานแก่เจ้าคณะปกครองในพื้นที่ทุกครั้ง และเจ้าคณะปกครองต้องทำบันทึกการปฏิบัติงานของพระวินยธิการ และเจ้าหน้าที่ภายในเขตรับผิดชอบเสนอแก่ที่ประชุมคณะสงฆ์ทุก ๆ 3 ถึง 6 เดือน

3. การควบคุมสถานการณ์ในพื้นที่ขณะปฏิบัติงาน

คณะสงฆ์จะปฏิบัติงานต่อเมื่อมีการกระทำความผิดที่ปรากฏชัดเจน และจะต้องประสานเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำชุมชนลงพื้นที่พร้อมกัน ตามแนวทางการปฏิบัติงานของพระวินยาธิการที่ระบุไว้ในคู่มือพระวินยาธิการ (2559) ว่า พระวินยาธิการควรปรึกษาหารือกับเจ้าคณะปกครองเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เจ้าหน้าที่ตำรวจและผู้นำชุมชนในท้องที่เสียก่อน เพื่อหาช่องทางและวิธีการที่เหมาะสมในการดำเนินการ และเพื่อลดความเสี่ยงที่อาจเกิดจากความเข้าใจผิดของประชาชนที่พบเห็น หรืออันตรายที่อาจเกิดจากการขัดขืนของผู้กระทำความผิด ทั้งอาศัยอำนาจเจ้าหน้าที่ในการควบคุมพื้นที่ ซึ่งในบางพื้นที่หากไม่สามารถประสานงานได้ทันเวลา หรือมีความสนิทสนมเป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่อยู่แล้ว ก็สามารถที่จะลงพื้นที่เองได้เมื่อมั่นใจว่าสามารถควบคุมสถานการณ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยได้ มีการแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานไว้ชัดเจนคือหน้าที่การควบคุมตัวพระภิกษุ หน้าที่เก็บพยานหลักฐาน หน้าที่พูดคุยอธิบายการทำงานกับประชาชนในพื้นที่ และปฏิบัติงานในพื้นที่ด้วยความรวดเร็วไม่ใช่เวลานาน เน้นการเจรจาเกลี้ยกล่อมงดเว้นการใช้อำนาจบังคับ หรือใช้กำลัง

4. การรักษาภาพพจน์และความปลอดภัยของผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่

การปฏิบัติงานของคณะสงฆ์จะมีการหลีกเลี่ยงสื่อมวลชน เพื่อป้องกันการเสนอข่าวการกระทำความผิดของพระภิกษุซึ่งส่งผลต่อภาพลักษณ์ของพระภิกษุในพื้นที่ และหลีกเลี่ยงการปฏิบัติงานร่วมกันกับเจ้าหน้าที่ที่ไม่สนิท ซึ่งตามระเบียบสามารถประสานเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้ทุกหน่วยหากมีความต้องการ และไม่ได้มีระเบียบห้ามปฏิบัติหน้าที่กับเจ้าหน้าที่ที่ไม่สนิทไว้แต่อย่างใด แต่เพื่อป้องกันความผิดพลาดที่อาจเกิดจากความไม่ชำนาญของเจ้าหน้าที่เอง คือ การใช้คำพูดไม่สุภาพไม่เหมาะสม การกระทบกระทั่งกันระหว่างเจ้าหน้าที่กับพระผู้ต้องสงสัย เนื่องจากประสบการณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่ด้านคดีพระภิกษุมีไม่เท่ากัน ทั้งเหตุการณ์ไม่ได้เกิดบ่อยครั้ง และทุกครั้งในการลงพื้นที่เพื่อจับกุมตรวจสอบต้องมีเจ้าหน้าที่ที่สนิทคุ้นเคยลงพื้นที่ด้วยเสมอ เพื่อป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดจากการขัดขืนของผู้กระทำความผิด

5. การลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน

คณะสงฆ์จะได้รับการอบรมประจำปีจากพระวินยาธิการส่วนกลางถึงข้อกฎหมายทั้งในส่วน of คณะสงฆ์ และกฎหมายบ้านเมืองที่เกี่ยวข้องกับความผิดของพระภิกษุ ระเบียบ ข้อบังคับ และการใช้ดุลยพินิจในการตีความผิดตามตัวบทกฎหมายที่คณะสงฆ์ควรรู้เป็นเบื้องต้น และแนวทางการปฏิบัติงานในพื้นที่เสี่ยงเพื่อลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับพระวินยาธิการ ทั้งนี้ยังมีการอบรมเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ปฏิบัติงานร่วมกันถึงการปฏิบัติงานในคดีพระภิกษุ เพื่อลดความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุชาวกำพูชา ชื่อหาหลบหนีเข้าเมือง ที่อาศัยปักกลดอยู่ในปาริณตนาสายอมตะชาติ-หนองแขวะที่ตำบลบ่อวิน อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี

จำนวน 4 รูป (ตำราชลบุรีจับพระเขมรสายแคมป์ หนีเข้าเมือง ลักลอบบินขบตในไทย, 2561) ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่สูงเสี่ยงที่พระวินยการอาจถูกทำร้ายได้หากปฏิบัติงานเพียงลำพัง เนื่องจากมีจำนวนผู้กระทำความผิดมาก ไม่ทราบข้อมูลเบื้องต้นว่ามีอาวุธหรือไม่ ทั้งต้องเข้าจับกุมในป่าซึ่งไม่มีคนสัญจรพบเห็นได้ทั่วไป ทักษณวิสัยไม่เอื้ออำนวย และภายในตำบลบ่อวินมีพระวินยการเพียง 3 รูป ดังนั้นจึงต้องประสานงานตำรวจในท้องที่สภ.บ่อวิน เข้าช่วยเหลือในการจับกุม

จากการวิเคราะห์สัมพันธในตอนที่ 1 ว่าด้วยหลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ สรุปดังตารางที่ 4-1

ตารางที่ 4-1 หลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

หลักธรรมาภิบาล	ผลการวิเคราะห์
หลักนิติธรรม (The Rule of Laws)	มีการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่
	มีขั้นตอนการรับแจ้งเหตุ
	มีขอบเขตการใช้อำนาจในการปฏิบัติงาน
	มีหลักกฎหมายที่นำมาใช้บังคับ 3 หลัก
	มีความเป็นอิสระในการปฏิบัติงาน
	ปฏิบัติงานตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย
หลักการมีส่วนร่วม (Participation)	ยึดหลักกฎหมายสากลเป็นหลักสำคัญ
	มีการแจ้งเหตุจากหลายภาคส่วน
	มีการประสานงานและเตรียมความพร้อมก่อนลงพื้นที่
	มีการขอข้อมูลจากหน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง
หลักความรับผิดชอบ (Accountability)	มีการขอความร่วมมือจากคนในพื้นที่
	การปฏิบัติงานตามคำสั่ง
	รายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง
	มีมาตรการควบคุมสถานการณ์ในพื้นที่
	คำนึงถึงภาพพจน์และความปลอดภัย
ลดความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการปฏิบัติงาน	

เมื่อสรุปบทวิเคราะห์ที่ได้จากการสัมภาษณ์ และกรณีตัวอย่างจากแหล่งข่าวที่นำมาแสดงให้เห็นถึงกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์อย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมแล้ว ผู้วิจัยพบว่า

1. ด้านนิติธรรม (The rule of laws) ปรากฏอยู่ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีในหลายประเด็น คือ ด้านอำนาจโดยส่วนใหญ่เจ้าคณะปกครองจะดำเนินการด้วยตนเองในทุกขั้นตอน เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จะให้ความเป็นธรรมกับทุกฝ่ายถึงแม้บางขั้นตอนจะสามารถให้เจ้าหน้าที่ หรือพระวินยาศิการทำหน้าที่ เช่น การออกตรวจตราพื้นที่ การจับกุมผู้กระทำความผิด เป็นต้น ทั้งนี้ลักษณะกฎหมายที่นำมาใช้มากที่สุด คือ คำสั่งผู้บังคับบัญชา ซึ่งมีที่มาจากจารีตประเพณีท้องถิ่นผ่านคำสั่งเจ้าคณะปกครองแปรสภาพเป็นกฎหมายคณะสงฆ์ ซึ่งมีความยืดหยุ่นสูง ใช้บังคับภายในพื้นที่ หรือบางพื้นที่ได้ดี เช่น การห้ามพระภิกษุขบรถบนท้องถนน เป็นต้น ซึ่งคำสั่งผู้บังคับบัญชา ยังถือว่าเป็นการใช้อำนาจตามเจตนารมณ์ของกฎหมายเพื่อให้สอดส่องต่อความเดือดร้อนของประชาชน และสร้างความเรียบร้อยแก่คณะสงฆ์ในจังหวัด แต่ทั้งนี้คำสั่งผู้บังคับบัญชาโดยส่วนใหญ่จะมีลักษณะไม่ชัดหรือแย้งต่อกฎหมายบ้านเมือง หรือเพื่อกลั่นแกล้งคณะสงฆ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

2. ด้านการมีส่วนร่วม (Participation) ปรากฏอยู่ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีที่ชัดเจน และสังเกตได้ง่าย คือ การร่วมมือกันของคณะสงฆ์ระดับเจ้าคณะปกครอง ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐในพื้นที่ จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นผ่านการปรึกษาหารือกันของหัวหน้าแต่ละองค์กรที่มีความสนิทสนมต่อกันละกัน จะให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี และให้การสนับสนุนต่อกันและกัน เช่น การขอความร่วมมือลงพื้นที่ การขอความช่วยเหลือด้านการตรวจตราในพื้นที่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หากหัวหน้าองค์กรไม่มีความสนิทสนมต่อกัน หรือไม่ได้ปฏิบัติงานร่วมกันอยู่บ่อยครั้ง ลักษณะการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรคณะสงฆ์ ภาคประชาชน และภาครัฐ ก็จะพลอยลดน้อยลงไปด้วย

3. ด้านความรับผิดชอบ (Accountability) ปรากฏอยู่ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีในแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกันไป กลุ่มเจ้าคณะปกครองมีความรับผิดชอบในลักษณะการรับผิดชอบต่อวิชาชีพ (Professional accountability) เนื่องด้วยตำแหน่งเจ้าคณะปกครองที่มีอำนาจสูงสุดในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์จึงจะเน้นไปในการควบคุมการปฏิบัติงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และให้ความบริสุทธิ์ยุติธรรมกับทุก ๆ ฝ่าย ทั้งดูแลรับผิดชอบต่อผู้บังคับบัญชาถึงความปลอดภัย และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการ การรับผิดชอบต่อภาพพจน์ที่อาจเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ กลุ่มพระวินยาศิการมีความรับผิดชอบต่อลักษณะการรับผิดชอบต่อสายการบังคับบัญชา (Bureaucratic accountability) เนื่องจากสังเกตได้ว่า ต้องมีความรับผิดชอบต่อคำสั่งของเจ้าคณะปกครองในการลงพื้นที่ปฏิบัติงานนำตัวผู้กระทำความผิดส่งให้แก

เจ้าคณะปกครอง โดยจะไม่พยายามปฏิบัติงานนอกเหนือคำสั่งที่ได้รับ กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ มีความรับผิดชอบในลักษณะการรับผิดชอบตามกฎหมาย (Legal accountability) เนื่องจากต้องรับผิดชอบต่อกรณีความผิดที่มีโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงที่เจ้าหน้าที่จะต้องร่วมมือกับคณะสงฆ์ในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดี

ตอนที่ 2 หลักธรรมาภิบาลในการลงโทษกรรมตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

1. หลักนิติธรรม (The rule of laws)

มุ่งศึกษาถึงกระบวนการยุติธรรมด้านการลงโทษกรรมที่มีลักษณะโทษระบุไว้ใน พระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2535 กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 11 และ ฉบับที่ 21 รวมถึงโทษทางกฎหมายบ้านเมือง คือ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 อำนาจ หรือ หน้าที่ของผู้สั่งลงโทษกรรม การจัดลำดับการลงโทษเมื่อต้องโทษ 2 สถาน หรือต้องโทษต่างกรรม ต่างวาระ ลักษณะการลงโทษโดยใช้เจตนารมณ์ของกฎหมายและข้อกฎหมายในการลงโทษ ความ เป็นอิสระของตุลาการ และการยึดหลักกฎหมายสากล ในการลงโทษกรรม โดยผลการวิเคราะห์ ข้อมูลจากสัมภาษณ์ด้าน “หลักนิติธรรมกับการลงโทษกรรม” สามารถแยกออกเป็นประเด็นได้ 7 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. อำนาจในการพิจารณาสั่งลงโทษกรรม

ด้านอำนาจการสั่งลงโทษกรรมนั้น หากเป็นความผิดของพระภิกษุทั่วไปความผิดอัน เกิดขึ้นในเขตปกครองใด เจ้าคณะปกครองประจำเขตนั้นมีอำนาจสูงสุดในการสั่งลงโทษกรรมแก่ พระภิกษุผู้กระทำความผิด และหากเป็นความผิดของพระสังฆาธิการ เจ้าคณะปกครองที่มีอำนาจ สั่งลงโทษกรรมต้องมีตำแหน่งการปกครองที่สูงกว่าผู้กระทำความผิด หรือตำแหน่งผู้บังคับบัญชา ทั้งนี้ความผิดที่เกิดขึ้นนั้นมีความผิดทางอาญาร่วมด้วยเจ้าหน้าที่ภาครัฐจะมีอำนาจหน้าที่ตาม กฎหมายที่จะดำเนินคดีต่อไป แต่จะต้องดำเนินคดีภายหลังจากคณะสงฆ์ลงโทษกรรมเสร็จ เรียบร้อยแล้ว ซึ่งจากที่ผ่านมายังไม่มีการปรากฏให้เห็นว่า คณะสงฆ์มีการสั่งลงโทษเกินอำนาจ หน้าที่ที่ได้รับ หรือเจ้าหน้าที่ภาครัฐแทรกแซงการลงโทษกรรมของคณะสงฆ์ ซึ่งส่วนใหญ่คณะ สงฆ์และเจ้าหน้าที่รัฐมีเพียงการปรึกษาร่วมกันในการลงโทษกรรมกับการลงโทษทางกฎหมายให้ เป็นไปในทิศทางเดียวกันเท่านั้น ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุในพื้นที่ตำบลนาจอมเทียน อำเภอ สัตหีบ จังหวัดชลบุรี ในคดีเสพยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 1 ซึ่งมีความผิดตามประมวลกฎหมาย อาญา ซึ่งเจ้าหน้าที่สามารถดำเนินคดีได้ทันที แต่เจ้าหน้าที่ต้องนำตัวไปให้เจ้าคณะปกครองทำการ ลาดีกขาก่อน แล้วจึงดำเนินคดีตามกฎหมาย (ณัฐภูมินทร์ ปานรักษ์, 2561) จากกรณีนี้จะเห็นได้ว่า เจ้าหน้าที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทั้งการควบคุมตัว และส่งตัวมาดำเนินคดีทางฝ่ายสงฆ์

ก่อน จึงนำตัวไปดำเนินคดีตามกฎหมาย เนื่องจากมีความผิดทางอาญาร่วมด้วย และผู้ที่มีอำนาจลงนิคกรรมฝ่ายสงฆ์ คือ เจ้าคณะตำบลนาจอมเทียนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่

2. การจัดลำดับของโทษที่ได้รับและลำดับของการลงโทษ

ลักษณะนิคกรรมที่คณะสงฆ์ลงแก่พระภิกษุที่ประพฤติผิดในท้องที่มี 2 ลักษณะ คือ

1. การตักเตือนและทำทัณฑน์ไขว้ (การรอลงอาญา) จะใช้กับพระภิกษุที่สังกัดอยู่ในพื้นที่ซึ่งง่ายต่อการควบคุมดูแล สั่งสอน

2. การแนะนำให้ลาสิกขา จะใช้กับพระภิกษุที่มีสังกัดอยู่นอกพื้นที่เนื่องจากเป็นการตัดปัญหาได้เร็วและยากต่อการอบรมควบคุมดูแล

นอกจากนี้หากความผิดเดียวแต่ต้องรับโทษ 2 สถาน คือ ทั้งโทษทางคณะสงฆ์ และโทษทางอาญา จะยึดโทษทางอาญาไว้เป็นสำคัญ และลงโทษทางคณะสงฆ์ก่อนเสมอ ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุในคดีเสพยาเสพติด และครอบครองอาวุธปืน ในพื้นที่ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี ซึ่งโทษทางพระวินัยไม่สามารถให้ลาสิกขาได้ แต่มีโทษทางอาญาจึงต้องทำการลาสิกขาก่อน เพื่อดำเนินคดีต่อทางกฎหมาย (ชาวบ้านสุดทน แจ้งจับพระ 4 รูป มั่วสีกา-เสพยาบ้า-ค้าอาวุธปืนในวัด, 2561)

3. หลักกฎหมายที่ใช้ในการสั่งลงนิคกรรม

นิคกรรมของทางคณะสงฆ์ที่ลงแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดจะเป็นไปตามพระวินัย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการลาสิกขา และที่ระบุไว้ในกฎหมายคณะสงฆ์เท่านั้น ซึ่งนิคกรรมสูงสุดคือการให้สละสมณเพศ โดยความผิดที่ต้องสละสมณเพศ คือ ความผิดมีโทษร้ายแรงตามพระวินัย (ปาราชิก 4 ข้อ) ความผิดมีโทษทางวินัยแต่เป็นโลกวัชระ เช่น การดื่มสุรา เล่นการพนัน เป็นต้น ความผิดที่พระภิกษุสามเณรรูปนั้นประพฤติผิดบ่อยครั้ง และความผิดที่ถูกตักเตือน และลงทัณฑน์ไขว้ไว้ก่อนแล้ว ซึ่งเมื่อไม่มีการระบุถึงนิคกรรมไว้ชัดเจน คือ ลักษณะความผิดที่เป็นโลกวัชระเป็นความผิดเฉพาะพื้นที่ จะไม่มีการระบุโทษไว้ชัดเจน เนื่องจากบางพื้นที่ถือเป็นความผิด แต่บางพื้นที่กลับไม่ถือเป็นความผิด จะใช้ดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครองผู้ดูแลคดีทำการเปรียบเทียบโทษ หากความผิดที่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา เจ้าหน้าที่ภาครัฐจะเป็นผู้ดำเนินคดีต่อไป ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุ ที่ตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ที่มีการกระทำความผิดฐานเรียไร และหลบหนีเข้าเมือง จึงควบคุมตัวส่งให้เจ้าคณะตำบลนาจอมเทียน กระทำพิธีลาสิกขาให้พ้นขาดจากความเป็นสงฆ์ ก่อนส่งมอบให้เจ้าหน้าที่ สภ.นาจอมเทียน ดำเนินการผลักดันกลับสู่ประเทศต่อไป (ณัฐภูมินทร์ ปานรักษ์, 2561) จากกรณีนี้เป็นความผิดที่ระบุไว้ในตัวกฎหมาย บ้านเมืองชัดเจนจึงต้องลงโทษไปตามระเบียบที่กำหนดไว้ ในส่วนการเปรียบเทียบโทษ ดังเช่นกรณีการย้ายเจ้าอาวาส ในพื้นที่ตำบลพลวงทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี ให้ออกนอกพื้นที่

เนื่องจากทำลายเจดีย์บรรพบุรุษของชาวบ้าน จึงทำให้เกิดการต่อต้านจากชาวบ้าน (ฮือขับไล่ เจ้าอาวาส นำรถแบคโฮไถเจดีย์กระดูกบรรพบุรุษ อ้างทำที่เทียว, 2562) ซึ่งเจ้าอาวาสรูปนั้นมีเจตนาเพียงต้องการพัฒนาวัดให้เกิดความเรียบร้อย จึงใช้อำนาจที่ตนมีตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ว่าด้วย อำนาจเจ้าอาวาส ทำลายเจดีย์ของคนในพื้นที่ แต่ขัดกับหลักประเพณีนิยมในท้องถิ่น โดยพฤติกรรมดังกล่าวไม่มีกำหนดไว้ในพระธรรมวินัย ในกฎหมายคณะสงฆ์ และในกฎหมายบ้านเมือง จึงต้องลงโทษด้วยการเปรียบเทียบความผิด โดยให้ย้ายออกนอกพื้นที่ เพื่อลดแรงกดดันในชุมชน

4. การสั่งลงโทษตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

จุดประสงค์ของการปฏิบัติงานคณะสงฆ์ เพื่อความสงบเรียบร้อยของพระภิกษุ ดังนั้น การลงนิคหกรรมจะกำหนดจากบริบทของสังคมที่มีต่อความผิดที่เกิดขึ้นนั้น หากความผิดที่เกิดขึ้นเป็นกระแสดและถูกตำหนิจากสังคม ส่งผลเสียต่อศาสนาเป็นวงกว้าง หรือเกิดแรงกดดันทางสังคม การลงนิคหกรรมจะแรงเพื่อลดแรงกดดันทางสังคมที่เกิดขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามหากความผิดที่เกิดขึ้นไม่สร้างความเดือดร้อนให้สังคม หรือความเสียหายต่อศาสนา อาจเป็นเหตุให้มีการลดโทษลงได้ ซึ่งลักษณะการลงโทษทั้ง 2 อย่างนั้น มีจุดประสงค์ที่ต่างกัน ลักษณะแรกเน้นการลงโทษเพื่อข่มขู่ และป้องกันการกระทำผิดซ้ำ เนื่องจากสังคมมีการให้ความสนใจต่อเหตุการณ์จึงต้องลงโทษแรงเพื่อป้องกันผู้กระทำผิดไม่ให้กลับมากระทำผิดในเขตปกครองเดิม หรือเขตปกครองอื่น ๆ ต่อไป ทั้งนี้ยังเป็นการข่มขู่ให้ผู้ที่จะกระทำต่อไปในอนาคตเกิดความยำเกรงต่อกฎหมายของคณะสงฆ์ ส่วนลักษณะที่สอง เน้นหลักเมตตาโดยการให้โอกาสผู้กระทำสำนึกผิด และกลับตัวเสียใหม่ อาจดักเตือนสั่งสอนอบรมเป็นกรณีพิเศษ หรือย้ายออกนอกพื้นที่ ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุที่ตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ในความผิดดื่มสุราในที่สาธารณะ และเกิดความมีนเมาทำให้ประชาชนในพื้นที่ตำหนิในพฤติกรรมนั้น ซึ่งถูกเจ้าคณะตำบลนาจอมเทียนลงนิคหกรรมให้ลาสิกขา (ณัฐภูมินทร์ ปานรักษ์, 2561) ทั้งนี้การดื่มสุรามิโทษเบาทางพระวินัยไม่สามารถให้ลาสิกขาได้ แต่เนื่องจากก่อนความเดือนร้อนให้ประชาชน ทำให้ศาสนาเกิดความเสื่อมเสียจึงถูกลงนิคหกรรมลาสิกขาภายใต้อำนาจคำสั่งผู้บังคับบัญชา เพื่อเป็นการข่มขู่ ให้ผู้ที่จะกระทำพฤติกรรมลักษณะเช่นเดียวกันนี้เกิดความเกรงกลัว

5. ความเป็นอิสระในการกำหนดโทษและสั่งลงโทษ

ในคดีความผิดของพระภิกษุทั่วไป หรือพระลูกวัด และคดีความผิดอันไม่เป็นที่สนใจของสังคม จะมีอำนาจในการใช้ดุลยพินิจสั่งลงโทษได้อย่างอิสระตรงไปตรงมา ตามกฎหมายอาญา มาตรา 23 (2541) ว่าด้วยระเบียบ หน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย ดังเช่น คดีการเข้าเมืองผิดกฎหมายของพระภิกษุต่างชาติ ที่มีอำนาจสูงสุดและสามารถ

สิ้นสุดได้ที่เจ้าคณะตำบลเพียงรูปเดียว แต่คดีความผิดของพระสังฆาธิการ หรือคดีที่เป็นกระแสวิกฤต การใช้ดุลยพินิจในการลงโทษต้องอิงจากผู้บังคับบัญชา และต้องเป็นไปเพื่อลดแรงกดดันในสังฆมณฑล ซึ่งการลงโทษกรณีนี้อาจมีผลต่อระบบการปกครองในภายหลัง จึงต้องใช้ความระมัดระวังสูง และขาดอิสระในการใช้ดุลยพินิจ ดังเช่น คดีของเจ้าอาวาสแห่งหนึ่งที่ ตำบลพลวงทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี มีการทำลายเจดีย์เก็บกระดูกบรรพบุรุษของชาวบ้าน จนเกิดการขัดแย้งจากชาวบ้าน จนในที่สุดได้มีคำสั่งให้ออกนอกพื้นที่ แท้จริงแล้วกรณีนี้ผู้ที่มีอำนาจให้ออกนอกพื้นที่ คือ เจ้าคณะตำบลพลวงทอง แต่คำสั่งที่ออกมากลับเป็นอำนาจของเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง ซึ่งเห็นได้ชัดว่า เจ้าคณะปกครองในพื้นที่โดยตรง ไม่มีความอิสระที่จะใช้อำนาจในการตัดสินใจ แต่กลับถูกแทรกแซงโดยผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า

6. การสั่งระงับโทษเมื่อไม่มีความผิดตามกฎหมาย

กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ที่ปฏิบัติอยู่นั้น ในขั้นตอนของการสอบสวนพิจารณาความผิด ทางคณะสงฆ์จะเปิดโอกาสให้จำเลยสามารถอธิบายชี้แจงความผิดที่กระทำนั้นได้เสมอ เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าไม่มีความผิด หรือไม่มีความผิดที่จะสามารถลงโทษตามกฎหมายได้ก็เป็นเหตุให้พ้นจากข้อกล่าวหาได้ หากพบความผิดแต่มีพฤติกรรมการยอมรับผิด หรือสำนึกผิดก็เป็นเหตุให้ลดโทษลงได้ ซึ่งการพิจารณาลงโทษกรณีนี้ทั้งทางตรง และทางอ้อม ดังเช่นกรณีข้อพิพาทระหว่างเจ้าอาวาสวัดหนึ่งในตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี กับแม่ค้าในตลาดวัดกลาง กรณีริดเงินค่าเช่าที่วัด ซึ่งผลจากการพิจารณาของคณะพิจารณาชั้นต้น อันนำโดยเจ้าคณะอำเภอเมืองพบว่าไม่มีความผิดจริง จึงได้ทำการยกฟ้องไปในที่สุด (พระครูวัดดั่งเมืองชลฯ แจงปมคลิปฉาวริดเงิน 35 ล้าน ยัน โคนันตัดต่อ, 2556)

7. การอนุโลมตามกฎหมายสูงสุดของประเทศ

ความผิดของพระภิกษุที่มีโทษ 2 สถาน ทั้งทางคณะสงฆ์ และทางอาญาแผ่นดิน คณะสงฆ์จะลงโทษกรณีใด ๆ ต้องไม่ขัดหรือแย้งต่อโทษที่จะได้รับทางกฎหมายอาญา เนื่องจากเป็นกฎหมายที่ใช้ปกครองประชาชนภายในประเทศ ดังนั้นคณะสงฆ์จะมีการลงโทษกรณีใดก็ตามตามกฎหมายอาญา เมื่อความผิดทางกฎหมายคณะสงฆ์ไม่สามารถให้ลาสิกขาได้ แต่เจ้าหน้าที่รัฐต้องการดำเนินคดีคณะสงฆ์ต้องลงโทษกรณีใดก็ตามตามระเบียบข้อบังคับมาตรา 29 และมาตรา 30 ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2535 เพื่อยึดกฎหมายสูงสุดของประเทศไว้หลักการมีส่วนร่วม

มุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการลงโทษกรณีใดก็ตามทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน และคณะสงฆ์ ในการแสวงหาข้อมูล พยานหลักฐาน เพื่อใช้ในการประกอบการลงโทษ การหาข้อยุติ หรือแนวทางการลงโทษร่วมกัน การประสานและการอำนวยความสะดวก

แก่การลงโทษ ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและคณะสงฆ์ โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากสัมภาษณ์ด้าน “หลักการมีส่วนร่วมกับการลงนิคกรรม” สามารถแยกออกเป็นประเด็นได้ 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การขอข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการลงโทษ

คณะสงฆ์ไม่สามารถตรวจสอบความผิดรวมถึงพฤติกรรมความประพฤติย้อนหลังได้ คือ ประวัติการถูกทำทัณฑ์บน (รอลงอาญา) หรือการถูกตัดก่เดือน ดังนั้นเพื่อป้องกันการลงนิคกรรมผิดจึงมีการประสานไปยังผู้บังคับบัญชาของพระภิกษุผู้กระทำผิด เพื่อขอทราบประวัติการถูกทำทัณฑ์บน หรือการถูกตัดก่เดือนในพฤติกรรมลักษณะเดียวกัน อันจะนำมาสู่กระบวนการลงนิคกรรมที่ แน่นนอนและเหมาะสมกับความผิด ทั้งนี้หลักฐานที่คณะสงฆ์รวบรวมได้จะเป็นข้อมูลส่วนหนึ่ง ให้แก่เจ้าหน้าที่ภาครัฐในการดำเนินคดีทางอาญาต่อไป

2. การเจรจาร่วมกันเพื่อหาข้อยุติในการลงโทษ

ในความผิดที่ต้องรับโทษ 2 สถาน คือ โทษทางคณะสงฆ์ และโทษทางกฎหมายบ้านเมือง ทางคณะสงฆ์จะมีการเจรจาหรือถึงการลงนิคกรรมร่วมกันกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เพื่อหาวิธีนำคดี เข้าสู่การเจรจาไกล่เกลี่ยยอมความต่อกันและกัน เพื่อลดภาระหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ ลดความกดดัน ในพื้นที่ รวมถึงให้โอกาสสำหรับพระภิกษุที่ต้องการจะกระทำพฤติกรรมให้ดีขึ้น ซึ่งทางฝ่าย เจ้าหน้าที่ภาครัฐจะให้สิทธิคณะสงฆ์เจรจาไกล่เกลี่ยกันเองเป็นการภายใน หากไม่ได้ข้อยุติ เจ้าหน้าที่จึงจะกำกับดูแลคดีเองต่อไป ดังเช่นกรณีความผิดเกี่ยวกับพระธรรมวินัยร้ายแรงถึงขั้น อาบัติปาราชิก เรื่องการกล่าวหาว่าเจ้าอาวาสมีการบริหารจัดการเงินวัด โดยทุจริต จึงต้องการเจรจา ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างเจ้าอาวาสและลูกวัด โดยมีเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรีเป็นคนกลาง ในการไกล่เกลี่ยหาข้อยุติร่วมกัน เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2560 ซึ่งจากการประชุมหาทางออกใน ครั้งนี้ได้มี เจ้าคณะอำเภอเมืองชลบุรี เจ้าคณะตำบลห้วยกะปิ สำนักพุทธศาสนา พร้อมทั้งหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง ทหาร และชาวบ้านเข้าร่วมรับฟังในการแก้ไขปัญหากว่า 50 คน ใช้เวลานานกว่า 2 ชั่วโมง หลังจากนั้นได้มีการไกล่เกลี่ยโดยให้ยุติอิกรรม (เจ้าอาวาส-พระลูกวัดเมืองชล หย่าศึก ฟ้องร้องปมผิดพระธรรมวินัยนาน 2 ปี, 2560) จากกรณีตัวอย่างจะเห็นได้จากการหาข้อยุติร่วมกัน ในหลายหน่วยงานทั้งคณะสงฆ์ และฝ่ายบ้านเมือง ซึ่งอำนาจในการตัดสินสูงสุดอยู่ที่เจ้าคณะ ปกครองของคณะสงฆ์ที่เลือกกระบวนการแบบสันติวิธี โดยมีชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐคอยให้ คำแนะนำ

3. การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินคดีต่อ

ก่อนมีการพิจารณาลงนิคกรรมคณะสงฆ์จะมีการประเมินสถานการณ์ไว้ล่วงหน้า ตามองค์ประกอบความผิดในกฎหมายอาญาฉบับที่ 11 เพื่อให้ทราบว่าความผิดที่เกิดขึ้นผิดตาม หลักกฎหมายใด จะต้องได้รับโทษอย่างไร และมีหน่วยงานภาครัฐใดบ้างที่ดูแลรับผิดชอบ เมื่อ

ทราบแน่ชัดแล้วจะประสานหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับโทษที่จะได้รับทางอาญารับตัว ผู้กระทำผิดไปลงโทษ แต่การนำตัวผู้กระทำผิดไปลงโทษนั้นต้องสละจากความเป็นพระภิกษุแล้ว คือภายหลังจากการลงโทษทางคณะสงฆ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ดังเช่น การจับกุมพระภิกษุที่เข้าเมือง โดยผิดกฎหมาย หรือคดียาเสพติดของพระภิกษุ เนื่องจากมีความผิดทั้งในส่วนพระธรรมวินัย แต่ไม่รุนแรง และความผิดที่เป็นอาญาแผ่นดิน จึงต้องมีการลงนิคหกรรมสละสมณะเพศจาก คณะสงฆ์ก่อน ตามมาตรา 29 และ 30 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ จึงประสานให้เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามา นำตัวไปดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

4. การอำนวยความสะดวกในการลงโทษให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐ

เมื่อเจ้าหน้าที่ภาครัฐควบคุมตัวพระภิกษุผู้กระทำผิดมาที่วัด ซึ่งมีความผิดทางกฎหมาย อาญา ที่ไม่สามารถขอมความได้ เช่น คดียาเสพติด เป็นต้น และจะมีความผิดทางกฎหมายคณะสงฆ์ ร่วมด้วยหรือไม่ก็ตาม หากเจ้าหน้าที่ต้องการจะดำเนินคดีทางกฎหมายซึ่งมีโทษที่จะต้องจำคุก หรือ กักขัง คณะสงฆ์ต้องลงนิคหกรรมลาสิกขาให้เท่านั้นตามมาตรา 29 และ 30 แห่งพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พุทธศักราช 2535 เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการดำเนินคดี แต่หากความผิดไม่รุนแรง สามารถใช้การเปรียบเทียบเป็นค่าปรับได้ คณะสงฆ์อาจมีการเจรจาไกล่เกลี่ยกัน โดยไม่ต้องให้สละ สมณเพศเพื่อป้องกันการลงนิคหกรรมให้ลาสิกขาโดยไม่มีเหตุอันควร

หลักความรับผิดชอบ

มุ่งศึกษาถึงความรับผิดชอบต่อการลงนิคหกรรมให้เกิดความยุติธรรมทั้งแก่จำเลย และ สังคม ลักษณะกฎเกณฑ์ในการลงนิคหกรรม การรายงานผลการลงนิคหกรรมต่อสาธารณชน รวมทั้งลักษณะการลงโทษที่สามารถแรงกดดันทางสังคม หรือสมเหตุสมผล เกิดความผิดพลาด คลาดเคลื่อนอย่างไร และลักษณะการอ้างอิงพยานหลักฐานเพื่อเป็นเครื่องชี้วัดโทษที่จะได้รับ กับทั้ง มาตรการป้องกันความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นหลังจากการลงนิคหกรรม โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูล จากสัมภาษณ์ด้าน“หลักความรับผิดชอบกับการลงโทษ” สามารถแยกออกเป็นประเด็นได้ 5 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การลงโทษตามอำนาจที่ได้รับ

ขั้นตอนการลงนิคหกรรมนั้น คณะสงฆ์มีอำนาจลงนิคหกรรมในประเด็นความผิดทาง พระวินัยสงฆ์ และกฎหมายคณะสงฆ์เท่านั้น ซึ่งสูงสุดคือการให้สละสมณะเพศเท่านั้นจะลงโทษ นอกเหนือจากนั้นมิได้ ซึ่งหากมีความผิดทางกฎหมายอาญาร่วมด้วย ต้องให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามา ประสานงานดำเนินคดีต่อไปแต่ต้องทำการสละสมณะเพศให้เรียบร้อยแล้ว ทั้งนี้คณะสงฆ์มีอำนาจลง นิคหกรรมได้เฉพาะตำแหน่งเจ้าคณะปกครองขึ้นไปเท่านั้น พระวินยาศิการไม่มีอำนาจลง นิคหกรรมได้ ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุสัญชาติกัมพูชาที่เข้ามาปักกลดในตำบลบ่อวิน อำเภอ

ศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งมีการเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย และเรียไรโดยไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งเมื่อควบคุมตัวได้แล้วมีการนำไปส่งแก่เจ้าคณะตำบลบ่อวิน เพื่อทำการลาสิกขา และส่งตัวให้เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองดำเนินคดีต่อทางกฎหมาย และผลักดันออกนอกประเทศต่อไป (ตำราวจชลบุรีจับพระเขมรสายแคมป์ หนีเข้าเมือง ลักลอบบิณฑบาตในไทย, 2561) จะเห็นได้ว่าถึงแม้จะมีพระวินยาธิการที่คอยสอดส่องดูแลในพื้นที่ แต่เมื่อพบความผิดแล้วพระวินยาธิการมีหน้าที่นำตัวส่งเจ้าคณะปกครองเท่านั้น ส่วนผู้ที่มิอำนาจลงนิกกรรมนั้นยังคงเป็นเจ้าคณะปกครอง ที่มีอำนาจสูงสุด ซึ่งการลงนิกกรรมก็ยังดำเนินไปตามกฎหมายคณะสงฆ์เสมอ และยังไม่ปรากฏว่า มีการลงนิกกรรมนอกเหนือที่ถูกระเบียบที่ระบุไว้ เว้นเสียจากการลดหย่อนจากโทษหนัก คือให้สละสมณเพศ เป็น โทษเบา คือ ตักเตือน และให้ออกจากนอกพื้นที่ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้หากจำเลยเกิดความสำนึกผิดต่อพฤติกรรมที่กระทำ

2. การรายงานผลการลงโทษแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในการลงนิกกรรมทุกครั้ง ทางคณะสงฆ์ต้องมีการจัดทำบันทึกการปฏิบัติงานไว้เพื่อนำเรียนในที่ประชุมคณะสงฆ์ทุก ๆ 3 ถึง 6 เดือน เพื่อเสนอแนวทางการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคการลงนิกกรรมในที่ประชุม ทั้งนี้เอกสารรายงานหากคดีที่มีความผิดทางกฎหมายอาญาร่วมด้วย หรือภาครัฐต้องการสำนวนการสอบสวนที่คณะสงฆ์กระทำไว้ ก็สามารถนำไปให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐเพื่อเป็นหลักฐานในการดำเนินคดีต่อไปได้ แต่ภาครัฐต้องรายงานผลจากการปฏิบัติงานแก่เจ้าคณะปกครองทุกครั้ง

3. การพิจารณาลงโทษ เพื่อยุติแรงกดดันในสังคม

การลงนิกกรรมของคณะสงฆ์ไม่อาจปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อระเบียบอย่างเคร่งครัดได้ เนื่องจากมีความยุ่งยากใช้เวลาดำเนินการมากไม่ทันต่อกระแสสังคม แต่จะปฏิบัติตามขั้นตอนให้มากที่สุด ทั้งยึดหลักสำคัญ คือ มีความผิดเกิดขึ้น มีโทษระบุไว้ชัดเจน และเกิดความเสียหายต่อศาสนา ดังนั้นเมื่อใช้ดุลยพินิจพิจารณาลงนิกกรรมก็ย่อมเป็นไปเพื่อลดความกดดันในสังคม รวมถึงความเหมาะสมกับวัฒนธรรมในพื้นที่ จึงไม่มีกฎหมายหรือลักษณะที่แน่นอน ดังเช่นกรณีการประท้วงขับไล่เจ้าอาวาสวัดแห่งหนึ่ง ที่ตำบลพลวงทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี เนื่องจากมีข้อพิพาทเรื่องการทำลายเจดีย์เก็บกระดูกบรรพบุรุษของชาวบ้านและเกิดแรงกดดันทางสังคม ซึ่งเจตนาเกิดจากเจ้าอาวาสต้องการพัฒนาวัดให้ดีขึ้นไม่ได้มีความผิดแต่อย่างใด แต่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน ซึ่งผลการพิจารณาของเจ้าคณะอำเภอบ่อทองมีมติให้ย้ายออกนอกพื้นที่เพื่อลดแรงกดดันทางสังคม (สื่อขับไล่เจ้าอาวาส นำรถแบคโฮไถเจดีย์กระดูกบรรพบุรุษ อ้างทำที่เทียว, 2562)

4. การพิจารณาลงโทษโดยอ้างอิงพยานหลักฐาน

หลักปฏิบัติในการกำหนดนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดนั้น คณะสงฆ์มีการพิจารณาจากปัจจัยแวดล้อมหลายประการ คือพยานบุคคล หรือพยานวัตถุที่พบหรือยึดได้ในที่เกิดเหตุ ข้อมูลความประพฤติจากต้นสังกัดของผู้กระทำผิด คำให้การของผู้กระทำผิดจากการสอบสวน รวมถึงความเสียหายต่อศาสนาที่เกิดจากผู้กระทำผิด ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นหลักฐานในการพิจารณาลงนิคหกรรม อันจะทำให้กระบวนการมีความยุติธรรมกับทุกฝ่าย ดังเช่นกรณีการจับกุมตัวพระภิกษุที่มีสังกัดอยู่ในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี แต่มากระทำความผิดที่ ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เนื่องจากมีการขับรถยนต์ผ่านจุดตรวจที่ตำบลหนองข้างคอก ซึ่งภายหลังจากการตรวจค้นพบหลักฐานภายในรถ คือ ขวดสุรา ถุงยางอนามัย รวมถึงมีการแต่งกายคล้ายฆราวาส ทั้งมีการขับี่รถยนต์ด้วยตนเอง และมีอาการมึนเมา อันเป็นข้อสันนิษฐานได้ว่า เป็นพระภิกษุและได้มีการละเมิดพระธรรมวินัย และกฎหมายคณะสงฆ์ จึงถูกนำตัวมาพิจารณาลงนิคหกรรมที่เจ้าคณะตำบลหนองข้างคอก โดยลงนิคหกรรมให้ลาสิกขาตามหลักฐานที่พบในรถของจำเลย (พื้นสภาพพระ ผช.เจ้าอาวาสวัดดังชลบุรี ขับเก่งเมาแฉ่ พาศิษย์ท่องราตรี, 2559)

5. การป้องกันผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นภายหลังการพิจารณาลงโทษ

หลักปฏิบัติภายหลังจากการพิจารณาลงนิคหกรรมแล้ว คณะสงฆ์จะทำการเขียนสรุปผลการพิจารณาอันระบุถึงคำให้การ ความผิดตามกฎหมาย โทษที่จะได้รับ จากนั้นทำการอ่านให้บุคคลที่เกี่ยวข้องในที่พิจารณาฟัง และทำการลงลายเซ็นรับรองสรุปผลการพิจารณาทั้งเจ้าคณะปกครอง พระวินยาธิการ พระภิกษุผู้กระทำผิด และเจ้าหน้าที่ที่ร่วมปฏิบัติการ เพื่อเป็นหลักฐานป้องกันการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ หรือข้ามขั้นตอน และเพื่อป้องกันการฟ้องร้องซึ่งอาจจะเกิดขึ้นในภายหลัง อันจะศึกษาได้จากกรณี: กรณีการสอบสวนของเจ้าคณะตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ซึ่งจะมีหลักฐานปรากฏชัดเจน แต่ต้องสอบสวนเรื่องราวตามระเบียบ รวมถึงมีพระวินยาธิการร่วมบันทึกสำนวนการสอบสวน และมีการอ่านสรุปสำนวนการสอบสวนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรวมถึงจำเลยฟังด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย (ณัฐภูมินทร์ ปานรักษ์, 2561)

จากการวิเคราะห์สัมภาษณ์ในตอนต้นที่ 2 หลักธรรมาภิบาลในการลงนิคหกรรมตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ สรุปดังตารางที่ 4-2 ดังนี้

ตารางที่ 4-2 หลักธรรมาภิบาลในการลงนิคหกรรมตามกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

หลักธรรมาภิบาล	ผลการวิเคราะห์
หลักนิติธรรม (The Rule of Laws)	มีตุลาการในการสั่งลงนิคหกรรม
	มีการจัดลำดับโทษที่ได้รับและลำดับของการลงโทษ
	มีหลักกฎหมายที่ใช้ในการสั่งลงนิคหกรรม
	มีการสั่งลงนิคหกรรมตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย
	มีความเป็นอิสระในการกำหนดโทษและสั่งลงโทษ
	มีการสั่งระงับโทษเมื่อไม่มีความผิดตามกฎหมาย
หลักการมีส่วนร่วม (Participation)	การอนุโลมตามกฎหมายสูงสุดของประเทศ
	การขอข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการลงโทษ
	การเจรจาร่วมกันเพื่อหาข้อยุติในการลงโทษ
	การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินคดีต่อ
หลักความรับผิดชอบ (Accountability)	การอำนวยความสะดวกในการลงโทษให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐ
	การลงโทษตามอำนาจที่ได้รับ
	การรายงานผลการลงโทษแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
	การพิจารณาโทษ เพื่อยุติแรงกดดันในสังคม
	การพิจารณาโทษโดยอ้างอิงพยานหลักฐาน
	การป้องกันผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นภายหลังการพิจารณาโทษ

เมื่อสรุปบทวิเคราะห์ที่ได้จากการสัมภาษณ์ และกรณีตัวอย่างจากแหล่งข่าวที่นำมาแสดงให้เห็นถึงกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรีอย่างเป็นรูปธรรมด้านการลงนิคหกรรมแล้ว ผู้วิจัยพบว่า

1. ด้านนิติธรรม มีลักษณะที่ปรากฏในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ในหลายรูปแบบ คือ การมีตุลาการที่ทำหน้าที่เฉพาะในการสั่งลงนิคหกรรม คือ เจ้าคณะปกครอง แต่ตุลาการสามารถเป็น โดยตำแหน่ง คือ เจ้าคณะปกครองจะเป็นตุลาการคณะสงฆ์โดยตำแหน่ง ไม่ใช่การคัดเลือกจากความสามารถเฉพาะของตัวบุคคล มีการเรียงลำดับของโทษและการลงโทษที่สมเหตุสมผล ซึ่งหาไม่ยึดตามบทลงโทษของสังคมโดยรวมคณะสงฆ์จะไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม

โดยการลงโทษจะเกิดจากคณะสงฆ์ก่อน เพื่อให้การลงโทษของทางเจ้าหน้าที่ภาครัฐสามารถทำได้อย่างสะดวกลดการเสียหายพจน์ของคณะสงฆ์ประการหนึ่ง อย่างไรก็ตามความเป็นอิสระในการสั่งลงนิคหกรรมนั้น ตามบทวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์มีอำนาจในการลงนิคหกรรมในส่วน of ฝ่ายสงฆ์ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐมีอำนาจดำเนินคดีในส่วนของกฎหมายบ้านเมือง แต่เมื่อพิจารณาแล้วในคดีที่เป็นกระแสดังคม หรือคดีของพระสงฆ์ฆาติการ เจ้าคณะปกครองชั้นเจ้าคณะตำบล จะมีอำนาจรับผิดชอบดูแลความผิดภายในตำบลที่ตนปกครองก็จริง แต่ในกรณีเช่นนี้กลับเป็นอำนาจของเจ้าคณะอำเภอ หรือเจ้าคณะจังหวัดที่มีบทบาทในการสอบสวนตัดสินลงนิคหกรรม ซึ่งผู้วิัจยมองว่าเป็นการลดทอนอำนาจ หรือความอิสระของเจ้าคณะตำบล และ โทษที่ลงแก่ผู้กระทำ ความผิดจะเป็นการให้สละสมณเพศมากที่สุด เนื่องจากการลงโทษที่เห็นผลได้เร็ว ใช้เวลาน้อย ทำให้เกิดความเกรงกลัวต่อผู้ที่กระทำผิดในอนาคต

2. ด้านการมีส่วนร่วม มีลักษณะที่ปรากฏในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี ด้านการลงนิคหกรรมซึ่งจะเห็นได้ชัดในลักษณะการขอความร่วมมือมากกว่าการทำงานร่วมกัน จากคดีที่ต้องรับความผิด 2 ฝ่าย ซึ่งจะมีการขอข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐเพื่อนำมาประกอบการลงนิคหกรรม เช่น ผลตรวจปัสสาวะ หรือสารเสพติด เป็นต้น ทั้งนี้หากคณะสงฆ์ดำเนินการลงนิคหกรรมเรียบร้อยแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่จะให้ทำการสละสมณเพศ จากนั้นจึงประสานขอความร่วมมือไปยังเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เพื่อนำตัวผู้กระทำผิดไปดำเนินคดีต่อ แต่อย่างไรก็ดี อาจมีการให้หลายภาคส่วนทั้งผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐ เข้ามามีบทบาทในการชี้มูลความผิด แสดงหลักฐาน หรือเป็นพยานในคดี แต่สิทธิเด็ดขาดสูงสุดก็อยู่ที่เจ้าคณะปกครองว่าจะเลือกลงโทษหนักหรือเบา

3. หลักความรับผิดชอบ มีลักษณะที่ปรากฏในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี ด้านการลงนิคหกรรมซึ่งจะเห็นได้ชัดในลักษณะความรับผิดชอบในสายงานบังคับบัญชาซึ่งทั้งในส่วน of เจ้าคณะปกครองจะต้องรับผิดชอบต่อความตึงเครียด หรือความเดือดร้อนในสังคม จากผลของการกระทำผิดที่เกิดขึ้นที่ ดังนั้นในการลงนิคหกรรมใด ๆ สังเกตได้ว่า จะเป็นไปเพื่อลดแรงกดดันเสมอ คล้อยกับการลงโทษเพื่อบรรเทาความโกรธแค้นของคนในสังคมที่มีต่อคตินั้น และรับผิดชอบต่อความยุติธรรมของคณะสงฆ์ แม้จะต้องลงโทษเพื่อยุติแรงกดดันทางสังคม แต่ก็ไม่มองข้ามการนำพยานหลักฐานต่าง ๆ มาประกอบการพิจารณาลงนิคหกรรม ซึ่งเป็นหลักที่จะแสดงให้เห็นถือการให้ความยุติธรรมแก่จำเลยด้วย

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรค ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

การศึกษาปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติงานคณะสงฆ์ใน 2 ส่วนคือ การปฏิบัติงานเบื้องต้น และการพิจารณาลงนิคหกรรม ซึ่งอาจเกิดขึ้นนอกเหนือหลักธรรมาภิบาล หรือมีในขอบเขตของหลักธรรมาภิบาล คือ หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม หรือหลักความรับผิดชอบ แต่อย่างไรก็ดี ปัญหาทั้งหมดจะถูกวิเคราะห์ให้เห็น โดยภาพรวม สามารถแยกออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการปฏิบัติงาน

มุ่งศึกษาปัญหาที่เกิดจากความสับสนในระบบกฎหมาย การตีความหมายของความผิด และโทษที่คลาดเคลื่อน รูปแบบการประสานงานระหว่างคณะสงฆ์และเจ้าหน้าที่รัฐในรูปแบบอุปถัมภ์ ความเป็นมืออาชีพ และความไม่ชำนาญ รวมถึงขาดประสบการณ์ในการปฏิบัติงานของบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการ ซึ่งสามารถแยกออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

ด้านนิติธรรม

อุปสรรคในการปฏิบัติงานด้านหลักนิติธรรมเกิดจากความสับสนต่อระบบกฎหมายที่คณะสงฆ์ประกาศใช้ซึ่งมีมากถึง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มพระธรรมวินัย กลุ่มพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกลุ่มกฎหมายบ้านเมือง ทำให้เกิดความสับสนต่อข้อกำหนดที่จะนำมาใช้ให้เข้ากับความคิดที่เกิดขึ้น ซึ่งเกิดความสับสนในการใช้ดุลยพินิจว่า พฤติกรรมที่เกิดขึ้นควรใช้กฎหมายกลุ่มใดมาบังคับ ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากประสบการณ์ของเจ้าคณะปกครองที่ไม่ได้ปฏิบัติงานอยู่เสมอ โดยหากมีการตีความหมายผิด โทษที่จะได้รับก็เปลี่ยนไปซึ่งจะส่งผลต่อการลงนิคหกรรมในขั้นตอนสุดท้าย (เจ้าคณะปกครอง, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2562) นอกจากนี้ส่วนหนึ่งเกิดความไม่เข้าใจในโทษโลกวัชระ ซึ่งมีลักษณะความผิดไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางสังคม ทำให้เกิดความสับสนว่า พฤติกรรมแบบใดผิด หรือไม่ผิด ซึ่งส่งผลต่อการประเมินสถานการณ์ว่า ควรนำตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม หรือไม่ (พระวินยาศิการ, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2562) และบางกลุ่มประสบปัญหาการประเมินพฤติกรรมความผิดต่างกรรมต่างวาระ ซึ่งขาดการติดตามความผิดอย่างต่อเนื่อง จึงไม่มีการดำเนินการใด ๆ เกิดขึ้น รวมถึงไม่มีความชำนาญด้านกฎหมายคณะสงฆ์จึงทำให้ไม่สามารถนำผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ได้ทันที่วงที่ จึงทำให้เกิดปัญหาการกระทำผิดในหลายพื้นที่ (เจ้าหน้าที่รัฐ, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2562)

ด้านการมีส่วนร่วม (Participation)

การเข้ามามีส่วนร่วมของสื่อมวลชนมีผลต่อการปฏิบัติงาน เนื่องจากการเสนอข่าวของสื่อส่งผลกระทบต่อแรงกดดันในสังคมที่มีต่อคดีที่เกิดขึ้น การปฏิบัติงานในพื้นที่สาธารณะจึงต้องระมัดระวังสูงขึ้นป้องกันภาพลักษณ์ในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้การตัดสินใจลงโทษที่สวนทางกับกระแสสังคมหรือไม่อาจลดแรงกดดันทางสังคมได้ อาจเสี่ยงต่อการถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมและถูก

คำหนิจากพระเถระชั้นผู้ใหญ่เมื่อมีข่าวในแง่ลบของพื้นที่กระจายออกไปอยู่บ่อยครั้ง ถึงแม้พระวินยาศิการจะมีการปฏิบัติงานอย่างเคร่งครัดก็ตาม และผลจากกระแสสังคมอีกประการอันทำให้เกิดแรงกดดันในการปฏิบัติงานเมื่อสังคมให้ความสนใจกับคดีส่งผลให้การปฏิบัติงานต้องเป็นไปด้วยความรวดเร็วขาดการพิจารณาพยานหลักฐานอย่างละเอียด ยากต่อการเจรจาไกล่เกลี่ยยอมความ ส่งผลทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่จำเลย ดังเช่นกรณีการขอลาสิกขาของอดีตเจ้าอาวาสวัดใต้ต้นลาน ตำบลไร่หลักทอง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี (เรื่องเล่าเช้านี้ บีบีซี-เทโร, 2562) ที่เกิดจากเหตุทำร้ายสตรีที่ศาลเจ้าทองแดง ตำบลมาบไฟ อำเภอบ้านบึง ถึงแม้โทษทางพระธรรมวินัยจะไม่รุนแรงถึงลาสิกขา และโทษก็ไม่พ้องในคดีอาญา แต่เนื่องจากทนแรงกดดันจากสังคมไม่ไหวจึงสละสมณะเพศ แสดงให้เห็นถึงแรงกดดันทางสังคมที่มีผลต่อกระบวนการยุติธรรม โดยอ้อม แต่อย่างไรก็ดี ปัญหาบางส่วนยังเกิดกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ยังขาดการอบรมแนะนำจากพระวินยาศิการในเรื่องระเบียบข้อกฎหมาย ขั้นตอนการทำงานเบื้องต้น หรือช่องทางการติดต่อสื่อสารกับพระวินยาศิการประจำเขต ซึ่งปัจจุบันมีเพียงบางส่วนที่ทราบขั้นตอนการปฏิบัติงานเนื่องจากมีความสนิทสนมกับพระวินยาศิการในพื้นที่ แต่ส่วนใหญ่ไม่มีความสนิทสนมส่วนตัวจึงมีปัญหาในการประสานงานกับพระวินยาศิการ (เจ้าหน้าที่รัฐ, สัมภาษณ์, 1 พฤศจิกายน 2562)

ด้านความรับผิดชอบ

กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์เกิดปัญหาด้านความรับผิดชอบอันมีมิติที่แตกต่างกันออกไป บางส่วนให้ความสำคัญถึงการสนับสนุนด้านแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งทางคณะสงฆ์ควรมีกองทุนที่ช่วยค่าใช้จ่ายของเจ้าหน้าที่ในการออกปฏิบัติงานร่วมกัน ซึ่งหากขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานแล้วอาจส่งผลต่อการประสานงานขอความช่วยเหลือในการลงระงับเหตุ หรือช่วยตรวจตราในพื้นที่ (เจ้าคณะปกครอง, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2562) บางส่วนมองว่าปัญหาเกิดจากสายงานบังคับบัญชา ที่ต้องปฏิบัติงานตามคำสั่งเสมอ ขาดการรับฟังความคิดเห็นจากพระวินยาศิการชั้นผู้น้อย ส่งผลต่อความอึดอัดที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา จึงถูกแทรกแซงการปฏิบัติงานในคดีที่เป็นกระแสสังคม อำนาจในการปฏิบัติงานจะถูกรวมอยู่ที่ผู้บังคับบัญชามากกว่าจะกระจายอำนาจให้เจ้าคณะปกครองในพื้นที่ เป็นผู้ดูแลเนื่องจากมีความชำนาญและรู้สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นมากกว่า (พระวินยาศิการ, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2562) นอกจากนี้ยังมีบางส่วนที่ความเน้นย้ำถึงความไม่มั่นใจในการปฏิบัติงาน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ขาดประสบการณ์ด้านการทำคดีของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งจะมีเพียงเจ้าหน้าที่บางกลุ่มเท่านั้นที่มีความชำนาญ แต่เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ด้านการปฏิบัติงานในคดีพระภิกษุสงฆ์ ทำให้เกิดความไม่มั่นใจในการทำงานทั้งการตรวจสอบความผิด การจับกุม การประสานงานให้พระวินยาศิการ ส่วนหนึ่งมาจากคดีพระภิกษุซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง

(เจ้าหน้าที่รัฐ, สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2562)

2. ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการลงนิกกรรม

มุ่งศึกษาปัญหา อุปสรรคในขั้นตอนการลงนิกกรรม ซึ่งกล่าวถึงความสับสนของระบบกฎหมายในการลงโทษที่ทับซ้อนกัน ความไม่ชำนาญของเจ้าคณะปกครองในการลงโทษ การเข้ามามีส่วนร่วมของกระแสสังคมที่ส่งผลกระทบต่อระบบการลงโทษ และการมีอคติเลือกปฏิบัติของเจ้าคณะปกครองกับพระภิกษุผู้กระทำความผิด แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ด้านนิติธรรม

กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ด้านการลงนิกกรรม เกิดความสับสนในการลงนิกกรรมกรณีโทษ โลภวิชชะ ซึ่งไม่มีกฎหมายที่แน่ชัดต้องอาศัยดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครองเป็นหลัก ดังนั้นการลงนิกกรรมในคดีความผิดเดียวกันแต่อาจได้รับโทษหนักหรือเบาแตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดข้อสงสัยในการลงนิกกรรม หรือการเลือกปฏิบัติเกิดขึ้น อันทำให้กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ขาดความน่าเชื่อถือ ทั้งนี้ นิกกรรมที่คณะสงฆ์สามารถลงได้มีลักษณะเบา รวมถึงไม่สามารถตรวจสอบความผิดย้อนหลังได้ว่ามีกรถูกทำทัณฑ์บน หรือตักเตือนมาก่อนหรือไม่ จึงส่งผลให้ผู้กระทำความผิดไม่เกรงกลัวต่อการลงนิกกรรมของคณะสงฆ์ และเกิดการลงนิกกรรมผิด อันเป็นสาเหตุให้ปัญหาการกระทำผิดในลักษณะเดิมกระจายสู่เขตปกครองอื่น ๆ ต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

ด้านการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของกระแสสังคมส่งผลกระทบต่อการศึกษาการลงนิกกรรม เนื่องจากความผิดที่เป็นกระแสสังคม หรือมีความกระทบต่อความรู้สึกของประชาชนโดยรอบพื้นที่ ส่งผลให้เกิดแรงกดดันจากสังคมซึ่งในทางปฏิบัติการลงนิกกรรมของคณะสงฆ์ต้องเป็นไปเพื่อลดความขัดแย้งหรือความกดดันระหว่างประชาชนที่มีต่อคณะสงฆ์ในพื้นที่ จึงทำให้นิกกรรมที่จำเลยจะได้รับมีความรุนแรงเพิ่มสูงขึ้น กระบวนการบางส่วนที่สามารถเจรจาไกล่เกลี่ยยอมความได้อาจไม่ถูกนำมาใช้ ทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมแก่จำเลยที่ถูกลงนิกกรรม แต่บางส่วนเกิดปัญหาด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นซึ่งเป็นปัญหาต่อการลงนิกกรรม โดยความผิดบางประการมีความผิดทางกฎหมายคณะสงฆ์ หรือทางพระธรรมวินัย แต่เป็นที่ยอมรับของประชาชนในท้องถิ่น จึงเกิดปัญหาต่อการใช้ดุลยพินิจว่าความผิดที่เกิดขึ้นควรมีการลงนิกกรรมหนักหรือเบาอย่างไร รวมถึงทำให้ประชาชนที่ไม่เห็นด้วยต่อต้านการปฏิบัติงานของพระวินยาธิการในท้องถิ่น (พระวินยาธิการ, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2562)

ด้านความรับผิดชอบ

ประเด็นปัญหาเกิดจากความสนิทสนมของเจ้าคณะปกครองที่มีต่อเจ้าเลขาฯ ส่งผลนิกคหกรรมที่จะได้รับ เนื่องจากเจ้าคณะตำบลมีอำนาจสั่งลงนิกคหกรรมและเป็นที่รู้จักของพระภิกษุภายในพื้นที่ จึงมีความสนิทสนมกับพระภิกษุในพื้นที่เป็นอย่างดีจึงมีอคติในการพิจารณาลงนิกคหกรรมสำหรับพระในพื้นที่ได้ง่าย แต่สำหรับพระภิกษุที่สังกัดอยู่นอกพื้นที่ไม่ได้มีปัญหาแต่อย่างใด นอกจากนี้บางส่วนมองว่า ตำแหน่งทางการปกครองของผู้มีอำนาจลงนิกคหกรรมมีผลต่อการพิจารณาลงนิกคหกรรม เนื่องจากคดีที่เป็นกระแสสังคม เป็นที่สนใจของประชาชนและพระเถระชั้นผู้ใหญ่ การใช้ดุลยพินิจในการลงนิกคหกรรมจะส่งผลกระทบต่ออำนาจ หรือความเชื่อมั่นในตำแหน่งทางการปกครอง จึงเกิดความลังเล ไม่มั่นใจต่อการลงนิกคหกรรม ทำให้กระบวนการอิงกระแสสังคมมากกว่าระเบียบปฏิบัติที่ควรจะเป็น (พระวินยาธิการ, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2562)

จากการวิเคราะห์สัมภาษณ์ในตอนต้นที่ 3 ปัญหาและอุปสรรค ในกระบวนการยุติธรรม คณะสงฆ์ สรุปดังตารางที่ 4-3 และ 4-4

ตารางที่ 4-3 ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการปฏิบัติงาน

ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการปฏิบัติงาน	
หลักธรรมาภิบาล	ผลการวิเคราะห์
ด้านนิติธรรม (The rule of laws)	เกิดความสับสนด้านระเบียบปฏิบัติ
	ไม่เข้าใจในกฎหมายด้านโลกวัชชะ
	ไม่สามารถประเมินความผิดจากพฤติกรรมต่างกรรมต่างวาระ
ด้านการมีส่วนร่วม (Participation)	กระแสสังคมที่สร้างความกดดันแก่การปฏิบัติงาน
	ขาดการอบรมร่วมกันจากพระวินยาธิการ
	ขาดช่องทางการติดต่อกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับพระวินยาธิการ
ด้านความรับผิดชอบ (Accountability)	ขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน
	การปฏิบัติงานตามคำสั่ง และขาดการรับความคิดเห็น
	ขาดประสบการณ์การทำงาน จึงเกิดความไม่มั่นใจในการปฏิบัติงาน

ตารางที่ 4-4 ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการลงนิคกรรม

ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการลงนิคกรรม	
หลักธรรมาภิบาล	ผลการวิเคราะห์
ด้านนิติธรรม (The Rule of Laws)	เกิดความสับสนในการลงนิคกรรมลักษณะโทษโลกวัชระ
	นิคกรรมของคณะสงฆ์มีลักษณะเบา จึงเกิดความไม่เกรงกลัว ไม่สามารถตรวจสอบความผิดย้อนหลังได้
ด้านการมีส่วนร่วม (Participation)	กระแสสังคมมีผลต่อการลงนิคกรรมให้แรงขึ้นหรือเบาลง
	วัฒนธรรมท้องถิ่นมีผลต่อการลงนิคกรรม
ด้านความรับผิดชอบ (Accountability)	ความสนิทสนมของตุลาการมีผลต่อการลงนิคกรรมที่เบาลง
	ตำแหน่งที่ทับซ้อนของเจ้าคณะปกครองมีผลต่อการลงนิคกรรม

เมื่อสรุปบทวิเคราะห์ที่ได้จากการสัมภาษณ์ ในส่วนของปัญหา และอุปสรรค ในกระบวนการยุติธรรมทั้ง 2 ขั้นตอน ของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีแล้ว ผู้วิจัยพบว่า

1. ขั้นตอนการปฏิบัติงาน ปัญหาด้านนิติธรรมเกิดจากความสับสนต่อระบบกฎหมายของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เนื่องจากความผิดที่สามารถนำเข้าสู่กระบวนการนั้น ไม่ได้มาจากฐานความผิดเพียงกฎหมายฉบับเดียว แต่มีมากถึง 3 ฉบับ จึงเกิดความสงสัยในข้อกฎหมายว่าควรยึดถือกฎหมายใดเป็นหลัก ทั้งนี้ยังมีข้อสงสัยที่เกิดขึ้นจากระบบความผิดโลกวัชระ ที่มีความยืดหยุ่นสูงเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมและวัฒนธรรมในแต่ละสังคม ทำให้ไม่สามารถประเมินได้ว่าความผิดประเภทใดควรควบคุมตัว หรือเพียงแค่ว่ากล่าวตักเตือน ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยแต่ที่เห็นได้ชัด คือ เกิดจากช่วงเปลี่ยนผ่านของพระวินยาศิการ โดยในปี 2562 ที่ผ่านมานั้นอยู่ในช่วงที่พระวินยาศิการรุ่นเก่าปลดออก และแต่งตั้งพระวินยาศิการรุ่นใหม่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ ประสพการณ์ทำงานยังมีไม่มากจะส่งผลให้เกิดความไม่เคยชินต่อระบบงาน หรือระบบกฎหมายที่ปฏิบัติอยู่ ส่วนปัญหาด้านการมีส่วนร่วม เมื่อพิจารณาแล้วเข้าใจได้ว่า ในระยะเวลาที่ยังอยู่ช่วงเปลี่ยนผ่านอาจยังไม่มีคามสนิทสนม หรือรู้จักเจ้าหน้าที่ในท้องที่ รวมถึงประชาชนในพื้นที่ยังไม่ได้รับรู้ถึงพระวินยาศิการชุดใหม่ที่เข้ามาปฏิบัติงาน จึงอาจดูเหมือนการประสานงานขอความร่วมมือยังไม่มีช่องทางในการติดต่อกัน ซึ่งต้องอาศัยบารมีของเจ้าคณะปกครองคอยช่วยเหลือในช่วงแรก ทั้งนี้ปัญหาลักษณะหนึ่งไม่ได้มาจากระบบการมีส่วนร่วมของพระวินยาศิการกับเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยตรง แต่ปัญหาเกิดจากการเข้ามามีส่วนร่วมของบุคคลที่ 3 คือ สื่อมวลชน โดยมีทั้งข้อดีที่เป็นการช่วยเฝ้าระวังเหตุ และแจ้งเตือนพระวินยาศิการในท้องที่สำหรับลงพื้นที่ไปตรวจสอบ และข้อเสียที่นำเสนอ

การปฏิบัติงานของพระวินยการออกสู่สังคม โดยผลที่ตามมาคือภาพพจน์เชิงลบที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ในพื้นที่ และการถูกตำหนิจากผู้บังคับบัญชาชั้นสูง เนื่องจากพื้นที่มีข่าวอาชญากรรมของพระภิกษุเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ถือแม้คณะสงฆ์ในพื้นที่จะเฝ้าระวังอย่างดี ส่วนด้านความรับผิดชอบ ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นความรับผิดชอบที่หน่วยงานควรมีต่อกัน เช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าอาหาร การกิน เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่คณะสงฆ์ควรมีให้แก่พระวินยการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐในการขอความช่วยเหลือนอกเวลาราชการ เพื่อเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงานร่วมกันของเจ้าหน้าที่รัฐและคณะสงฆ์ แต่คณะสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่กลับมองข้ามในส่วนนี้ จึงทำให้พระวินยการต้องใช้ทุนของตัวเองในการออกค่าใช้จ่ายต่าง ๆ

2. ขั้นตอนการลงนิกกรรม ปัญหาด้านนิกกรรม เกิดจากนิยามของความผิดโลกวัชระ ลักษณะที่คณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ใช้อยู่บ่อยครั้ง คือ ไม่มีความตายตัว อ้างอิงดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครองและแรงกดดันทางสังคมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำให้การลงนิกกรรมแต่ละครั้ง หรือในคดีความผิดเดียวกัน แต่โทษแตกต่างกัน ซึ่งตัวแปรสำคัญอาจมาจากแรงกดดันทางสังคมที่มีต่อรูปคดี หากเกิดความเสียหายต่อภาพลักษณ์ของศาสนามาก โทษก็จะแรงขึ้นตาม ทั้งนี้ปัญหาส่วนหนึ่งมากจากการไม่สามารถตรวจสอบความผิดต่างกรรมต่างวาระได้ ซึ่งคณะสงฆ์สามารถนำพฤติกรรมย้อนหลังเล็ก ๆ น้อย ๆ มาร่วมพิจารณาคดีที่เกิดขึ้นได้ ทั้งยังสามารถทำให้เป็นโทษหนักได้ แต่ด้วยความที่ไม่สามารถพิสูจน์ความผิดย้อนหลังได้ โทษที่ลงจึงมีลักษณะเบา จนผู้กระทำความผิดไม่เกิดความเกรงกลัวต่อกฎหมายคณะสงฆ์ ด้านการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยพิจารณาว่า ปัญหาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของบุคคลที่ 3 ซึ่งไม่ได้มาจากระบบการลงนิกกรรมแต่อย่างใด ซึ่งสังเกตได้จากการลงนิกกรรมของคณะสงฆ์มีความหนักเบาตามกระแสสังคมที่ให้ความสนใจต่อการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ ทั้งนี้หากไม่มีกระแสสังคมคอยสอดส่องติดตามคณะสงฆ์จะเน้นการตักเตือนอบรมมากกว่าการให้สละสมณเพศ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกระแสสังคมที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินลงนิกกรรมทางอ้อม ด้านความรับผิดชอบ ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากความบกพร่องต่อหน้าที่ของตุลาการคณะสงฆ์ เนื่องจากตุลาการมีตำแหน่งเป็นเจ้าคณะปกครอง ซึ่งเป็นที่รู้จักของคณะสงฆ์ในพื้นที่ เมื่อต้องพิจารณาลงโทษพระภิกษุในพื้นที่เดียวกันจึงเกิดความเมตตา สงสาร และลงโทษเบาเกินกว่าที่ควรจะเป็น ทั้งนี้มาจากความสนิทสนมที่มีต่อกัน อีกประการหนึ่งลักษณะตุลาการที่เป็น โดยตำแหน่ง ทำให้เจ้าคณะปกครองที่มีอำนาจบริหารกิจการคณะสงฆ์ กลับมามีอำนาจทางนิติบัญญัติ คือ ตุลาการคณะสงฆ์ เมื่อเจ้าคณะ 1 รูป มีตำแหน่งทับซ้อนกันถึง 2 ตำแหน่ง การปฏิบัติงานด้านกระบวนการยุติธรรมภายหลังจากการตัดสินคดีแล้ว อาจมีผลกระทบต่อความเชื่อมั่นทางการปกครองจะทำให้เกิดความลังเล และไม่เด็ดขาดในการใช้อำนาจ

ตอนที่ 4 แนวทางการแก้ไขปัญหา ตามหลักธรรมาภิบาล ในกระบวนการยุติธรรมคณะ สงฆ์

มุ่งศึกษาถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งแนวทางในการแก้ไขปัญหา อาจมีในหลายมิติ คือ ส่วนที่สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีในปัจจุบัน หรือแนวทางในการพัฒนาระบบกระบวนการยุติธรรม หรือทิศทางการปฏิบัติงานของพระวินยาศิการในอนาคตซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น แต่มีความเป็นรูปธรรมสูงสามารถเกิดขึ้นได้จริงในทางปฏิบัติ ทั้งอาจเป็นการกล่าวถึงคุณสมบัติเฉพาะด้านของพระวินยาศิการที่ควรมีในอนาคตที่ควรจะเป็นอันจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นในอนาคตได้ แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ด้านนิติธรรม

การเสนอแนวทางด้านหลักนิติธรรมในการปฏิบัติงาน และการลงนิคหกรรม อยู่ 3 ประเด็นใหญ่ คือ

1. ด้านโครงสร้างการปฏิบัติงานที่ไม่กระจายอำนาจ โดยต้องการให้ระบบงานยุติธรรมแยกออกจากระบบงานบริหารปกครอง เนื่องจากปัจจุบันเจ้าคณะปกครองนอกจากจะมีตำแหน่งทางการปกครองแล้วยังมีอำนาจสูงสุดในกระบวนการยุติธรรมทั้ง 2 ชั้นตอน ดังนั้นจึงมีการเสนอให้แยกระบบงานยุติธรรมและระบบงานบริหารออกจากกันและอาจเปลี่ยนเป็นการทำงานแบบบูรณาการคู่ขนานกันแต่ไม่ใช่สายการบังคับบัญชาเดียวกัน

2. ด้านหลักกฎหมาย มีการเสนอให้ยึดความเดือดร้อนของประชาชนเป็นหลักสำคัญ เนื่องจากกฎหมายบางฉบับ หรือพระวินัยมีโทษไม่ร้ายแรงรวมถึงมีความล้าสมัยผนวกกับความผิดของพระภิกษุที่มีรูปแบบการทำความผิดที่หลากหลายมากขึ้น จึงเห็นควรให้ยึดความเดือดร้อนที่เกิดแก่ประชาชนเป็นสำคัญ และในส่วนของพิจารณาลงนิคหกรรมนั้นนอกจากจะได้รับโทษทางพระวินัยแล้วควรมีโทษทางกฎหมายอาญามารองรับด้วยเพื่อให้เกิดความเกรงกลัวต่อการกระทำ ความผิด

3. ด้านการให้ความรู้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการเสนอให้คณะสงฆ์หรือหน่วยงานทางคณะสงฆ์ จัดอบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ด้านกฎหมายคณะสงฆ์เบื้องต้น และแนวทางการปฏิบัติงาน เพื่อให้เจ้าหน้าที่สามารถประเมินความผิดของพระภิกษุได้ ทั้งปฏิบัติงานร่วมกับคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และช่วยระวังจุดเสี่ยงตรวจตราจุดต้องสงสัย ลดภาระของพระวินยาศิการได้เป็นอย่างดี

ด้านการมีส่วนร่วม

การเสนอแนวทางด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน และการลงนิคหกรรม อยู่ 3 ประเด็น คือ

1. เสนอให้มีการตั้งศูนย์กลางพระวินยาธิการประจำจังหวัด เพื่อรับเรื่องร้องเรียนผ่านสายด่วนพระวินยาธิการ หรือผ่านเว็บไซต์ให้เป็นกิจจะลักษณะ แก้ไขปัญหาการพบพฤติกรรมการกระทำความผิดของพระภิกษุแล้วไม่มีช่องทางแจ้งเหตุ และเป็นการเพิ่มช่องทางให้แก่ประชาชน รวมถึงหน่วยงานทุกภาคส่วน ได้เข้าถึงช่องทางการแจ้งเหตุได้ง่ายยิ่งขึ้น

2. เสนอให้คณะสงฆ์ผลักดันนโยบายการทำบัตรประชาชนพระภิกษุสงฆ์ เพื่อบันทึกประวัติไว้ในระบบฐานข้อมูลส่วนกลางซึ่งจะทราบถึงต้นสังกัด ประวัติการย้ายถิ่นฐาน ประวัติการอุปสมบทหรือลาสิกขา ทั้งยังอาจพัฒนาให้สามารถลงประวัติการถูกทำทัณฑ์บน การกระทำความผิดในเขตต่าง ๆ ซึ่งง่ายต่อการสืบค้นข้อมูลเพื่อลงนิคหกรรม

3. การจัดทำคู่มือพระวินยาธิการฉบับประชาชน ซึ่งจะระบุถึงระเบียบ ข้อบังคับ ลักษณะความผิดที่มีโทษเบื้องต้น และช่องทางการติดต่อพระวินยาธิการทุกเขตภายในจังหวัดเผยแพร่แก่ประชาชน ผู้นำชุมชน หรือหน่วยงานภาครัฐ ผ่านหนังสือคู่มือ หรือทางเว็บไซต์ เพื่อเป็นความรู้แก่ผู้พบเห็นการกระทำความผิดของพระภิกษุและช่วยกันเฝ้าระวังภายในพื้นที่ ลดภาระหน้าที่ของพระวินยาธิการรวมถึงเพิ่มประสิทธิภาพการประสานงานที่ดีขึ้น

ด้านความรับผิดชอบ

การเสนอแนวทางด้านความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน และการลงนิคหกรรม มีอยู่ 3 ประเด็น คือ

1. ที่มาของหัวหน้าพระวินยาธิการและพระวินยาธิการ เนื่องจากปัญหาในกระบวนการยุติธรรมปัจจุบันเกิดความลังเลในการลงนิคหกรรม หรือมาตรฐานในการปฏิบัติงานถูกแบ่งเป็นสองมาตรฐานระหว่างพระภิกษุนอกสังกัดกับพระภิกษุภายในสังกัดกระทำความผิด มีการปฏิบัติต่อจำเลยที่แตกต่างกันออกไปซึ่งอาจมีผลมาจากอคติระหว่างพระวินยาธิการกับจำเลย ดังนั้นจึงมีการเสนอให้พระวินยาธิการรวมถึงหัวหน้าพระวินยาธิการที่รับผิดชอบในแต่ละพื้นที่ ต้องเป็นพระภิกษุที่มาจากนอกพื้นที่เข้ามาดูแล เพื่อป้องกันการเลือกปฏิบัติที่อาจเกิดจากความสนิทสนมหรืออคติ จึงควรให้พระภิกษุต่างนิกาย หรือพระภิกษุนอกพื้นที่เข้ามาดูแล

2. คุณสมบัติของพระวินยาธิการ โดยผู้ที่จะปฏิบัติงานเป็นพระวินยาธิการในอนาคต ควรเป็นผู้ที่มีความชำนาญในด้านการเจรจาพูดคุยเกลี้ยกล่อม รู้จักการอธิบายเหตุและผลที่เข้าใจง่ายไม่เน้นการใช้อำนาจเพื่อการควบคุมสถานการณ์ มีอหิยาศัยคืออันสามารถเข้าถึงชาวบ้านชุมชนและเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ได้ดี ซึ่งจะส่งผลต่อการประสานงานรวมไปถึงการปฏิบัติงาน

ในพื้นที่สาธารณะด้วยความรวดเร็วรัดกุมระมัดระวังและหลีกเลี่ยงนักข่าวอันจะทำให้ภาพพจน์ในเชิงลบด้านการปฏิบัติงานของพระวินยาศิริการลดน้อยลง

3. การทำงานร่วมกับกระแสสังคม ซึ่งในอนาคตควรมีการทำงานที่ยึดโยงกับกระแสสังคม เพื่อติดตามพฤติกรรมและเฝ้าระวังการกระทำความผิดของพระภิกษุในเขตที่รับผิดชอบ ทั้งเจ้าคณะปกครองที่มีอำนาจลงโทษต้องไม่นำกระแสสังคมมาเป็นหลักในการตัดสินลงโทษความผิด แต่อาจใช้กระแสสังคมเป็นเพียงมูลเหตุเบื้องต้นเพื่อนำผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

จากการวิเคราะห์สัมภพณ์ในตอนต้นที่ 4 แนวทางการแก้ไขปัญหาตามหลัก
 ธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ สรุปดังตารางที่ 4-5

ตารางที่ 4-5 แนวทางการแก้ไขปัญหาตามหลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์

หลักธรรมาภิบาล	ผลการวิเคราะห์
ด้านนิติธรรม (The Rule of Laws)	แยกงานด้านกระบวนการยุติธรรมออกจากงานด้านการปกครอง ปฏิบัติงานภายใต้ความเดือดของประชาชน ให้ความรู้กับเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชน เพื่อลดภาระคณะสงฆ์
ด้านการมีส่วนร่วม (Participation)	เสนอการตั้งศูนย์กลางพระวินยาศิริการประจำจังหวัด ผลักดันนโยบายการทำบัตรประชาชนพระภิกษุ การจัดทำคู่มือพระวินยาศิริการกระจายแก่ภาครัฐและผู้นำชุมชน
ด้านความรับผิดชอบ (Accountability)	เสนอให้นำพระวินยาศิริการจากนอกพื้นที่มาดูแลในพื้นที่ เพิ่มคุณสมบัติและความสามารถของคณะทำงานขึ้น เน้นการทำงานร่วมกับกระแสสังคม

เมื่อสรุปบทวิเคราะห์ที่ได้จากการสัมภพณ์ ในส่วนของแนวทางการแก้ไขปัญหาตามหลักธรรมาภิบาลของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีแล้ว ผู้วิจัยพบว่า

ด้านนิติธรรม มีข้อที่ควรกล่าวถึงในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี คือ ความต้องการที่จะแยกระบบงานด้านกระบวนการยุติธรรมออกจากงานด้านการปกครอง เนื่องจากที่ผ่านมามีสังเกตได้ว่า คณะสงฆ์มีการปฏิบัติงานด้านกระบวนการยุติธรรมโดยไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรคณะสงฆ์ที่คอยถ่วงดุลอำนาจ ทำให้อาจเกิดการใช้อำนาจที่เกินขอบเขตแต่ไม่มีผู้คอยตรวจสอบ เนื่องจากผู้ใช้อำนาจตุลาการมีตำแหน่งทางการปกครองร่วมด้วย จึงอาจถูกรวบงำโดย

สายการบังคับบัญชา ทำให้ไม่มีเสถียรภาพในการปฏิบัติงานได้อย่างอิสระ ดังนั้นการแยกระบบงาน ทั้ง 2 ออกจากกันผู้วิจัยจึงเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดี เพราะนอกจากคณะสงฆ์จะมีอิสระในการปฏิบัติงาน เพื่อขึ้น ยังเป็นการสร้างระบบการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันระหว่างฝ่ายปกครอง และฝ่าย นิติบัญญัติ ทั้งนี้หากงานทั้ง 2 ด้านแยกออกจากกัน การได้มาของผู้ดำรงตำแหน่งตุลาการ ก็ไม่ จำต้องเป็นโดยตำแหน่ง แต่สามารถถูกคัดเลือกได้จากความสามารถเฉพาะด้าน เพื่อให้ตรงกับ หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติงาน อีกประการหนึ่งในด้านนิติธรรมเรื่องการนำความเดือดร้อนของประชาชน เป็นหลักในการนำผู้กระทำผิดเข้าสู่กระบวนการนั้น ลักษณะเป็นความผิดประเภท โลกวิฆชะ ต้องอาศัยดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครองที่มีความสามารถเฉพาะด้าน และมีประสบการณ์จึงจะ สามารถเข้าใจถึงนิยาม โลกวิฆชะ และนำกฎหมายประเภทนี้มาใช้อย่างปราศจากอคติ รวมถึงหากใช้ ควบคู่กับระบบใหม่ที่มีการแยกงานยุติธรรมออกจากงานด้านการปกครอง จะทำให้เกิดความชัดเจน ในการลงนิคหกรรม รวมถึงไม่ต้องกังวลต่อผลการพิจารณาว่าจะมีผลกระทบต่ออำนาจทางการ ปกครอง

ด้านการมีส่วนร่วม ถือว่ากระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีเป็นแนวทางที่ มีความเป็นรูปธรรมสูง เนื่องจากที่ผ่านมาประชาชนเมื่อต้องการจะร้องทุกข์ กล่าวโทษ หรือแจ้งเหตุ ส่วนใหญ่จะแจ้งผ่านผู้นำหมู่บ้าน หรือเดินทางมาที่วัด เนื่องจากไม่ทราบว่าพระภิกษุรูปใดเป็น พระวินยาธิการ และไม่มีช่องทางติดต่อโดยตรง ทำให้เสียเวลาในการแจ้งเหตุจน ส่วนใหญ่เลือกที่จะ เหมินเฉยต่อพฤติกรรมของคณะสงฆ์ที่พบ เพราะดูยุ่งยาก เสียเวลา ดังนั้นการสนับสนุนให้มีศูนย์ รับเรื่องร้องเรียนเป็นกิจจะลักษณะนั้น ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งทำให้ผู้ที่ต้องการแจ้งเหตุสามารถ โทรแจ้งมาที่ศูนย์ได้โดยตรง ไม่เสียเวลานาน และเข้าถึงได้ง่าย ทำให้คณะสงฆ์สามารถดำเนินการ กับผู้กระทำความผิดได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้การมีศูนย์กลางประจำจังหวัดทำให้พระวินยาธิการภายใน จังหวัดสามารถติดต่อประสานงานข้ามเขตกันง่ายขึ้น เพื่อบอกข้อมูลในการเฝ้าระวังระหว่าง พื้นที่ หรือขอทราบพฤติกรรมการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งนี้ศูนย์กลางยังสามารถ เป็นพื้นที่ในการเก็บรวบรวมสถิติการกระทำความผิดของพระภิกษุได้เป็นอย่างดี หากมีการ ประสานงานการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ผ่านศูนย์เฉพาะกิจ อันจะเป็นข้อมูลในการวางแผนการ ปฏิบัติงานในอนาคตได้ ในส่วนของการจัดทำเอกสารคู่มือฉบับประชาชนแจกจ่ายแก่ผู้นำชุมชนใน ท้องถิ่น หรือเจ้าหน้าที่รัฐนั้น ดูเหมือนจะเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาเฉพาะพื้นที่ แต่มีความเป็น รูปธรรมสูงและมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นได้ง่าย เนื่องจากการเปลี่ยนพระวินยาธิการในทุก ๆ 2 ปี ทำ ให้ประชาชน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐในพื้นที่ ไม่ทราบว่าพระวินยาธิการประจำอยู่วัดใด รวมถึงคำสั่ง ผู้บังคับบัญชาที่สั่งเพื่อควบคุมพื้นที่ เนื่องจากไม่ได้เป็นกฎหมายหลังที่ใช้ทั่วประเทศ จึงทำให้ เจ้าหน้าที่รัฐไม่มีความรู้ด้านนี้ จึงเห็นควรอย่างยิ่งที่คู่มือพระวินยาธิการฉบับประชาชนจะต้องจัดทำ

ขึ้น ส่วนหนึ่งควรระบุช่องทางการติดต่อพระวินยาธิการที่ประจำในทุกเขตของจังหวัดชลบุรี เช่น เบอร์ติดต่อ ที่อยู่ เป็นต้น เพื่อให้ผู้ที่ต้องการติดต่อสามารถแจ้งเหตุได้ง่าย ทั้งนี้ควรมีคำสั่งผู้บังคับบัญชาในแต่ละเขตระบุไว้ เพื่อเป็นที่รู้กันว่า ในแต่ละเขตปกครองครองนั้นเจ้าคณะปกครองมีคำสั่งห้าม หรืออนุญาต หรือยกเว้นในเรื่องคบ้าง เมื่อเจอการกระทำความผิดจะเป็นการคัดกรองจากประชาชนที่พบเห็นเป็นด่านแรก ก่อนที่จะแจ้งไปยังศูนย์กลางพระวินยาธิการต่อไป

ด้านความรับผิดชอบ สำหรับกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีมิติที่น่าสนใจในเรื่องที่มาของพระวินยาธิการ เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเสนอให้มีการนำพระวินยาธิการจากพื้นที่หนึ่งเข้ามาดูแลในอีกพื้นที่หนึ่ง เพื่อแก้ไขปัญหาความสนิทสนมที่เกิดขึ้นระหว่างพระวินยาธิการและพระภิกษุในพื้นที่ แต่แท้จริงแล้วกลับพบว่า พระภิกษุที่กระทำความผิดส่วนใหญ่ไม่ใช่พระในพื้นที่ แต่เป็นพระภิกษุจากเขตอื่นเข้ามากระทำความผิดซึ่งไม่มีความสนิทสนมเกิดขึ้นกับพระวินยาธิการในพื้นที่แน่นอน แต่ความสนิทสนมที่เกิดขึ้นนั้นเป็นคดีของพระสังฆาธิการ นั่นคือความผิดของผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งมีความใกล้ชิดและทำงานร่วมกับเจ้าคณะปกครองอยู่เสมอ ผู้มีอำนาจสอบสวนพิจารณาคดีโดยตรง คือเจ้าคณะปกครอง ไม่ใช่พระวินยาธิการที่ลงปฏิบัติงานในพื้นที่ หากต้องการที่จะนำพระวินยาธิการจากเขตอื่นเข้ามาดูแลนั้น ผู้วิจัยมองว่าเป็นการแก้ไขปัญหาไม่ตรงจุด เนื่องจากการจะไม่มิตบบาทต่อคดีพระสังฆาธิการแล้ว ยังเกิดความไม่คุ้นชิน สนิทสนมกับผู้นำท้องถิ่น หรือเจ้าหน้าที่ภาครัฐในท้องถิ่น ดังนั้นหากต้องการนำพระวินยาธิการจากนอกพื้นที่เข้ามาดูแลต้องเป็นระดับตุลาการคณะสงฆ์ หรือระดับเจ้าคณะปกครองระดับสูงจึงจะแก้ปัญหาได้ถูกจุด เนื่องจากท้ายที่สุดของการสิ้นสุดคดีคือการพิจารณาลงโทษ อันเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะปกครอง หากต้องการให้เกิดความเป็นธรรมไม่เกิดอคติต้องเปลี่ยนตุลาการคณะสงฆ์จากเขตอื่นเข้ามาทำหน้าที่แทน ซึ่งหากมีข้อจำกัดในการเดินทางอาจมีการพิจารณาลงนิคหกรรมผ่านระบบสารสนเทศทดแทนการพิจารณาซึ่งหน้า ซึ่งในส่วนนี้จะสอดคล้องกับข้อเสนออีกประการ คือ การเพิ่มคุณสมบัติของพระวินยาธิการในอนาคต ที่ต้องมีความชำนาญในด้านสารสนเทศ เพื่อการติดต่อประสานงานกันได้ง่ายยิ่งขึ้น จัดเป็นความรับผิดชอบส่วนหนึ่งที่ทำให้พระวินยาธิการมีความพร้อมในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ เกิดความรวดเร็วในการปฏิบัติงานเข้ากับการปฏิบัติงานในยุคที่ระบบสารสนเทศมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 19 รูป/คน จากนั้นจะนำเสนอผลวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยแบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยพบผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ข้อ ดังนี้

1. การปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลในขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดชลบุรี

ด้านนิติธรรม

กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในด้านการปฏิบัติงานเบื้องต้น ผลการศึกษาพบว่า มีการแบ่งอำนาจในการปฏิบัติหน้าที่ตามเขตที่ได้รับมอบหมาย เมื่อความผิดเกิดขึ้นในเขตใด พระวินยาธิการประจำเขตนั้นเป็นผู้มีอำนาจควบคุมดูแลให้เกิดความเรียบร้อย และมีการแบ่งหน้าที่ในการปฏิบัติงานระหว่างเจ้าคณะปกครอง พระวินยาธิการ และเจ้าหน้าที่รัฐ กล่าวคือ พระวินยาธิการมีหน้าที่นำตัวผู้กระทำความผิดจากที่เกิดเหตุส่งให้เจ้าคณะปกครอง เจ้าคณะปกครองมีหน้าที่สอบสวนพิจารณาลงนิคหกรรม ซึ่งกระบวนการจะเริ่มต้นขึ้นเมื่อเกิดการร้องเรียน การกล่าวโทษ หรือพบการกระทำผิดซึ่งหน้า โดยความผิดที่เกิดขึ้นนั้นจะยึดตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศพระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน หรือตามประมวลกฎหมายอาญา และความเดือดร้อนของประชาชน เมื่อความผิดใดระบุไว้ตามพระธรรมวินัยหรือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าคณะปกครองมีอำนาจสูงสุดในการพิจารณาคดี แต่หากมีความผิดทางกฎหมายอาญาร่วมด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐจะมีอำนาจในการพิจารณาคดีร่วมด้วย ทั้งนี้หากเจ้าหน้าที่ภาครัฐประสงค์จะดำเนินคดีตามกฎหมาย คณะสงฆ์มีหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่เพื่อกำหนดคดีตามกฎหมายต่อไป

กระบวนการยุติธรรมในด้านการลงนิคหกรรม ผลการศึกษาพบว่า เจ้าคณะปกครอง ตั้งแต่เจ้าคณะตำบลขึ้นไปมีอำนาจในการสั่งลงนิคหกรรม นิคหกรรมที่ได้รับในส่วนคณะสงฆ์มีทั้ง

การตัดเดือน ทำทัณฑ์บน (รอลงอาญา) ย้ายออกนอกพื้นที่ และให้สละสมณะเพศ และในส่วน
เจ้าหน้าที่ภาครัฐหากมีความผิดทางอาญาร่วมด้วย จะมีอำนาจลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญา
มาตรา 18 ทั้งนี้การลงโทษกรณีใด ๆ ต้องเป็นไปเพื่อความสะดวกรวดเร็ว และลดความกดดันของ
สังคมเป็นหลัก ทั้งนี้หากความผิดที่ต้องโทษทั้ง 2 สถานการลงโทษของทางคณะสงฆ์ต้อง
ไม่ขัดหรือแย้งต่อโทษที่จะได้รับทางกฎหมายอาญา แต่ต้องลงโทษทางคณะสงฆ์ก่อนเท่านั้น

ด้านการมีส่วนร่วม

กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในด้านการปฏิบัติงานเบื้องต้น ผลการศึกษาพบว่า
คณะสงฆ์ได้รับการแจ้งเหตุมาจากคณะสงฆ์ ประชาชน หน่วยงานภาครัฐภายในพื้นที่ และ
สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดชลบุรี รวมถึงศูนย์ดำรงธรรม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจาก
การขอความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานราชการให้ช่วยตรวจสอบดูแลพฤติกรรมของ
พระภิกษุที่เข้ามาในพื้นที่ และประสานผ่านช่องทางติดต่อที่ให้ไว้ หรือแจ้งเหตุโดยตรงที่วัด
เมื่อประเมินความผิดแล้วพบว่าเกี่ยวข้องกับหน่วยงานใดของภาครัฐจะมีการประสานงานไปยัง
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อลงพื้นที่ระงับเหตุร่วมกัน จากนั้นเมื่อควบคุมผู้กระทำความผิดได้แล้ว
จะมีการประสาน ไปยังต้นสังกัดของผู้กระทำผิดเพื่อขอทราบประวัติและพฤติกรรมความผิดเพิ่มเติม

กระบวนการยุติธรรมในด้านการลงโทษ ผลการศึกษาพบว่า มีการขอทราบ
ประวัติพฤติกรรมและประวัติการถูกตัดเดือน หรือทำทัณฑ์บนจากต้นสังกัดของผู้กระทำผิด
เพื่อนำมาสู่การพิจารณาลงโทษ หากความผิดที่ต้องรับโทษ 2 สถาน จะมีการเจรจาระหว่าง
คณะสงฆ์กับฝ่ายบ้านเมืองเพื่อการลงโทษอันเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งอาจมีการลดโทษหรือ
เพิ่มโทษตามแต่ดุลยพินิจ ภายหลังจากการลงโทษจากทางคณะสงฆ์แล้ว เมื่อต้องรับโทษทาง
คดีอาญาต่อจะมีการประสานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อมารับตัวผู้กระทำผิดไปดำเนินคดีต่อไป

ด้านความรับผิดชอบ

กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในด้านการปฏิบัติงานเบื้องต้น ผลการศึกษาพบว่า
พระวินัยการจะมีการปฏิบัติงานภายใต้คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเท่านั้น และจะปฏิบัติงานเฉพาะ
ในเขตที่รับผิดชอบ ซึ่งในการลงพื้นที่ทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติงานจะมีการรายงานผลการ
ปฏิบัติงานต่อผู้บังคับบัญชาเสมอ ทั้งนี้ยังมีการประสานไปยังเจ้าหน้าที่ภาครัฐ หรือผู้นำชุมชนใน
การเข้าระงับเหตุในที่สาธารณะ เพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับพระวินัยการ ทั้งการ
ปฏิบัติงานในพื้นที่ต้องเป็นไปด้วยความรวดเร็ว เน้นการเจรจาเกลี้ยกล่อม หลีกเลี่ยงสื่อมวลชนหรือ
การนำเสนอข่าว และพระวินัยการยังมีการอบรมประจำปีจากส่วนกลางถึงแนวทางการระงับเหตุ
ในพื้นที่ ข้อกฎหมาย รวมถึงเทคนิคการพิจารณาคดีให้สมเหตุสมผล รวมถึงอบรมให้ความรู้
เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ลงพื้นที่ปฏิบัติงานร่วมกันเป็นประจำ เพื่อลดความผิดพลาดในการปฏิบัติงาน

กระบวนการยุติธรรมในด้านการลงโทษนิรโทษกรรม ผลการศึกษาพบว่า คณะสงฆ์มีการลงโทษนิรโทษกรรมเฉพาะที่ระบุไว้ในพระธรรมวินัย หรือกฎหมายคณะสงฆ์ ซึ่งการลงโทษตามกฎหมายบ้านเมืองจะเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยทั้งสองฝ่ายจะไม่ลงโทษเกินอำนาจที่ได้รับ ซึ่งโทษที่ได้รับจะหนักหรือเบาขึ้นอยู่กับต้องเป็นไปตามพระธรรมวินัย และเพื่อลดแรงกดดันที่เกิดขึ้นในสังคมอันไม่มีกฎหมายหรือลักษณะที่ตายตัว ก่อนมีการลงโทษนิรโทษกรรมต้องมีการเขียนสรุปสำนวนการพิจารณาคดี อ่านให้บุคคลในที่พิจารณาได้ทราบถึงคำให้การ ความผิดตามกฎหมาย และโทษที่จะได้รับ จากนั้นทำการลงรายชื่อของ โจทก์ จำเลย พยาน เจ้าคณะปกครอง พระวินยาศึกการ เพื่อเป็นการยอมรับนิรโทษกรรม และป้องกันการปฏิบัติงานข้ามขั้นตอน ภายหลังจากการลงโทษนิรโทษกรรมต้องสรุปผลการทำงานเสนอในที่ประชุมคณะสงฆ์ประจำจังหวัดทุก 3 ถึง 6 เดือน ในส่วนเจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องรายงานผลการลงโทษทางกฎหมายแก่เจ้าคณะปกครองเจ้าของพื้นที่

2. ปัญหาและอุปสรรคของการปฏิบัติหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี

ด้านนิติธรรม

ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการศึกษาพบว่า คณะสงฆ์เกิดความสับสนต่อระบบกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันเนื่องจากมีมากถึง 3 ส่วน คือ พระธรรมวินัย กฎหมายคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญา ซึ่งความผิดที่มีโทษ 2 สถาน และมีโทษหนักหรือเบาไม่เท่ากันจะเกิดความสับสนในการใช้ดุลยพินิจว่า ควรใช้กฎหมายในข้อกฎหมายใดมาบังคับใช้ ทั้งนี้ยังเกิดความไม่เข้าใจในโทษโลกวัชชะ ซึ่งมีลักษณะความผิดอันไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางสังคม ทำให้เกิดความสับสนว่าพฤติกรรมแบบใดผิด หรือไม่ผิด ซึ่งส่งผลต่อการประเมินสถานการณ์ว่าควรนำตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม หรือไม่ ดังเช่นกรณีการตีมีสุราของพระภิกษุในที่สาธารณะ ซึ่งหากใช้พระธรรมวินัยควบคุมความผิดจะมีโทษเบาไม่เพียงพอต่อการให้สละสมณเพศ แต่หากใช้กฎหมายอาญา คือ ตามพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พุทธศักราช 2551 จะมีโทษทั้งจำและปรับ ซึ่งคณะสงฆ์ต้องทำการสละสมณเพศให้เพื่อดำเนินคดีตามกฎหมาย ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครอง

ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการลงโทษนิรโทษกรรม ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์มีการลงโทษนิรโทษกรรมที่เบาและไม่มีการดำเนินคดีทางกฎหมายอาญา ซึ่งส่งผลให้ผู้กระทำความผิดไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายคณะสงฆ์ จึงเกิดการกระทำผิดในลักษณะเดิม ๆ ในเขตปกครองอื่น ๆ ทั้งนี้ยังเกิดความสับสนในการลงโทษนิรโทษกรรมกรณีความผิดโลกวัชชะ ซึ่งไม่มีการระบุโทษไว้ชัดเจนขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของสังคมและดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครอง ส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมขาดความน่าเชื่อถือ และอาจมีการพิจารณาความผิดด้วยอคติได้ง่าย

ด้านการมีส่วนร่วม

ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาเกิดจากการเข้ามามีส่วนร่วมของสื่อมวลชน ในการนำเสนอข่าวเกินความเป็นจริง อันส่งผลต่อภาพลักษณ์เชิงลบในการปฏิบัติงานของผู้ที่เกี่ยวข้องรวมถึงพระภิกษุในท้องถิ่น ซึ่งจะถูกตำหนิจากพระเถระชั้นผู้ใหญ่ เนื่องจากมีกระแสข่าวเกิดขึ้นในพื้นที่บ่อยครั้ง ทำให้ผู้ปฏิบัติงานขาดความมั่นใจรวมถึงเจ้าหน้าที่ภาครัฐไม่ค่อยให้ความร่วมมือที่จะปฏิบัติงานร่วมกันในคดีพระภิกษุ ทั้งนี้ปัญหาบางส่วนยังเกิดกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ยังขาดการอบรมแนะนำจากพระวินยาธิการ และช่องทางการติดต่อสื่อสารกับพระวินยาธิการประจำเขต ซึ่งปัจจุบันมีเพียงบางส่วนที่ทราบขั้นตอนการปฏิบัติงานเนื่องจากมีความสนิทสนมกับพระวินยาธิการในพื้นที่

ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการลงนิคหกรรม ผลการศึกษาพบว่า กระแสสังคมและแรงกดดันในสังคมส่งผลต่อการพิจารณาลงนิคหกรรม เนื่องจากเจ้าคณะปกครองจะมีหน้าที่พิจารณาลงนิคหกรรมแล้วยังมีหน้าที่ในการปกครอง เมื่อต้องพิจารณาคดีที่เป็นกระแสสังคมผลการพิจารณาต้องเป็นไปเพื่อลดความกดดันที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งอาจทำให้นิคหกรรมที่ได้รับมีโทษแรงกว่าที่ควรจะเป็น กระบวนการถูกดำเนินไปด้วยความเร่งรีบ ไม่สามารถเจรจาไกล่เกลี่ยยอมความได้ และเกิดความไม่เป็นธรรมแก่จำเลย

ด้านความรับผิดชอบ

ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการศึกษาพบว่า คณะสงฆ์ขาดการสนับสนุนด้านค่าเดินทาง และแรงจูงใจแก่เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ปฏิบัติงานร่วมกัน ส่งผลต่อการขอความช่วยเหลือในการลงพื้นที่ หรือช่วยตรวจตราในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกิดจากสายงานบังคับบัญชาที่ต้องปฏิบัติงานตามคำสั่งเสมอ ขาดการรับฟังความคิดเห็นจากพระวินยาธิการชั้นผู้น้อย ทั้งนี้ด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา จึงถูกแทรกแซงการปฏิบัติงานในคดีที่เป็นกระแสสังคม อำนาจในการปฏิบัติงานจะถูกรวมอยู่ที่ผู้บังคับบัญชามากกว่าจะกระจายอำนาจให้เจ้าคณะปกครองในพื้นที่เป็นผู้ดูแล

ปัญหาและอุปสรรค ในขั้นตอนการลงนิคหกรรม ผลการศึกษาพบว่า ความสนิทสนมของเจ้าคณะปกครองกับจำเลยมีผลต่อการพิจารณาลงนิคหกรรม ส่งผลทำให้กฎเกณฑ์นิคหกรรมที่ลงกับพระภิกษุในพื้นที่กับนอกพื้นที่ อันมีความผิดเหมือนกันแต่มีโทษหนักเบาแตกต่างกัน และตำแหน่งทางการปกครองของเจ้าคณะปกครองมีผลต่อการพิจารณา ซึ่งการพิจารณาในคดีที่เป็นกระแสสังคม จะส่งผลต่อความเชื่อมั่นทางการปกครองสูง ดังนั้นจึงทำให้การพิจารณาลงนิคหกรรมมักเป็นไปตามกระแสสังคม

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ภายใต้หลักธรรมาภิบาลของจังหวัดชลบุรี

ด้านนิติธรรม

ผลการศึกษาพบว่า 1. ต้องการปรับโครงสร้างการปฏิบัติงานให้กระจายอำนาจมากยิ่งขึ้น เนื่องจากปัจจุบันเจ้าคณะปกครองนอกจากจะมีตำแหน่งทางการปกครองแล้วยังมีอำนาจสูงสุดในกระบวนการยุติธรรมทั้ง ดังนั้นจึงมีการเสนอให้แยกระบบงานยุติธรรมและระบบงานบริหารออกจากกันและอาจเปลี่ยนเป็นการทำงานแบบบูรณาการคู่ขนานกันแต่ไม่ใช่สายการบังคับบัญชาเดียวกัน 2. มีการเสนอให้ยึดความเดือดร้อนของประชาชนเป็นหลักสำคัญ เนื่องจากกฎหมายบางฉบับ หรือพระวินัยมีโทษไม่ร้ายแรง รวมถึงมีความลำสมัยผนวกกับความผิดของพระภิกษุที่มีรูปแบบการกระทำความผิดที่หลากหลายมากขึ้น จึงเห็นควรให้ยึดความเดือดร้อนที่เกิดแก่ประชาชนเป็นสำคัญ และในส่วนของพิจารณาลงนิคหกรรมนั้นนอกจากจะได้รับโทษทางพระวินัยแล้วควรมีโทษทางกฎหมายอาญารองรับด้วยเพื่อให้เกิดความเกรงกลัวต่อกฎหมายคณะสงฆ์ 3. ควรมีการให้ความรู้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการจัดอบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ด้านกฎหมายคณะสงฆ์เบื้องต้น และแนวทางการปฏิบัติงาน เพื่อให้เจ้าหน้าที่สามารถประเมินความผิดของพระภิกษุได้ ทั้งช่วยระวังจุดเสี่ยงตรวจตราจุดต้องสงสัย ลดภาระของพระวินยาธิการได้เป็นอย่างดี

ด้านการมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่า 1. เสนอให้มีการตั้งศูนย์กลางพระวินยาธิการประจำจังหวัด เพื่อรับเรื่องร้องเรียนผ่านสายด่วนพระวินยาธิการ หรือผ่านเว็บไซต์ให้เป็นกิจลักษณะ เป็นการเพิ่มช่องทางให้แก่ประชาชนรวมถึงหน่วยงานทุกภาคส่วนได้เข้าถึงช่องทางการแจ้งเหตุได้ง่ายยิ่งขึ้น 2. เสนอให้คณะสงฆ์ผลักดันนโยบายการทำบัตรประชาชนพระภิกษุสงฆ์ เพื่อบันทึกประวัติไว้ในระบบฐานข้อมูลส่วนกลาง ทั้งยังอาจพัฒนาให้สามารถลงประวัติการถูกทำทัณฑ์บน การกระทำความผิดในเขตต่าง ๆ ลงไปด้วย เพื่อง่ายต่อการสืบค้นข้อมูลเพื่อลงนิคหกรรม 3. ควรจัดทำคู่มือพระวินยาธิการฉบับประชาชน ซึ่งจะระบุถึงระเบียบ ข้อบังคับ ลักษณะความผิดที่มีโทษเบื้องต้น และช่องทางการติดต่อพระวินยาธิการทุกเขตภายในจังหวัด เผยแพร่แก่ประชาชน ผู้นำชุมชน หรือหน่วยงานภาครัฐ ผ่านหนังสือคู่มือ หรือทางเว็บไซต์

ด้านความรับผิดชอบ

ผลการศึกษาพบว่า 1. ด้านที่มาของหัวหน้าพระวินยาธิการและพระวินยาธิการ มีการเสนอให้พระวินยาธิการรวมถึงหัวหน้าพระวินยาธิการที่รับผิดชอบในแต่ละพื้นที่ ต้องเป็นพระภิกษุที่มาจากนอกพื้นที่เข้ามาดูแล เพื่อป้องกันการเลือกปฏิบัติที่อาจเกิดจากความสนิทสนมหรืออคติ

จึงควรให้พระภิกษุต่างนิกาย หรือพระภิกษุนอกพื้นที่เข้ามาดูแล 2. คุณสมบัติของพระวินยาศิการควรเป็นผู้ที่มีความชำนาญในด้านการเจรจาพูดคุยเกลี้ยกล่อม รู้จักการอธิบายเหตุและผลที่เข้าใจง่าย ไม่เน้นการใช้อำนาจเพื่อการควบคุมสถานการณ์ มีธรรมาจริยธรรมดีอันสามารถเข้าถึงชาวบ้านชุมชนและเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ได้ดี ซึ่งจะส่งผลต่อการประสานงานรวมไปถึงการปฏิบัติงานในพื้นที่สาธารณะด้วยความรวดเร็วรัดกุมระมัดระวังและหลีกเลี่ยงการนำสื่อมวลชนลงพื้นที่ 3. การทำงานร่วมกับกระแอสังคม ควรมีการทำงานที่สอดคล้องกับกระแอสังคม เพื่อติดตามพฤติกรรมและเฝ้าระวังการกระทำผิดของพระภิกษุในเขตที่รับผิดชอบ ทั้งเจ้าคณะปกครองที่มีอำนาจลงโทษต้องไม่นำกระแอสังคมมาเป็นหลักในการตัดสินลงโทษความผิด แต่อาจใช้กระแอสังคมเป็นเพียงมูลเหตุเบื้องต้นเพื่อนำผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ เรื่องหลักธรรมมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี สามารถนำมาสู่การอภิปรายผลในประเด็นที่สำคัญได้ ดังต่อไปนี้

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์งานวิจัยที่ 1: เพื่อศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักธรรมมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี

1. ด้านหลักนิติธรรม จากการศึกษาพบประเด็นที่ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

1.1 ความผิดของพระสงฆ์ที่คณะสงฆ์จะเข้าไปควบคุมดูแล รวมถึงนำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์มี 3 กลุ่ม คือ ความผิดทางพระธรรมวินัย ความผิดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (กฎหมายคณะสงฆ์) และความผิดทางประมวลกฎหมายอาญา (ความผิดทางบ้านเมือง) ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วความผิดที่เกิดขึ้นบ่อยที่สุด คือ ความผิดที่เป็นโลกวัชชะ ได้แก่ ความผิดที่เกิดขึ้นแล้วมีโทษทางกฎหมายบ้านเมือง ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุที่ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี มีพฤติกรรมเรียไร และมีอาการมีเมมาจนเป็นเหตุให้เกิดความสงสัยในพฤติกรรมและทำการควบคุมตัวมาสอบสวน (ข่าวสดหีบโพสต์, 2561) รวมถึงพฤติกรรมนั้นถูกคนทั่วไปไปติเตียน ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุที่ ต.หนองปรือ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี ในคดีเมาสุรา เป็นความผิดฐานละเมิดคำสั่งผู้บังคับบัญชา และดำเนินคดีตามพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (ศูนย์ข่าวมติชน, 2560) ซึ่งอาบัติเหล่านี้ไม่มีความผิดในตัวเอง แต่สามารถทำให้มีโทษแก่ผู้ละเมิดได้โดยผ่านคำสั่งผู้บังคับบัญชา สอดคล้องกับการศึกษาของพระมหาอุทัย นิลโกสีย์ (2544) ที่พบว่า ลักษณะความผิดของพระภิกษุที่สามารถนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาได้มีความผิดทางพระธรรมวินัย 227 ข้อ ความผิดทางพระราชบัญญัติคณะสงฆ์รวมถึงกฎหมายลูกที่อาศัยอำนาจพระราชบัญญัติตราขึ้น และตามประมวลกฎหมายอาญา 12 ลักษณะ แต่กระบวนการทั้งหมดอาจ

สิ้นสุดได้ตั้งแต่ชั้นเจ้าคณะปกครอง ดังนั้น ในขั้นตอนของการพิจารณาความผิดและลงโทษ จะยึดตามกฎหมายสากลเป็นหลัก คือ ความผิดและโทษตามประมวลกฎหมายอาญา เนื่องจากเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ จากนั้น คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายที่ออกโดยอำนาจพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เช่น กฎมหาเถรสมาคม เป็นต้น เนื่องจากเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ปกครองคณะสงฆ์ภายในประเทศ และสุดท้าย คือ พระธรรมวินัย ซึ่งเป็นระเบียบทางศาสนา แต่ในขั้นตอนการลงโทษจะเริ่มดำเนินการจากคณะสงฆ์ก่อนเป็นลำดับแรก ตามด้วยการดำเนินคดีต่อทางกฎหมายบ้านเมือง เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินคดีต่อเจ้าหน้าที่รัฐ และโทษทางคณะสงฆ์ต้องไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมายบ้านเมือง เช่น ความผิด 2 สถาน ต้องให้สละสมณเพศ แล้วจึงดำเนินคดีต่อทางอาญา เป็นต้น

1.2 ลักษณะ สาเหตุ และจุดเสี่ยงในการกระทำความผิด จากการศึกษาทำให้ ผู้วิจัยพบว่า พฤติกรรมของพระภิกษุในคณะสงฆ์ จังหวัดชลบุรี แบ่งลักษณะได้เป็น 2 กลุ่ม ตามแนวคิดของโรเบิร์ต เค เมอร์ตัน (Robert K. Merton) คือ กลุ่ม Conformity ซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่ทั่วไป และพระสังฆาธิการ ที่เคารพต่อเพศสภาพ คือพระภิกษุ ทั้งทราบหลักกฎหมาย ระเบียบแนวทางการปฏิบัติของสังคมโดยรวม และภายในองค์กร รวมถึงยอมรับและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด และ กลุ่ม Innovation ซึ่งเป็นพระภิกษุที่ ยอมรับเพศสภาพ คือ พระภิกษุ ทราบกฎระเบียบข้อบังคับ และแนวทางการปฏิบัติทั้งของคณะสงฆ์ และของบ้านเมือง แต่เลือกที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดไว้ รวมถึงบรรทัดฐานของสังคม และไม่ปฏิบัติให้สมกับความเป็นสมณสาธูป ทำให้คณะสงฆ์เกิดความเสื่อมเสีย สาเหตุที่พระภิกษุกลุ่มที่สองกระทำความผิดนั้น เมื่อศึกษาตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theories) ของฌอง การ์เบรียล ทาร์ด (Jean Gabriel Tarde) จะพบว่า มีสาเหตุของพฤติกรรมจากการเลียนแบบผู้ที่เหนือกว่าโดยผู้ที่ด้อยกว่า (The law of imitation of superior by inferior) ซึ่งพระภิกษุที่กระทำความผิด จะเรียนแบบผ่านหลักแนวทางการปฏิบัติของศาสนาที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน คือ ลักษณะการเดินบิณฑบาต การปักกลด การเดินชูดงค์ ซึ่งพระภิกษุผู้มีความเคร่งครัดในพระวินัย หรือมีการศึกษาเล่าเรียนในระดับหนึ่ง การปฏิบัตินั้นจะไม่เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนผู้พบเห็น แต่เมื่อพระภิกษุที่อยู่ในกลุ่ม Innovation นำหลักนี้มาปฏิบัติ ลักษณะจึงเปลี่ยนไป ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุที่ตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ความผิดฐานเสพสารเสพติดให้โทษประเภทที่ 1 (ชาวบ้านสุดทน แจ้งจับพระออกเรียไรหาเงินซื้อยาบ้าเสพ, 2562) ซึ่งเป็นพระที่อุปสมบทมาหลายพรรษาแต่เลือกที่จะละเมิดกฎของคณะสงฆ์ ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนผู้ประสบพบเจอ โดยพื้นที่พระภิกษุ กลุ่ม Innovation เลือกที่จะกระทำความผิดบ่อยที่สุด โดยแบ่งตามทฤษฎีวงแหวน (Concentric zone theory) ของเออร์เนสต์ (Ernest) แห่งสำนักชิคาโก (The Chicago school of

criminology) จะพบว่า พฤติกรรมการกระทำความผิดของพระภิกษุจะเกิดขึ้นอยู่ 2 เขต คือ เขตศูนย์กลางธุรกิจ (The central business district) ซึ่งเป็นพื้นที่ อำเภอเมือง อำเภอศรีราชา อำเภอบางละมุง และอำเภอสัตหีบ เนื่องจากเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และแหล่งเศรษฐกิจ มักถูกจับกุมตามในตลาด เลียบชายทะเล ป่าละเมาะข้างถนนสายหลัก และบริเวณสุสาน ส่วนเขตศูนย์กลางการขนส่ง (The zone in transition) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยของพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีประชาชนจำนวนมากและที่แออัด ซึ่งจะถูกจับกุมบริเวณใกล้เคียงกับนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง และนิคมอุตสาหกรรมเหมราช

1.3 ระบบกฎหมายที่นำมาใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของคณะสงฆ์ สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มข้อบังคับที่ถูกเขียนไว้ชัดเจนเป็นหมวดหมู่ คือ พระธรรมวินัย พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ ประกาศ คำสั่ง มติ กฎมหาเถรสมาคม รวมถึงกฎหมายบ้านเมืองที่สามารถบังคับใช้ได้ทุกพื้นที่เท่าเทียมกัน ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุในพื้นที่ตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ในคดีเสพยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 1 ซึ่งมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา (ณัฐภูมินทร์ ปานรักษ์, 2561) และกลุ่มข้อบังคับที่ไม่ได้ระบุไว้ชัดเจน คือ คำสั่งผู้บังคับบัญชา ความผิดโลกวัชระ ที่สามารถบังคับใช้ได้เพียงบางเขตปกครองเท่านั้น ทั้งเป็นกฎหมายที่มีโทษภายใต้อำนาจผู้บังคับบัญชา สอดคล้องกับการศึกษาของสมพร รุจิจิตติอังสุธร (2562) ที่พบว่า ระบบกฎหมายสากลที่ใช้อยู่แพร่หลายในปัจจุบัน คือ ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (The civil law system) ที่มีการจัดหมวดหมู่ ลักษณะ และแยกประเภทไว้ชัดเจน กับระบบกฎหมายจารีตประเพณี (The common law system) เป็นระบบกฎหมายที่เกิดขึ้นมาจากคำพิพากษาของศาล อันพัฒนามาจากจารีตประเพณี หรือบรรทัดฐานทางสังคม ดังเช่น กรณีการย้ายเจ้าอาวาส ในพื้นที่ตำบลพลวงทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี ให้ออกนอกพื้นที่ เนื่องจากทำลายเจดีย์บรรพบุรุษของชาวบ้าน จึงทำให้เกิดการต่อต้านจากชาวบ้าน (สื่อขับไล่เจ้าอาวาส นารตแบคโฮไลเจดีย์กระดุกบรรพบุรุษ อ้างทำที่เที่ยว, 2562) ซึ่งเจ้าอาวาสรูปนั้นมีเจตนาเพียงต้องการพัฒนาวัดให้เกิดความเรียบร้อย แต่ขัดกับหลักประเพณีนิยมในท้องถิ่น โดยพฤติกรรมดังกล่าวไม่มีกำหนดไว้ในพระธรรมวินัย ในกฎหมายคณะสงฆ์ และในกฎหมายบ้านเมือง จึงต้องลงโทษด้วยการเปรียบเทียบความผิดโดยให้ย้ายออกนอกพื้นที่ เพื่อลดแรงกดดันในชุมชน โดยคำสั่งผู้บังคับบัญชา ดังนั้นระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร คือ พระธรรมวินัย กฎหมายคณะสงฆ์ รวมถึงกฎหมายบ้านเมือง มีความสะดวกต่อการนำไปปฏิบัติงานเนื่องจากมีความชัดและโทษระบุไว้ชัดเจน แต่อาจเกิดความล้าสมัยและไม่มีความยืดหยุ่น ซึ่งเมื่อนำมาบังคับใช้ในแต่ละพื้นที่ ทำให้เกิดความขัดกันระหว่างข้อกฎหมายกับหลักประเพณีวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ ในส่วนระบบกฎหมายจารีตประเพณี คือ คำสั่งผู้บังคับบัญชา และความผิดโลกวัชระ ซึ่งพัฒนามาจากวัฒนธรรมในท้องถิ่นผ่านอำนาจ

ผู้บังคับบัญชา จึงเกิดเป็นข้อกฎหมายและมีโทษเมื่อละเมิดกฎ มีความยืดหยุ่นสูง สามารถดำเนินการกับความผิดได้เร็วเห็นผลไว ใช้ในการปกครองพระภิกษุสงฆ์ในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี จึงมีข้อสังเกตว่า ถึงจะใช้ปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่ได้ดี แต่การพิจารณาความผิดและการลงโทษ จะพึงประสพการณ์และดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครองสูง ทั้งนี้ลักษณะความผิดของแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกันตามวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงไม่มีกฎหมายตายตัวเพียงแต่ใช้คำสั่งเพื่อให้คณะสงฆ์เกิดความสงบ ซึ่งอาจเกิดอคติ และความไม่ยุติธรรมได้ง่าย

1.4 ระบบการแสวงหาความจริงของคณะสงฆ์ โดยการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อนำมาพิจารณาคดีเป็นหน้าที่ของพระวินยาธิการและเจ้าคณะปกครองที่มีอำนาจพิจารณาคดี ที่โจทก์มีบทบาทน้อย และจำเลยมีหน้าที่เพียงชี้แจงข้อเท็จจริงที่ถูกนำสืบ สอดคล้องกับการศึกษาของชนกานต์ อ้วนไทร (2560) ที่พบว่า ระบบไต่สวน มีศาลเป็นผู้ทำการไต่สวน มีอำนาจสืบพยานและควบคุมการไต่สวนเอง ไม่เน้นความเท่าเทียมกันของกลุ่มความ และการพิจารณาพยานหลักฐานจึงเปิดกว้างขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของศาล โดยศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานที่ศาลสงสัย หรืออาจจะเห็นว่าเป็นหลักฐานสำคัญได้ด้วยอำนาจของศาลเอง ดังนั้น ระบบไต่สวนของคณะสงฆ์ จึงได้ผลดีในการนำมาปฏิบัติในพื้นที่ เนื่องจากการตัดสินลงโทษจะใช้ดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครองเป็นหลัก ซึ่งการที่เจ้าคณะปกครองทำการหาพยานหลักฐานเองทั้งหมด จึงทำให้การใช้ดุลยพินิจเพื่อตัดสินลงโทษมีความเที่ยงตรงยุติธรรมมากยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้ที่ทำหน้าที่ตุลาการได้แสวงหาข้อมูลปฐมภูมิด้วยตนเอง ดังเช่นกรณีการจับกุมตัวพระภิกษุที่ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ซึ่งภายหลังจากการตรวจค้นพบหลักฐานภายในรถ คือ ขวดสุรา ถูขยาอนามัย รวมถึงมีการแต่งกายคล้ายฆราวาส ทั้งมีการขับขีรถยนต์ด้วยตนเอง และมีอาการมึนเมา อันเป็นข้อสันนิษฐานได้ว่าเป็นพระภิกษุและได้มีการละเมิดพระธรรมวินัย และกฎหมายคณะสงฆ์ จึงถูกลงนิคหกรรมโดยเจ้าคณะตำบลหนองข้างคอก ตามหลักฐานที่พบในรถของจำเลย (พื้นสภาพพระ ผช.เจ้าอาวาสวัดดังชลบุรี ขับเก๋งเมาแเอ้ พาศิษย์ท่องราตรี, 2559)

1.5 การลงโทษในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ มีลักษณะที่แยกออกไปเป็น 2 ทาง คือ กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก กรณีที่เป็นพระสงฆ์ มีความผิดเป็นอาญาแผ่นดิน หรือความผิดนั้นเป็นลักษณะโลกวิฆะระ่วมกับเป็นที่สนใจของสังคม กระบวนการจะมีความรวดเร็ว ยกต่อการเจรจาประนีประนอมยอมความ และโทษที่ได้รับจะเป็นโทษหนักคือลาสิกขา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีอาชญาวิทยาดั้งเดิม (Classical school) ของซีซาร์ เบคคาเรีย (Cesare Beccaria) ที่กล่าวถึงผู้กระทำความผิดที่มีเจตนา และเลือกที่จะกระทำความผิดจากการเล็งเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากผลของการกระทำนั้น กระบวนการที่เหมาะสมสำหรับคนกลุ่มนี้คือ ต้องมีความรวดเร็ว (Swiftness) ความแน่นอน (Certainty) และความเคร่งครัด (Severity) ในกระบวนการยุติธรรม

ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักที่ถูกนำมาใช้ ก็เพื่อความรวดเร็วเห็นผลชัดเจนในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น และอาจมีการดำเนินคดีตามกฎหมายต่อหากมีความผิดทางอาญาร่วมด้วย หากเป็นพระภิกษุที่มาจากนอกพื้นที่ ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุในคดีเสพยาเสพติด และครอบครองอาวุธปืน ในพื้นที่ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ซึ่งต้องรับโทษทางคณะสงฆ์ คือสละสมณเพศ และโทษทางอาญามาตรา 18 (ชาวบ้านสุดทน แจ้งจับพระ 4 รูป มั่วสีกา-เสพยาบ้า-ค้าอาวุธปืนในวัด, 2561) สำหรับพระภิกษุสงฆ์ในพื้นที่ก็ใช้ระเบียบที่ไม่แตกต่างกัน แต่เจ้าคณะปกครองอาจมีการเจรจากับเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อให้ดำเนินคดีทางกฎหมายบ้านเมืองต่อ เนื่องจากความเมตตาและความสนิทสนมที่มีต่อพระในสังกัดของตนเอง ในส่วนกระบวนการยุติธรรมกระแสตรง จะมีเฉพาะที่เป็นพระสงฆ์ในพื้นที่ มีความผิดเกิดขึ้นที่ไม่เป็นโลกวัชระ ไม่ใช่อาญาแผ่นดินและไม่เป็นที่สนใจของสังคม เมื่อผู้กระทำความผิดยอมรับผิด และผู้ปกครองยอมรับตัวไปควบคุมดูแล ก็จะเน้นการเจรจาพูดคุยไกลเกลี่ยมากกว่าการให้ลาสิกขา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดด้านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ที่เสนอทางออกของปัญหาด้วยการเจรจาพูดคุย ไกลเกลี่ยระหว่างโจทก์กับจำเลย โดยให้คนในพื้นที่เป็นส่วนหนึ่งในการรับรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งกระบวนการเช่นนี้จะมีการประชุมร่วมกันระหว่างเจ้าคณะปกครองในพื้นที่ จำเลยและเจ้าหน้าที่รัฐหรือชาวบ้าน เพื่อเจรจาทันทีทางออกร่วมกัน ซึ่งผู้กระทำความผิดอาจต้องให้ย้ายออกนอกพื้นที่ การตัดเตือนอบรมเป็นพิเศษ หรืออื่น ๆ ก็ขึ้นอยู่กับการเจรจา แต่ทั้งนี้ต้องเป็นไปเพื่อลดแรงกดดันภายในพื้นที่ให้ได้มากที่สุด

1.6 จุดประสงค์ของการลงโทษของคณะสงฆ์ มีลักษณะอยู่ 2 ประเภท คือ ประเภทแรก โทษเบา อันได้แก่ การตัดเตือน แนะนำสั่งสอน และทำทัณฑ์บน (รอลงอาญา) เป็นโทษที่ลงเพื่อให้พระรูปนั้นกลับตัว ประพฤติตัวเสียใหม่ เป็นการให้โอกาสได้กลับตัวมาเข้าสังคมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการปรับปรุงแก้ไขหรือคดนิสัย (Reformation) ซึ่งกล่าวถึงผู้กระทำความผิดเป็นผู้ป่วย การลงโทษก็เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสปรับปรุงแก้ไขตนเองให้เป็นคนดี และให้โอกาสได้เข้าร่วมสังคมใหม่อีกครั้ง โทษหนัก อันได้แก่ การแนะนำให้ลาสิกขา หรือสละสมณเพศ เทียบเท่ากับการประหารชีวิตตามโทษในคดีอาญามาตรา 18 เป็นโทษที่มักใช้ในความผิดโลกวัชระ เพื่อต้องการขจัด หรือแยกผู้กระทำความผิดออกจากคณะสงฆ์ เพื่อจะได้ไม่มีโอกาสได้กลับมากระทำความผิดซ้ำอีก ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการป้องกันสังคม (Protection of society) เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดให้แยกออกจากสังคมไม่ให้เกิดความวุ่นวายอีก และเพื่อตัดโอกาสไม่ให้ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดซ้ำอีก (สัญญาพงศ์ ลิ้มประเสริฐ และคณะ, 2562) คือ เมื่อคณะสงฆ์ทำการลาสิกขาผู้ที่กระทำความผิด ก็ถือได้ว่าเป็นการผลัด ตัด หรือแยกผู้กระทำความผิดออกจากคณะสงฆ์ เพื่อให้ไม่ให้กระทำความผิดในเขตอื่นต่อไป ดังนั้น สำหรับโทษทั้งสอง

อย่างนี้ของคณะสงฆ์จึงมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกัน โดยโทษเบา อาจเป็นการให้โอกาสพระภิกษุที่กระทำผิดได้ประพฤติตัวใหม่ แต่ก็ยืนยันไม่ได้ว่าจะไม่กระทำความผิดซ้ำอีก ซึ่งก็มีโอกาสที่จะกระทำความผิดในลักษณะเดิมในเขตปกครองอื่น ๆ ต่อไป ส่วนโทษหนัก ถือได้ว่าเป็นการตัดโอกาสที่จะได้กระทำความผิดซ้ำอีกในเขตต่อ ๆ ไป ซึ่งอาจมีการกลับเข้ามาอุปสมบทใหม่ ซึ่งก็ยังเป็นช่องว่างที่คณะสงฆ์ยังไม่สามารถแก้ไขได้ แต่หากท้องที่ใดมีการลงโทษหนักอยู่บ่อยครั้งก็ส่งผลให้จำนวนการกระทำความผิดลดน้อยลงได้ตามลำดับ

1.7 การลงโทษที่มีความผิดหลายบท เมื่อการกระทำเดียวมีความผิดเกิดขึ้นหลายอย่าง คณะสงฆ์จะลงโทษที่สูงที่สุดของความผิด ทั้งในส่วนกฎหมายคณะสงฆ์เอง หรือกฎหมายคณะสงฆ์กับกฎหมายบ้านเมือง โดยเรียงจากหนักคือจากกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และพระธรรมวินัย ดังเช่นกรณีการจับกุมพระภิกษุ ที่ตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ที่มีการกระทำความผิดฐานเรียไร และหลบหนีเข้าเมือง จึงควบคุมตัวส่งให้เจ้าคณะตำบลนาจอมเทียนกระทำพิธีลาสิกขาให้พ้นขาดจากความเป็นสงฆ์ ก่อนส่งมอบให้เจ้าหน้าที่ สภ.นาจอมเทียน ดำเนินการผลักดันกลับสู่ประเทศต่อไป (ณัฐภูมินทร์ ปานรักษ์, 2561) ทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของประภัสสร พรประเสริฐ (2561) ที่พบว่า การลงโทษกรรมเดียว แต่หลายบทในคดีอาญาของไทย ผู้กระทำความผิดจะได้รับโทษตามความผิดที่มีโทษหนักที่สุดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 90 บัญญัติว่า “เมื่อการกระทำใดอันเป็นกรรมเดียว เป็นความผิดต่อกฎหมายหลายบท ให้ใช้กฎหมายที่มีโทษหนักที่สุดลงแก่ผู้กระทำความผิด”

2. ด้านหลักการมีส่วนร่วม จากการศึกษาวิจัยพบว่า ประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายมี ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ของบุคคลภายนอกทั้งประชาชนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ทั้งการช่วยเหลือระงับร่วมระงับเหตุ และเป็นส่วนหนึ่งในการหาข้อยุติปัญหาาร่วมกันในการลงนิคกรรม เช่น การขับไล่เจ้าอาวาสวัดแห่งหนึ่ง ที่ตำบลพลวงทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี (สื่อขับไล่เจ้าอาวาส นารอด แบลโฮโตเจดีย์กระดุกบรรพบุรุษ อ้างทำที่เถี่ยว, 2562) ซึ่งชาวบ้านต้องการให้สละสมณเพศ แต่เมื่อประชุมกับผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐแล้ว ก็นำมาสู่การยุติปัญหาาร่วมกัน คือ ให้ย้ายออกนอกพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของยศศักดิ์ โกศัยกานนท์ (2558) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ กระบวนการดำเนินกิจกรรมของชุมชนในการปฏิบัติภารกิจกรอำนวยความยุติธรรม ได้แก่ การป้องกันควบคุมอาชญากรรม จัดการความขัดแย้ง ซึ่งอาศัยความเป็นปึกแผ่นทางสังคมและกฎหมายเป็นเครื่องมือรองรับกระบวนการยุติธรรมชุมชนที่เกิดขึ้นจากชุมชนร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ โดยชุมชนดำเนินการกันเองหรือร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในกระบวนการยุติธรรม อันเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมในการป้องกันและแก้ไข

ปัญหาอาชญากรรม อย่างไรก็ตาม ลักษณะการมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์นั้น จะเกิดขึ้นกับประชาชน หรือเจ้าหน้าที่ภาครัฐบางส่วนเท่านั้น เนื่องจากมีความสนิทคุ้นเคย หรือทำงานร่วมกันอยู่บ่อยครั้ง จึงเป็นการมีส่วนร่วมเฉพาะบางกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (2545) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นกับบุคคลบางกลุ่ม หรือเฉพาะกลุ่ม แต่ไม่ใช่การมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งหมด และมีส่วนร่วมในบางขั้นตอนของการทำงาน เรียกว่า การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial participation)

2.2 ลักษณะการสื่อสารภายในองค์กรของคณะสงฆ์นั้นมี 2 ลักษณะ คือการสื่อสารแบบผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา หรือการรับคำสั่งเพื่อนำไปปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด ซึ่งขาดการแสดงความคิดเห็นจากผู้ใต้บังคับบัญชา และการประสานงานระหว่างหน่วยงาน หรือนอกองค์กรมีลักษณะการขอความร่วมมือ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทางกฎหมาย หรือวิธีควบคุมสถานการณ์ในพื้นที่ สอดคล้องกับการศึกษาของวรพันธุ์ แยมหษ์ปภา และพระสุธีรัตนบัณฑิต (2562) ที่พบว่า ลักษณะของการส่งข่าวสารหรือการสื่อความหมายไปยังผู้รับแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยที่ผู้รับไม่สามารถมีการตอบสนอง หรือการตอบโต้ในทันที เรียกว่า การสื่อสารทางเดียว (One-way communication) และการสื่อสารหรือการสื่อความหมายที่ผู้รับมีโอกาสตอบสนองมายังผู้ส่งได้ในทันที หรือทั้งสองฝ่ายจะสามารถมีการเจรจาหรือการโต้ตอบกันไปมาได้ เรียกว่า การสื่อสารสองทาง (Two-way communication) ดังนั้น การสื่อสารทางเดียวที่คณะสงฆ์ใช้อยู่ นั้น ทำให้ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาไม่มีโอกาสออกความคิดเห็น หากมีความผิดพลาดเกิดขึ้น หรือเกิดข้อสงสัยในการปฏิบัติงาน จะทำให้การปฏิบัติงานมีเป้าหมายไม่ชัดเจน และขาดความมั่นใจในการปฏิบัติงาน แต่การสื่อสารแบบสองทางนั้นทำให้คณะสงฆ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถปรึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ดี เหมาะสำหรับการปฏิบัติงานร่วมกันแบบหลายองค์กร ทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

3. ด้านหลักความรับผิดชอบ จากการศึกษาวิจัยพบว่า ประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายมี ดังนี้

3.1 คณะสงฆ์มีการรับผิดชอบผ่านการบังคับบัญชาของเจ้าคณะปกครองเป็นชั้น ๆ และมีการรับผิดชอบต่อหน้าที่ในเขตปกครองที่ได้รับ เช่น การตรวจตรา การรับแจ้งเหตุ เป็นต้น อีกทั้งยังมีการปฏิบัติตามกฎระเบียบของพระวินัยการ รวมถึงเจ้าคณะปกครองอย่างเคร่งครัด ทั้งในส่วนการลงพื้นที่ปฏิบัติงาน และการพิจารณาลงนิคหกรรม สอดคล้องกับการศึกษาของ พิษาล พันธุ์วัฒนา (2560) ที่พบว่า พระวินัยการมีหน้าที่ปฏิบัติเกี่ยวกับการตรวจตรา ซึ่งแจ้งแนะนำพระภิกษุสามเณรให้ปฏิบัติชอบตามกฎกติกาที่กำหนด และจับพระภิกษุที่ปฏิบัติไม่ดีไม่ชอบมอบแก่เจ้าอาวาส และด้วยลักษณะการปฏิบัติงานเช่นนี้จึงทำให้สอดคล้องกับการศึกษาของ จักรีพร เสมอใจ และจันทราหนู มหากาญจนะ (2560) ที่พบว่า การรับผิดชอบจากการดำเนินงานตาม

สาขางานของตน เรียกว่า “การรับผิดชอบตามสายการบังคับบัญชา” (Bureaucratic accountability) การรับผิดชอบต่อตามกฎหมาย ข้อบังคับ กฎระเบียบ เรียกว่า “การรับผิดชอบต่อกฎหมาย” (Legal accountability) และการรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ จรรยาบรรณ เรียกว่า การรับผิดชอบต่อวิชาชีพ (Professional accountability)

3.2 ลักษณะกฎเกณฑ์ และความสมเหตุสมผลในการลงนิคหกรรม ซึ่งคณะสงฆ์ ภายหลังจากได้ตัวผู้กระทำความผิดแล้ว เจ้าคณะปกครองในฐานะตุลาการ จะมีหน้าที่พิจารณาลง นิคหกรรมให้เหมาะสมกับความผิด จะสังเกตได้ว่า ลักษณะกฎเกณฑ์ที่คณะสงฆ์ใช้ สอดคล้องกับ แนวคิดสำนักนีโอคลาสสิก (Neo Classic School) ของรอสซี การ์ราวด และจอลี่ (Rossi, Garraud and Joly) คือ

ประการแรก การนำพฤติกรรมแห่งความผิดมาประกอบการลงโทษ ซึ่งคณะสงฆ์มีการนำพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือความเสื่อมศรัทธาของคนในสังคมต่อศาสนา และ เจตนาในการกระทำความผิดของจำเลยมาเป็นส่วนในการพิจารณาลงโทษ

ประการที่สอง ศาลควรตระหนักการพิจารณาภูมิหลังของผู้กระทำผิดไม่เพียงแต่ เฉพาะพฤติกรรมในขณะที่กระทำผิด ซึ่งในการกระทำความผิดลหุโทษของพระภิกษุ นั้น คณะสงฆ์ ไม่ได้มองเพียงเป็นการกระทำความผิดที่เล็กน้อย แต่มีการสืบประวัติจากต้นสังกัดของพระภิกษุรูป นั้น เพื่อให้ทราบถึงพฤติกรรม ที่จะเลยได้กระทำผิดอยู่บ่อยครั้งและไม่มีอาการกลับตัว จึงเป็นปัจจัย หนึ่งที่จะนำมาพิจารณาความผิดให้แรงขึ้นได้

ประการที่สาม กระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะศาลควรรับฟังคำให้การของ ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ชำนาญการ ในฐานะพยานบุคคล ซึ่งคณะสงฆ์มีการรับฟังความเห็นจากเจ้าหน้าที่ ตำรวจ ในเรื่องพยานวัตถุ เช่น ผลตรวจสารเสพติด เป็นต้น หรือข้อเท็จจริงทางด้านกฎหมาย บ้านเมือง ซึ่งหากเจ้าหน้าที่ตำรวจพิจารณาว่ามีความผิด คณะสงฆ์จะนำคำวินิจฉัยนั้นมา ประกอบการลงนิคหกรรมตาม มาตรา 29 และ 30 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ประการที่สี่ การผ่อนปรน ปราณี่ ลดโทษ ยกเลิกโทษ ต่อกลุ่มบุคคลวิกลจริตบุคคล ปัญญาอ่อน คนชรา บุคคลผู้มีความพิการ หรือผู้ไม่มีความผิด ซึ่งคณะสงฆ์มีการนำหลักทางพระ วินัยมาประยุกต์ใช้ คือ หลักอมูลหวินัย (กระทำโดยไม่มีสติ) และ หลักอจิตตกะ (ไม่มีเจตนา) โดย หากจำเลยได้กระทำผิดโดยไม่เจตนา รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก็เป็นเหตุที่คณะสงฆ์จะนำเหตุผลดังกล่าวมา เป็นข้อพิจารณาลงโทษให้เบาลง หรือยกฟ้องได้ ดังเช่น กรณีข้อพิพาทระหว่างเจ้าอาวาสวัดหนึ่งใน ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอมือเมือง จังหวัดชลบุรี กับแม่ค้าในตลาดวัดกลาง กรณีริดเงินค่าเช่าที่วัด ซึ่ง ผลจากการพิจารณาของคณะพิจารณาชั้นต้น อันนำโดยเจ้าคณะอำเภอมือเมือง พบว่าไม่มีความผิดจริง จึงได้ทำการยกฟ้องไปในที่สุด (พระครูวัดตั้งเมืองชลฯ แจงปมคดีปลาวัดริดเงิน 35 ล้าน ยันโดน

ตัดต่อ, 2556)

3.3 ลักษณะขอบเขตอำนาจของเจ้าคณะปกครอง ทางผู้วิจัยมองว่า อำนาจของเจ้าคณะปกครองที่ถูกระบุไว้ในกฎหมายธรรมนูญฉบับที่ 23 (2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งแม้จะเป็นการตราไว้ โดยให้อำนาจแบบกว้าง ๆ แต่ก็เพียงพอที่จะปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน และในการนำมาใช้ปกครองนั้นถือได้ว่ามีความยืดหยุ่นสูงมาก สะดวกต่อการใช้อำนาจปกครองของเจ้าคณะปกครองในแต่ละเขต โดยเฉพาะประเด็นคำสั่งผู้บังคับบัญชา เสมือนว่า เป็นการตราขึ้น โดยให้เจ้าคณะปกครองนำไปปรับใช้ตามหลักวัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่ตามยุคตามสมัยที่เปลี่ยนไป เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ดี อำนาจที่เจ้าคณะปกครองใช้บังคับผ่านคำสั่งผู้บังคับบัญชานั้น ต้องเป็นไปเพื่อความสงบเรียบร้อยของหมู่คณะ และไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนในพื้นที่ และต้องใช้ดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครองสูง ในการพิจารณาว่าคำสั่งที่ออกไปนั้นจะเกิดความเป็นธรรม ไม่มีอคติ และไม่เอื้อประโยชน์ หรือไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์งานวิจัยที่ 2: เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี

1. ด้านหลักนิติธรรม จากผลการศึกษาพบว่า ประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายมี ดังนี้

1.1 ด้านกฎหมายที่บังคับใช้ จากการศึกษาพบว่า มีประเด็นที่ควรกล่าวถึงคือ โทษโลกวิฆะ ที่ทำให้เกิดความสับสนด้านการตีความหมายทั้งในฝ่ายพระวินัยการและเจ้าหน้าที่ อันอาจเกิดความไม่ยุติธรรมแก่จำเลย หรืออาจเกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกันขึ้นได้ ซึ่งโทษที่กล่าวถึงนั้นไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ไม่มีหลักเกณฑ์ที่ตายตัว ขึ้นอยู่กับการยอมรับของคนในสังคมนั้นหรือยุคสมัยนั้น และดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครอง ทำให้โทษโลกวิฆะมีความยากในการใช้ดุลยพินิจ และการเลือกนำกฎหมายมาใช้ลงโทษให้สมเหตุสมผลต่อความผิด เช่น การทะเลาะวิวาท หรือการลักทรัพย์ เป็น โทษวิฆะผิดทั้งพระธรรมวินัยและเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นพระภิกษุ นอกพื้นที่อาจถูกลงนิคหกรรมให้สละสมณเพศ แต่หากเป็นพระภิกษุในพื้นที่ อาจให้ย้ายออกนอกพื้นที่ หรือตัดเดือนบวรมเป็นกรณีพิเศษ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระมหาอุทัย นิลโกสิย (2544) ที่พบว่า กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์มีความบกพร่องและซับซ้อนมากเกินไปในส่วนของกฎหมาย ทำให้พระภิกษุผู้มีอำนาจตุลาการไม่เข้าใจในหลักกฎหมาย อาจเกิดความไม่ยุติธรรม หรือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

1.2 ด้านความชำนาญของเจ้าคณะปกครองในการพิจารณาลงนิคหกรรม ซึ่งกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์นั้นนอกจากเจ้าคณะปกครองจะดำรงตำแหน่งทางการปกครองแล้วยังถือว่าเป็นตุลาการ โดยตำแหน่ง ดังนั้นจึงทำให้ไม่มีความชำนาญเพียงพอในการปฏิบัติงาน

เนื่องจากไม่ได้มีการคัดเลือกตามความสามารถแต่เป็น โดยตำแหน่ง จึงอาจเกิดความไม่ยุติธรรมขึ้นได้ สอดคล้องกับการศึกษาของไสว จิตเพียร (2543) ที่พบว่า การที่กฎหมายคณะสงฆ์ ไม่กำหนดให้แยกองค์กรสงฆ์ที่ใช้อำนาจออกจากกัน จึงทำให้ได้บุคคลที่ไม่เหมาะสม กับความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญทางการพระศาสนาเฉพาะด้านมาทำงานตามภารกิจหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพได้ จึงอาจเกิดความไม่ยุติธรรมในที่สุด

2. ด้านการมีส่วนร่วม จากการศึกษาพบว่า ประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายมี ดังนี้

2.1 คณะสงฆ์ในจังหวัดจะมีการประสานงานกับกลุ่มเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นได้ดีทั้งในเรื่องการขอความอารักขา การติดต่อให้มารับตัวผู้กระทำความผิด หรือขอกำลังลงตรวจตราพื้นที่ แต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า การประสานงานกันดีที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากความคุ้นเคยเป็นการส่วนตัว หรือเป็นการพึ่งพาอาศัยกันเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในทุกพื้นที่ ขึ้นอยู่กับเจ้าคณะปกครองที่มีความรู้จัก มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับข้าราชการในท้องถิ่นที่จะสามารถประสานงานกันได้ดี แต่หากไม่มีความรู้จักกัน โดยส่วนตัวก็จะมีปัญหาด้านการประสานงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของอุดม คุมา (2555) ที่พบว่า การประสานงานรูปแบบระบบอุปถัมภ์ของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง หรือระหว่างผู้ปกครองด้วยกันเอง เป็นไปในลักษณะเป็นการช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยเอื้อเฟื้อต่อกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของสังคมไทยเพราะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เน้นความช่วยเหลือเกื้อกูลและการตอบแทนที่เรียกว่า “บุญคุณ”

2.2 กระแสสังคมมีผลกระทบต่อภาพจน์การทำงานของพระวินัยการและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เนื่องจากการทำงานเกี่ยวกับพระภิกษุเป็นเรื่องอ่อนไหวของสังคมไทย ถึงแม้การปฏิบัติงานจะเป็นไปตามขั้นตอนของกฎหมาย แต่ด้วยวัฒนธรรมของสังคมและลักษณะสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้มีการกระจายข่าวสารออกสู่สังคมได้ไว วกว้าง และเป็นไปในทางลบ ทำให้กระบวนการที่สามารถใกล้เคียงยอมความได้ในชั้นเจ้าคณะปกครอง ต้องถูกบังคับให้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายโดยปริยาย และมีการดำเนินการที่รวดเร็วกว่ากรณีทั่วไป ทำให้อาจเกิดปัญหาการละเลยการสืบสวนสอบสวนอย่างละเอียด และละเลยการสอบสวนแวดล้อม ประกอบความผิด ทั้งนี้ด้วยความที่เจ้าคณะปกครองมีตำแหน่งเป็นตุลาการทางคณะสงฆ์ การตัดสินใจในคดีที่เป็นกระแสสังคมก็ย่อมมีผลกระทบต่อความเชื่อมั่นทางการปกครองด้วยทั้งในด้านบวกและด้านลบ ดังเช่นกรณีการขอลาสิกขาของอดีตเจ้าอาวาสวัดใต้ต้นลาน ตำบลไร่หลักทอง อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี (เรื่องเล่าเช้านี้ บีบีซี-เทโร, 2562) ที่เกิดจากเหตุทำร้ายสตรีท่านหนึ่ง ที่ตำบลมาบไฟ อำเภอบ้านบึง ถึงแม้โทษทางพระธรรมวินัยจะไม่รุนแรงถึงลาสิกขา และโจทก์ไม่ฟ้องในคดีอาญา แต่เนื่องจากทนแรงกดดันจากสังคมไม่ไหวจึงสละสมณะเพศ แสดงให้เห็นถึง

แรงกดดันทางสังคมที่มีผลต่อกระบวนการยุติธรรมโดยอ้อม ทั้งยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พรณพิลาส กุลดิลก (2560) ซึ่งพบว่า ผลกระทบของกระแสสังคมนั้นทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในสังคมที่ขาดความรู้ถึงปัญหา หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นอย่างกระฉาง มีเพียงการรับรู้ข้อมูลแบบผิวเผิน นำไปสู่การคาดเดาปัญหาที่คลาดเคลื่อนไปจากความจริง กลับมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงกดดันให้เกิดขึ้นกับการเข้าไปมีส่วนร่วมนั้น รวมถึงทำให้กระบวนการต่าง ๆ ทางสังคมเกิดการปรับตัวตามกระแสแรงกดดัน

3. ด้านความรับผิดชอบ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายมี ดังนี้

3.1 การปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ยังขาดการสนับสนุนจากส่วนกลาง ซึ่งมีนโยบายในการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการทั้งค่าพาหนะ และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ แต่ในการปฏิบัติงานจริงพระวินยาธิการยังต้องใช้งบประมาณของตนเองในการดำเนินการ ทั้งนี้อาจได้รับการช่วยเหลือจากผู้บังคับบัญชาบ้าง แต่ไม่ใช่งบจากส่วนกลาง และส่วนหนึ่งต้องมีค่าใช้จ่ายสำหรับเจ้าหน้าที่เมื่อต้องขอความร่วมมือนอกเวลาราชการ เช่น ค่าน้ำมันรถ ค่าเสียเวลา หรือสินน้ำใจ เป็นต้น โดยอาจไม่ใช่ปัจจัยสำคัญแต่ก็ช่วยทำให้การประสานงานง่ายและดีขึ้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วิจิตร สมคำภา (2539) ที่พบว่า ลักษณะและบทบาทในการดำเนินการต่าง ๆ ทั้งงบประมาณ และการจัดหาพาหนะ ยังต้องอาศัยบารมีส่วนตัวของหัวหน้าศูนย์จัดหาเอง โดยที่ศูนย์กลางไม่มีบทบาทจัดสรรงบประมาณ และอาศัยความเสียสละส่วนตัวของพระวินยาธิการในการปฏิบัติงาน การทำงานไม่มีสิ่งตอบแทนแต่อาศัยแรงจูงใจ

3.2 ด้านการดำรงตำแหน่งที่ทับซ้อน ด้วยระบบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน จะมีการนำระบบการกระจายอำนาจมาใช้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติมีลักษณะการปกครองแบบรวมศูนย์ อำนาจอยู่ในบุคคลคนเดียว ซึ่งอำนาจทางการปกครอง และอำนาจทางกระบวนการยุติธรรมขึ้นอยู่กับเจ้าคณะปกครองรูปเดียว จึงอาจมีความกังวลต่อการพิจารณาในคดีที่มีผลต่อความเชื่อมั่นในตำแหน่งทางการปกครอง และอาจมีอคติขึ้นในการพิจารณาคดีเนื่องจากความเป็นเจ้าคณะปกครองย่อมมีความสนิทสนมกับพระภิกษุในพื้นที่เป็นอย่างดี สอดคล้องกับการศึกษาของ ไสว จิตเพียร (2543) ที่พบว่า การใช้อำนาจทางตุลาการสงฆ์และกระบวนการพิจารณาคดียังยึดหลักการใช้อำนาจตามระบบอุปถัมภ์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำให้การใช้อำนาจในส่วนนี้ผูกพันอยู่กับพระภิกษุผู้มีหน้าที่ปกครองสงฆ์ชั้นใกล้เคียงกับพระภิกษุผู้กระทำผิดพระวินัยบัญญัติ ซึ่งโดยพฤตินัยแล้วบุคคลเหล่านี้ก็เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ สัทธวิหาริก และอันเดวาลิกต่อกัน อาจก่ออคติธรรมในการใช้อำนาจนั้นขึ้นได้

3.3 การปฏิบัติงานข้ามขั้นตอนของคณะสงฆ์ ซึ่งจะเห็นได้จากระเบียบขั้นตอนในกฎหมายตราสามดวงฉบับที่ 11 ที่ได้ระบุไว้มากมาย แต่ไม่สามารถปฏิบัติได้จริงตามขั้นตอนทั้งหมด

เนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการนาน จึงอาจมีการละเว้นขั้นตอนบางส่วน เช่น การรับคำร้อง การบันทึกสำนวนการสอบสวน เป็นต้น ซึ่งในการปฏิบัติอาจไม่เป็นไปตามที่ระบุไว้ในระเบียบทั้งหมด เนื่องจากประชาชนที่มาร้องทุกข์ไม่รู้ระเบียบประกอบกับความไม่เชี่ยวชาญด้านระเบียบของคณะสงฆ์ ซึ่งบางครั้งอาจปฏิบัติงานในช่วงเวลาวิกฤต ทำให้ไม่สามารถประสานงานพระวินยาธิการในเขตได้ เจ้าคณะปกครองจึงตัดสินใจ โดยไม่ได้มีการสรุปสำนวนอ่านให้จำเลยฟังหรือมีการสรุปสำนวน แต่ไม่ละเอียดเนื่องจากไม่ใช่หน้าที่โดยตรงของเจ้าคณะปกครอง แต่เจ้าคณะปกครองอาจมีการให้พระวินยาธิการเขียนสรุปสำนวนตามภายหลัง ซึ่งอาจไม่เป็นไปตามกฎระเบียบที่วางไว้ แต่ก็ทำตามให้ได้มากที่สุด

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์งานวิจัยที่ 3 : เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาตามหลักธรรมมาภิบาล สำหรับการปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี

1. ด้านหลักนิติธรรม จากการศึกษาพบว่า ต้องการให้คณะสงฆ์มีการแบ่งแยกอำนาจ คือนำระบบงานยุติธรรมออกจากกระบวนการปกครอง เพื่อความมีเอกภาพในการปฏิบัติงาน ที่ไม่ต้องมีพันธะด้านการปกครองเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้การตัดสินใจมีความเที่ยงตรงและไม่อิงกระแสสังคมหรือแรงกดดันจากสายการบังคับบัญชา รวมไปถึงการวางระเบียบให้พระวินยาธิการหรือหัวหน้าพระวินยาธิการดูแลในพื้นที่ซึ่งตนไม่ได้สังกัดอยู่เพื่อป้องกันความอคติ ความสนิทสนม และระบบอุปถัมภ์ แต่อาจมีข้อจำกัดด้านการเดินทางและประสานงานตามมาได้ สอดคล้องกับการศึกษาของไสว จิตเพียร (2543) ที่พบว่า กฎกติกาของคณะสงฆ์ใด ๆ ที่รัฐจะต้องตราขึ้นใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดต่อประเพณีระบอบการปกครองรัฐและพระธรรมวินัย จึงได้เสนอหลักการให้ปรับปรุงกฎหมายของคณะสงฆ์ให้แยกอำนาจและแยกองค์กรสงฆ์ที่ใช้อำนาจทางพระศาสนานั้นใหม่ เพื่อแก้ปัญหาของคณะสงฆ์ที่เกิดขึ้นตามวิถีแห่งระบอบการปกครองแบบสังฆาธิปไตยต่อไป

ในส่วนของแนวทางการลงโทษกรรมของคณะสงฆ์ในอนาคตนั้น ภายหลังจากการลงภาคสนาม และสรุปผลการวิจัยแล้ว พบว่า ในเขตปกครองอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี มีการลงโทษที่รุนแรง ซึ่งส่วนใหญ่เจ้าคณะปกครองจะลงโทษกรรมสละสมณเพศ แก่ผู้กระทำความผิด โดยยึดหลักโลกวัชชะนำ ภายใต้อำนาจผู้บังคับบัญชา ทั้งนี้ทำให้เห็นว่า ปัญหาการกระทำความผิดของพระภิกษุภายในเขตอำเภอสัตหีบค่อนข้างลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทราบได้จากการให้ข้อมูลของเจ้าคณะปกครองประจำเขต ทั้งทำให้ประชาชนในท้องที่เกิดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ในพื้นที่มากขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยยังเห็นควรที่จะสนับสนุนการลงโทษตามแนวคิดอาญาวิทยา ลักษณะการลงโทษเพื่อการข่มขู่ยับยั้ง (Deterrence) โดยเป็นโทษที่รุนแรง คือ การให้สละสมณเพศ และใช้ความผิดลักษณะโลกวัชชะควบคู่กับคำสั่งผู้บังคับบัญชาในการประณามความผิด เพื่อจุดประสงค์ของการข่มขู่ยับยั้งทั้ง 2

เป็นจริง ทั้งนี้จำเป็นต้องมีการระบุถึงช่วงเวลาการอุปสมบทที่เหมาะสมของพระภิกษุสำหรับการทำ
บัตรสมาร์ทการ์ด

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า

จากการค้นคว้าวิจัยด้านหลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ จังหวัด
ชลบุรี ทั้งขั้นตอนการปฏิบัติงาน ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหา อันนำมาสู่องค์
ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

1. การปฏิบัติงานภายใต้หลักธรรมาภิบาล (Good Governance: GG) จะเห็นได้ว่า เมื่อนำ
หลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ศึกษาในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ทำให้เห็น
ถึงหลักธรรมาภิบาลที่แฝงอยู่ในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ดังนั้นคณะสงฆ์ในเขตปกครอง
อื่น ๆ สามารถนำโมเดลหลักธรรมาภิบาลทั้ง 6 หลัก ไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับ
กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ดังนี้ 1. หลักนิติธรรม (Rule of laws) มีการนำหลักพระธรรมวินัย
กฎหมายคณะสงฆ์ และกฎหมายบ้านเมือง มาใช้ร่วมกับแบบบูรณาการ เพื่อให้เกิดความทันสมัย
และควบคุมพฤติกรรมของพระภิกษุในรูปแบบใหม่ๆ ได้ 2. ด้านหลักคุณธรรม (Ethics) โดย
พระวินัยการปฏิบัติหน้าที่ที่มีความเป็นมืออาชีพ ปราศจากอคติ หรือความเกรงกลัวต่อกระแส
สังคมที่อาจทำให้กระบวนการเกิดความไม่ยุติธรรม และมีการปฏิบัติต่อพระภิกษุทั้งในและนอก
พื้นที่เท่าเทียมกัน 3. ด้านความโปร่งใส (Transparency) มีการปฏิบัติงานโดยอาศัยความเดือดร้อน
ของประชาชนเป็นสำคัญ มีการลงโทษที่รุนแรงจริงจัง และสามารถคลายแรงกดดันทางสังคมลงได้
เพื่อกระบวนการอันเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม 4. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) มีช่องทาง
ทางรับข้อมูล แจ้งเหตุที่หลากหลายและทั่วถึง มีการปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ และ
การประสานงานกับเจ้าหน้าที่ในการดำเนินคดีต่อหากมีความผิดในกฎหมายบ้านเมืองร่วมด้วย
5. หลักสำนึกรับผิดชอบ (Accountability) มีการอบรม เตรียมความพร้อมในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ
ทั้งในส่วนของพระวินัยการ และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้อำนวยความสะดวก
ในการปฏิบัติงาน และการสื่อสาร และ 6. หลักความคุ้มค่า (Value for money) การให้
งบประมาณสนับสนุนการปฏิบัติงานในลักษณะค่าใช้จ่ายด้านการเดินทาง เงินนิตยภัต (เงินเดือน) เพื่อเป็น
แรงจูงใจ หรือเพื่ออำนวยความสะดวกในการปฏิบัติ รวมไปถึงมีการบริหารทรัพยากรที่ได้รับให้เกิด
ความเท่าเทียมในทุก ๆ เขต ทั้งใช้จ่ายอย่างคุ้มค่า

2. ระบบกฎหมายแบบ โมเดลดุลยภาพระหว่างกลุ่ม (Group equilibrium model) เป็นองค์
ความรู้ที่เด่นชัดจากการนำคำสั่งผู้บังคับบัญชาแบบจารีตประเพณีมาบังคับใช้ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี
ซึ่งมีที่มาจากการนำประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่น รวมไปถึงความเดือดร้อนของประชาชนมาเป็น
กฎหมายบังคับใช้กับพระภิกษุ โดยการผ่านคำสั่งผู้บังคับบัญชาที่อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติ

คณะสงฆ์ว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่นออกคำสั่ง เพื่อควบคุมพระภิกษุให้อยู่ร่วมกับประชาชน พร้อมทั้งมีโทษแก่ผู้ที่ละเมิดคำสั่ง โดยมีลักษณะคำสั่งมาจากโมเดลดุลยภาพระหว่างกลุ่ม เป็นการออกคำสั่งที่อิงตามพหุสังคม เนื่องจากเจ้าคณะปกครองในฐานะผู้ออกคำสั่งต้องคำนึงถึงแรงกดดันในสังคมเป็นที่ตั้ง เพื่อให้คำสั่งที่ออกมาสามารถบังคับใช้ได้จริง และเป็นที่ยอมรับของสังคม ทั้งนี้เนื่องจากการใช้อำนาจในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ไม่มีองค์กรที่คอยตรวจสอบการใช้อำนาจ จึงใช้โมเดลดุลยภาพระหว่างกลุ่มในการให้สังคม คือ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ รวมถึงพระสังฆาธิการในพื้นที่ รวมกับตรวจสอบผ่านการปฏิบัติงานของเจ้าคณะปกครอง ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ที่เจ้าคณะปกครองเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการกำกับดูแลจะมีความยุติธรรมหรือไม่นั้น เมื่อไม่มีองค์กรคอยตรวจสอบสังคมจะเป็นผู้สะท้อนผลการปฏิบัติงานแทน กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรีทั้งการออกคำสั่ง การตัดสินต้องเป็นไปเพื่อลดแรงกดดันทางสังคม

3. ลักษณะการมีส่วนร่วมแบบ โมเดลการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's participation model) เป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นกับกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ภายใต้ขั้นตอนการปฏิบัติงาน และขั้นตอนการลงนิคหกรรม โมเดลการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้ ฝ่ายประชาชนในพื้นที่ที่จะมีส่วนร่วม และมีอิทธิพลต่อกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีอย่างเห็นได้ชัด แม้กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จะเป็นหน้าที่รับผิดชอบของคณะสงฆ์โดยตรง แต่คณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรีดำเนินงานภายใต้ความร่วมมือของประชาชน ตั้งแต่การนำตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการที่เกิดจากความเดือดร้อนของประชาชน หรือการแจ้งเหตุจากประชาชน รวมถึงการลงพื้นที่ที่ร่วมกันเจ้าหน้าที่ภาครัฐและผู้นำชุมชนในการระงับเหตุ ทั้งนี้ประชาชนในพื้นที่ยังมีส่วนร่วมในการร่วมกันแก้ไขข้อขัดแย้ง โดยคณะสงฆ์จะมีการลงนิคหกรรมซึ่งอิงอาศัยประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก ประกอบกับดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครอง เพื่อนำไปสู่การลงนิคหกรรมที่ให้ความยุติธรรมกับทั้งสองฝ่าย

4. ลักษณะความรับผิดชอบแบบพหุ หรือเชิงซ้อน (Multiple accountability) โดยคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีความต้องการที่จะสร้างลักษณะความรับผิดชอบนี้ขึ้น ผ่านแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยความรับผิดชอบของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีที่ต้องการสร้างนั้นมีลักษณะเด่นชัดอยู่ 2 ลักษณะ คือ การแยกระบบการบริหารยุติธรรมของคณะสงฆ์ออกจากการบริหารงานด้านการปกครอง ทำให้เกิดระบบการถ่วงดุลอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายบริหารขึ้นภายในจังหวัดที่เรียกว่า ความรับผิดชอบแบบแนวนอน (Horizontal accountability) เนื่องจากปัจจุบันคณะสงฆ์ไม่มีการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน หรือองค์กรที่คอยตรวจสอบการใช้อำนาจของคณะสงฆ์ จึงต้องมีการแยกระบบงานออกจากกัน เพื่อป้องกันการถูกควบคุมการปฏิบัติงานผ่านสายการบังคับบัญชา

และเพื่อเป็นการตรวจสอบอำนาจของกันและกัน แต่อย่างไรก็ดีลักษณะความรับผิดชอบแบบแนวตั้ง (Vertical accountability) คณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ได้มีการนำมาใช้ควบคู่กับการปฏิบัติงาน ด้านกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์อยู่แล้ว ผ่านการรับผิดชอบต่อความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของพระภิกษุ ซึ่งคณะสงฆ์ในฐานะผู้มีอำนาจกำกับดูแล โดยตรงได้มีการนำผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการอย่างรวดเร็วและให้ความยุติธรรมกับทุกฝ่าย ทั้งนี้ไม่เพียงแต่การใช้อำนาจที่มีในการจัดการต่อความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น แต่ยังรวมถึงการรับผิดชอบต่อผลกระทบที่อาจจะเกิดจากการปฏิบัติงาน เช่น การรณรงค์เสนอข้อมูลแก่สื่อมวลชนเพื่อป้องกันภาพพจน์ในพื้นที่ เป็นต้น

5. การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างองค์กรตาม โมเดลการจัดการความรู้ (Knowledge management) จะเห็นได้จากปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในช่วงการเปลี่ยนผ่านพระวินยาศึกษาจากรุ่นเก่าสู่รุ่นใหม่ ทางคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี จึงมีความพยายามที่จะถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ จากการปฏิบัติหน้าที่พระวินยาศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แก่พระวินยาศึกษารุ่นใหม่ ๆ ที่ยังขาดประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ภาครัฐรวมถึงคณะสงฆ์ ยังมีความต้องการที่จะแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างองค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น แต่ยังคงขาดรูปแบบในการดำเนินงาน หรือตัวกลางที่จะเชื่อมความต้องการของทั้งสองฝ่ายให้ตรงกัน ดังนั้นหากต้องการให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ที่ดี ควรดำเนินการตาม โมเดลการจัดการความรู้ ที่มีหลักสำคัญ 3 อย่าง คือ 1. การปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ของพระวินยาศึกษา และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ให้มุ่งไปในทิศทางเดียวกัน (Knowledge vision) เล็งเห็นประโยชน์ที่จะได้รับการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างองค์กรอันสามารถช่วยให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งการปฏิบัติงานไม่เพียงแต่ทำงานเพียงองค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องมีวิสัยทัศน์ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน 2. การมีหน่วยงาน หรือคนกลางที่คอยประสานระหว่างคณะสงฆ์กับหน่วยงานภาครัฐ ได้มีช่องทางในการแลกเปลี่ยนความรู้ให้แก่กันและกัน (Knowledge sharing) ทั้งนี้อาจมีการสอดแทรกเข้าไปในการประชุมประจำปี รวมไปถึงการมีงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินงานร่วมด้วย จึงจะเกิดการแลกเปลี่ยนถ่ายโอนความรู้ 3. การสรรหาผู้ที่ทำให้ที่ถ่ายทอดความรู้ หรือช่องทางในการถ่ายทอดความรู้ที่เหมาะสม (Knowledge assets) ควรเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านกระบวนการยุติธรรม โดยตรงที่สั่งสมมาเป็นระยะเวลานาน ผสมกับการมีวาทศิลป์ในการถ่ายทอดความรู้ได้เป็นอย่างดี

6. กระบวนการยุติธรรมตาม โมเดลการกระจายอำนาจแบบประชาธิปไตย (Democratic decentralization) จะเห็นได้ว่า กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีการรวมอำนาจทั้งในส่วนงานด้านการปกครอง และงานด้านยุติธรรมไว้ที่บุคคลคนเดียว คือ เจ้าคณะปกครอง ซึ่งมี

การปกครองตามสายการบังคับบัญชา และไม่ได้ถูกเลือกจากคณะสงฆ์ในพื้นที่ ไม่ได้สรรหาตาม ความชำนาญหรือความสามารถ แต่ดำรงตำแหน่งตามความอาวุโส ทำให้กระบวนการยุติธรรมมีการ ดำเนินการไปตามสายงานบังคับบัญชา ไม่มีความอิสระในการทำงาน ไม่มีความชำนาญในการ ปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้นหากปรับโครงสร้างตามโมเดลการกระจายอำนาจแบบประชาธิปไตย ต้องกระจายอำนาจออกเป็น 2 หลักใหญ่ คือ 1. การโอนอำนาจในทางการปกครอง (Administrative devolution) คือ คณะสงฆ์ภายในพื้นที่มีส่วนร่วมในการเลือกเจ้าคณะปกครองของตนเอง ซึ่งจะทำให้ได้ผู้บังคับบัญชาที่มีความสามารถ และได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์ในพื้นที่ ส่งผลทำให้การ ปฏิบัติงานต่างเป็นไปด้วยความร่วมมือและการให้ความยอมรับ 2. การโอนอำนาจในทางนิติบัญญัติ (Legislative devolution) คือ มีการแยกหัวหน้าพระวินยาศึกษาออกจากเจ้าคณะปกครอง โดย ตุลาการที่ทำหน้าที่ตัดสินลงนิคหกรรม และพระวินยาศึกษา ต้องมาจากการเลือกกันเองของ คณะสงฆ์ และประชาชนในท้องถิ่น ส่งผลให้พระภิกษุที่ทำหน้าที่เป็นตุลาการมีความรู้ที่ตรงกับ สายงาน ทั้งพระวินยาศึกษาที่ปฏิบัติงานในท้องถิ่นได้รับการยอมรับ มีความชำนาญในพื้นที่และ เป็นที่รู้จักของคณะสงฆ์ รวมถึงประชาชนในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาเรื่อง หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัด ชลบุรี ทำให้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ และข้อเสนอแนะ การวิจัย ต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีนโยบายเกี่ยวกับการประชุมร่วมกันแบบทวิภาคีประจำปี โดยคณะสงฆ์หรือ ตัวแทนจากคณะสงฆ์เข้าร่วมประชุมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำงานด้านกระบวนการยุติธรรม มีการ แลกเปลี่ยนความรู้ด้านตัวบทกฎหมาย ช่องทางการติดต่อสื่อสาร การประสานงาน แนวทางการ ปฏิบัติเบื้องต้น จุดประสงค์เพื่อให้มีความเข้าใจและกำหนดเป้าหมายในการปฏิบัติงานในแนวทาง เดียวกัน

2. คณะสงฆ์ควรมีนโยบายที่จะแยกกระบวนการยุติธรรมออกจากรายงานด้านการ ปกครอง โดยพระภิกษุที่ทำงานด้านกระบวนการยุติธรรมต้องไม่มีหน้าที่ทางการปกครอง ซึ่งจะ ช่วยให้เกิดความคล่องในการตัดสินใจที่เป็นกระแสนิยมหรือจะมีผลกระทบต่อระบบปกครอง ทั้งนี้ ยังเป็นการกระจายอำนาจและเพิ่มความมีเอกภาพในการทำงาน โดยไม่ถูกกีดกันจากสายการบังคับ บัญชาแบบระบบเดิมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ควรนำคดีต่าง ๆ ที่พระวินยาศึกษาได้ดำเนินการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมาทำการ สรุปรูปคดี แยกกฎหมายที่เกี่ยวกับความผิด และการพิจารณาโทษในแต่ละครั้ง ทั้งแสดงถึงช่อง

ทางการติดต่อหน่วยงานต่าง ๆ ว่าแต่ละประเภทของคดีควรประสานงานกับใคร นอกจากนี้ยังมี บอกรีวิวเปรียบเทียบการพิจารณาว่า กรณีความผิดเช่นนี้เมื่อเกิดขึ้นควรใช้อะไรเป็นเกณฑ์พิจารณา เหมือนการนำประสบการณ์ของพระวินยาศึกษากรุ่นก่อนมาจัดลำดับ แล้วถอดบทเรียนเพื่อเป็น แนวทางการปฏิบัติงานให้แก่พระวินยาศึกษากรุ่นหลัง ๆ ที่ยังขาดองค์ความรู้และประสบการณ์การ ถอดบทเรียน

2. ควรมีพระวินยาศึกษากรุ่นทำหน้าที่สอดส่องพฤติกรรมความผิดผ่านทางสื่อออนไลน์ โดยเฉพาะ เนื่องจากพฤติกรรมของพระภิกษุสงฆ์ที่แสดงออกมาในปัจจุบันนั้น มักมีการเผยแพร่ที่ รวดเร็วผ่านทางสื่อออนไลน์ และการแสดงพฤติกรรมความผิดก็เปลี่ยนไปจากอดีต ซึ่งปรากฏผ่าน ช่องทางออนไลน์ เช่น Facebook Line มากขึ้น ความผิดที่ถูกส่งออกมาทางช่องทางเหล่านี้เกิดความ เสี่ยงต่อภาพพจน์เป็นวงกว้าง จึงควรมีการเฝ้าระวังอย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. การศึกษากระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในประเด็นเรื่อง แนวโน้มและข้อจำกัดใน การแยกระบบงานด้านกระบวนการยุติธรรมออกจากระบบงานด้านการปกครอง ของคณะสงฆ์ไทย เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการสร้างระบบงานยุติธรรมและระบบงานปกครองแบบใหม่ให้มี การถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน ส่งเสริมความ โปร่งใส ความมีประสิทธิภาพให้เกิดขึ้นภายใน องค์การคณะสงฆ์ต่อไป เนื่องจากปัจจุบันยังไม่มีการวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ที่จะแยก ระบบงานยุติธรรมคณะสงฆ์ ออกจากการด้านการปกครอง

2. การศึกษาประเด็นเรื่อง กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ไทยกับการดำเนินงาน ในยุค 4.0 เนื่องจากสังคมในอนาคตพระวินยาศึกษากรุ่นต้องมีการปฏิบัติโดยพึ่งพาเทคโนโลยีมากยิ่งขึ้น ในการสื่อสาร การตรวจสอบ เฝ้าระวังความผิดในพื้นที่ ดังนั้นแนวทางการปฏิบัติงานของพระ วินยาศึกษากรุ่นจะเป็นไปในทิศทางใด การปรับตัวในการปฏิบัติงานจะมีขั้นตอนที่เพิ่มขึ้น หรือลด ขั้นตอนลงเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้เร็วยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจต่อการศึกษาต่อไปใน อนาคต

3. การศึกษาประเด็นเรื่อง หลักเกณฑ์ และระบบการถ่วงดุลอำนาจในกระบวนการ ยุติธรรมของคณะสงฆ์ เนื่องจากผู้วิจัยเพียงแต่ศึกษาลักษณะอำนาจ การใช้อำนาจ การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ แต่ยังไม่ได้ศึกษาระบบการถ่วงดุลอำนาจของคณะสงฆ์ หากมี การศึกษาเพิ่มเติมในส่วนนี้จะช่วยแสดงให้เห็นถึงความยุติธรรม ในกระบวนการยุติธรรมของคณะ สงฆ์มากยิ่งขึ้น และเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่ควรศึกษาต่อไปอย่างยิ่ง

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2538). *คู่มือการบริหารการศึกษาคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2541). *อธิบายพระวินัยสำหรับนักธรรมชั้นตรี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2544). *คู่มือพระสังฆาธิการ เรื่องการปกครองคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2549). *คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1*. กรุงเทพฯ: จีระการพิมพ์.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2541). การพัฒนาประชาคมเมืองเพื่อความเป็นเมืองน่าอยู่. *รัฐสภาวารสาร*, 4(9), 1-14.
- ข่าวสดหีบโพสต์. (2561). *รวบพระปลอมเสพยา ออกบิณฑบาตรับเงิน แจกพระรอดให้บูชา แต่ตัวเองไม่รอด (วิดีโอ)*. เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=7onody-KJVY>
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณิต ณ นคร. (2549). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 7)*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- คณิต ณ นคร. (2552). *ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: สะท้อนทิศทางการพัฒนา กระบวนการยุติธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- จรัส สุวรรณมาลา. (2546). *ระบบงบประมาณและการจัดการแบบมุ่งผลสำเร็จในภาครัฐ : ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมืองยุคใหม่*. กรุงเทพฯ: ธนรัชการพิมพ์.
- จักรีพร เสมอใจ และจันทรานุช มหากาญจนะ. (2560). *การให้ความสำคัญต่อความสามารถในการถูกตรวจสอบของข้าราชการ ในหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นของไทย*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์.
- จับพระเขมร อยู่กินบนยอดเขาเมืองชลฯ ชาวบ้านร้องบิณฑบาตเรียไรเงิน. (2559). เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/content/566616>
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. (2553). *การพัฒนากรอบแนวทางการวิจัยชุดโครงการกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการยุติธรรม.

- เจ้าอาวาส-พระลูกวัดเมืองชล หย่าศึกฟ้องร้องปมผิดพระธรรมวินัยนาน 2 ปี. (2560). เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/news/890930>
- เจริญ จันทร์จริง. (2542). บทบาทของพระวินยาศิการในการรักษาพระวินัยของพระสงฆ์ไทย ศึกษา เฉพาะกรณีกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เฉลียว นูร์ภักดี และคณะ. (2545). ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐานการศึกษา. ชนกกานต์ อ้วนไทร. (2560). หลักการตรวจสอบค้นหาความจริง: ศึกษากรณีใต้สวนมูลฟองอันเป็น เครื่องมือในการประทับฟ้องคดีของรัฐ. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชา นิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ชลบุรี สอทธิพอร์ทนิวส์. (2561). จับพระกัมพูชา ลักลอบหลบหนีเข้าเมืองมาบิณฑบาตในไทยก่อน ส่งตม.จ.ชลบุรี ผลักดันกลับประเทศต่อไป (วิดีโอ). เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=pKOqACqnuBU>
- ชาวบ้านสุดทน แจ้งจับพระ 4 รูป มั่วสีกา-เสพยาบ้า-ค้าอาวุธปืนในวัด. (2561). เข้าถึงได้จาก <https://workpointnews.com/2018/10/30/>
- ชาวบ้านสุดทน แจ้งจับพระออกเรียไรหาเงินซื้อยาบ้าเสพ. (2562). เข้าถึงได้จาก http://www.thaich8.com/news_detail/84665
- โชติ ทองประยูร. (2535). คู่มือพระสังฆาธิการ. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ณรงค์ ใจหาญ. (2547). หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน. (2553). หลักกฎหมายอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน. (2557). ทฤษฎีความรับผิดชอบทางอาญา. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ณัฐมินทร์ ปานรักษ์. (2561). อาตมากอดหน่อย! ผญบ.สุดทน หัวหลวงพี่มาแอ้จับสีก ลั่นขอตาย หากตกเป็นข่าว (วิดีโอ). เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=Qp2-HqIV4RM>
- ณัฐมินทร์ ปานรักษ์. (2561). ยานรค หลวงพี่ดวงตก เดินบิณฑบาตเจอยาบ้าเก็บเสพสนองกิเลส กรรมติดจรวดเจอบุกจับควัด (วิดีโอ). เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=h0XNtoenEqw>

- ณัฐภูมิภัทร์ ปานรักษ์. (2561). *สุดทจน ผญาบ จอมเทียนหนู่ 1 จัปพระภิกษุเขมรหลบหนีเข้าเมือง เรียไรรเงินชาวบ้าน (วิดีโอ)*. เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=ApY8qByOADo>
- เดชา ก่อเกิด. (2562, 14 พฤศจิกายน). ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี. สัมภาษณ์.
- เดือน คำดี. (2541). *ศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ตำรวจชลบุรีจับพระเขมรสายแคมป์ หนีเข้าเมือง ลักลอบบิณฑบาตในไทย. (2561). เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/news/crime/1287732>
- ถวัลย์ ทองมี. (2535). *คู่มือพระวินยาศิการ*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ถวิลวดี บุรีกุลและคณะ. (2545). *โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาคณะนิเวศผลการพัฒนาระบบบริหาร จัดการที่ดี*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- ทะนงศักดิ์ พวงน้อย, ว่าที่ร้อยตรี. (2562, 1 พฤศจิกายน). ปลัดเทศบาลตำบลบางละมุง. สัมภาษณ์.
- นัยนา เกิดวิชัย. (2542). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- นิธิศ ทองดี, พันตำรวจโท. (2562, 22 พฤศจิกายน). สารวัตรสอบสวน สถานีตำรวจภูธรเมืองชลบุรี. สัมภาษณ์.
- นิศรา ทิพยางกูร. (2562, 30 ตุลาคม). ปลัดอำเภอศรีราชา เจ้าพนักงานปกครองชำนาญการ. สัมภาษณ์.
- บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. (2542). *การสร้างธรรมาภิบาล (Good governance) ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- ปกรณ์ มณีปกรณ์. (2555). *ทฤษฎีอาชญาวิทยา*. กรุงเทพฯ: เอ็ม.ที.เพรส.
- ปลื้ม โชติขจรภูยางกูร. (2524). *คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์.
- ประธาน วัฒนวานิชย์ และคณะ. (2551). *การแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชน: การศึกษา แนวคิด ยุติธรรมชุมชนในการป้องกันอาชญากรรมและแก้ไขผู้กระทำผิด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ประธาน วัฒนวานิชย์. (2546). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา*. กรุงเทพฯ: โฟร์พรีนติ้ง.
- ประภัสสร พรประเสริฐ. (2561). *การกระทำผิดเดี่ยว : ศึกษาเฉพาะความผิดฐานลักทรัพย์ใน กรณีที่กระทำเป็นทอด ๆ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, รตอ. (2531). *อาชญาวิทยา: สหวิทยาการว่าด้วยปัญหาอาชญากรรม*. กรุงเทพฯ: โรงเรียนนายร้อยตำรวจ.

ฟื้นสภาพพระ ผช.เจ้าอาวาสวัดดังชลบุรี ขับแก๊งเมาแ้ว พาศิษย์ท่องราตรี. (2559). เข้าถึงได้จาก

<https://www.thairath.co.th/content/637768>

พรรณพิลาศ กุลดิลก. (2560). การขับเคลื่อนสังคมผ่านสื่อใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 25(49), 59-74.

พระครูชลธารคุณากร. (2562, 22 ตุลาคม). พระวินยาศิการเขตอำเภอเมือง. สัมภาษณ์.

พระครูใบฎีกา บรรจบ ดิสาโร. (2562, 4 พฤศจิกายน). พระวินยาศิการเขตอำเภอสัตหีบ. สัมภาษณ์.

พระครูปิยกิจวิบูลย์. (2562, 29 ตุลาคม). เจ้าคณะตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ. สัมภาษณ์.

พระครูพิศาลจริยากร. (2562, 24 ตุลาคม). เจ้าคณะตำบลนาเกลือ อำเภอบางละมุง. สัมภาษณ์.

พระครูวัดดังเมืองชลฯ แจงปมคลิปาวรีดเงิน35ล้าน ยัน โคนตัดต่อ. (2556). เข้าถึงได้จาก

<https://www.thairath.co.th/content/352492>

พระครูวิสุทธิธรรมโสภณ. (2562, 25 ตุลาคม). เจ้าคณะตำบลบางพระเขต 1 อำเภอศรีราชา.

สัมภาษณ์.

พระครูสุทิสุตาลังการ. (2562, 25 พฤศจิกายน). เจ้าคณะตำบลหนองบอนแดง อำเภอบ้านบึง.

สัมภาษณ์.

พระครูสุภัททกิจจานุการ. (2562, 23 ตุลาคม). เจ้าคณะตำบลหนองขำคอก อำเภอเมือง. สัมภาษณ์.

พระครูอุดมธรรมรส. (2562, 20 ตุลาคม). ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี. สัมภาษณ์.

พระธรรมกิตติวงศ์. (2556). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.

พระปลัดทะเล มหณณโว. (2553). *บทบาทของพระวินยาศิการตามทัศนะของพระสงฆ์ในเขตพญาไทกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*

พระปลัด มนุ ฐานจาโร. (2562, 24 พฤศจิกายน). พระวินยาศิการเขตอำเภอนนทบุรี. สัมภาษณ์.

พระปลัด สิทธิเดช สีลเตโช. (2562, 24 พฤศจิกายน). พระวินยาศิการเขตอำเภอเมือง. สัมภาษณ์.

พระพรหมกวี. (2559). วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระมหาสมชาย ฐานธมฺโม. (2562, 25 พฤศจิกายน). พระวินยาศิการเขตอำเภอเมือง. สัมภาษณ์.

พระมหาสมพงษ์ กิตติคุณ. (2562, 23 ตุลาคม). เจ้าคณะอำเภอเมือง. สัมภาษณ์.

พระมหาสัญญา ขนฺติธมฺโม. (2560). รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต. *วารสารสันติศึกษาปริทศรณ*, 6(2), 721-735.

พระมหาเสถียรพงษ์ สติโรโส. (2562, 27 ตุลาคม). เจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง อำเภอเมือง.

สัมภาษณ์.

- พระราชวรมณี. (2528). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธกรการพิมพ์ .
- พระวิจิตร สมภาคำ. (2539). *บทบาทการปฏิบัติงานของศูนย์ปฏิบัติการของพระวินยาศิการในการตรวจตราดูแลภิกษุสามเณรที่ประพฤติไม่เหมาะสม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารงานยุติธรรม, คณะศิลปศาสตร์ , มหาวิทยาลัยเกริก.
- พระโสภณคณาภรณ์ . (2528). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ศิวพร.
- พระอุทัย นิลโกสิทธิ์. (2544). *กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.พระมหาถาวร ฐานวโร. (2562, 25 ตุลาคม). รองเจ้าคณะอำเภอบางละมุง. สัมภาษณ์.
- พิชศาล พันธุ์วัฒนา. (2560). ตำรวจพระ. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 6(2), 51-64.
- แพมมาลา วัฒนเสถียรสินธุ์. (2559). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อปัญหาการสื่อสารภายในองค์กร กรณีศึกษา :บริษัทยูไนเต็ค แสตนด์การ์ด เทอร์มินัล จำกัด (มหาชน)*. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารธุรกิจ, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มนัสสนันท์ เจริญเลิศ. (2557). *บทบาทของศาลในการค้นหาความจริงกับการให้ศาลใช้สำนวนการสอบสวนในการพิจารณาคดีอาญา*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- มุกดา คงถิ่น. (2551). *พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้อำนวยการโรงเรียนในสังกัดเมืองพัทยา*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ยศศักดิ์ โกไศยกานนท์. (2558). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทางอาญาของไทย*. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 16(2), 111-124.
- รวบพระเขมร แอบเข้าเมืองมาหาเงิน เดินเรียไรที่นาจอมเทียน*. (2561). เข้าถึงได้จาก https://www.thairath.co.th/news/local/east/1308662?cx_testId=0&cx
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2554 (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- เรื่องเล่าเช้านี้ บีบีซี-เทโร. (2562). *พระในคลิปกระชากหัวสีกา ดิกรี้เจ้าอาวาสวัดเมืองชล ทนแรงกดดันไม่ไหว ขอลาสิกขาแล้ว (วิดีโอ)*. เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=GvIh6wJ9pdo>

- วรินทร์ เข้มหงษ์ปภา และพระสุธีรัตนบัณฑิต. (2562). การสื่อสารทางสังคมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ขององค์กรทางพระพุทธศาสนา. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 6(พิเศษ), 182-195.
- วรรณพงษ์ คำดี. (2555). *ศาลพิจารณาคดีการสืบพยานลับหลังจำเลย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2547). *กฎหมายเกี่ยวกับการบริหารราชการไทย: ปัญหาแนวทาง แก้ไข และ แนวโน้มของกฎหมายในอนาคต*. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- ศูนย์ข่าวมติชน. (2560). *ชาวบ้านแจ้งตำรวจจับพระมาโว้ยวายถันรถทัวร์ (วิดีโอ)*. เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=5xSNJYf_WS4
- สมเกียรติ พูลทอง. (2540). *ปัจจัยที่ส่งผลในการปฏิบัติงานของพระวินัยการที่มีผลต่อพระสงฆ์ผู้ประพฤติดีวินัย: ศึกษาเฉพาะกรณีเขตพระนคร*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาวิทยาลัย, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกริก.
- สมคิด บางโม. (2546). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: ยูแอนด์ไอ.
- สมบัติ นามบุรี. (2562). ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในงานรัฐประศาสนศาสตร์. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 2(1), 183-197.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2527). *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมพร รุจิคิดดีอังสุธร. (2562). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย: ความสำคัญของผู้เรียนสังคมศึกษา*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 10(1), 108-122.
- สัญญาพงศ์ ลิ่มประเสริฐ, สุธีราภรณ์ แสงจันทร์ศรี และอนิสา มานะทน. (2562). *การลงโทษผู้กระทำผิดทางอาญา*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาวิทยาลัย, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2544). *คู่มือการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานข้าราชการพลเรือน.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2555). *คู่มือการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance)*. กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2559). *คู่มือพระวินัยการ* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2542). *ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุดสงวน สุธีสร. (2546). *อาชญาวิทยาและงานสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2540). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 7)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิชา สิริันทวินดี. (2554). *การคุ้มครองพยาน: ศึกษาการสืบพยานบุคคลโดยไม่เผชิญหน้า จำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 172 วรรคสาม*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- สุวิมล ตีรกันันท์. (2549). *การใช้สถิติในงานวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไสว จิตเพียร. (2543). *กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย: ศึกษากรณีปัญหาขององค์กรตุลาการและวิธีพิจารณาความอาชญากรรม* ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อรทัย แสงทอง. (2551). *หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารงานสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาสถานศึกษาในเขตตลิ่งชัน*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อชยา โกมลกาญจน. (2545). *พระพุทธศาสนาบนแผ่นดินไทย*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- อำนวยการ ยัสโยธา. (2541). *กระบวนการต้องโทษในประมวลกฎหมายอาญากับในวินัยสงฆ์การศึกษาเปรียบเทียบ*. สงขลา: วิทยาลัยครูสงขลา.
- อุดม กุมา. (2555). *ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของผู้นำชุมชนกับประชาชนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง*. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*, 1(1), 87-100.
- อุดม รัฐอมฤต. (2538). *ผลของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายต่อการกำหนดหน้าที่นำสืบในคดีอาญา*. *วารสารนิติศาสตร์*, 25(2), 306-320.
- เอกนถ ชาติเชื้อ. (2562, 7 พฤศจิกายน). *เจ้าพนักงานเทศกิจปฏิบัติงานเทศบาลตำบลนาจอมเทียน*. สัมภาษณ์.
- เอกพร รักความสุข. (2557). *บทบาทของประชาชนในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี : กรณีการออกโฉนดที่ดินวัดคอนสวรรค์ (ร้าง) จังหวัดสกลนคร*. สกลนคร: องค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร.

เอกสิทธิ์ สินลา. (2560). กระบวนการยุติธรรมของข้าราชการครูกับการลงโทษนิคหกรรมที่ใช้กับ
พระสงฆ์ที่ปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา. *วารสารพินนสวรสาร*, 13(2), 31-45.
ชื่อขั้บไล้เจ้าอาวาส นำรถแบคโฮไถเจดีย์กระตูกบรพบุรุษ อ้างทำที่เที้ยว. (2562). เข้าถึงได้จาก
<https://www.thairath.co.th/news/crime/1714068>

Ernst, W. G. (1998). *The dynamic planet*. New York: Columbia University.

Merton, R. K. (1991). *International encyclopedia of the social science*. New York: Mac-millan,

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

เรื่อง หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี

คำชี้แจง: แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารงานยุติธรรมและสังคม คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา โดยผลที่ได้จะนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการศึกษาเท่านั้น โดยวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาตามหลักธรรมาภิบาล สำหรับการปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยมุ่งศึกษาขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ของพระวินัยการใน 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการปฏิบัติงานและขั้นตอนการลงนิคหกรรม(การลงโทษ) ภายใต้หลักธรรมาภิบาลได้แก่ หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างนี้ประกอบด้วยข้อคำถามทั้งหมด 5 ส่วน ได้แก่

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ส่วนที่ 2 กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในขั้นตอนการปฏิบัติงาน
- ส่วนที่ 3 กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในขั้นตอนการลงนิคหกรรม (การลงโทษ)
- ส่วนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ตามขั้นตอนกระบวนการยุติธรรม
- ส่วนที่ 5 แนวทางการแก้ไขปัญหาและส่งเสริมการปฏิบัติงานภายใต้หลักธรรมาภิบาล

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของให้ข้อมูลสำคัญ

ข้อคำถาม	ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ	
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
1) ชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....		
2) ตำแหน่ง.....		
3) สถานที่สัมภาษณ์.....		
4) วันที่สัมภาษณ์.....		
5) เริ่มเวลา..... น. สิ้นสุดเวลา..... น.		

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม:

ส่วนที่ 2 กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในขั้นตอนการปฏิบัติงาน

ข้อคำถาม	ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ	
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
1) ผู้ที่จะทำการปฏิบัติงานด้านกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ควรมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องกฎหมาย อย่างไรบ้าง		
2) การออกปฏิบัติงาน ท่านมีการทำงานร่วมกับฝ่ายงานอื่น ๆ อย่างไร		
3) ท่านมีการเตรียมความพร้อม เพื่อป้องกันความเสี่ยงในการปฏิบัติหน้าที่ อย่างไร		

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม:

ส่วนที่ 3 กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในขั้นตอนการลงนิคหกรรม (การลงโทษ)

ข้อคำถาม	ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ	
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
4) ขั้นตอนการลงนิคหกรรม ได้มีการเลือกใช้กฎหมายให้เหมาะสมกับโทษที่เกิดขึ้นอย่างไร		
5) มีหน่วยงานไหนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการลงโทษ (ลงนิคหกรรม) และเกี่ยวข้องอย่างไร		
6) ท่านมีการปฏิบัติอย่างไรเพื่อให้การลงโทษมีความยุติธรรม และไม่ส่งผลเสียตามมาในภายหลัง		

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม:

.....

ส่วนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ตามขั้นตอนกระบวนการยุติธรรม

ข้อคำถาม	ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ	
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
7) การปฏิบัติงานด้านกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ มีปัญหาและอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นบ้าง และเกิดขึ้นได้อย่างไรบ้าง		

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม:

.....

ส่วนที่ 5 แนวทางการแก้ไขปัญหาและส่งเสริมการปฏิบัติงานภายใต้หลักธรรมาภิบาล

ข้อคำถาม	ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ	
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
8) ท่านมีแนวทางในการนำหลักนิทรรศรมาประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หรือพัฒนากระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์อย่างไร		
9) ท่านมีแนวทางในการนำหลักการมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หรือพัฒนากระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์อย่างไร		
10) ท่านมีแนวทางในการนำหลักความรับผิดชอบมาประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หรือพัฒนากระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์อย่างไร		

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม:.....

.....

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ข
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์
เรื่อง หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์
ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี

.....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานยุติธรรมและสังคม คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยมุ่งศึกษาขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ใน 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการปฏิบัติงานและขั้นตอนการลงนิคหกรรม ภายใต้หลักธรรมาภิบาล ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบ ในการศึกษาครั้งนี้เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยจำแนกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ส่วนที่ 2 กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในขั้นตอนการปฏิบัติงาน

ส่วนที่ 3 กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในขั้นตอนการลงนิคหกรรม (การลงโทษ)

ส่วนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ตามขั้นตอนกระบวนการยุติธรรม

ส่วนที่ 5 แนวทางการแก้ไขปัญหาและส่งเสริมการปฏิบัติงานภายใต้หลักธรรมาภิบาล

ผู้วิจัยจึงขอความร่วมมือจากท่านในการให้สัมภาษณ์ครั้งนี้ตามความจริง อันหวังเป็นอย่างยิ่งที่จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการสัมภาษณ์ โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ได้ผู้วิจัยจะเก็บเป็นความลับ และนำไปใช้เชิงวิชาการเท่านั้น และขอขอบพระคุณล่วงหน้าไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เสาร์คำ ไส่แก้ว

นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารงานยุติธรรมและสังคม
 คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย
เรื่อง หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์
ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี

วันที่สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

1. ชื่อ.....นามสกุล.....
2. ตำแหน่ง.....ประสบการณ์การทำงาน.....ปี
3. สถานที่สัมภาษณ์..... เริ่มเวลา.....น. สิ้นสุดเวลา.....น.

ส่วนที่ 2 กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในขั้นตอนการปฏิบัติงาน

1. ท่านที่จะปฏิบัติงานด้านกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ ควรมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องกฎหมายด้านใดบ้าง
2. ท่านมีการปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ อย่างไร
3. ท่านมีการเตรียมความพร้อม เพื่อป้องกันความเสี่ยงในการปฏิบัติหน้าที่ อย่างไร

ส่วนที่ 3 กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ในขั้นตอนการลงนิคหกรรม (การลงโทษ)

1. ท่านมีการเลือกใช้กฎหมายในการลงนิคหกรรมให้เหมาะสมกับโทษที่เกิดขึ้นอย่างไร
2. มีหน่วยงานใดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการลงโทษ (ลงนิคหกรรม) และเกี่ยวข้องอย่างไร
3. ท่านมีการปฏิบัติอย่างไร เพื่อให้การลงโทษเกิดความยุติธรรม และไม่ส่งผลเสียในภายหลัง

ส่วนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ตามขั้นตอนกระบวนการยุติธรรม

1. การปฏิบัติงานด้านกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นในขั้นตอนใด และเกิดขึ้นได้อย่างไร

ส่วนที่ 5 แนวทางการแก้ไขปัญหาและส่งเสริมการปฏิบัติงานภายใต้หลักธรรมาภิบาล

1. ท่านมีแนวทางในการนำหลักนิติธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหา รวมถึงพัฒนา
กฎหมายที่ใช้ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ อย่างไร
2. ท่านมีแนวทางในการนำหลักการมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหา รวมถึง
พัฒนาการทำงานร่วมกันในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ อย่างไร
3. ท่านมีแนวทางในการนำหลักความรับผิดชอบมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหา รวมถึง
พัฒนาด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ อย่างไร

ขอขอบพระคุณสำหรับความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ในครั้งนี้

ภาคผนวก ค

เอกสารชี้แจง และเอกสารแสดงความยินยอม

เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

(Participant Information Sheet)

(สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ)

โครงการวิจัยเรื่อง : หลักสูตรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี.

กรabenหม้สการ/เรียน : ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี 2 ด้าน คือด้านการปฏิบัติงาน และด้านการลงโทษผู้กระทำผิดภายใต้หลักสูตรมาภิบาล คือหลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบ ทั้งยังศึกษาถึงปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงาน และแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ลักษณะคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Questions) ซึ่งจะทำการสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 19 รูป/คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ พระภิกษุสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่ง หรือเคยดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ พระวินยาธิการในฐานะเป็นผู้ช่วยเจ้าพนักงานและผู้ที่เคยได้ปฏิบัติงานหรือเคยร่วมปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ โดยการสัมภาษณ์แบบรายบุคคล (Individual Interview) ซึ่งใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 30-50 นาที

ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยมีสิทธิปฏิเสธการเข้าร่วมโครงการวิจัยได้ และสามารถถอนตัวออกจากกรเป็นผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยได้ทุกเมื่อโดยการปฏิเสธหรือถอนตัวของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยจะไม่มีผลกระทบต่อกรปฏิบัติงาน หรือตำแหน่งทางการปกครองที่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยจะพึงได้รับ ผลของการวิจัยครั้งนี้จะเป็นกรวางแผนทางการปฏิบัติงานด้านกระบวนการยุติธรรมของพระวินยาธิการต่อไปในอนาคต และผู้วิจัยจะเก็บรักษาข้อมูลส่วนบุคคลของพระคุณเจ้าไว้เป็นความลับ ทั้งการเผยแพร่ผลการวิจัยจะกระทำในภาพรวม โดยผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมโครงการออกเปิดเผยไม่ว่าในทางใด ๆ เว้นแต่ผู้เข้าร่วมโครงการจะเมตตาคำให้เปิดเผยข้อมูลดังกล่าวโดยได้อนุญาตไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนเอกสารข้อมูลจะถูกเก็บไว้เป็นเวลา 1 ปี หลังจากการเผยแพร่ผลการวิจัยและจะถูกทำลายหลังจากนั้น

หากผู้เข้าร่วมโครงการมีคำถามหรือความสงสัยประการใดสามารถติดต่อข้าพเจ้านายเสาวคำ ใสแก้ว ผู้วิจัย โทรศัพท์มือถือหมายเลข 088-914-8732 ข้าพเจ้ายินดีตอบคำถาม และข้อสงสัยของท่านทุกเมื่อ และหากผู้วิจัยไม่ปฏิบัติตามที่ได้ชี้แจงไว้ในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยสามารถแจ้งมายังคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา กองบริหารการวิจัยและนวัตกรรม หมายเลขโทรศัพท์ 038-102561-62

เมื่อผู้เข้าร่วมโครงการพิจารณาแล้วเห็นสมควรเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้ ขอความเมตตาลงนามในใบยินยอมร่วมโครงการที่แนบมาด้วย และขอขอบพระคุณในความเมตตาของท่านมา ณ
ที่นี้.

เอกสารแสดงความยินยอม

ของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย (Consent Form)

โครงการวิจัยเรื่อง หลักธรรมาภิบาลในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ในจังหวัดชลบุรี

ให้คำยินยอม วันที่..... เดือน..... พ.ศ

ก่อนที่จะลงนามในเอกสารแสดงความยินยอมของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ ข้าพเจ้าได้รับการอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย วิธีการวิจัย และรายละเอียดต่าง ๆ ตามที่ระบุในเอกสารข้อมูลสำหรับผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ให้ไว้แก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้าเข้าใจคำอธิบายดังกล่าวครบถ้วนเป็นอย่างดีแล้ว และผู้วิจัยรับรองว่าจะตอบคำถามต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าสงสัยเกี่ยวกับการวิจัยนี้ด้วยความเต็มใจ และไม่ปิดบังซ่อนเร้นจนข้าพเจ้าพอใจ ข้าพเจ้าเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ด้วยความสมัครใจ และมีสิทธิที่จะบอกเลิกการเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ เมื่อใดก็ได้ การบอกเลิกการเข้าร่วมการวิจัยนั้นไม่มีผลกระทบต่อตำแหน่งหน้าที่ ตำแหน่งการปกครอง หรือหน่วยงานที่ข้าพเจ้าสังกัดอยู่ หรือหน่วยงานที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงในสัมภาษณ์ ที่ข้าพเจ้าจะพึงได้รับต่อไป

ผู้วิจัยรับรองว่าจะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ จะเปิดเผยได้เฉพาะในส่วนที่เป็นสรุปผลการวิจัย การเปิดเผยข้อมูลของข้าพเจ้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องได้รับอนุญาตจากข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความข้างต้นแล้วมีความเข้าใจดีทุกประการ และได้ลงนามในเอกสารแสดงความยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

กรณีที่ข้าพเจ้าไม่สามารถอ่านหรือเขียนหนังสือได้ ผู้วิจัยได้อ่านข้อความในเอกสารแสดงความยินยอม ให้แก่ข้าพเจ้าฟังจนเข้าใจดีแล้ว ข้าพเจ้าจึงลงนามหรือประทับลายนิ้วหัวแม่มือของข้าพเจ้าในเอกสารแสดงความยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

ลงนาม

ผู้ยินยอม

(.....)

ลงนาม

พยาน

(.....)

ภาคผนวก ง
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505
แก้ไขเพิ่มเติมโดย
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2505
เรียงตามลำดับมาตรา

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2505

เป็นปีที่ 17 ในรัชกาลปัจจุบัน

และ

ให้ไว้ ณ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535

เป็นปีที่ 47 ในราชการปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยคำแนะนำ และยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505”

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวัน ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

มาตรา 3 ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484

มาตรา 4 ภายในระยะเวลาหนึ่งปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ บรรดา กฎกระทรวง สั่งพาณิชย์ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่ใช้บังคับต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้จนกว่าจะมีกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับหรือระเบียบของมหาเถรสมาคมยกเลิก หรือมีความอย่างเดียวกัน หรือขัดหรือแย้งกัน หรือกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น

มาตรา 5 เพื่อประโยชน์แห่งมาตรา 4 บรรดาอำนาจหน้าที่ ซึ่งกำหนดไว้ในสัญญา กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใดหรือคณะกรรมการสงฆ์ใดซึ่ง ไม่มีในพระราชบัญญัตินี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจกำหนด โดยกฎหมายมหาเถรสมาคมให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใด รูปใด หรือหลายรูป ร่วมกันเป็นคณะตามที่เห็นสมควร

มาตรา 5 ทวิ ในพระราชบัญญัตินี้

“คณะสงฆ์” หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร

“คณะสงฆ์อื่น” หมายความว่า บรรดาบรรพชิตจีนนิกายหรืออนัมนิกาย

“พระราชกณะ” หมายความว่า พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งและสถาปนาให้มีสมณศักดิ์ตั้งแต่สามัญจนถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะ

“สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์” หมายความว่า สมเด็จพระราชาคณะที่ได้รับสถาปนาก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น ถ้าได้รับสถาปนาในวันเดียวกันให้ถือรูปที่ได้รับสถาปนาในลำดับก่อน

มาตรา 5 ตริ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสถาปนา และถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุในคณะสงฆ์

มาตรา 6 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด 1

สมเด็จพระสังฆราช

มาตรา 7 พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง

ในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะ ผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ชั้นทุลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

ในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ชั้นทุลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา 8 สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎมหาเถรสมาคม

มาตรา 9 ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกจากตำแหน่งหรือพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดให้ออกจากตำแหน่ง พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระสังฆราชหรือตำแหน่งอื่นใดตามพระราชอัชฌาศัยก็ได้

มาตรา 10 ในเมื่อไม่มีสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุด โดยสมณศักดิ์เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ถ้าสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ให้กรรมการมหาเถรสมาคมที่เหลืออยู่เลือกสมเด็จพระราชาคณะรูปหนึ่งผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจทรงปฏิบัติหน้าที่ได้สมเด็จพระสังฆราชจะได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน

ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนตามวรรคสาม หรือสมเด็จพระราชาคณะซึ่งได้แต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชไม่อาจปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ให้นำความในวรรคหนึ่งและวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรานี้ในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 11 สมเด็จพระสังฆราชพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (1) มรณภาพ
- (2) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- (3) ลาออก
- (4) ทรงพระกรุณาโปรดให้ออก

หมวด 2

มหาเถรสมาคม

มาตรา 12 มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกินสิบสองรูปเป็นกรรมการ

มาตรา 13 ให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

มาตรา 14 กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

มาตรา 15 นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา 14 กรรมการมหาเถรสมาคมซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (1) มรณภาพ
- (2) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- (3) ลาออก
- (4) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออก

ในกรณีที่กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ สมเด็จพระสังฆราชอาจทรงแต่งตั้งพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งเป็นกรรมการแทน

กรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งตามความในวรรคก่อนอยู่ในตำแหน่ง ตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา 15 ทวิ การแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมตามมาตรา 12 และการให้กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา 15 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา 15 ตริ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
- (2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- (3) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
- (4) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- (5) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

มาตรา 15 จัตวา เพื่อรักษาหลักธรรมวินัย และเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎหมายมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุ และสามเณรที่ประพฤตินำให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนา และการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้

พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ

มาตรา 16 ในกรณีที่ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมไม่อาจมาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม และมีได้มอบหมายให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์ ซึ่งอยู่ในที่ประชุมเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน

มาตรา 17 การประชุมมหาเถรสมาคมต้องมีกรรมการ โดยตำแหน่งและกรรมการโดยการแต่งตั้งรวมกันประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุม

ระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคมให้เป็นไปตามกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา 18 ในกรณีที่ยังไม่มีการแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมแทนตำแหน่งที่ว่างตามมาตรา 15 วรรคสอง ให้ถือว่ามหาเถรสมาคมมีกรรมการเท่าจำนวนที่เหลืออยู่ในขณะนั้น

มาตรา 19 สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วยพระภิกษุหรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณา ถิ่นกรองเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม

การจัดให้มีคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ การแต่งตั้งกรรมการหรืออนุกรรมการ การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการหรืออนุกรรมการ และระเบียบการประชุม ให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม

หมวด 3

การปกครองคณะสงฆ์

มาตรา 20 คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม
การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม
มาตรา 20 ทวิ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มี
เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์

การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และ
วิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา 21 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตปกครอง ดังนี้

- (1) ภาค
- (2) จังหวัด
- (3) อำเภอ
- (4) ตำบล

จำนวน และเขตปกครองดังกล่าวให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา 22 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น
ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

- (1) เจ้าคณะภาค
- (2) เจ้าคณะจังหวัด
- (3) เจ้าคณะอำเภอ
- (4) เจ้าคณะตำบล

เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้า
คณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้น ๆ ก็ได้

มาตรา 23 การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
พระภิกษุอื่นเกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่น ๆ และไวยาวัจกรให้เป็นไปตาม
หลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

หมวด 4

นิคหกรรมและการสละสมณเพศ

มาตรา 24 พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย

มาตรา 25 ภายใต้บังคับมาตรา 24 มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม และให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยกับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใด ๆ นั้นด้วย

มาตรา 26 พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุด ให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา 27 เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- (1) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา 25 ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น
- (2) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิม
- (3) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง
- (4) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา 28 พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด

มาตรา 29 พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้

มาตรา 30 เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล มีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น

หมวด 5

วัด

มาตรา 31 วัดมีสองอย่าง

- (1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
- (2) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล

เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

มาตรา 32 การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัดและการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณียุบเลิกวัด ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกให้ตกเป็นศาสนสมบัติกลาง

มาตรา 32 ทวิ วัดใดเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัยในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัด ให้กรรมการศาสนามีหน้าที่ปกครองดูแล รักษาวัดนั้น รวมทั้งที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และทรัพย์สินของวัดนั้นด้วย

การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 33 ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้

- (1) ที่วัด คือที่ซึ่งตั้งวัด ตลอดจนเขตของวัดนั้น
- (2) ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด
- (3) ที่กัลปนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

มาตรา 34 การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้กระทำได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ เว้นแต่เป็นกรณีตามวรรคสอง

การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้แก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้องและได้รับคำผัดกรรมจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

ห้ามมิให้บุคคลใดยกอายุความขึ้นต่อผู้กับวัดหรือกรรมการศาสนา แล้วแต่กรณีในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง

มาตรา 35 ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่ศาสนสมบัติกลาง เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

มาตรา 36 วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้

มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

- (1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- (3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- (4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

- (1) ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
- (2) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
- (3) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

มาตรา 39 ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส

การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

หมวด 6

ศาสนสมบัติ

มาตรา 40 ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็น สองประเภท

- (1) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งมีใช้ของวัดใดวัดหนึ่ง
- (2) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง

การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนา เพื่อการนี้ให้ถือว่ากรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัตินั้นด้วย

การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 41 ให้กระทรวงศึกษาธิการจัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลาง ด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้งบประมาณนั้นได้

หมวด 7

บทกำหนดโทษ

มาตรา 42 ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอนจากความเป็นพระอุปัชฌาย์ ตามมาตรา 23 แล้ว กระทำการบรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา 43 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 15 จัตวา วรรคสอง มาตรา 26 มาตรา 27 วรรคสาม หรือมาตรา 28 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา 44 ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องปาราชิกมาแล้ว ไม่ว่าจะมีความวินิจฉัยตามมาตรา 44 หรือไม่ก็ตาม แต่มารับบรรพชาอุปสมบทใหม่ โดยกล่าวความเท็จหรือปิดบังความจริงต่อพระอุปัชฌาย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา 44 ทวิ ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 44 ตรี ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

หมวด 8

เบ็ดเตล็ด

มาตรา 45 ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา 46 การปกครองคณะสงฆ์อื่นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดใน กฎกระทรวง

หมายเหตุ

1. ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติเพิ่มเติมอีก 4 มาตรา คือ มาตรา 18 มาตรา 19 มาตรา 20 และมาตรา 21 ดังนี้

มาตรา 18 บรรดากฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมที่ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ให้ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 19 วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามประมวลแพ่งและพาณิชย์ ให้มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 20 ให้พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้ง และสถาปนาให้มีสมณศักดิ์อยู่ก่อนวันใช้พระราชบัญญัตินี้ยังมีสมณศักดิ์นั้นต่อไป

ให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ กรรมการ หรืออนุกรรมการใด ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หรือตามกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังคงดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนครบวาระการดำรงตำแหน่งหรือจนกว่ามหาเถรสมาคมจะมีมติเป็นประการอื่น

มาตรา 21 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

2. ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

2.1 จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และ

2.2 นายอนันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 25